Co-funded by the European Union

101125984-TIEU-ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Міністерство фінансів України
Державний податковий університет
Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків

«ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ОПОДАТКУВАННЯ ТА КУЛЬТУРИ СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ»

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної конференції

в рамках проєкту ЄС Еразмус+ Модуль Жана Моне: Формування стійкого інтересу до податкової культури ЄС шляхом запровадження освітніх, наукових та комунікативних просвітницьких заходів, орієнтованих на українське суспільство, 101125984 — TIEU — ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

17 вересня 2026 року
м. Ірпінь, Україна

Розглянуто та схвалено до друку на засіданні кафедри адміністрування податків, протокол № 3 від 18 вересня 2026 року.

Reviewed and approved for publication at the meeting of the Department of Tax Administration, Minutes No. 3 dated September 18, 2026.

Збірник містить тези доповідей науковців та здобувачів вищої освіти, які взяли участь у роботі конференції.

The collection contains abstracts of papers by scholars and higher education students who participated in the conference.

Collection of Abstracts of the International Scientific and Practical Conference "Implementation of European Approaches to Taxation and Tax Payment Culture in Ukraine" (September 17, 2026) within the framework of the EU Erasmus+ Jean Monnet Module: Building sustainable interest in EU tax culture through educational, scientific and communication activities aimed at Ukrainian society, 101125984 – TIEU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them

За фінансової підтримки Європейського Союзу. Погляди та думки, висловлені в публікації, належать виключно авторам і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейського агентства з питань освіти і культури (EACEA). Ані Європейський Союз, ані EACEA не несуть за них відповідальності

Матеріали розміщено в авторській редакції.

© Державний податковий університет, 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ГАРМОНІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

АНДРУЩЕНКО Володимир, ТУЧАК Тетяна
ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПДВ ОПЕРАЦІЙ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В ЄС **11**

БОКС Вольфганг
ВИМОГИ ДО ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ **14**

IZMAILOV Yaroslav
PROBLEMS AND PATHWAYS FOR THE DEVELOPMENT OF TAX CULTURE **19**

ЛЕКАРЬ Сергій, ПРОКОПЕНКО Ірина
СУЧАСНИЙ СТАН ГАРМОНІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В ЄС ТА НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОДАТКОВИХ НОРМ **23**

МАРШАЛОК Тарас, СИМОВОНИК Ірина
ПДВ ДЛЯ ФОП В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА М'ЯКИЙ ПЕРЕХІД **29**

СКОРОМЦОВА Тетяна
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ КОМПЛАЄНС-РИЗИКАМИ (CRM/УКР) У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС **33**

СОЛОМОНКО Дмитро, ФІТЬО Андріян
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ESG-СТИМУЛІВ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЄС **36**

ШВАЙКО Іван, ПОЛЮХОВИЧ Іванна
Науковий керівник: ПРОКОПЕНКО Ірина
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: УЗГОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ІЗ ВИМОГАМИ ЄС **40**

СЕКЦІЯ 2

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

BLIUS Iryna
Scientific supervisor: SKOROMTSOVA Tatiana
EXPERIENCE OF TAX AND FEE ADMINISTRATION IN GERMANY: INSTITUTIONAL MODEL AND POSSIBILITIES FOR ITS APPLICATION IN UKRAINE **44**

БАЙКОВА Олександра
Науковий керівник: ЛЕКАРЬ Сергій
ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ **48**

ВІХРОВА Олександра
Науковий керівник: ДРУЖИНСЬКА Наталія
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ **51**

ГЕРЧАКІВСЬКИЙ Святослав
ПОРІВНЯННЯ ТА ВЕКТОРИ УНІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В ЄС ТА УКРАЇНІ **54**

КОШУЛЬКО Мар'яна
Науковий керівник: Сергій ЛЕКАРЬ
КООПЕРАТИВНИЙ КОМПЛАЄНС ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ У КРАЇНАХ ЄС **59**

МАРЧЕНКО Марія
Науковий керівник: ДРУЖИНСЬКА Наталія
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ **61**

МАМОНОВА Ганна
ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ПРОЗОРІСТЬ ПРОЦЕДУР: ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ІНОЗЕМНИХ ДОСЛІДНИКІВ ІЗ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ НІМЕЧЧИНИ **64**

ПЕРЕРВА Поліна
Науковий керівник: ОСТАПЕНКО Яна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ВИКЛИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ **68**

ПЕТРОВА Ірина
АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ ПРИ ВВЕЗЕННІ ТОВАРІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ **71**

ПЕТЬКУН Вікторія
Науковий керівник: Сергій ЛЕКАРЬ
МЕХАНІЗМИ ПРИМУСОВОГО СТЯГНЕННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ БЕЗНАДІЙНОГО ПОДАТКОВОГО БОРГУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА ЄС **79**

ПОПОВИЧ Ірина, РОССІХІН Василь
ПРАВООРІЄНТОВАНА ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ: ПОЯСНЮВАНІСТЬ, ДОКАЗОВІСТЬ І ЛЮДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ **83**

ТУЧАК Тетяна
РОМАНЧУК Марія
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В ЄС **88**

ТУЧАК Тетяна
СТАСЮК Крістіна
ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ **92**

ТІХОНОВ Анатолій
Науковий керівник: УСТЮЖАНІНОВА Ольга
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ КІБЕРСТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ **97**

ТУЧАК Тетяна, САВЧЕНКО Вікторія
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ **102**

ХЛЄБНІКОВА Інна **105**
ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

ЧЕРНЕНКО Ксенія **110**
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ШЕПЕЛЬ Інеса **113**
ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ

ЯРМОШУК Іванна **116**
Науковий керівник: Сергій ЛЕКАРЬ
УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ: ІНСТРУМЕНТ, ПРОЦЕДУРИ ТА ДОСВІД ЄС

СЕКЦІЯ 3

ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА, ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ТА ПОДАТКОВА ДИСЦИПЛІНА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

ІВАНОВА Тетяна
Науковий керівник: ШЕПЕЛЬ Інеса
ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ **121**

ІВАНОЧКО Богдан **125**
ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

БІЛОБРОВЕНКО Тетяна
КУПРІЯНОВА Анастасія **128**
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ БІЗНЕСУ

ВАСИЛЕВСЬКА Галина
ДОВІРА ДО ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ФАКТОР РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ **132**

ЛАЙЧУК Світлана
ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ **137**

МІРОШНИЧЕНКО Інга
ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ **141**

МИСКІН Юрій, МИСКІНА Оксана
ЕТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ФЕНОМЕН ПОДАТКОВОЇ МОРАЛІ **144**

ПЕТРЕНКО Людмила, ХУДІКОВ Павел
ПОДАТКОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ **150**

РОМАНЮК Максим
ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС ЯК ЧИННИК ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ **153**

САКУН Аліна
ПОДАТКОВА ДОВІРА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ **157**

СКОРИК Марина
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРИКЛАДІ ШВЕЦІЇ ТА АВСТРІЇ **160**

СКОРИК Олександр
ВІД КОНТРОЛЮ ДО СЕРВІСУ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ПОДАТКОВОГО СУМЛІННЯ В УКРАЇНІ **164**

ЧИЖ Віра
МІЩЕНКО Антон
ДОБРОВІЛЬНА ПОДАТКОВА ДИСЦИПЛІНА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ **167**

ФОКША Лілія **171**
ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД ШВЕЙЦАРІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

СЕКЦІЯ 4

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

АНДРОСЕНКО Олена, ЦЕЛУЙКО Анастасія
ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ **178**

КОЗАЧЕНКО Юліана
ТРАНСФОРМАЦІЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ **182**

КОЛОТИЛО Дмитро
Науковий керівник: КРАЄВСЬКИЙ Володимир
МЕХАНІЗМИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПДВ ДЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ОПЕРАЦІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ ЄС ТА ПРАКТИКИ УКРАЇНИ **185**

ІВАНИШИНА Ольга
КОЛОТИЛО Дмитро
ІНСТРУМЕНТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З OLAF ТА ЕРРО У СФЕРІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (2016–2023) **190**

КОНОНЕНКО Леся
ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО АГРОБІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ **194**

КУРІНСЬКИЙ Дмитро
ПРОДОВОЛЬЧО-БЕЗПЕКОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПДВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ **198**

ТУЧАК Тетяна **204**
ЛИТВИН Єлисей
РЕЖИМ НЕПОСТІЙНОГО РЕЗИДЕНТСТВА (NHR) ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОРТУГАЛІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

БІЛОБРОВЕНКО Тетяна **207**
ЛУКІЯНЕНКО Анастасія
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕЗУЛЬТАТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

МАЩЕНКО Ольга
АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ DAC7 ТА ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ **212**

МІНАКОВА Єлизавета, ШЕПЕЛЬ Інеса **216**
ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄС

МЕЛЬНИЧУК Ганна **219**
МОЛЧАНЮК Анжела
РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

НОВОСАД Ірина
ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ **224**

ОСТАПЕНКО Яна
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ **227**

ПЕТРЕНКО Людмила **232**
ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

РОССІХІНА Галина, ПОПОВИЧ Євген **236**
ПОДАТКОВО-ПРАВОВА АРХІТЕКТУРА ПОВЕРНЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

РУДЕНЬ Роман **240**
ПРАВОВА ПРИРОДА ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ТА ПРОЦЕДУР КОМПЛАЄНС В УКРАЇНІ

САВЧЕНКО Віра **245**
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВИХ ПРОЦЕСІВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ

САЛИГА Костянтин **249**
ОБҐРУНТУВАННЯ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

САХНО Оксана **252**
Науковий керівник: ДРУЖИНСЬКА Наталія
ДЕСТРУКТИВНИЙ ТРЕНД ФУНКЦІОНУВАННЯ АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

SITNICKA Svetlana **257**
THE INSTITUTIONAL AND ORGANISATIONAL MECHANISM FOR TAXING INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL FINANCIAL AND CHARITABLE AID AS A STRATEGIC FOUNDATION FOR DEVELOPING CREATIVE FINANCIAL LEADERSHIP IN UKRAINE

ТУР Руслан, ІВАНИШИНА Ольга **260**
ВІД ПРОТИДІЇ BEPS ДО ПОДАТКОВОЇ ДОВІРИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

ШЕВЕРЯ Аліна, ШЕПЕЛЬ Інеса **264**
РЕФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ РЕЖИМІВ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ГАРМОНІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

АНДРУЩЕНКО Володимир,
доктор економічних наук, професор,
ПВНЗ «Європейський університет», Україна
ТУЧАК Тетяна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПДВ ОПЕРАЦІЙ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В ЄС

Економічний зміст ПДВ (VAT) передбачає включення цього податку у ціну товару, тобто фактично сплачує його кінцевий споживач. Проте суму податкового зобов'язання на рахунки податкових органів переказує підприємець, який акумулює ці кошти і веде за ними звітність. З 2021 року в ЄС за правильне надходження ПДВ податковим органам можуть відповідати або продавці або маркетплейси, яким надано статус податкових агентів. У 2021 році була проведена одна з наймасштабніших реформ оподаткування ПДВ електронної комерції (e-commerce**)** в ЄС (VAT in the Digital Age). Ключові елементи згаданої реформи включали:

- скасування порогів для дистанційних продажів. До проведення реформи продавці з ЄС повинні були реєструватися платниками ПДВ в інших країнах ЄС, щойно вони досягають певного порогу для країни. Наприклад, 100 000 євро для Німеччини та 35 000 євро для Франції. З 1 липня 2021 року ці пороги для дистанційних продажів були скасовані. Транскордонні продавці повинні стягувати ставку ПДВ країни проживання покупця з першого продажу, якщо не застосовується поріг для мікробізнесу [1];

- запровадження загальноєвропейського порогу для мікробізнесу зареєстрованого в одній країні ЄС з обсягом продажів протягом останніх двох років до 10 000 EUR (без ПДВ). Продавці можуть продовжувати стягувати місцеву ставку ПДВ країни ЄС, звідки походить відправлення, для всіх країн ЄС, до яких вони здійснюють доставку, і продовжувати сплачувати податок до місцевого податкового органу;

- запровадження системи OSS (One Stop Shop) - при досягненні за рік порогу продажів 10 000 EUR (без ПДВ) у країни ЄС в сфері електронної комерції, компанії можуть не реєструвати VAT у всіх країнах, де ведеться продаж й подавати єдину квартальну декларацію з ПДВ про всі продажі в країнах ЄС. OSS використовується для дистанційного продажу

товарів, що вже перебувають на складах всередині ЄС, або для надання електронних (цифрових) послуг європейським споживачам;

Наприклад якщо французька компанія продає товари зі свого місцевого складу покупцям у Німеччині, правила нарахування ПДВ залежать від ліміту у 10 000 євро на рік. До 10 000 євро: використовується французький податковий номер, нараховується французький VAT та ці продажі включаються до місцевої декларації. Якщо понад 10 000 євро: продавець зобов'язаний отримати номер платника ПДВ у Німеччині й виставляти рахунки вже з німецьким VAT

- запроваджена система IOSS (Import One Stop Shop) для поставок у сегменті «від бізнесу до споживача» (B2C) для товарів низької вартості імпортованих в ЄС, яка дозволяє звільнення від мита для товарів, які продаються приватним особам в країни ЄС, якщо вартість замовлення дешевше 150 EUR і легко зареєструватись для сплати ПДВ в країні де споживач отримає товар;

- скасоване звільнення від сплати ПДВ на товари вартістю до 22 EUR, які ввозили до ЄС компанії з третіх країн.

Рис. 1. Алгоритм оподаткування ПДВ операцій електронної комерції а ЄС [3]

Метою запровадження податкових режимів One Stop Shop (OSS) та Import One Stop Shop (IOSS) є мінімізація адміністративного навантаження на суб'єктів електронної комерції. Зазначені механізми дозволяють здійснювати централізований облік ПДВ шляхом одноразової електронної реєстрації в одній із держав-членів ЄС. Система OSS поширюється на внутрішньоєвропейські дистанційні продажі, тоді як IOSS регулює B2C-поставки з-за меж митної території ЄС для вантажів вартістю до 150 євро, забезпечуючи подання консолідованої щомісячної звітності та сплату податку через одне електронне вікно.

Таблиця 1

Порівняння ідентифікаторів e-commerce

Характеристика	Ідентифікатор IOSS	Ідентифікатор OSS
Локація товару	Товар відправляється з-поза меж ЄС	Товар вже всередині ЄС або це цифрова послуга
Обмеження по вартості	Лише для посилок до 150 євро	Без обмежень щодо вартості
Подача декларацій	Щомісячно	Щоквартально
Головна перевага	Швидке розмитнення, покупець не платить при отриманні	Сплата ПДВ у всі 27 країн ЄС через єдиний кабінет однієї країни

Реформа VAT in the Digital Age покликана була спростити ПДВ у межах ЄС, проте вона суттєво підвищила вимоги до прозорості та звітності в реальному часі. Невеликі компанії вирішили закрити власні цифрові канали через складність адміністрування і перейшли на модель традиційного постачання й делегували продажі великим маркетплейсам. Тому попри загальне зростання обсягів онлайн-ринку, відбулось зменшення частки компаній у ЄС, які здійснюють продажі через електронну комерцію (Рис. 2).

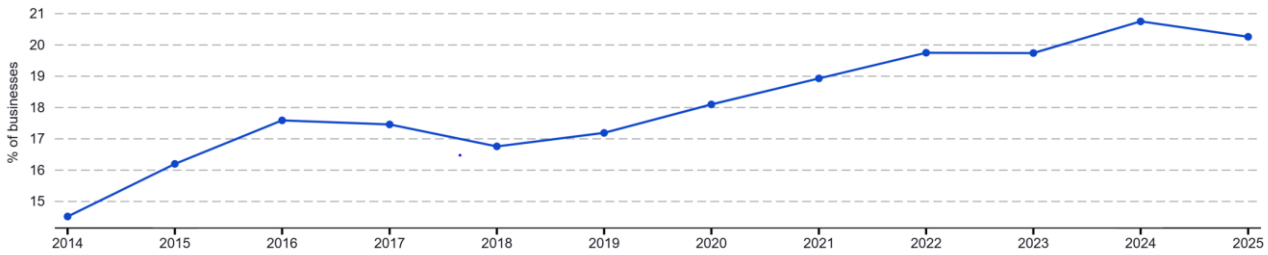

Рис. 2. Частка компаній, що здійснюють продажі через електронну комерцію в ЄС, % [4]

Таким чином новітні тенденції розвитку ринку електронної комерції ЄС характеризуються посиленням європейського регуляторного тиску, кризою рентабельності для малого бізнесу та консолідацією ринку навколо великих маркетплейсів.

Список використаних джерел:

1. New EU 2021 VAT Rules for Ecommerce. *Shopify*. URL: https://www.shopify.com/blog/eu-vat-changes-2021

2. Мельник В. What is VAT in the EU? *4B*. URL:https://4b.ua/blog/vat-in-europe-part-one/

3. Навчальні матеріали платформи Prometheus курсу «Майданчики електронної комерції в ЄС» від Академії EU4Digital. Модуль 6: Юридичні, податкові та митні питання. URL: https://apps.prometheus.org.ua/learning/course/course-v1:Prometheus+ECOM101+2024_T2/home

4. Інформаційна панель цифровізації. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/dashboard/digitalisation/

д-р Вольфганг БОКС,
податковий консультант, юрист, PhD,
м. Вілліхь, Німеччина

ВИМОГИ ДО ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність системної трансформації національної податкової системи, яка має забезпечити її поступове наближення до права Європейського Союзу (*acquis communautaire*) та спроможність ефективно функціонувати в умовах європейського внутрішнього ринку.

1. Глава 16 acquis communautaire — «Оподаткування» як ключовий орієнтир

У процесі вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС) Україна має забезпечити поступове приведення національного законодавства та адміністративної практики у відповідність до права ЄС (*acquis communautaire*). У сфері оподаткування основним орієнтиром є Глава 16 «Оподаткування» (Taxation) переговорного acquis ЄС. Вимоги цієї глави охоплюють насамперед непряме оподаткування, зокрема податок на додану вартість (ПДВ) та акцизні податки. Водночас acquis містить положення щодо окремих аспектів прямого оподаткування, протидії ухиленню від сплати податків, адміністративного співробітництва та обміну податковою інформацією.

Таким чином, адаптація податкової системи України до вимог ЄС передбачає не лише внесення змін до податкового законодавства, а й модернізацію системи податкового адміністрування, цифрових технологій, механізмів контролю та міжнародного обміну інформацією. Україна вже взяла на себе зобов’язання щодо поступового наближення національного законодавства у сфері оподаткування до права ЄС, зокрема у сфері ПДВ та акцизного оподаткування. Відповідні зобов’язання визначені, зокрема, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, а також конкретизуються у Національній стратегії доходів та інших програмних документах України.

Водночас строки адаптації окремих елементів податкового законодавства не слід ототожнювати з остаточним строком виконання всього acquis ЄС у сфері оподаткування. Повне виконання відповідних вимог є одним із результатів переговорного процесу щодо вступу України до ЄС, а конкретні зобов’язання та строки їх виконання визначаються у межах переговорної рамки та відповідних етапів європейської інтеграції.

2. Основні положення acquis communautaire у сфері оподаткування.

Податковий acquis ЄС значною мірою зосереджений на гармонізації непрямих податків. Основними сферами регулювання є:

– податок на додану вартість;

– акцизне оподаткування;
– окремі питання прямого оподаткування;
– протидія ухиленню від сплати податків та агресивному податковому плануванню;
– адміністративне співробітництво між податковими органами;
– обмін податковою інформацією;
– цифровізація податкового адміністрування.

У сфері ПДВ законодавство ЄС визначає основні принципи функціонування податку, зокрема правила щодо об'єкта оподаткування, податкової бази, ставок, звільнень, місця постачання товарів і послуг та права на податковий кредит. У сфері акцизного оподаткування встановлюються спільні правила щодо тютюнових виробів, алкоголю та алкогольних напоїв, енергетичних продуктів і електроенергії. У сфері прямого оподаткування держави-члени ЄС зберігають значний рівень податкової автономії. Європейський Союз не встановлює єдиних ставок податку на доходи фізичних осіб або податку на прибуток підприємств для всіх держав-членів. Водночас національні податкові правила мають відповідати принципам внутрішнього ринку ЄС, конкуренції та недискримінації.

Важливим інструментом у цій сфері є Кодекс поведінки у сфері оподаткування бізнесу (Code of Conduct for Business Taxation), спрямований на протидію шкідливій податковій конкуренції. Окреме значення має адміністративне співробітництво між податковими органами держав-членів ЄС. Обмін податковою інформацією та взаємна допомога між податковими адміністраціями спрямовані на забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку, протидію транскордонному ухиленню від оподаткування та агресивному податковому плануванню.

3. Адаптація системи ПДВ до вимог Європейського Союзу

Одним із найбільш важливих напрямів адаптації податкової системи України є приведення системи ПДВ у відповідність до вимог ЄС. Система ПДВ ЄС ґрунтується на принципах загальності та нейтральності оподаткування. Податок справляється на різних етапах постачання товарів і послуг, а платник має право на віднесення вхідного ПДВ до податкового кредиту відповідно до встановлених правил.

Основним нормативним актом ЄС у цій сфері є Директива 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість. Для України основними напрямами подальшої адаптації є:

– удосконалення правил формування податкового кредиту та відшкодування ПДВ;
– перегляд податкових пільг та звільнень з урахуванням вимог права ЄС;
– забезпечення відповідності ставок ПДВ вимогам ЄС;
– удосконалення правил оподаткування транскордонних операцій;

– розвиток механізму зворотного нарахування ПДВ (*Reverse Charge*);
– удосконалення правил оподаткування електронної комерції та цифрових послуг;
– спрощення процедур для малого бізнесу;
– підвищення ефективності контролю за сплатою та відшкодуванням ПДВ;
– розвиток електронного адміністрування та електронного документообігу.

Особливого значення набуває інтеграція українських інформаційних систем із відповідними системами ЄС, зокрема VIES (VAT Information Exchange System) — системою обміну інформацією щодо реєстраційних номерів платників ПДВ.

Перспективним напрямом є також адаптація України до ViDA (VAT in the Digital Age) — ініціативи ЄС щодо цифрової трансформації системи ПДВ, яка передбачає подальший розвиток цифрової звітності та електронного обміну інформацією.

4. Акцизне оподаткування.

Другим важливим напрямом адаптації є акцизне оподаткування. Законодавство ЄС встановлює спільні правила щодо акцизів на:

– тютюнові вироби;
– алкоголь та алкогольні напої;
– енергетичні продукти;
– електроенергію.

Для України основними завданнями є:

– поступове наближення ставок акцизного податку до мінімальних рівнів, визначених законодавством ЄС;
– удосконалення структури акцизного оподаткування;
– посилення контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів;
– протидія незаконному виробництву та контрабанді;
– розвиток електронного контролю за переміщенням підакцизних товарів.

Важливим елементом є EMCS (Excise Movement and Control System) — електронна система ЄС для контролю за переміщенням підакцизних товарів. Україна вже здійснює поступове наближення акцизного оподаткування до вимог ЄС, зокрема шляхом поетапного підвищення ставок на окремі види підакцизних товарів.

5. Прямі податки та протидія ухиленню від оподаткування.

У сфері прямих податків ЄС не встановлює єдиних ставок для всіх держав-членів. Тому Україна після вступу до ЄС зможе зберігати власні підходи до визначення ставок податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств та інших прямих податків. Водночас національна податкова політика повинна відповідати принципам внутрішнього ринку, конкуренції та недискримінації. Не допускаються дискримінаційні податкові правила,

необґрунтовані переваги для окремих підприємств або механізми, що сприяють агресивному податковому плануванню.

Україна може зберігати власні податкові ставки та окремі податкові стимули за умови їх відповідності праву ЄС, зокрема правилам щодо державної допомоги, конкуренції та шкідливої податкової конкуренції. Важливим напрямом є подальше впровадження міжнародних та європейських механізмів протидії ухиленню від оподаткування та агресивному податковому плануванню, зокрема:

– правил щодо контрольованих іноземних компаній (CFC);
– обмеження віднесення процентів до витрат;
– правил оподаткування при переміщенні активів або діяльності між юрисдикціями (Exit Tax);
– загальних правил протидії зловживанням податковим законодавством;
– обміну інформацією про певні транскордонні податкові схеми;
– обміну інформацією щодо доходів продавців на цифрових платформах;
– автоматичного обміну інформацією щодо операцій із криптоактивами.

У цьому контексті важливими є:

– DAC6 — правила щодо обміну інформацією про певні транскордонні податкові схеми;
– DAC7 — правила щодо звітності цифрових платформ та обміну інформацією про доходи продавців;
– DAC8 — правила щодо автоматичного обміну інформацією про операції з криптоактивами.

6. Адміністративне співробітництво та обмін податковою інформацією.

Ефективне функціонування податкової системи ЄС неможливе без тісного адміністративного співробітництва між податковими органами держав-членів.

Для України це означає подальше впровадження європейських та міжнародних стандартів обміну податковою інформацією та поступову інтеграцію з відповідними інформаційними системами ЄС.

Основними напрямами є:

– автоматичний обмін податковою інформацією;
– обмін інформацією про фінансові рахунки;
– обмін інформацією щодо цифрових платформ;
– обмін інформацією про транскордонні податкові схеми;
– обмін інформацією щодо криптоактивів;
– забезпечення технічної сумісності інформаційних систем;

– належний рівень захисту та конфіденційності податкової інформації.

Україна вже здійснила низку кроків у цьому напрямі. Наступним завданням є забезпечення повної технічної та правової сумісності української системи обміну податковою інформацією з відповідними системами ЄС.

7. Податкова адміністрація: цифровізація, спроможність та доброчесність.

У процесі вступу до ЄС Україна має продемонструвати спроможність податкової адміністрації ефективно адмініструвати податки, забезпечувати їх своєчасне надходження до бюджету, здійснювати належне відшкодування ПДВ та протидіяти транскордонному ухиленню від оподаткування.

Основними напрямами модернізації податкової адміністрації України мають бути:

– інтеграція українських інформаційних систем із відповідними системами ЄС;
– розвиток електронного адміністрування податків;
– автоматизація обробки податкових даних;
– впровадження ризик-орієнтованого податкового контролю;
– розвиток електронного аудиту;
– підвищення ефективності боротьби з тіньовою економікою;
– посилення захисту податкової інформації;
– підвищення прозорості діяльності податкової адміністрації;
– запобігання корупції;
– підвищення професійної спроможності працівників податкової служби.

Україна вже здійснює низку заходів у цьому напрямі: поступово наближає акцизне оподаткування до вимог ЄС, модернізує адміністрування ПДВ, розвиває електронні податкові сервіси, здійснює інтеграцію з європейськими інформаційними системами та розширює міжнародний обмін податковою інформацією.

Отже, європейська інтеграція у сфері оподаткування передбачає не лише внесення змін до окремих положень Податкового кодексу України. Йдеться про комплексну модернізацію податкової системи, яка має охоплювати законодавство, податкове адміністрування, цифрові технології, міжнародний обмін інформацією, податковий контроль та професійну спроможність податкових органів.

Ключовим завданням України є поетапне наближення податкового законодавства та практики його адміністрування до acquis Європейського Союзу з одночасним зміцненням інституційної та цифрової спроможності податкової адміністрації. На момент набуття членства Україна має забезпечити повне виконання відповідних зобов’язань та ефективне застосування норм права ЄС у сфері оподаткування.

Izmailov Yarjslav,
Doctor of Economics, Professor
State Tax University

PROBLEMS AND PATHWAYS FOR THE DEVELOPMENT OF TAX CULTURE

The transformation of the economic environment and its growing influence on individual and social development have resulted in the emergence of new forms of socio-economic relations. These transformations are reflected not only in economic institutions but also in social consciousness, values, and behavioral patterns. Since changes in the external environment are closely connected with changes in individual perceptions and behavior, understanding the nature of economic relations and taxation remains an important area of scientific inquiry.

Under conditions of globalization, the economic dimension of social development has become increasingly important. Consequently, the study of taxation should extend beyond its purely fiscal function and consider the broader social and cultural factors that determine taxpayers' behavior. Economic consciousness and tax culture are important components of national social identity and influence the relationship between citizens, businesses, and public institutions. In this context, understanding the factors that shape tax culture in contemporary Ukraine is of particular importance.

The study of tax culture is inherently interdisciplinary because it combines economic, sociological, psychological, legal, and philosophical dimensions. Therefore, its analysis requires a comprehensive approach that considers both institutional conditions and individual perceptions, values, and behavioral motivations.

Economic consciousness is influenced by a broad range of factors, including government policy, the legal and political environment, social institutions, cultural traditions, and other elements of the institutional environment. Consequently, it would be inappropriate to interpret economic consciousness exclusively through the prism of production and economic relations. Such an approach would not fully reflect the complexity of the processes through which individuals perceive and evaluate economic reality.

At the cognitive and theoretical level, economic consciousness includes accumulated knowledge, economic perceptions, value orientations, worldviews, and the ability to critically assess economic processes. These cognitive components contribute not only to the formation of an individual's economic knowledge but also to the development of personal responsibility and readiness to establish balanced relationships with other members of society and the natural environment.

One of the principal functions of economic consciousness is its ability to regulate social behavior and influence broader processes of cultural and civilizational development. Every historical period generates specific forms of economic consciousness that shape individuals' needs, interests,

expectations, ideals, and values. These elements subsequently influence economic decisions and behavioral patterns. Economic consciousness can therefore be understood simultaneously as a result of social experience and as an ongoing process through which individuals interpret economic reality.

Economic culture represents a broader system of knowledge, values, norms, and behavioral practices associated with participation in economic life. It includes the acquisition and application of economic knowledge, acceptance of socially significant behavioral standards, and orientation toward particular economic values. Economic culture also performs an important intergenerational function by transmitting selected social and economic values from the past while adapting them to contemporary and future conditions.

As an integral component of general social culture, economic culture reflects the level of economic thinking and determines the behavioral patterns of individuals and economic agents. Individual economic decisions are largely shaped by perceptions of existing economic relations, institutional conditions, social expectations, and personal values.

The principal characteristics of economic culture as a mechanism connecting consciousness and economic behavior can be summarized as follows:

integration of social norms and values that acquire specific meaning within the economic sphere;

functioning of channels through which collective social consciousness interacts with individual economic perceptions, interests, expectations, stereotypes, and behavioral orientations;

orientation toward regulating the economic behavior of individuals and other economic agents.

Thus, economic culture may be viewed as the result of the interaction between economic consciousness, accumulated social experience, and the intellectual and value-based potential of society. It influences economic behavior through mechanisms of transmission, selection, adaptation, and innovation. The formation of a modern national economic culture should therefore be based on dialogue, mutual respect, social responsibility, tolerance, and the search for mutually acceptable solutions.

Culture as a broader social phenomenon encompasses such spheres as morality, education, science, religion, literature, and art. Tax culture constitutes a specific component of this system and is manifested primarily in the legal and behavioral dimensions of economic life. Knowledge of tax legislation alone, however, does not guarantee compliance. Individuals may be aware of their legal obligations while still violating them. Consequently, civic responsibility, social norms, trust in public institutions, and a sense of responsibility toward society and the state are essential elements of tax behavior.

Tax culture should therefore be considered not simply as knowledge of tax rules but as a combination of knowledge, values, attitudes, trust, and actual behavioral practices. The OECD emphasizes that tax morale, understood as the intrinsic motivation to comply with tax obligations, is influenced by taxpayer education, awareness, trust in government, perceptions of fairness, and the quality of public services. These factors demonstrate that sustainable tax compliance cannot be achieved exclusively through administrative enforcement [1].

In Ukraine, the development of tax culture remains an important institutional and socio-economic challenge. Among the factors that may weaken taxpayers' willingness to comply voluntarily are insufficient trust in public institutions, social and economic instability, military risks, frequent changes in legislation, and the complexity of individual tax regulations. Under such circumstances, businesses and households may increasingly perceive tax payments as an additional financial burden rather than as an essential contribution to the functioning of the state.

A weak tax culture may contribute to conflicts between taxpayers and tax authorities, encourage informal economic practices, reduce business transparency, and create additional incentives for tax avoidance and evasion. In the long term, these processes may reduce budget revenues and constrain the government's capacity to finance public services, social programs, infrastructure, and national security.

An important determinant of tax culture is the level of trust between taxpayers and public institutions. The World Bank's research emphasizes that tax compliance depends not only on enforcement and the administrative facilitation of tax payments but also on trust in government and perceptions of fairness, equity, reciprocity, and accountability. Strengthening these dimensions can increase tax morale and support voluntary compliance [2].

Tax culture can consequently be defined as an integral component of national economic culture that is manifested through taxpayers' knowledge of tax legislation, willingness to comply with legal requirements, accuracy and completeness in calculating tax liabilities, timely payment of taxes, and understanding of the role of taxation in financing public goods and supporting national development. Its development should be based on civic responsibility, social solidarity, fairness, and awareness of the reciprocal relationship between taxation and the provision of public services.

The development of tax culture in Ukraine requires a comprehensive set of institutional, educational, economic, and administrative measures. Among the most important priorities are:

- introducing systematic tax education into secondary and higher education;
- strengthening public awareness of the economic and social functions of taxation;
- reorienting public policy toward the formation of responsible economic behavior and a modern tax culture;
- developing partnership-based relationships between tax authorities and taxpayers;

- simplifying and stabilizing tax legislation;

- increasing household incomes and creating conditions for investment and employment growth;

- reducing the scale of the shadow economy through mechanisms for the legalization of economic activity and income;

- improving the fairness and transparency of the tax system, including mechanisms for protecting socially vulnerable groups;

- increasing transparency in the collection and use of tax revenues and expanding opportunities for public monitoring;

- strengthening digital tax administration and simplifying interaction between taxpayers and public authorities.

Particular attention should be given to tax education because the formation of tax culture is a long-term process that begins with the development of basic economic and civic competencies. Tax education should not be limited to explaining tax rules and payment procedures. It should also explain the relationship between taxation, public expenditure, social welfare, infrastructure development, and the financial capacity of the state.

Digitalization also creates new opportunities for strengthening tax culture. Simplified electronic services, transparent access to tax information, automated tax procedures, and convenient communication between taxpayers and tax authorities can reduce the administrative burden associated with compliance. At the same time, digital instruments should be accompanied by appropriate safeguards for transparency, data protection, fairness, and accountability.

The development of tax culture should therefore be understood as a long-term institutional process rather than as a purely administrative task. Effective tax compliance emerges when legal obligations are supported by appropriate economic incentives, social norms, taxpayer awareness, institutional trust, and confidence that collected revenues are used efficiently and transparently.

Thus, economic consciousness constitutes the cognitive and value-based foundation of economic culture, while tax culture represents its specific manifestation in the sphere of fiscal relations. The development of tax culture depends on the interaction of knowledge, social values, institutional trust, perceptions of fairness, and actual behavioral practices. For Ukraine, the strategic priority should be to establish an institutional environment in which voluntary tax compliance becomes an integral component of responsible economic behavior.

Further research should focus on developing methodological approaches for measuring the level of tax culture, identifying the relationship between tax morale and taxpayer behavior, assessing the influence of digitalization and tax education on voluntary compliance, and developing institutional mechanisms for strengthening trust between taxpayers and public authorities.

References

1.OECD. Tax Morale: What Drives People and Businesses to Pay Tax? Paris : OECD Publishing, 2019. DOI: https://doi.org/10.1787/f3d8ea10-en.

2.World Bank. Innovations in Tax Compliance: Building Trust, Navigating Politics, and Tailoring Reform. Washington, DC : World Bank, 2022. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/805981645156742614/pdf/Innovations-in-Tax-Compliance-Building-Trust-Navigating-Politics-and-Tailoring-Reform.pdf.

ЛЕКАРЬ Сергій,
доктор юридичних наук, професор
ПРОКОПЕНКО Ірина,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ГАРМОНІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В ЄС ТА НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОДАТКОВИХ НОРМ

Гармонізація систем оподаткування держав-членів ЄС є одним із важливих напрямів забезпечення функціонування його внутрішнього ринку. Повної уніфікації національних податкових систем держав-членів сучасна модель податкової гармонізації ЄС не передбачає. Вона ґрунтується на поєднанні національної податкової автономії, координації податкової політики держав-членів та встановленні спільних правил у тих сферах, які безпосередньо впливають на функціонування внутрішнього ринку. Особливого значення в ЄС набувають гармонізація непрямого оподаткування, протидія ухиленню від оподаткування та агресивному податковому плануванню, адміністративне співробітництво й обмін податковою інформацією, цифровізація адміністрування та спрощення податкових процедур [1–4].

Для України гармонізація податкового законодавства з правом Європейського Союзу є складовою переговорного процесу щодо вступу до ЄС. Вона передбачає поступове наближення національних правил щодо ПДВ, акцизів, корпоративного оподаткування, податкового адміністрування та міжнародного обміну податковою інформацією до acquis ЄС [5].

Спільна податкова політика ЄС характеризується особливим співвідношенням наднаціонального регулювання та податкового суверенітету держав-членів. ЄС не має єдиної уніфікованої податкової системи. Держави-члени зберігають право на національному рівні визначати більшість податків, їх ставки та структуру податкових надходжень. Водночас на рівні ЄС формуються спільні правила у тих сферах оподаткування, де відмінності між національними системами можуть перешкоджати функціонуванню внутрішнього ринку [1; 6].

Найбільшого рівня гармонізації досягнуто у сфері непрямого оподаткування. Директива 2006/112/ЕС встановлює спільну систему ПДВ, визначаючи основні правила його застосування, оподатковувані операції, ставки, звільнення, правила визначення місця постачання та механізми відрахування податку. Водночас держави-члени зберігають певну автономію щодо конкретного рівня ставок: стандартна ставка ПДВ не може бути нижчою за 15 %, а держави можуть застосовувати передбачені законодавством знижені ставки [1].

Гармонізація акцизного оподаткування охоплює алкогольні напої, тютюнові вироби та енергетичні продукти. Правила ЄС встановлюють спільні принципи оподаткування та мінімальні рівні ставок, водночас дозволяючи державам-членам встановлювати вищі ставки відповідно до національних потреб. Загальні правила щодо режиму акцизного оподаткування визначені, зокрема, Директивою (ЄС) 2020/262, а спеціальні правила щодо окремих категорій продукції — відповідними галузевими директивами [2].

На відміну від непрямих податків, пряме оподаткування залишається значною мірою компетенцією держав-членів. Водночас ЄС формує спільні правила, спрямовані на протидію ухиленню від оподаткування, агресивному податковому плануванню та практикам, які можуть спотворювати функціонування внутрішнього ринку [3; 4].

Важливим елементом цієї системи стала Директива Ради (ЄС) 2016/1164 — Anti-Tax Avoidance Directive (ATAD). Вона встановлює спільні правила протидії практикам ухилення від оподаткування, зокрема щодо контрольованих іноземних компаній, обмеження відрахування процентів, оподаткування при виведенні активів та загального правила протидії зловживанням [4].

Таким чином, сучасна європейська модель поступово зміщується від узгодження окремих елементів податкових систем до гармонізації принципів, процедур та механізмів податкового адміністрування. Сучасний етап розвитку податкової політики ЄС характеризується кількома взаємопов’язаними тенденціями.

По-перше, поглиблюється гармонізація ПДВ, який є однією з найбільш інтегрованих сфер оподаткування в ЄС. Спільні правила спрямовані на забезпечення нейтральності податку, недопущення дискримінації та створення передбачуваних умов для транскордонної торгівлі [1].

По-друге, посилюється боротьба з ухиленням від оподаткування. ЄС формує комплексну систему протидії агресивному податковому плануванню та використанню транскордонних механізмів для штучного зменшення податкових зобов’язань [3; 4].

По-третє, розширюється міжнародне адміністративне співробітництво та автоматичний обмін податковою інформацією. Система Directive on Administrative Cooperation (DAC)

формує гармонізовані правила співробітництва між податковими органами держав-членів та обміну інформацією з податкових питань [3].

По-четверте, відбувається цифровізація податкового адміністрування. Електронне декларування, автоматизований обмін даними та цифрові інструменти контролю стають невід'ємними елементами сучасної системи оподаткування. Розвиток цифрових механізмів також пов'язаний із реалізацією DAC7, яка встановлює правила звітності для операторів цифрових платформ та автоматичного обміну відповідною інформацією між податковими органами [3].

По-п'яте, посилюється увага до спрощення податкового регулювання та зменшення адміністративного навантаження на бізнес. Ця тенденція поєднується із цифровізацією процедур та розвитком механізмів адміністративного співробітництва [1; 3].

Отже, сучасна гармонізація в ЄС має комплексний характер і охоплює не лише податкові норми, а й податкове адміністрування, інформаційний обмін, цифрові технології та інституційну спроможність податкових органів.

Для України гармонізація податкового законодавства з правом Європейського Союзу має стратегічне значення, оскільки є складовою процесу набуття членства в ЄС. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року, а переговори про вступ були офіційно відкриті у червні 2024 року. Двосторонній скринінг законодавства України був завершений у вересні 2025 року [5].

15 червня 2026 року ЄС та Україна відкрили переговори за першим кластером — «Основи». Водночас Розділ 16 «Оподаткування» входить до кластера 3 — «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання», тому його відкриття не слід ототожнювати з відкриттям першого кластера [5; 7].

За оцінкою Європейської Комісії, Україна має певний рівень підготовки у сфері оподаткування та у 2025 році досягла прогресу, зокрема у наближенні законодавства щодо ПДВ та акцизів. Водночас Комісія рекомендувала Україні продовжити узгодження законодавства із правилами ЄС щодо ПДВ та акцизів, ATAD, адміністративного співробітництва, а також посилювати адміністративну й операційну спроможність податкової адміністрації [5].

На сучасному етапі можна виокремити кілька ключових напрямів наближення української податкової системи до європейських стандартів.

Перший напрям — ПДВ. Передбачається подальше приведення українських правил щодо податкових пільг, знижених ставок та окремих процедур адміністрування ПДВ у відповідність до законодавства ЄС. Європейська Комісія зазначає, що подальшого узгодження

потребують, зокрема, правила щодо знижених ставок, звільнень, відрахувань та спеціальних режимів ПДВ [5].

Другий напрям — акцизне оподаткування. Україна продовжує поетапне наближення ставок акцизного податку до вимог ЄС, насамперед щодо тютюнових виробів. Законодавчі зміни передбачили поступове наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до вимог Директиви 2011/64/ЄС до 2028 року [5].

Третій напрям — корпоративне оподаткування. Особливого значення набуває подальше наближення правил корпоративного оподаткування до положень ATAD, спрямованих на протидію практикам ухилення від оподаткування. За оцінкою Європейської Комісії, корпоративне оподаткування України ще не повністю відповідає acquis ЄС, зокрема щодо exit taxation та глобального мінімального оподаткування [5].

Четвертий напрям — міжнародний обмін податковою інформацією. Україна розширює участь у системі міжнародного адміністративного співробітництва та здійснює подальше наближення законодавства до правил DAC. У 2025 році Міністерство фінансів України затвердило окремі процедури імплементації вимог DAC1, водночас Європейська Комісія зазначила про необхідність подальшого узгодження законодавства з DAC7 [5].

П’ятий напрям — цифровізація податкового адміністрування. Важливим завданням є подальший розвиток інформаційних систем Державної податкової служби та їх сумісності з відповідними європейськими системами. За даними Європейської Комісії, в Україні вже вдосконалено функціональність інформаційної системи ДПС, зокрема забезпечено її взаємодію з VIES для перевірки дійсності номерів платників ПДВ, зареєстрованих у ЄС [5].

Шостий напрям — оподаткування цифрової економіки. Україна здійснює поступове наближення законодавства до європейських правил щодо звітності операторів цифрових платформ та автоматичного обміну відповідною інформацією, з урахуванням положень DAC7 [3; 5].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика сучасного стану гармонізації оподаткування в ЄС та Україні

Напрям	Європейський Союз	Україна
ПДВ	Гармонізована спільна система ПДВ із збереженням певної автономії держав-членів щодо ставок	Подальше наближення законодавства до acquis ЄС
Акцизи	Гармонізовані основні правила та мінімальні ставки	Поетапне наближення ставок і правил до вимог ЄС
Податок на прибуток	Національні системи + спільні антизловживальні правила	Подальше наближення до європейських та міжнародних стандартів

ATAD	Діє як складова acquis ЄС	Триває подальше наближення законодавства
Обмін інформацією	Розвинена система адміністративного співробітництва	Розширення автоматичного обміну та наближення до правил DAC
DAC/DAC7	Функціонує система адміністративного співробітництва	Подальше наближення та впровадження відповідних правил
Цифрове адміністрування	Розвинений рівень цифровізації та інтеграції інформаційних систем	Активне впровадження цифрових інструментів та інтеграція інформаційних систем
Податкова автономія	Значна автономія держав-членів	Національна автономія з урахуванням зобов'язань щодо вступу до ЄС
Гармонізація законодавства	Сформована система acquis	Процес активного наближення
Інституційна інтеграція	Повноцінна участь держав-членів у системі ЄС	Підготовка до інтеграції в європейські податкові системи

Джерело: складено автором на основі [1–5].

Важливо, що сучасна українська податкова реформа вже виходить за межі простого копіювання окремих норм європейського законодавства. Її метою є системна трансформація податкової політики та адміністрування. Національна стратегія доходів до 2030 року передбачає реформування податкової політики та адміністрування, адаптацію законодавства до стандартів ЄС, цифровізацію та посилення спроможності податкової системи [6].

Станом на 2026 рік цей процес продовжується. Зокрема, 7 вересня 2026 року Кабінет Міністрів України схвалив законопроєкт щодо імплементації статті 4 ATAD, яка стосується обмеження відрахування процентів. Це є актуальним прикладом подальшого наближення українського корпоративного оподаткування до права ЄС [8].

Водночас гармонізація української податкової системи має враховувати специфіку економіки України, потреби післявоєнного відновлення, необхідність забезпечення стабільних бюджетних доходів та підтримки підприємницької активності. Тому механічне перенесення європейських норм без урахування національних умов не відповідає сутності європейської інтеграції.

Висновки. Сучасний стан податкової гармонізації в ЄС характеризується переходом від традиційного узгодження окремих податкових норм до комплексної координації податкової політики, адміністрування та міжнародного інформаційного обміну. Найбільш високого рівня гармонізації досягнуто у сфері непрямого оподаткування, насамперед ПДВ та акцизів. У сфері прямого оподаткування держави-члени зберігають значну податкову автономію, однак діють спільні правила протидії агресивному податковому плануванню та ухиленню від оподаткування.

Для України податкова гармонізація з ЄС є невід'ємною складовою європейської інтеграції. Станом на 2026 рік Україна здійснила низку важливих кроків у напрямі наближення податкового законодавства до acquis ЄС, зокрема у сфері акцизного оподаткування, ПДВ, адміністративного співробітництва та цифровізації податкового адміністрування. Водночас значний обсяг роботи залишається у сфері подальшого узгодження ПДВ та акцизів, імплементації правил ATAD, розвитку адміністративного співробітництва та цифрових механізмів оподаткування [5; 8].

Таким чином, перспективна модель податкової системи України має формуватися на принципах європейської податкової інтеграції, але з урахуванням національних економічних умов та завдань відновлення держави. Гармонізація податків у цьому контексті виступає не лише юридичним процесом адаптації законодавства, а й важливим інструментом формування прозорого, конкурентоспроможного та передбачуваного податкового середовища, сумісного з європейським економічним простором.

Список використаних джерел

1. European Commission. Value Added Tax (VAT) Directive. Taxation and Customs Union.
2. European Commission. Excise Duties. Taxation and Customs Union; European Parliament and Council. Council Directive (EU) 2020/262 of 19 December 2019 laying down the general arrangements for excise duty.
3. European Commission. Directive on Administrative Cooperation (DAC). Taxation and Customs Union.
4. EUR-Lex. Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market (ATAD).
5. European Commission. Ukraine Report 2025. Brussels, 4 November 2025.
6. Міністерство фінансів України. Національна стратегія доходів до 2030 року.
7. European Commission. EU and Ukraine open first accession negotiations cluster. 15 June 2026.
8. Міністерство фінансів України. Уряд схвалив законопроєкт про єдині правила обмеження витрат на запозичення — за стандартами ЄС. 7 вересня 2026 р.

МАРШАЛОК Тарас,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Хмельницький національний університет,
доцент кафедри політичних наук,
Український католицький університет, Україна
СИМОВОНИК Ірина,
кандидат фізико-математичних наук,
старший викладач кафедри політичних наук,
Український католицький університет, Україна

ПДВ ДЛЯ ФОП В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА М'ЯКИЙ ПЕРЕХІД

Модернізація податку на додану вартість для фізичних осіб-підприємців в Україні має розглядатися не як автономне посилення фіскального тиску, а як елемент ширшого наближення податкової системи до європейської логіки нейтральності, пропорційності та справедливого розподілу податкового навантаження. У міжнародній практиці якість ПДВ оцінюють не лише за ставкою, а й за шириною бази, порогами реєстрації, витратами комплаєнсу та простотою адміністрування [7]. Чинний загальний поріг обов'язкової ПДВ-реєстрації становить 1 млн грн оподатковуваних операцій за останні дванадцять календарних місяців, однак для платників єдиного податку першої - третьої груп діють спеціальні винятки [1]. У результаті частина економічно значущих ФОП, які за масштабом діяльності вже наближаються до малих підприємств, продовжує працювати поза повноцінним ПДВ-ланцюгом.

Така ситуація створює три взаємопов'язані проблеми. По-перше, бюджет втрачає частину потенційних доходів від оподаткування кінцевого споживання, що особливо відчутно в умовах воєнної економіки та потреби у стійких внутрішніх джерелах фінансування. По-друге, виникає нерівність між економічно подібними суб'єктами, коли юридична форма або податковий режим стають важливішими за реальний масштаб діяльності. По-третє, високі розриви між режимами оподаткування формують стимули до дроблення бізнесу, заміщення трудових відносин підприємницькими контрактами та штучного утримання оборотів нижче адміністративно важливих меж. Національна стратегія доходів до 2030 року прямо пов'язує реформу спрощеної системи з необхідністю зменшення податкового арбітражу та захисту податкової бази [2].

Європейський Союз дає для України важливий, але не механічний орієнтир. Спільна система ПДВ у ЄС регулюється Директивою Ради 2006/112/ЄС, а спеціальна схема для малих підприємств була модернізована Директивою Ради (ЄС) 2020/285 [3; 4]. З 1 січня 2025 року держави-члени можуть застосовувати національний поріг звільнення малих підприємств від

ПДВ, але такий поріг не може перевищувати 85 тис. євро або еквівалент у національній валюті. Водночас для транскордонного застосування SME scheme встановлено окремий союзний критерій: загальний річний оборот малого підприємства в усіх 27 державах-членах не повинен перевищувати 100 тис. євро [5].

Принципово важливо, що в ЄС поріг не трактується як безумовна пільга або як інструмент вилучення малого бізнесу з податкової системи. Це радше межа пропорційності адміністрування. Держави-члени можуть установлювати нижчі або секторні пороги, але вони мають ґрунтуватися на об'єктивних критеріях, а один платник не може одночасно користуватися кількома секторними порогами [4; 5]. Малі підприємства, які користуються звільненням, не нараховують ПДВ покупцям, але втрачають право на віднесення вхідного ПДВ до податкового кредиту [5]. Отже, європейська модель поєднує захист мікробізнесу з недопущенням необмеженого податкового арбітражу.

Для України євроінтеграційний зміст реформи полягає не в простому копіюванні числового порогу 85 тис. євро. Важливішим є перенесення самої архітектури: чіткий економічно обґрунтований ліміт, правила переходу, цифрова реєстрація, спрощені рахунки, квартальна звітність для малих платників, сервісна логіка взаємодії з податковою службою та контроль за штучним подрібненням оборотів. Саме такий підхід узгоджується з європейським розумінням справедливості: мікробізнес не повинен нести непропорційні витрати комплаєнсу, але більші суб'єкти з подібним економічним масштабом мають працювати за подібними правилами.

Метою запропонованого підходу є обґрунтування м'якого поширення ПДВ на економічно більших ФОП, яке забезпечує баланс між додатковими доходами бюджету, нейтральністю конкуренції та адміністративною здійсненністю. Теорія оптимального порогу ПДВ показує, що занадто низький поріг збільшує витрати комплаєнсу для малих платників, а занадто високий - створює зону арбітражу та призводить до втрати податкової бази [6, с. 559-576]. Тому рішення має бути не політичним гаслом про «ПДВ для всіх», а параметричною моделлю, у якій кожен елемент пов'язаний із очікуваною поведінкою платників і спроможністю адміністрування.

Базовий фіскальний ефект може бути представлений через оцінку додаткових ПДВ-зобов'язань від обороту платників, які переходять до ПДВ. У спрощеному вигляді модель має такий вигляд:

$$DVAT_i = Turnover_i \times \alpha \times m \times \tau \times \theta,$$

де $DVAT_i$ - додаткові ПДВ-зобов'язання від і-ї групи платників; $Turnover_i$ - оборот платників, які перевищують обраний поріг; α - частка обороту, що фактично стає базою ПДВ; m - частка доданої вартості або маржі; τ - номінальна ставка ПДВ; θ - коефіцієнт фактичного

переходу платників до ПДВ. У запропонованому сценарному розрахунку використано номінальну ставку ПДВ 20%, частку обороту, що стає базою ПДВ, 90%, частку доданої вартості/маржі 20% та коефіцієнт фактичного переходу 80%. Така конструкція не претендує на заміну мікроданих ДПС, але дозволяє прозоро показати логіку очікуваного ефекту.

Для оцінки чистого бюджетного результату важливо враховувати не лише валові надходження ПДВ, а й можливі втрати інших платежів та поведінкові реакції платників. Чистий ефект доцільно подати так:

$$NetEffect = DVAT - Loss_{ST} - Loss_{MT} - Loss_{exit},$$

де $Loss_{ST}$ означає втрати єдиного податку у разі зміни режиму; $Loss_{MT}$ - втрати військового збору; $Loss_{exit}$ - потенційні втрати від поточних малих ПДВ-платників нижче нового порогу, які можуть вийти з ПДВ, якщо законодавча конструкція створить для цього можливість. Такий підхід відповідає самій природі ПДВ як податку, ефективність якого значною мірою залежить від інформаційного ланцюга між продавцем і покупцем, а не лише від ставки [8].

Сценарні розрахунки показують, що поріг 4 млн грн дає вищий фіскальний результат, але охоплює ширше коло платників і створює більшу потребу в адаптаційній підтримці. За цього сценарію додаткові надходження ПДВ оцінено приблизно у 31,0 млрд грн, чистий ФОП-ефект - у 19,3 млрд грн. Поріг 5 млн грн є м'якшим і політично прийнятнішим для першого етапу, але його чистий ефект нижчий – близько 16,3 млрд грн. Отже, різниця між сценаріями є відчутною, проте вона не настільки велика, щоб ігнорувати адміністративні та поведінкові ризики.

У контексті європейської інтеграції оптимальним виглядає не одномоментне переведення широкого кола ФОП у стандартний режим ПДВ, а поетапна модель. На першому етапі можна встановити вищий індексований поріг, близький до сценарію 5 млн грн, із м'яким входом, навчальним періодом та тестуванням цифрових процедур. На другому етапі, після аналізу фактичної поведінки платників, структури B2B/B2C-операцій та спроможності ДПС, поріг може бути скоригований або доповнений секторними ризик-критеріями. Такий підхід наближує Україну до європейської логіки поступової гармонізації без фіскального шоку для малого бізнесу.

Адміністративний дизайн має включати щонайменше п'ять запобіжників. Перший – індексований поріг, прив'язаний до мінімальної заробітної плати або іншого стабільного макроекономічного індикатора, щоб інфляція не перетворювала технічний параметр на приховане розширення ПДВ. Другий – правило стійкого перевищення порогу протягом дванадцяти місяців, яке захищає платника від наслідків сезонного або одноразового зростання обороту. Третій – перехідний період із пріоритетом сервісної підтримки, а не штрафної логіки.

Четвертий – спрощене адміністрування: квартальна звітність, касовий метод, типові цифрові шаблони обліку, автоматичні повідомлення про наближення до порогу та спрощені рахунки. П'ятий – ризик-орієнтоване блокування податкових накладних, щоб добросовісні нові платники не отримали непропорційних операційних ризиків.

Окрему увагу слід приділити добровільній ПДВ-реєстрації. Для ФОП, які працюють переважно в B2B-сегменті, участь у ПДВ-ланцюгу може бути не лише обов'язком, а й конкурентною перевагою, оскільки контрагенти зацікавлені в податковому кредиті. Тому реформа має створити стимули для добровільного збереження або набуття статусу платника ПДВ: передбачувані правила, мінімізацію блокувань, зрозумілу цифрову звітність і можливість використовувати касовий метод. Саме так податкова культура формується не через примус, а через поєднання вигоди, довіри та простоти процедур.

Критерій справедливості у цій реформі має бути сформульований дуже чітко. Справедливість не означає однаковий адміністративний режим для кіоску, фрилансера з невеликими оборотами та мережевого бізнесу, оформленого через кілька ФОП. Вона означає, що подібний економічний масштаб має оподатковуватися за подібною логікою, а відмінності в режимах мають бути виправдані реальними витратами комплаєнсу, а не можливістю податкової оптимізації. Європейський підхід до SME scheme саме тому є корисним для України: він визнає право малого бізнесу на прості правила, але не перетворює поріг на постійний канал виходу з ПДВ.

Отже, поширення ПДВ на економічно більших ФОП може стати інструментом фіскальної мобілізації, зниження податкового арбітражу та наближення України до європейських принципів адміністрування. Однак позитивний ефект можливий лише за умови, що реформа буде реалізована як пакет взаємопов'язаних рішень: індексований поріг, м'який перехід, спрощений облік, цифрова підтримка, захист добросовісних платників і контроль за дробленням бізнесу. У такій конфігурації ПДВ для ФОП перестає бути конфліктною фіскальною вимогою і стає елементом зрілої податкової політики, сумісної з європейською інтеграцією України.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 04.09.2026).

2. Національна стратегія доходів до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 04.09.2026).

3. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. Official Journal of the European Union. 2006. L 347. P. 1-118. URL: http://data.europa.eu/eli/dir/2006/112/oj (date of access: 04.09.2026).

4. Council Directive (EU) 2020/285 of 18 February 2020 amending Directive 2006/112/EC as regards the special scheme for small enterprises. Official Journal of the European Union. 2020. L 62. P. 13-23. URL: http://data.europa.eu/eli/dir/2020/285/oj (date of access: 04.09.2026).

5. European Commission. VAT rules for small enterprises - SME scheme. URL: https://sme-vat-rules.ec.europa.eu/index_en (date of access: 04.09.2026).

6. Keen M., Mintz J. The optimal threshold for a value-added tax. Journal of Public Economics. 2004. Vol. 88. Issues 3-4. P. 559-576. DOI: https://doi.org/10.1016/S0047-2727(02)00165-2.

7. OECD. Consumption Tax Trends 2024: VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends. Paris : OECD Publishing, 2024. DOI: https://doi.org/10.1787/dcd4dd36-en.

8. Pomeranz D. No Taxation without Information: Deterrence and Self-Enforcement in the Value Added Tax. American Economic Review. 2015. Vol. 105. No. 8. P. 2539-2569. DOI: https://doi.org/10.1257/aer.20130393.

Скоромцова Тетяна,
кандидат економічних наук, с.н.с.,
професор кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет, Україна

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ КОМПЛАЄНС-РИЗИКАМИ (CRM/УКР) У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

У сучасних умовах розвитку міжнародного оподаткування особливого значення набуває ефективне управління ризиками недотримання податкового законодавства. Тому провідними міжнародними інституціями, і в першу чергу, Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі -OECD), розробляються типові методології до побудови системи управління податковими комплаєнс-ризиками - Compliance Risk Manaqement: Manaqinq and Improvinq Tax Compliance (далі - CRM), які широко використовуються у практиці податкових адміністрацій розвинених країн.

Серед основних керівних документів, що регулюють процес застосування CRM у країнах-членах ЄС є «Податкове адміністрування. Ролі та обов'язки податкових адміністрацій у ЄС» (Tax Administration. The roles and responsibilities of tax administrations in the EU) та Програма «Фіскаліс» 2021/2027 (Fiscalis Programme 2021/2027), в межах яких розробляються методичні рекомендації щодо управління ризиками для країн-членів. Методологічною

основою для запровадження CRM є міжнародний стандарт управління ризиками ISO 31000 [1;2;3].

OECD визначає CRM як базис сучасного управління податковими ризиків (Good Governance), який дає змогу податковим адміністраціям країни переходити від примусово-каральної моделі реагування на них до ризик-орієнтованої моделі їх попередження.

Уніфіковані документи OECD є унікальною організаційно-методологічною платформою, що пропонує найкращі практики у сфері податкової політики та стандарти якої стали глобальними орієнтирами у податковій сфері, в тому числі і CRM (Compliance Risk Management) [4].

CRM - це системний підхід до ідентифікації, оцінки та мінімізації ризиків недотримання податкового законодавства та внутрішніх стандартів відповідності.

У відповідності до міжнародного стандарту, процес управління ризиками (CRM Process) має вигляд процесної моделі: ідентифікація ризику > аналіз та оцінка > визначення ймовірності та масштабів втрат бюджету > пріоритезація ризику > ранжування ризиків > розробка стратегій відповіді > оцінка результатів.

Ця проактивна модель управління податковими ризиками передбачає наявність взаємопов'язаних циклів, які формують замкнену систему та функціонують як безперервний ітеративний процес [5]. До її основних елементів належать: концептуальна модель ризиків CRM (Compliance Risk Management); модель поведінки платників податків (BISEP); піраміда комплаєнсу (The Compliance Pyramid); ключові цілі (The Pillars of Compliance) [6].

Слід зазначити, що вищезазначені основні документи OECD рекомендують податковим адміністраціям країн що саме варто контролювати у податках, програма Fiscalis Programme 2021/2027 дає настанови податковим адміністраціям країнам-членам ЄС як управляти податковими ризиками, а от стандарт ISO 37301-2021 дає чітку інструкцію як побудувати саму систему управління податковими комплаєнс-ризиками в компанії. Поєднання міжнародних стандартів та адаптація їх на національні особливості побудови системи управління ризиками визначає доцільність процесу впровадження CRM, а використання системи CRM, з врахуванням національних стандартів, дає змогу податковим адміністраціям країни ефективно концентрувати ресурси на найбільш ризикових сегментах.

Широкому впровадженню Інструкції ОЕСР 2004 року «Управління комплаєнс-ризиками: управління та покращення податкового комплаєнсу» (CRM) сприяло формування сучасної філософії податкової політики та системи розвинених країн світу, які орієнтовані на ризик-менеджмент та своєчасне виявлення та ефективне реагування на них [7].

За даними OECD (2024р) у багатьох країнах ЄС системи CRM функціонують із використанням сучасних інформаційних технологій [8]. Ключовими тенденціями тут є

інтеграція податкових механізмів безпосередньо в ІТ-системи платників або посередників із використанням електронного інвойсингу в режимі реального часу (real-time reporting). Такий процес дотримання податкового законодавства є більш простим, прозорим і «невидимим» для платника.

Як приклад ефективного застосування системи CRM, є Нідерланди. Вона є одним із піонерів впровадження методологій ОЕСР у податковій сфері. Їхня модель - «Горизонтальний моніторинг» (Horizontal Monitoring), вважається сучасною моделлю трансформації традиційного податкового контролю у сучасну систему управління комплаєнс-ризиками CRM [6].

Наразі Нідерландська податкова політика зосереджує увагу податкової адміністрації країни (Belastingdienst) на нову філософію співпраці з бізнесом: замість податкових перевірок держава укладає угоди з бізнесом про податковий комплаєнс (Compliance Agreements). Для крупного платника податків це передбачає, перш за все, взаємну прозорість. Так, компанії показують свої податкові ризики в режимі реального часу, а податківці, натомість, оперативно надають роз'яснення щодо правомірності проведення господарських операцій. При цьому, для малого бізнесу така співпраця ведеться через сертифікованих податкових консультантів. Проте, слід зазначити, що така модель не означає повну відсутність контролю. Вона лише передбачає перехід від перевірки фінансової звітності до оцінки якості процедур, що її формують.

Таким чином, міжнародні практики впровадження CRM-підходу практично повністю змінюють філософію податкової політики щодо співпраці держави й бізнесу, а типові процеси управління податковими комплаєнс-ризиками (CRM), ключовими елементами якого є системна ідентифікація ризиків, їх оцінка, заходи реагування та постійний моніторинг ризиків є ефективним інструментом актуалізації результативності податкового адміністрування.

Список використаних джерел

1. European Commission. Tax Administration: The Roles and Responsibilities of Tax Administrations in the EU. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-co-operation-and-mutual-assistance

2. European Commission. Fiscalis Programme 2021–2027. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/about-us/eu-funding-customs-and-tax/fiscalis-programme_en

3. ISO. ISO 37301:2021 Compliance Management Systems. URL: https://www.iso.org/standard/75080.html

4. СкоромцоваТ., Козаченко Ю, Міжнародна практика використання CRM-систем у країнах ОЕСР та досвід України. Науковий журнал «Економічний аналіз», Том 36, № 2

(2026), Західноукраїнський національний університет. м. Тернопіль. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6627

5. Курілов Є. В. Податковий комплаєнс та основні елементи управління комплаєнс-ризиками: бачення ОЕСР та МВФ. URL: https://azones.law/analytics/podatkovyj-komplayens-ta-osnovni-elementy-upravlinnya-komplayens-ryzykamy-bachenny

6. OECD. Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance. Paris: OECD, 2004. URL: https://www.oecd.org/tax/administration/33818656.pdf

7. OECD. Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance. *Paris: OECD*, 2004. URL: https://www.oecd.org/tax/administration/33818656.pdf

8. OECD. Tax Transparency and Exchange of Information: Progress Report 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/tax/transparency/

СОЛОМОНКО Дмитро,
асистент, Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Ґжицького, Україна
ФІТЬО Андріян,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Спеціальність С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини»
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Ґжицького, Україна

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ESG-СТИМУЛІВ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЄС

Інтеграція до Європейського Союзу є стратегічним зовнішньополітичним вектором розвитку України та фундаментальним економічним викликом, який вимагає глибинного реформування національної фінансово-податкової системи. Європейський зелений курс (European Green Deal) визначає принципово новий підхід до державного регулювання, де податкова система перестає функціонувати виключно як фіскальний механізм задля наповнення державного бюджету, перетворюючись на регуляторний та стимулюючий інструмент трансформації бізнес-моделей.

Для аграрного сектору України, який є одним із рушіїв розвитку національної економіки та забезпечення надходження експортної валютної виручки, трансформація має важливе значення. Довоєнний та поточний розвиток агробізнесу в Україні переважно базувався на екстенсивній моделі використання ресурсів у сільськогосподарському виробництві, а саме інтенсифікації посівних площ під високомаржинальні олійні та зернові монокультури (соняшник, озимий ріпак, кукурудзу). Така бізнес-модель гарантує оперативну фінансову спроможність підприємств, але в довгостроковій перспективі генерує масштабні

потенційні екологічні збитки: деградацію родючості ґрунтового покриву, підкислення ґрунтів, прискорену мінералізацію гумусу та втрату біорізноманіття.

У зв'язку з цим виникає гостра науково-практична потреба розробки та імплементації ефективних ESG-стимулів у податкову політику України. Концепція ESG (Environmental, Social, Governance) охоплює три рівноправні виміри сталого розвитку:

- екологічну відповідальність (збереження природного капіталу);

- соціальну згуртованість (турбота про робітників, турбота про бджолярів та місцеві громади);

- корпоративну прозорість (доброчесне управління та відкритість).

Впровадження таких критеріїв у податкове законодавство в Україні дозволить сформувати дієву систему мотивації для агровиробників щодо переходу на екологічно безпечні ресурсозберігаючі агротехнології.

Дослідження тенденцій розвитку податкових систем у державах-членах Європейського Союзу засвідчує, що «зелене оподаткування» виступає центральним елементом державної фіскальної політики, спрямованим на зміну поведінки економічних агентів та реалізацію базового принципу «забруднювач платить». В Європейському Союзі частка надходжень від екологічних податків у структурі валового внутрішнього продукту (ВВП) становить від 2% до 4%, тоді як в Україні цей показник протягом багатьох років залишається на критично низькому рівні – лише 0,1-0,2% ВВП [1, с. 176]. Це свідчить про те, що екологічний податок в Україні практично не виконує як своєї акумулятивно-фіскальної, так і регуляторно-стимулюючої функції.

Суттєві відмінності простежуються також у самій структурі екологічних платежів. В Євросоюзі понад 80% усіх екологічних податкових надходжень забезпечуються за рахунок оподаткування енергоресурсів та палива, що стимулює енергоефективність, впровадження відновлюваних джерел енергії та зниження вуглецевого сліду в усіх галузях [2, с. 15]. В Україні основне навантаження припадає на оподаткування викидів від стаціонарних джерел забруднення та скидів у водні об'єкти, тоді як пересувні джерела та ресурсоємне споживання залишаються поза дієвим фіскальним контролем [1, с. 177].

Для подолання цієї диспропорції в науковій літературі обґрунтовується концепція реформування екологічного оподаткування, яка передбачає певну оптимізацію шляхом актуалізації податкового навантаження відповідно до реалій та визначених стратегічних перспектив до 2025 року. Йдеться про поступове підвищення екологічних податкових ставок для екологічно деструктивних виробництв із одночасним суттєвим зниженням фіскального навантаження на фонд оплати праці та прямі доходи бізнесу [1, с. 178]. Для аграрного сектору України це означає створення чіткої економічної мотивації: чим більше підприємство інвестує

у збереження родючості ґрунтів та закупівлю екологічного обладнання, тим нижчим є його загальне податкове навантаження.

Окремим важливим інструментом європейського досвіду є диференціація податків залежно від рівня токсичності використовуваних агрохімікатів. Впровадження податку на імпорт та продаж мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин (ЗЗР) за прогресивними ставками стимулюватиме агровиробників біологізувати сівозміни, використовувати органічні добрива, мікробіологічні препарати та посів сидеральних культур.

Процес гармонізації вітчизняної податкової системи з вимогами Європейського Союзу чітко регламентується міжнародно-правовими зобов'язаннями України. У сфері непрямого оподаткування ключовими орієнтирами виступають Директива Ради 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість та Директива 2003/96/ЄС щодо оподаткування енергетичних продуктів [2, с. 8]. Гармонізація ПДВ передбачає уніфікацію базових правил, мінімізацію дискреційних винятків та усунення спотворень у конкурентному середовищі.

У контексті аграрного сектору європейський досвід надає широкі інструменти підтримки малих та середніх фермерських господарств. Зокрема, у законодавстві країн ЄС функціонує спеціальний механізм – плоска ставка ПДВ для аграріїв, який дозволяє спростити адміністрування та компенсувати сплачений ПДВ на матеріально-технічні ресурси без необхідності ведення повномасштабного податкового обліку [2, с. 22]. Впровадження аналогічних спрощених прозорих процедур в Україні сприятиме виведенню малого агробізнесу з тіні та підвищенню загальної податкової дисципліни.

Крім того, європейські країни активно застосовують знижені ставки ПДВ (від 0% до 9%) на соціально значущі продукти харчування та аграрну сировину, що забезпечує цінову доступність харчових продуктів для населення та підтримує купівельну спроможність на внутрішньому ринку [2, с. 24]. Для України адаптація таких норм має поєднуватися із електронним адмініструванням для унеможливлення податкових зловживань та формування високої культури сплати податків.

Важливим елементом реалізації екологічної та соціальної відповідальності агробізнесу є складання та оприлюднення нефінансової ESG-звітності. Відповідно до Директиви ЄС із корпоративної звітності щодо сталості (CSRD) та стандартів ESRS, європейські компанії зобов'язані розкривати деталізовані дані про свій вплив на клімат, використання земельних ресурсів, біорізноманіття та соціальні стандарти. В аграрному секторі України склалася специфічна ситуація, яку науковці кваліфікують як феномен «прихованого ESG» [3, с. 56]. Сільськогосподарські підприємства впроваджують елементи сталих агротехнологій, але не відображають ці заходи у формалізованій нефінансовій звітності.

Для оцінки реального стану та готовності агробізнесу до впровадження європейських стандартів науковцями Державного податкового університету було проведено комплексне емпіричне дослідження шляхом анкетування 30 керівників та головних бухгалтерів агропідприємств із 18 областей України [3, с. 58]. Результати дослідження засвідчили, що поточний рівень відповідності вітчизняної звітності індикаторам Європейської мережі даних про сталість ферм становить у середньому лише 59,5% [3, с. 60].

Найбільш високий рівень готовності спостерігається за економічними та виробничими індикаторами (понад 80%), оскільки вони традиційно охоплюються стандартним бухгалтерським обліком. Натомість показники екологічного блоку – зокрема розрахунок емісії парникових газів, оцінка балансу органічного вуглецю в ґрунті, обсяги споживання води та заходи із збереження біорізноманіття – розкриваються менше ніж на 35-40% [3, с. 61]. Ключовими перепонами на шляху повноцінного впровадження ESG-звітності керівники підприємств назвали відсутність чітких законодавчих вимог, брак фахових кадрів, високу вартість проведення аудиту та воєнні ризики.

Разом із тим, основними стимулами для впровадження ESG-звітності агровиробники вважають розширення доступу до пільгового банківського кредитування («зелених» кредитів із дисконтом за кредитною ставкою), збереження можливостей експорту продукції на преміальні ринки ЄС за стандартами сертифікації ISCC PLUS та підвищення інвестиційної привабливості підприємства [3, с. 63].

Реформи в національній економіці в умовах воєнного стану та поствоєнний період, на думку авторів, повинні передбачати швидше впровадження ESG-стимулів задля підвищення конкурентоспрожності агровиробників України на європейському ринку.

Список використаних джерел:

1. Лазаришина І. Д., Олійник Л. А. Екологічне оподаткування в Європейському Союзі та Україні: тенденції й перспективи. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. Т. 7, № 4. С. 175-180.

2. Застосування екологічних податків в Україні / Гармонізація податкової політики з ЄС. Рамки та можливості для України : аналіт. записка / Центр економічної стратегії. Київ : ЦЕС, 2023. 32 с.

3. Краєвський В. М., Метелиця В. М., Гагалюк Т. В. ESG-звітність в агросекторі України: емпіричний аналіз і шляхи інтеграції до FSDN. Український економічний часопис. 2024. № 10. С. 54-65.

ШВАЙКО Іван,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
ПОЛЮХОВИЧ Іванна,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник: **ПРОКОПЕНКО Ірина**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністрування податків
Державний податковий університет, Україна

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: УЗГОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ІЗ ВИМОГАМИ ЄС

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року поставило перед вітчизняною податковою системою безпрецедентні виклики. Руйнування виробничої та критичної інфраструктури, вимушена міграція населення, втрата контролю над частиною території та різке зростання оборонних видатків спричинили суттєве скорочення податкової бази й одночасно посилили потребу держави в стабільних бюджетних надходженнях. Водночас курс України на європейську інтеграцію вимагає послідовної гармонізації національного податкового законодавства з правом Європейського Союзу. Зараз актуальності набуває пошук моделі податкової політики, яка б поєднувала здатність фінансувати оборонні та соціальні потреби воєнного часу з поступовим наближенням до стандартів ЄС і створенням підґрунтя для повоєнного відновлення економіки.

Із перших днів повномасштабної війни держава була змушена оперативно спрощувати оподаткування задля збереження ділової активності. Тимчасова воєнна податкова політика характеризувалася переважно п'ятьма новаціями: запровадженням спрощеного режиму зі ставкою єдиного податку 2 % для суб'єктів господарювання, у тому числі великого бізнесу (крім окремих виключень); наданням пільг щодо реалізації пального; лібералізацією адміністрування ПДВ; зміною правил сплати єдиного податку, ЄСВ, земельного та екологічного податків для ФОП першої й другої груп; істотним обмеженням контрольних заходів з боку ДПС України. Ці кроки допомогли уникнути масового згортання підприємницької діяльності на початку війни та зберегти значну частину робочих місць і податкової бази [1].

Водночас статистика підтверджує глибину фіскального удару, якого зазнала податкова система. Якщо у 2021 році частка податкових надходжень у доходах Державного бюджету України становила 85,37 %, то в 2022 році вона скоротилася до 53,14 % – насамперед за

рахунок зростання частки неподаткових надходжень і міжнародної допомоги, – а в 2023–2024 роках поступово відновилася до 45,04 % та 52,75 % відповідно [2, с. 143].

Схожу динаміку демонструє й частка податкових надходжень у ВВП за зведеним бюджетом: 26,7 % у 2021 році, 25,9 % у 2022 році та 25,1 % у 2023 році, тоді як видатки на оборону в структурі видатків зведеного бюджету зросли з 6,91 % у 2021 році до 47,23 % у 2023 році, що ілюструє масштаб перерозподілу бюджетних ресурсів на користь оборонних потреб [3, с. 274–275].

З огляду на наведені дані, у 2023 році уряд розпочав планомірне повернення до довоєнних норм оподаткування. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 30.06.2023 р. № 3219-IX, було скасовано можливість сплати єдиного податку за ставкою 2 % та частково відновлено мораторій на проведення перевірок, а також відновлено контроль за застосуванням РРО/ПРРО. Це свідчить про перехід від суто антикризового реагування до відновлення повноцінної фіскальної функції держави, що є об'єктивно необхідним в умовах зростання оборонних видатків, які у 2023 році сягнули майже половини видатків зведеного бюджету [4].

Разом із тим тимчасові пільги породили низку структурних дисбалансів, які потребують системного розв'язання. Серед ключових викликів – неефективність механізму бюджетного відшкодування ПДВ, який фактично субсидіює експорт сировини без стимулювання переробної промисловості; висока імпортозалежність надходжень від ПДВ і акцизів; зменшення рентних платежів через втрату контролю над частиною ресурсних територій; використання спрощеної системи оподаткування для мінімізації податкових зобов'язань середнім і великим бізнесом; а також зростання боргової залежності бюджету [5, с. 610–612].

Оцінка фіскальних ризиків, здійснена Міністерством фінансів України, показує, що найбільший потенційний вплив на бюджет (понад 0,5 % ВВП) при високій імовірності настання (понад 66 %) мають ризики макроекономічного середовища, діяльності суб'єктів державного сектору, управління державним боргом, аграрної та соціальної сфер [3, с. 278].

Окремого значення в сучасних умовах набуває адаптаційна мета податкової політики – гармонізація податкового законодавства України з нормами та правилами Європейського Союзу. Доцільно погодитися з позицією, що цю мету варто розглядати як рівноправну поряд із фіскальною, економічною, соціальною, міжнародною та екологічною цілями податкової політики, оскільки саме вона визначає траєкторію довгострокового розвитку системи оподаткування. У межах євроінтеграційного треку Україні необхідно імплементувати близько

двадцяти директив ЄС, що стосуються непрямого й прямого оподаткування та адміністративної відповідальності [1].

Створені робочі групи Міністерства фінансів, ДПС України та програми EU4PFM встановили, що положення Угоди про асоціацію щодо ПДВ здебільшого виконано, тоді як у сфері акцизного оподаткування, а також протидії розмиванню бази оподаткування (правила ATAD, анти-BEPS-заходи, підготовка до глобального мінімального податку Pillar 2) робота ще триває [3, с. 281–282].

Національна стратегія доходів України до 2030 року визначає узгоджені із зазначеними пріоритетами напрями: трансформацію спрощеної системи оподаткування; запровадження помірно прогресивної шкали податку на доходи фізичних осіб з адресними пільгами для низькооплачуваних працівників; гармонізацію ПДВ і акцизного оподаткування з нормами ЄС, зокрема скорочення так званого «ПДВ-розриву» через обов'язкову електронну звітність за аналогом стандарту SAF-T, механізми розділеного платежу (split-payment) і зворотного нарахування (reverse-charge); розвиток майнового та екологічного оподаткування з переходом до ринкової оцінки вартості майна; запровадження інвестиційних стимулів із чіткими строками та критеріями ефективності замість безстрокових пільг; а також прискорену цифровізацію податкового адміністрування й інтеграцію з інформаційними системами ЄС [3, с. 280–282; 6].

На нашу думку, ефективність такого узгодження національних інтересів із вимогами ЄС залежатиме не від механічного копіювання європейських інструментів, а від послідовності їх упровадження з урахуванням специфіки воєнного та повоєнного періодів. Так, тимчасове оподаткування надприбутків, що застосовувалося країнами ЄС під час енергетичної кризи 2022–2023 років, є прикладом інструмента, який Україна цілком може адаптувати для монопольних і сировинних секторів за умови його чіткої обмеженості в часі [3, с. 281]. Натомість запровадження повноцінної прогресивної шкали ПДФО чи суттєве розширення екологічного оподаткування доцільно відкласти до стабілізації макроекономічної ситуації, оскільки передчасне посилення фіскального навантаження на бізнес і населення під час війни може посилити тінізацію економіки замість очікуваного зростання надходжень. Таким чином, права послідовність реформ – від цифровізації адміністрування та боротьби з ухиленням до поступової гармонізації ставок – є не менш важливою, ніж зміст самих директив ЄС.

Отже, податкова політика України воєнного періоду пройшла шлях від різкого тимчасового спрощення до поступового відновлення фіскальної функції держави, що є об'єктивно виправданим в умовах зростання оборонних видатків. Водночас структурні дисбаланси – неефективне відшкодування ПДВ, зловживання спрощеною системою, висока імпортозалежність надходжень – потребують системного, а не ситуативного реагування.

Узгодження національних інтересів із вимогами ЄС має відбуватися через реалізацію положень Національної стратегії доходів до 2030 року: гармонізацію непрямого оподаткування, впровадження анти-BEPS-механізмів і глобального мінімального податку, розвиток майнового й екологічного оподаткування, цифровізацію адміністрування та застосування тимчасових, чітко обмежених у часі інструментів реагування на кризові явища. Лише поєднання фіскальної стійкості, гнучкості щодо потреб воєнного часу та послідовної європейської інтеграції здатне забезпечити стале функціонування податкової системи України на етапі повоєнного відновлення [5; 6].

Список використаних джерел:

1. Пухальський В. Податкова політика України в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*. 2024. № 3(80). С. 81–90.

2. Шкромида Н. Я., Лещук Г. В. Податкова система України в умовах воєнного стану: виклики для бізнесу та адаптація облікових систем. Український економічний часопис. 2025. Випуск 10. С. 142–147.

3. Шалімова Н. С., Магопець О. А., Шалімов В. В. Виклики податковій системі в умовах війни та напрями її реформування з урахуванням європейських тенденцій. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки.* 2024. Вип. 12(45). С. 274–285. DOI: https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12(45).274-285.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text (дата звернення: 14.09.2026).

5. Габор В. Податкова політика України під час воєнного стану: загрози та перспективи збільшення податкових надходжень. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 4. С. 608–618. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2024.04.608.

6. Національна стратегія доходів до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716 (дата звернення: 14.09.2026).

СЕКЦІЯ 2

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

BLIUS Iryna
Bachelor's student
Saarland University of Applied Sciences, Germany
Scientific supervisor:
SKOROMTSOVA Tetiana
Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow,
Professor in the Department of Tax Administration,
State Tax University, Ukraine

EXPERIENCE OF TAX AND FEE ADMINISTRATION IN GERMANY: INSTITUTIONAL MODEL AND POSSIBILITIES FOR ITS APPLICATION IN UKRAINE

Under the conditions of post-war economic recovery and Ukraine's integration into the EU, the efficiency of tax administration has acquired particular importance. The Ukrainian model is characterized by a high concentration of powers within a single authority, the State Tax Service of Ukraine, whereas the Federal Republic of Germany operates on the basis of a distribution of tax powers among several levels of public authority. Studying the German experience is of practical interest for improving the domestic system, particularly in terms of local tax administration, strengthening the fiscal capacity of communities, and digitalizing tax procedures.

The purpose of the study is to analyze the institutional model of tax administration in Germany, assess its performance based on data for 2023-2025, and identify areas suitable for adaptation to Ukrainian conditions, taking into account the unitary structure of the state.

Germany's tax system is based on the principles of cooperative fiscal federalism established by Articles 106-108 of the Basic Law and operates at three levels [1]:

1. Federal level - the Federal Ministry of Finance formulates tax policy; the Federal Central Tax Office administers taxation of non-residents, the exchange of tax information, and the VAT taxpayer register; the General Directorate of Customs administers excise duties and customs duties;

2. State level - the 16 federal states have their own tax authorities with local tax offices which, as authorized bodies of the Federation and the federal states, administer shared taxes, including personal income tax, corporate income tax, and VAT;

3. Municipal level - municipalities independently establish tax rates for the trade tax and property tax and administer the corresponding revenues.

Shared taxes are distributed among the different levels according to formulas established by federal legislation, while disparities in the fiscal capacity of the federal states are reduced through the

fiscal equalization mechanism. Specialized audit units operate for large taxpayers, while tax returns are submitted through the unified ELSTER electronic system [5, p. 291].

The distribution of tax revenues among the levels of the budgetary system and fiscal equalization mechanisms create conditions for the stable functioning of Germany's tax system, as demonstrated by the dynamics of tax revenues as a percentage of GDP presented in Fig. 1.1.

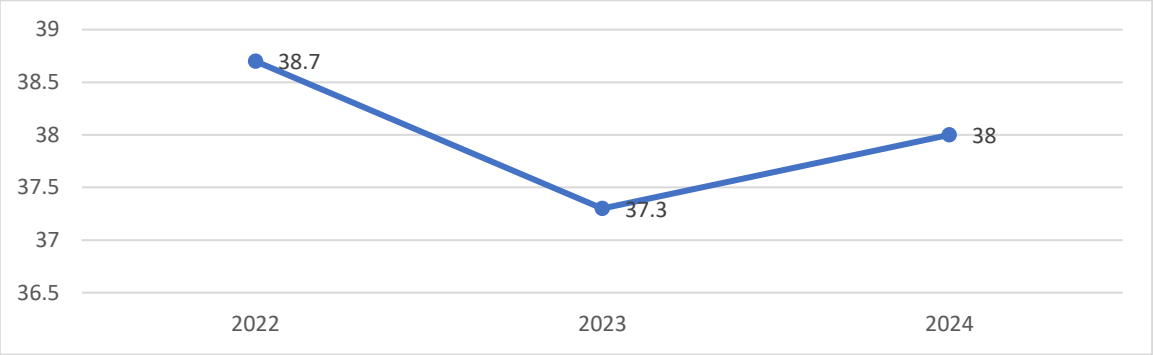

Fig. 1.1. Tax revenues as a percentage of GDP in Germany [4]

Tax revenues in Germany as a percentage of GDP demonstrated an unstable trend in 2022-2024: in 2022, the indicator amounted to 38.7%, declining to 37.3% in 2023, which represented a decrease of 1.4 percentage points, before increasing to 38.0% in 2024. Thus, over the study period, the share of tax revenues decreased by 0.7 percentage points, although a partial recovery of the indicator was recorded in 2024.

To analyze the structure of tax revenues in Germany by levels of budget distribution, it is appropriate to examine their volumes and the relationship between the federal, state, and local levels, presented in Fig. 1.2.

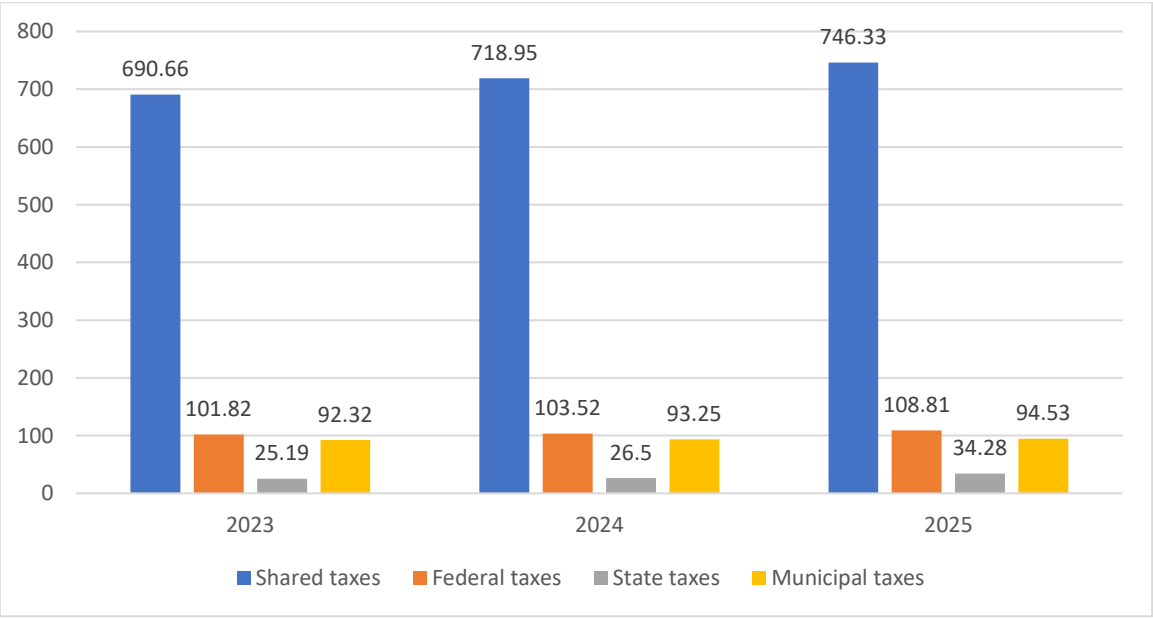

Fig. 1.2. Structure of tax revenues in Germany by level of budget distribution, 2023-2025, bn EUR [7]

According to Fig. 1.2, shared taxes prevailed in the structure of tax revenues in Germany in 2023–2025. Their volume increased from EUR 690.66 billion in 2023 to EUR 746.33 billion in 2025, representing an 8.1% increase. Federal taxes increased from EUR 101.82 billion to EUR 108.81 billion, state taxes from EUR 25.19 billion to EUR 34.28 billion, and municipal taxes from EUR 92.32 billion to EUR 94.53 billion. The highest growth rate was recorded for state taxes, at 36.1%, indicating a strengthening of their role in the formation of budgetary resources.

Unlike Germany, Ukraine's tax system operates within a unitary state structure: the administration of almost all taxes and fees is concentrated within a single authority, the State Tax Service of Ukraine, with its territorial offices. Rates of certain local taxes are established by local councils within the framework of the Tax Code; however, their administration is carried out not by local self-government bodies but by territorial bodies of the State Tax Service [3]. By analogy with Großbetriebsprüfung, the State Tax Service has a Large Taxpayers Office within its organizational structure.

Table 1

Comparative Characteristics of the Institutional Models of Tax Administration in Germany and Ukraine [1; 6]

Criterion	Germany	Ukraine
State structure	Federal	Unitary
Levels of tax administration	Federal, state, municipal	Predominantly one level - state tax service with territorial bodies
Legal basis for tax distribution	Constitutionally established (Articles 106-108 of the Grundgesetz)	Budget code and tax code, annual law on the state budget
Administration of local taxes	Administered independently by municipalities	Rates are established by local councils, while administration is carried out by the State Tax Service
Large taxpayers	Großbetriebsprüfung within state tax authorities	Large taxpayers office of the State tax service
Fiscal capacity equalization	Länderfinanzausgleich (horizontal and vertical equalization)	Basic and reverse grants, educational and healthcare subventions
Electronic tax administration	ELSTER tax filing system	Taxpayer's electronic account

Despite differences in the state structure, certain elements of the German model can be adapted without transitioning to federal principles:

- gradual expansion of local communities' powers to administer local taxes, which is consistent with the decentralization reform;

- improvement of the formula for horizontal equalization of the financial capacity of local communities based on principles similar to the Länderfinanzausgleich, with reference to the tax capacity of the territory;

- development of risk-based specialized audits of large taxpayers following the example of Großbetriebsprüfung;

- expansion of the functionality of the taxpayer's electronic account to the level of the ELSTER system, including the automatic pre-filling of tax returns.

Direct adoption of the three-tier model of tax authority distribution is inappropriate under a unitary state structure and martial law, which requires the centralization of budgetary resources for defense purposes. Therefore, only selective adaptation of individual institutional and technological solutions is proposed [2, p. 179].

Thus, Germany's experience demonstrates the value of combining the distribution of tax powers, financial equalization among territories, specialized control of large taxpayers, and digitalization of tax administration. For Ukraine, the most promising option is the selective adaptation of individual German mechanisms, taking into account the unitary state structure, post-war reconstruction needs, and the necessity of maintaining centralized management of budgetary resources.

References

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 106-108. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf (accessed: 11.09.2026).

2. Ivanyshyna O. S., Porokhniuk I. I. Theoretical foundations of the development of the corporate taxation system in the European Union. Ekonomichna paradyhma. 2025. No. 2(12 (104)). P. 177–186.

3. Kovalenko Y., Krynytsia S. Institutional support for the digital transformation of Ukraine's financial system. Social Development: Economic and Legal Issues. 2025. No. 9. URL: https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/350 (accessed: 11.09.2026).

4. OECD. Revenue Statistics 2025 - Tax revenue trends 1965-2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/revenue-statistics-2025_3a264267-en/full-report/tax-revenue-trends-1965-2024_98c75833.html (accessed: 11.09.2026).

5. Oleynikova L., Lyshchenko O. European experience in developing mechanisms to reduce the administrative burden on taxpayers. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2023. No. 3. P. 288–298.

6. Shkromyda N., Mocherniuk N. Taxation in Ukraine and the European Union countries: common features and differences. Ekonomika ta suspilstvo. 2025. No. 72. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5782 (accessed: 11.09.2026).

7. Statistisches Bundesamt (Destatis). Steuereinnahmen. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Steuern/Steuereinnahmen/_inhalt.html (accessed: 11.09.2026).

БАЙКОВА Олександра,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник:
ЛЕКАРЬ Сергій,
доктор юридичних наук, професор, професор,
професор кафедри адміністрування податків
Державний податковий університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Податки є одним із основних джерел формування доходів державного бюджету та важливим інструментом реалізації економічної і соціальної політики держави. Водночас ефективність податкової системи залежить не лише від кількості податків чи рівня податкового навантаження, а й від того, наскільки якісно організоване їх адміністрування. Податкове адміністрування охоплює реєстрацію та облік платників, приймання податкової звітності, контроль за правильністю та своєчасністю сплати податків, адміністрування податкового боргу, а також взаємодію держави з платниками.

В умовах європейської інтеграції України особливого значення набуває вивчення досвіду країн Європейського Союзу. Проте його використання не повинно передбачати повне копіювання іноземних моделей. Україна вже має власні сучасні інструменти податкового адміністрування та поступово розвиває цифрові сервіси, електронну звітність, автоматизований контроль і системи аналізу податкових ризиків. Тому найбільш перспективним є не заміщення української системи європейською, а їхнє взаємне доповнення та поєднання найбільш ефективних підходів.

Податкове адміністрування в державах ЄС має певні відмінності, оскільки кожна країна використовує власну систему податків, організацію податкових органів та механізми контролю. Водночас можна виділити спільні тенденції, серед яких особливе місце посідають цифровізація, автоматизація податкових процедур, ризик-орієнтований контроль, електронний обмін інформацією та орієнтація на добровільне виконання податкових обов’язків.

Однією з найбільш важливих тенденцій є цифровізація податкового адміністрування.

У країнах ЄС активно використовуються електронне подання декларацій, онлайн-сплата податків, електронне листування з податковими органами, автоматизований обмін інформацією та цифрові системи контролю. За даними OECD, податкові адміністрації різних країн активно розширюють використання електронних сервісів, віртуальних помічників, штучного інтелекту та інших цифрових технологій [1]. Це дозволяє скоротити адміністративні витрати, пришвидшити обробку інформації та підвищити якість податкового контролю.

Водночас Україна також має значні напрацювання у сфері цифровізації. Електронний кабінет платника, електронне подання податкової звітності, електронні сервіси Державної податкової служби та розвиток системи

«Е-аудит» свідчать про поступовий перехід до сучасної моделі взаємодії держави і платників. Тобто Україна не починає цей процес з нуля, а вже

має власну основу, яку можна вдосконалювати з урахуванням європейського досвіду.

Особливо важливим для України є розвиток ризик-орієнтованого підходу до податкового контролю. Його суть полягає в тому, що контрольні заходи мають зосереджуватися насамперед на платниках та операціях, які характеризуються підвищеним ризиком порушень. Використання інформаційних технологій дозволяє аналізувати великі масиви даних, виявляти невідповідності та прогнозувати можливі податкові ризики. Це дає змогу одночасно підвищувати ефективність контролю та не створювати зайвого адміністративного тиску на сумлінний бізнес.

Важливою особливістю європейського підходу є також зміна ролі податкового органу. Він має бути не лише контролюючим органом, а й своєрідним сервісним партнером для платника. Зрозуміла інформація, доступні електронні послуги, швидке консультування та спрощення процедур сприяють тому, щоб громадяни та підприємства добровільно виконували свої податкові обов'язки. Такий підхід є актуальним і для України, адже рівень довіри до податкових органів безпосередньо впливає на податкову дисципліну.

Окрему увагу в Європейському Союзі приділяють адмініструванню податку на додану вартість. ПДВ є одним із ключових джерел бюджетних надходжень, тому його ефективне адміністрування має важливе значення. У березні 2025 року ЄС ухвалив пакет VAT in the Digital Age (ViDA), спрямований на модернізацію системи ПДВ, розвиток цифрової звітності та посилення боротьби з шахрайством [3]. Цей приклад показує, що навіть розвинені податкові системи постійно змінюються відповідно до розвитку економіки та технологій.

Для України європейський досвід у цій сфері може бути корисним не як готова модель, а як джерело додаткових рішень. Наприклад, українські електронні сервіси можуть надалі поєднуватися з більш розвинутими інструментами автоматичного аналізу даних, цифрового аудиту, прогнозування ризиків та обміну інформацією. Таким чином можна сформувати

систему, у якій сучасні українські рішення доповнюються перевіреними європейськими практиками.

Перспективним напрямом є також подальший розвиток електронного аудиту. Державна податкова служба України працює над впровадженням системи «Е-аудит», яка передбачає використання цифрових даних для проведення податкового контролю [4]. Розвиток цього напряму може стати одним із прикладів того, як українські напрацювання можуть інтегруватися із сучасними європейськими підходами до цифрового контролю.

Не менш важливим є міжнародний обмін податковою інформацією. У сучасній економіці підприємства можуть здійснювати діяльність одразу в декількох країнах, тому ефективне адміністрування податків потребує взаємодії між державами. Для України це особливо актуально в контексті європейської інтеграції та поступового наближення української податкової системи до європейського простору.

Таким чином, Україна має власний потенціал для побудови сучасної системи податкового адміністрування. Уже сьогодні використовуються електронні сервіси, цифрова звітність, автоматизовані інформаційні системи та сучасні механізми податкового контролю. Водночас досвід країн ЄС демонструє додаткові можливості щодо цифровізації, управління ризиками, автоматизації, сервісного обслуговування платників та міжнародного обміну інформацією.

На нашу думку, найбільш ефективною для України є модель, яка поєднує власні напрацювання з найкращими європейськими практиками. Необхідно не просто переймати окремі інструменти, а формувати цілісну систему, у якій цифрові технології, якісний контроль, прозорість, захист даних та зручність для платника працюють разом. При цьому важливо враховувати українські економічні та правові умови, щоб запозичені механізми були реально ефективними саме в Україні.

Поєднання українських і європейських підходів може створити значно більший результат, ніж використання кожного з них окремо. Українські податкові органи вже мають досвід роботи в умовах швидкої цифрової трансформації та постійних економічних викликів. Європейські країни, у свою чергу, мають значний досвід побудови стабільних, клієнтоорієнтованих і технологічних податкових адміністрацій. Об’єднання цих переваг дає можливість створити систему, яка буде одночасно ефективною для держави, зручною для платників і стійкою до сучасних економічних викликів.

Отже, розвиток податкового адміністрування України доцільно розглядати не як одностороннє запозичення європейського досвіду, а як процес взаємного доповнення та вдосконалення. Україна вже має сучасні інструменти та власні напрацювання, які можуть стати основою подальшого розвитку. Водночас використання найкращих європейських

практик у сфері цифровізації, податкового контролю, управління ризиками та взаємодії з платниками здатне посилити цю основу. Саме поєднання власного досвіду України та європейських підходів може сприяти формуванню потужної, прозорої, надійної та добре організованої системи податкового адміністрування, яка відповідатиме сучасним потребам держави, бізнесу і громадян.

Список використаних джерел:

1. OECD. Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Paris : OECD Publishing, 2024. 227 p. URL: https://doi.org/10.1787/2d5fba9c-en.

2. OECD. Tax Administration Digitalisation and Digital Transformation Initiatives. Paris : OECD Publishing, 2025. 49 p. URL: https://doi.org/10.1787/c076d776-en.

3. European Commission. VAT in the Digital Age (ViDA). Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en.

4. Державна податкова служба України. State Tax Service together with the EU4PFM continues its digital transformation. 02.05.2025. URL: https://www.tax.gov.ua/en/mass-media/news/894023.html.

5. Державна податкова служба України. IT integration into the EU: State Tax Service and EU4PFM agreed on further steps for the European integration of Ukraine's tax system.08.07.2026.URL: https://tax.gov.ua/en/sts-activity/international-cooperation/notifications/1028472 .html.

6. OECD. Tax Administration Digitalisation and Digital Transformation Initiatives: New skill sets. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: https://doi.org/10.1787/c076d776-en.

ВІХРОВА Олександра
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник
ДРУЖИНСЬКА Наталія
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ефективне адміністрування податків і зборів є важливою складовою податкової політики держави, оскільки саме від якості процедур обчислення, сплати та контролю податків

залежить повнота наповнення бюджету, а також рівень довіри між державою і платниками [2, с. 296]. У країнах Європейського Союзу вдосконалення адміністрування розглядається не як другорядне технічне питання, а як самостійний напрям податкової політики, здатний істотно підвищити конкурентоспроможність бізнесу без зміни рівня податкового навантаження [7, с. 130].

Одним із індикаторів якості податкового адміністрування є частка доходів держави, яку забезпечують безпосередньо податкові органи. У країнах ЄС-27 цей показник у середньому становить 62 % від загальних доходів держави, причому у Швеції він сягає 98,5 %, тоді як у Польщі, Чехії та Словаччині – лише 31,5–37,2 % [4, с. 194]. Така диференціація свідчить, що ефективність адміністрування визначається не стільки величиною податкових ставок, скільки якістю інституційної організації фіскальних органів та рівнем довіри до них.

Ключовим напрямом удосконалення адміністрування у ЄС є цифровізація. Понад 60 країн світу, зокрема більшість держав-членів ЄС (Німеччина, Франція, Естонія, Ірландія), використовують електронну форму податкової звітності [1, с. 5]. Так, у Словенії діє офіс електронного прийняття документів, що веде облік поданих декларацій і видає електронні підтвердження про їх отримання; у Ірландії платники можуть цілодобово подавати звітність і сплачувати понад 20 видів податків через єдину інтегровану інтернет-систему [1, с. 5]. Сучасними пріоритетами податкових органів країн ЄС є розширення цифрових сервісів обслуговування платників та впровадження інституційної моделі державного податкового ризик-менеджменту [4, с. 194].

Особливої уваги в адмініструванні потребує податок на додану вартість (далі – ПДВ), який через процедуру бюджетного відшкодування є одним із найбільш вразливих до зловживань [1, с. 4]. У ЄС адміністрування ПДВ регулюється Директивою 2006/112/ЄС «Про спільну систему податку на додану вартість» та Регламентом 1798/2003, які встановлюють єдині правила реєстрації платників і взаємодії податкових та митних органів держав-членів [3, с. 69]. Для протидії шахрайству країни Єврозони застосовують спільне законодавство щодо обміну інформацією між податковими органами, зобов’язання інформувати одне одного про фіктивні підприємства, а також програму технічної підтримки «Fiscalis» [1, с. 4]. 5 вересня 2022 року в Брюсселі була підписана, а 31 липня 2023 року набрала чинності Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі ЄС для співробітництва в галузі оподаткування «Fiscalis» [6], що є важливим кроком в напрямку посилення співпраці Державної податкової служби України з податковими адміністраціями країн-членів ЄС. Це сприяє, зокрема, обміну податковою інформацією, підтримці розроблення заходів податкової політики та імплементації законодавства ЄС з питань оподаткування, боротьбі з ухиленням від сплати податків та вдосконаленню процесів податкового

адміністрування, а також використанню сучасних європейських ІТ-систем у галузі оподаткування.

В Україні ПДВ є одним із основних бюджетоутворювальних податків, але, попри важливість для бюджету, спостерігається недосконаліть системи його адміністрування. Так, Я. О. Ізмайлов та І. Г. Єгорова [3, с. 70] дослідили, що суми відшкодування зростають в Україні швидшими темпами, ніж суми сплаченого ПДВ з вироблених товарів, робіт, послуг. Крім того, головні проблеми та виклики в адмініструванні ПДВ пов'язані з блокуванням податкових накладних системою моніторингу критеріїв оцінки ризиків; складністю обліку та частими коригуваннями норм Податкового кодексу України; суворими штрафними санкціями; перспективою введення ПДВ для фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі, які раніше не мали зобов'язання реєструватися платниками ПДВ.

Тому з метою зменшення адміністративного навантаження на бізнес, скорочення кількості звітних процедур та розвитку цифрової взаємодії платників ПДВ із податковими органами Кабінет Міністрів України схвалив проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення адміністрування податку на додану вартість» [5].

Так, у проєкті Закону [5] запропоновано змінити звітний період для ФОП - платників ПДВ з місячного на квартальний; запровадити залучення ДПС для попереднього заповнення окремих показників декларацій з ПДВ та податкових накладних для ФОП - платників ПДВ з використанням електронних сервісів; підвищити вартісний поріг для проведення документальних позапланових перевірок декларування сум бюджетного відшкодування та/або від'ємного значення ПДВ із 100 тисяч гривень до 1 мільйона гривень; спростити порядок складання зведених податкових накладних. Прийняття цього законопрєкту сприятиме: підвищенню ефективності податкового адміністрування; спрощенню процедур адміністрування податку на додану вартість; підвищенню якості податкового сервісу та рівня добровільного виконання податкових обов'язків; виконанню міжнародних зобов'язань України перед Європейським Союзом та Міжнародним валютним фондом у сфері економічної та фінансової політики.

Отже, досвід країн Європейського Союзу свідчить, що ефективність адміністрування податків і зборів визначається, насамперед, якістю інституційних процедур, рівнем цифровізації податкових відносин та міжнародною співпрацею податкових органів, а не величиною податкових ставок. Адаптація цих підходів залишається одним із пріоритетних завдань реформування вітчизняної податкової системи на шляху євроінтеграції України. Ініційоване удосконалення адміністрування ПДВ в Україні сприятиме прозорості операцій,

підвищить довіру до бізнесу з боку партнерів і клієнтів, знизить ризики перевірок чи штрафів, а також забезпечить професійну податкову підтримку малого бізнесу в частині звітування.

Список використаних джерел:

1. Аранчій В. І., Борисова І. С., Кошман Н. І. Розвиток податкових систем країн Європейського Союзу – досвід для України. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2015. Вип.2(11). С. 8-13.

2. Іванова О. В. Напрями адаптації податкового законодавства України до законодавства ЄС. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 294–297. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/70

3. Ізмайлов Я. О., Єгорова І. Г. Досвід використання податку на додану вартість у країнах Європейського Союзу та перспективи його застосування в Україні. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2020. Вип. 6. С. 67–76. DOI: 10.33244/2617-5932.6.2020.67-76

4. Тітарчук М. І. Формування податкової політики у країнах Європейського Союзу. Проблеми економіки. 2023. № 4 (58). С. 191–197. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-4-191-197

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення адміністрування податку на додану вартість: Проект Закону України від 04.09.2026 р. N 16037. Платформа LIGA360. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/JI15141I

6. Програма Fiskalis – посилення співпраці ДПС України з податковими адміністраціями країн ЄС. Сайт «IT ACCOUNTING». URL: https://itaccounting.com.ua/programa-fiskalis-posilennya-spivpratsi-dps-ukrayini-z-podatkovimi-administratsiyami-krayin-yes

7. Швець Ю. О., Завальнюк А. О. Податкові реформи в країнах ЄС: переваги, недоліки їх впровадження в податкову систему України. Європейський вектор економічного розвитку. 2016. № 2 (21). С. 126–134.

ГЕРЧАКІВСЬКИЙ Святослав,
кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет, Україна

ПОРІВНЯННЯ ТА ВЕКТОРИ УНІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В ЄС ТА УКРАЇНІ

Курс, взятий Україною в частині європейської інтеграції передбачає не лише розвиток лібералізації взаємної торгівлі, а й поступове включення держави до єдиного правового, адміністративного та інформаційного простору Європейського Союзу (далі - ЄС). Однією з

найбільш важливих сфер такого зближення є митне та податкове адміністрування, оскільки після набуття членства зовнішній митний кордон України стане частиною зовнішнього митного кордону ЄС, а сам союз створювався та функціонує, перш за все, як митний союз.

Впродовж останніх років в ЄС була удосконалена нормативно-правова база митного адміністрування, зокрема Регламент (ЄС) № 952/2013, яким встановлено Митний кодекс Союзу (Union Customs Code, UCC). Його основні положення застосовуються з 1 травня 2016 року, а серед ключових цілей UCC передбачено уніфікованість митних правил, правова визначеність та перехід до електронного митного середовища [1]. Водночас в Україні активно ведеться законотворча робота щодо уніфікації норм UCC до нового митного законодавства. Так, 19 серпня 2026 року Верховна Рада України прийняла за основу в першому читанні проєкт Митного кодексу України (реєстр. № 15450) [2], спрямований на наближення національного митного законодавства до acquis ЄС.

Для України питання наближення до цієї моделі набуло особливої актуальності після надання статусу кандидата на членство в ЄС та початку переговорного процесу. Стаття 75 Угоди про асоціацію передбачає поступове наближення українського митного законодавства до права Союзу, а оновлений Додаток XV конкретизує перелік актів acquis, які мають бути імплементовані [3; 4].

Наголосимо, що в українському законодавстві категорія «митні платежі» має визначене нормативне значення. До неї належать мито, акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів та ПДВ з ввезених на митну територію України товарів [6; 7]. Українська модель таким чином поєднує митне та податкове адміністрування в межах єдиного механізму контролю переміщення товарів. При цьому в ЄС мито регулюється UCC, тоді як ПДВ та загальні правила акцизного оподаткування окреслені відповідними Директивами ЄС. Адміністрування митних платежів ґрунтується на принципі єдиного митного законодавства і спільного зовнішнього тарифу. Товари, випущені у вільний обіг в одній державі-члені, можуть надалі переміщуватися територією ЄС без повторного митного оформлення. Практичне здійснення митного контролю водночас залишається компетенцією національних митних адміністрацій. Основні процедури адміністрування митних платежів визначаються UCC, Делегованим та Імплементаційним регламентами ЄС, що стандартизують правила щодо митного боргу, гарантій, митної вартості товарів, походження й класифікації товарів, митних процедур, попереднього декларування, авторизованих економічних операторів та електронного обміну митними даними.

Особливістю європейської системи адміністрування є бюджетний статус митних надходжень. Мита на імпорт із третіх держав є традиційними власними ресурсами бюджету

ЄС. У межах чинної системи держави-члени залишають 25% акумульованих сум для покриття витрат на адміністрування, а решта зараховується до бюджету Союзу [7].

Основними нормативними актами адміністрування митних платежів в Україні є Митний та Податковий кодекс Україн. Адміністрування здійснює Державна митна служба України, яка контролює правильність визначення бази оподаткування, класифікацію, походження та митну вартість товарів, своєчасність і повноту сплати належних платежів. Важливим етапом уніфікації із законодавством ЄС стало прийняття Закону України № 3926-IX від 22 серпня 2024 року щодо імплементації окремих положень Митного кодексу ЄС. Зміни стосуються митного представництва, авторизацій, гарантування, митних процедур, тимчасового зберігання та митного контролю [8].

З 1 жовтня 2022 року Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту та застосовує NCTS. Це забезпечило використання правил транзиту, сумісних із європейськими, та взаємне визнання відповідних гарантій у межах системи спільного транзиту. Паралельно розвивається інститут авторизованого економічного оператора, пост-митний контроль та ризик-орієнтований підхід.

В умовах війни значною є фіскальна значимість митних платежів в Україні. За даними Держмитслужби, у 2022 році до державного бюджету було перераховано 300,8 млрд грн митних платежів, у 2023 році - 459,8 млрд грн, у 2024 році - 591,7 млрд грн, а у 2025 році - 716,1 млрд грн. Переважну частину цих надходжень формує ПДВ з імпортованих товарів, що відрізняє українське статистичне поняття митних платежів від індикатора митних податків, який використовується у звітності бюджету ЄС. Порівняння систем адміністрування митних платежів в ЄС та Україні представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз адміністрування митних платежів в ЄС та Україні*

№ з/п	Критерій	ЄС	Україна	Вектор уніфікації
1	Нормативно-правова модель	UCC і Директиви для ПДВ та акцизного оподаткування	Митний та Податковий кодекси	Потрібне паралельне наближення митного законодавства України до UCC
2	Митні платежі	Мито юридично й статистично відокремлене від ПДВ та акцизів	Поняття «митні платежі» охоплює мито, імпортний ПДВ та акциз	Для статистичних порівнянь необхідно враховувати таку розбіжність

3	Адміністративна система	Національні митні адміністрації держав-членів за єдиними правилами ЄС	Державна митна служба України	Потрібна сумісність адміністративної побудови митних інституцій
4	Тарифне регулювання	Спільний зовнішній митний тариф ЄС	Митний тариф України з поступовим наближенням до acquis.	Необхідне узгодження тарифної номенклатури і преференційних правил.
5	ПДВ на імпорт	Гармонізований Директивою 2006/112/ЕС; ставки визначають держави-члени в межах правил ЄС	Регулюється Податковим кодексом, а ПДВ має найбільшу фіскальну значимість серед митних платежів	Потрібна подальша гармонізація пільг, ставок і спеціальних режимів
6	Акцизи на імпорт	Єдина рамка та стандарти ЄС в цій сфері, електронний контроль переміщення	Триває наближення ставок акцизів і процедур.	Критичною є сумісність систем контролю підакцизних товарів.
7	ІТ-архітектура	NCTS, ICS2; курс на єдине середовище даних.	NCTS та національні ІТ-системи.	Потрібна повна технічна та організаційна ІТ-сумісність з ЄС
8	Бюджетне призначення мита	Мито є традиційним власним ресурсом бюджету ЄС; частина утримується державами-членами	Надходження спрямовуються до Державного бюджету України.	Перехід на підходи ЄС в частині адміністрування мита

*сформовано автором

Порівняльний аналіз свідчить, що найбільший рівень уніфікації вже спостерігається у сфері митного транзиту, електронного декларування та процедурних спрощень. Більш складними залишаються фіскальний, інформаційний та інституційний компоненти, а також питання бюджетного статусу митних надходжень після вступу України до ЄС.

Загалом в ЄС митні платежі, зараховані до бюджету союзу, знизилися з 25,9 млрд євро у 2022 році до 22,1 млрд євро у 2023 році та приблизно 20,1 млрд євро у 2024 році, після чого у 2025 році попередньо зросли до близько 23 млрд євро. Така динаміка залежить від вартості імпорту з третіх країн, тарифної структури, преференційних угод, антидемпінгових заходів та ефективності стягнення мит.

Таким чином, швидке зростання митних платежів в Україні у 2022–2025 роках не означає автоматично вищу ефективність адміністрування порівняно з ЄС. Воно значною

мірою зумовлене ширшим складом українського показника, інфляційно-курсовими чинниками, структурою імпорту та змінами податкових пільг.

Вважаємо, що основними векторами уніфікації адміністрування митних платежів України та ЄС мають бути наступні:

1) прийняття та імплементація нового митного законодавства має супроводжуватися формуванням повного комплексу підзаконних актів і процедур, щоб формальна відповідність acquis реалізовувалася у щоденній практиці;

2) паралельне узгодження ПДВ, акцизних ставок, митних пільг, спеціальних режимів, податкових складів та електронного контролю підакцизних товарів;

3) NCTS слід розглядати як один з етапів уніфікації, що має охоплювати обмін попередньою інформацією, ризик-аналіз, митні рішення, гарантії та взаємодію з майбутнім європейським середовищем митних даних;

4) доцільно масштабувати AEO (наприклад, для малого і середнього бізнесу), забезпечити передумови для взаємного визнання статусу та розширювати використання спрощень на основі підтвердженої надійності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

5) європейська модель дедалі більше орієнтується на аналіз даних і аудит після випуску товарів, що дає змогу одночасно прискорювати легальну торгівлю та підвищувати ефективність виявлення митних деліктів;

6) митна система України має бути інституційно спроможною реалізовувати нові адміністративні процедури та IT-архітектуру.

Отже, уніфікація не може зводитися до текстуального наближення митних кодексів. Вона потребує одночасного реформування ПДВ та акцизного адміністрування, розбудови спільного інформаційного середовища, інституційного посилення Держмитслужби, розвитку пост-митного аудиту, управління митними ризиками та механізмів захисту фінансових інтересів ЄС.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council laying down the Union Customs Code. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj

2. Проєкт Постанови про прийняття за основу проекту Митного кодексу України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70452?utm

3. Association Agreement between the European Union and its Member States. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01)

4. EU-Ukraine Association Committee in Trade Configuration as regards the update of Annex XV (Approximation of customs legislation). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/2286/oj

5. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

7. Customs duties. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/eu-customs-union-facts-and-figures/customs-duties-source-revenue_en

8. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22.08.2024 № 3926-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20

КОШУЛЬКО Мар'яна
здобувачка вищої освіти першого(бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник
ЛЕКАРЬ Сергій
доктор юридичних наук, професор, професор,
Державний податковий університет, Україна

КООПЕРАТИВНИЙ КОМПЛАЄНС ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ У КРАЇНАХ ЄС

Сучасний етап розвитку податкових систем у країнах Європейського Союзу характеризується кардинальною зміною парадигми відносин між фіскальними органами та платниками податків. Традиційна модель адміністрування, заснована на принципах тотального контролю, примусу, ретроспективних аудитів та застосуванні фінансових санкцій, поступово демонструє свою обмеженість у складному глобалізованому цифровому середовищі. На зміну цій парадигмі приходить концепція партнерства, прозорості та взаємної довіри - «кооперативний комплаєнс», який також відомий як «горизонтальний моніторинг» [1].

Фундаментальні засади кооперативного комплаєнсу були розроблені та рекомендовані до впровадження Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Згідно з підходами ОЕСР, ця концепція передбачає перехід від стратегії «стримування та покарання» до побудови розширених відносин, де великий та середній бізнес добровільно розкриває інформацію про свої податкові ризики в режимі реального часу. В обмін на таку прозорість платник отримує від податкових органів ранню правову визначеність та суттєве зниження адміністративного тиску [1].

Європейська Комісія у своїх дослідженнях наголошує на прямій залежності між рівнем податкової культури та ефективністю кооперативного комплаєнсу в державах-членах ЄС. Зазначається, що цей інструмент не лише оптимізує витрати держави на адміністрування, але й формує культуру добровільної сплати податків. Зокрема, у країнах, де запроваджено такі механізми, спостерігається зменшення кількості податкових спорів у судах та зростання загального рівня податкових надходжень, оскільки ризики виявляються до моменту подання звітності [2].

Піонером та найуспішнішим прикладом впровадження моделі кооперативного комплаєнсу серед країн ЄС є Нідерланди. Нідерландська модель горизонтального моніторингу базується на трьох ключових принципах: взаєморозумінні, прозорості та довірі [3]. Дослідники зазначають, що успіх цієї системи забезпечується впровадженням на підприємствах системи внутрішнього податкового контролю. Завдяки цьому компанія може гарантувати, що її податкові декларації є точними та повними, а податкова адміністрація, у свою чергу, має можливість покладатися на ці дані, відмовляючись від традиційних виснажливих перевірок [3].

Важливим аспектом запровадження кооперативного комплаєнсу є збереження верховенства права та дотримання принципу рівності всіх платників. Існує ризик, що індивідуальні угоди між великими корпораціями та податковими органами можуть створювати непрозорі преференції [6]. Проте європейська практика свідчить, що стандартизація вимог до TCF та чітке нормативне регулювання процедури вступу до програм комплаєнсу нівелюють ці ризики, переводячи взаємодію виключно в правове поле, де гарантії держави балансуються відповідальністю бізнесу [6].

Особливу роль у розбудові екосистеми довіри відіграють податкові консультанти та аудитори. У країнах ЄС вони виступають своєрідними медіаторами між бізнесом та фіскальними органами. Саме податкові радники допомагають підприємствам розробляти ефективні системи TCF, сертифікують їх та гарантують податковій службі достовірність даних платника. Такий досвід делегування частини функцій контролю є надзвичайно актуальним для формування сучасної податкової культури та забезпечення високого рівня податкової дисципліни [5].

Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції та адаптації свого законодавства до стандартів ЄС, імплементація кооперативного податкового комплаєнсу є стратегічним кроком. Вітчизняні науковці відзначають, що першочерговим завданням для української податкової системи є подолання кризи довіри між бізнесом і контролюючими органами [4]. Запровадження елементів горизонтального моніторингу для великих платників податків в

Україні дозволить оптимізувати роботу Державної податкової служби, знизити корупційні ризики та створити сприятливий інвестиційний клімат [4].

Узагальнюючи викладене, слід підкреслити, що впровадження кооперативного комплаєнсу є ключовим кроком до модернізації податкових органів відповідно до стандартів ЄС. Перехід податкової служби від моделі ретроспективного контролю до конструктивної співпраці, у режимі реального часу дозволяє значно мінімізувати конфліктність у взаємовідносинах та розвантажити судово-апеляційну систему. Для вітчизняної податкової служби імплементація таких інструментів означитиме підвищення інституційної довіри платників та перехід до сучасних європейських принципів публічного адміністрування.

Список використаних джерел:

1. OECD (2021). Co-operative Compliance: A Framework: From Enhanced Relationship to Co-operative Compliance. OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/co-operative-compliance-a-framework.htm.

2. European Commission (2022). Tax Compliance and Tax Morale: The Role of Co-operative Compliance in the EU Member States. Directorate-General for Taxation and Customs Union. Brussels: Publications Office of the European Union.

3. Gribnau, H. (2020). Co-operative Compliance and the Dutch Model of Horizontal Monitoring: Trust, Transparency, and the Rule of Law. Intertax, Vol. 48, Iss. 10, pp. 886–899.

4. Іванова О. Ю., Брехов С. С. Кооперативний податковий комплаєнс: зарубіжний досвід та перспективи імплементації в Україні. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2023. Вип. 11. С. 45–54.

5. Прокопенко І., Іванишина О. Роль податкових консультантів у формуванні податкової культури в країнах ЄС: досвід для України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». 2025. № 38(66). URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/4372.

6. Schön, W. (2022). Tax Administration and the Rule of Law: Co-operative Compliance in Comparative Perspective. World Tax Journal, Vol. 14, No. 2, pp. 215–240.

МАРЧЕНКО Марія,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник
ДРУЖИНСЬКА Наталія,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Цифрова трансформація податкового адміністрування є одним із визначальних напрямів реформування фіскальних систем країн Європейського Союзу протягом останнього десятиліття. Запровадження електронного декларування, автоматизованого адміністрування податку на додану вартість, систем обміну податковою інформацією та аналітичних платформ на основі великих даних дозволило державам-членам ЄС суттєво скоротити адміністративне навантаження на платників податків, підвищити прозорість фіскальних процесів і зменшити масштаби ухилення від оподаткування. Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції та реформування Державної податкової служби, вивчення й адаптація цього досвіду набуває особливої актуальності.

Метою даного дослідження є аналіз ключових напрямів цифровізації податкового адміністрування в країнах Європейського Союзу та визначення практичних можливостей і викликів їх імплементації в українську податкову систему.

Досвід ЄС у сфері цифрового податкового адміністрування ґрунтується на кількох взаємопов'язаних елементах. По-перше, це системи електронного звітування та декларування (e-filing), які в більшості країн-членів є обов'язковими для юридичних осіб і дедалі активніше запроваджуються для фізичних осіб-підприємців. По-друге, це механізми електронного обміну податковою інформацією між державами-членами в рамках директив DAC (Directive on Administrative Cooperation), що дозволяють автоматично обмінюватися даними про доходи, рахунки та транскордонні операції платників. По-третє, важливу роль відіграють системи попередньо заповнених податкових декларацій (pre-filled returns), які використовують дані з реєстрів заробітної плати, банківських установ та інших джерел для мінімізації помилок і скорочення часу на подання звітності [1].

Окремої уваги заслуговує ініціатива VAT in the Digital Age (ViDA), що передбачає перехід до обов'язкового електронного інвойсингу та звітування в режимі, близькому до реального часу, для транскордонних операцій у межах ЄС. Ця реформа спрямована на боротьбу з карусельним шахрайством у сфері ПДВ, яке щороку завдає бюджетам країн-членів

значних втрат. Впровадження подібних механізмів дозволяє податковим органам оперативніше виявляти підозрілі схеми та зменшувати розрив у надходженнях ПДВ (VAT gap) [2, с. 32].

Українська податкова система вже здійснила помітні кроки в напрямі цифровізації. Функціонує Електронний кабінет платника податків, запроваджено систему електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), розширюється практика подання звітності в електронній формі. Водночас, порівняно з практикою ЄС, залишаються нереалізованими або лише частково реалізованими такі елементи, як повноцінні попередньо заповнені декларації для фізичних осіб, автоматизований аналіз ризиків на основі штучного інтелекту в масштабах усієї податкової бази, а також глибока інтеграція реєстрів різних державних органів для верифікації даних платників у режимі реального часу [3].

Серед основних викликів імплементації європейського досвіду цифровізації в Україні варто виокремити такі. По-перше, це необхідність суттєвих інвестицій в ІТ-інфраструктуру податкових органів та кібербезпеку, особливо в умовах воєнного стану, коли зростають ризики кібератак на державні інформаційні системи. По-друге, це проблема цифрової нерівності: не всі категорії платників, зокрема представники малого бізнесу в сільській місцевості та особи старшого віку, мають достатні цифрові навички та технічні можливості для повноцінного використання електронних сервісів. По-третє, потребує гармонізації нормативно-правова база: впровадження нових цифрових інструментів вимагає внесення змін до Податкового кодексу України та підзаконних актів, узгоджених зі стандартами ЄС у сфері захисту персональних даних і електронної комунікації [4].

Водночас цифровізація відкриває значні можливості. Автоматизація рутинних процедур дозволяє податковим органам перерозподілити ресурси на аналітичну роботу та виявлення схем ухилення від оподаткування, що особливо важливо в умовах обмежених бюджетних ресурсів воєнного й повоєнного періодів. Прозорість електронних процедур сприяє зростанню довіри платників до податкової системи, що є одним із ключових чинників формування податкової культури та добровільного дотримання податкового законодавства. Крім того, цифрова інтеграція з реєстрами ЄС у перспективі членства України в Європейському Союзі спростить майбутню гармонізацію систем адміністрування ПДВ та обміну податковою інформацією.

Для подальшої імплементації європейського досвіду цифровізації податкового адміністрування в Україні необхідне впровадження попередньо заповнених декларацій для фізичних осіб на основі даних роботодавців і банківських установ; розвиток аналітичних систем оцінки податкових ризиків з використанням технологій штучного інтелекту за прикладом окремих країн ЄС; посилення кіберзахисту податкових інформаційних систем

відповідно до стандартів ЄС; реалізація освітніх програм для підвищення цифрової грамотності платників податків, що дозволить забезпечити рівний доступ до електронних сервісів для всіх категорій населення.

Таким чином, європейський досвід цифровізації податкового адміністрування демонструє ефективні шляхи підвищення прозорості та результативності фіскальних систем. Українська податкова система вже інтегрувала окремі елементи цього досвіду, однак для повноцінної гармонізації з практикою ЄС необхідні подальші інституційні, технологічні та нормативно-правові зміни, що мають враховувати специфіку сучасного соціально-економічного становища країни.

Список використаних джерел:

1. Павлютін Ю. М. Цифровізація системи податкового адміністрування: національний та іноземний досвід. Правова позиція. 2023. № 3(40). DOI: https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.28

2. Пілат О. В., Дуравкін П. М. Цифровізація податкового адміністрування: ризики та переваги. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. Вип. 10. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/45

3. Латковський П. П. Цифровізація податкового адміністрування в Україні: основні надбання та проблеми. *Економічна теорія та право*. 2024. № 4(59). https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-59-4-58

4. Криниця С. О. Цифрова трансформація податкової та митної систем: зарубіжний досвід та перспективи для України. 2025. № 9. *Актуальні питання економічних наук*. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15165120

МАМОНОВА Ганна
Кандидат т фізико-математичних наук, доцент,
запрошена дослідниця, стипендіатка DAAD
Геттінгенський університет Георг-Августа, Німеччина
доцент кафедри системного аналізу та кібербезпеки,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, Україна

ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ПРОЗОРІСТЬ ПРОЦЕДУР: ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ІНОЗЕМНИХ ДОСЛІДНИКІВ ІЗ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ НІМЕЧЧИНИ

Вступ. Формування високого рівня податкової культури набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів. Це не лише показник готовності

громадян сплачувати податки, а й індикатор рівня довіри між державою та платником податку [1]. Важливим та цікавим є практичний досвід українських науковців, що перебувають в країнах Європейського союзу за програмами академічної мобільності та стипендіальними грантами (зокрема від Фонду Олександра фон Гумбольдта, DAAD). Аналіз сервісної моделі адміністрування податків може бути цінним матеріалом для розробки практичних рекомендацій щодо імплементації європейських практик адміністрування та формування високої податкової свідомості в Україні [2].

Правовий статус стипендій у Німеччині. Чітке визначення статусу академічних стипендій — це один із фундаментальних елементів податкового законодавства Німеччини. Згідно з § 3 № 44 Закону Німеччини про податок на доходи (*Einkommensteuergesetz — EStG*), дослідницькі стипендії, надані для сприяння науці чи творчості, звільняються від оподаткування податком на доходи (*Einkommensteuer*) [4]. Для звільнення стипендії від оподаткування визначено такі базові критерії:

- Метою гранту є виконання безпосередньо науково-дослідного проєкту;
- Розмір стипендії не перевищує суму, необхідну для забезпечення проживання та виконання наукового завдання;
- Отримувач стипендії не зобов'язаний надавати конкретні зустрічні послуги або працювати за трудовим договором на користь донора.

Ідентифікація та взаємодія з податковими органами (Finanzamt і BZSt). Процес інтеграції іноземного науковця у фінансово-податкову систему Німеччини є максимально цифрованим та сервісно-орієнтованим. Він охоплює автоматизовану реєстрацію за місцем проживання (*Anmeldung*) та проактивне присвоєння персонального податкового номера (*Steuer-ID*).

Виплата фінансового забезпечення може здійснюватися як готівкою через касу приймаючої установи, так і шляхом безготівкового переказу на картковий рахунок. При цьому відкриття банківського рахунку вимагає послідовного виконання низки передумов: підтвердження адреси проживання, надання *Steuer-ID* та наявності номера німецького мобільного оператора.

Алгоритм зазначених процедур виглядає наступним чином:

1. Реєстрація за місцем проживання (*Anmeldung*): Першим обов'язковим кроком є особистий візит до місцевого органу влади (*Bürgeramt / Bürgerbüro*).
2. Автоматизований передача даних: Після здійснення *Anmeldung* інформація про мешканця автоматично передається до Федерального центрального податкового офісу (*Bundeszentralamt für Steuern — BZSt*).

3. Присвоєння податкового номера (*Steuer-ID*): Це критично важливий етап, без якого неможливо відкрити банківський рахунок та повноцінно здійснювати фінансові операції. *BZSt* поштою надсилає науковцю персональний 11-значний податковий ідентифікаційний номер, який зберігається за особою на все життя [5].

Важливо відзначити відсутність надмірної бюрократії: оскільки стипендія звільнена від податку згідно з § 3 № 44 EStG, у більшості випадків стипендіат не зобов'язаний подавати щорічну податкову декларацію (*Steuererklärung*), якщо немає інших джерел доходів у Німеччині. Проте за наявності питань *Finanzamt* комунікує письмово або через електронний сервіс *Mein ELSTER* [8], надаючи вичерпні роз'яснення.

Яскравим прикладом високого рівня цифровізації та міжвідомчої інтеграції даних у Німеччині є також система обліку обов'язкових суспільних зборів, зокрема збору за теле- та радіомовлення (*Rundfunkbeitrag*). Після здійснення *Anmeldung* інформація автоматично надходить до уповноваженої служби (*Beitragsservice*, м. Кельн). Система проактивно надсилає мешканцю інформаційний лист із роз'ясненням принципу оподаткування домогосподарства («одне житло — один внесок») та надає зручний інструмент для зворотного зв'язку (уточнення даних або звільнення від сплати). Такий підхід демонструє прозорість функціонування публічних інституцій та сприяє формуванню загальної культури обов'язкових платежів у суспільстві.

Важливим чинником формування податкової культури є діяльність самих грантодавців (Фонд Гумбольдта, DAAD, DFG). Вони забезпечують стипендіатів деталізованими пам'ятками (брошурами) щодо податкового статусу, правил ввезення майна, укладення договорів медичного страхування та взаємодії з фінансовими органами [6,7]. Це знімає правову невизначеність і формує у науковця чітке розуміння своїх обов'язків та прав.

Окремим юридичним і практичним викликом є врегулювання податкового статусу науковців, які, отримуючи німецьку стипендію, одночасно зберігають доходи із джерелом походження з України (наприклад, заробітну плату за основним місцем роботи в українському ЗВО чи науковій установі, виплати за вітчизняними грантами тощо).

У цьому контексті ключову роль відіграють такі нижче перераховані аспекти.

Застосування Міжурядової угоди про уникнення подвійного оподаткування: Між Україною та ФРН діє двостороння Угода про уникнення подвійного оподаткування. Згідно з її нормами та внутрішнім законодавством Німеччини, українські доходи науковця (зарплата) оподатковуються в Україні (ПДФО 18% та військовий збір). У Німеччині ці доходи не підлягають повторному оподаткуванню, проте за певних умов можуть враховуватися для визначення прогресивної податкової ставки (*Progressionsvorbehalt*), якщо особа подає податкову декларацію.

Правова колізія декларування німецької стипендії в Україні: Оскільки більшість українських науковців під час перебування в ЄС залишаються податковими резидентами України, вони зобов'язані подавати щорічну Декларацію про майновий стан і доходи до ДПС України. На цьому етапі виникає проблема чіткої кваліфікації німецької стипендії (DAAD, Humboldt тощо): з одного боку, у Німеччині вона повністю звільнена від податку на підставі **§** 3 № 44 EStG; з іншого боку, в Україні існує ризик її помилкового трактування як звичайного «іноземного доходу» з вимогою сплати ПДФО та військового збору, якщо грант чітко не підпадає під норми ПКУ щодо міжнародної технічної чи науково-освітньої допомоги.

Правова невизначеність та рівень довіри: Відсутність єдиного та зрозумілого роз'яснення від Державної податкової служби України щодо статусу іноземних наукових стипендій створює ризики для дослідників і знижує рівень довіри до вітчизняної податкової системи.

Висновки та рекомендації. Аналіз німецького досвіду адміністрування обов'язкових платежів та оподаткування наукових стипендій дозволяє сформулювати такі ключові висновки й рекомендації для України:

Гармонізація законодавства та усунення колізій: Необхідно чітко закріпити в Податковому кодексі України норму про звільнення міжнародних наукових і освітніх стипендій від оподаткування (за аналогією з німецьким § 3 № 44 EStG). Це усуне ризики подвійного оподаткування, забезпечить прозорість доходів та стимулюватиме повернення науковців в Україну [3].

Нормативно-роз'яснювальна робота (Розробка УПК): ДПС України спільно з МОН України доцільно розробити й видати Узагальнюючу податкову консультацію (УПК) з чіткими інструкціями щодо порядку декларування іноземних грантів та стипендій, що виключить будь-які суб'єктивні трактування з боку податкових органів.

Інституціоналізація сервісного підходу: Перехід ДПС України до сервісно-орієнтованої моделі шляхом розробки спеціалізованих «Податкових гайдів» для науковців і грантоотримувачів, які беруть участь у програмах міжнародної академічної мобільності.

Цифровізація та міжвідомчий автоматичний обмін: Запровадження автоматичної передачі даних між органами реєстрації проживання громадян та податковими органами (за прикладом німецької системи *Steuer-ID*), що значно зменшить бюрократичне та адміністративне навантаження на платника податків.

Список використаних джерел

1. Мельник Л. О. Податкова культура: зарубіжний досвід. *Вісник ХНТУ*. 2022. № 4 (83). С. 183–190.

2. Ірина Прокопенко, Ольга Іванишина. Роль податкових консультантів у формуванні податкової культури в країнах ЄС: досвід для України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*. № 38(66) (2025). URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/4372.

3. Биков І. О. Гармонізація податкового законодавства України із законодавством Європейського Союзу. *Соціальний розвиток та економіка*. 2023. С. 380–385.

4. Einkommensteuergesetz (EStG): Gesetz über die Einkommensteuer. § 3 Nr. 44: Steuerfreie Einnahmen. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/estg/__3.html.

5. Die steuerliche Identifikationsnummer (Steuer-ID). *Bundeszentralamt für Steuern (BZSt)* : вебсайт. URL: https://www.bzst.de/EN/Private_individuals/Tax_identification_number/tax_identification_number_node.html.

6. FAQ to sponsorships in Germany: Tax status of fellowships. *Alexander von Humboldt Foundation* : вебсайт. URL: https://www.humboldt-foundation.de/en/apply/sponsorship-during-your-stay/sponsorship-during-your-research-stay-in-germany/faq-to-sponsorships-in-germany.

7. Scholarship Database & Information for International Researchers. *Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD)* : вебсайт. URL: https://www2.daad.de.

8. ELSTER — Ihr Online-Finanzamt : офіційний електронний податковий портал Німеччини. URL: https://www.elster.de.

ПЕРЕРВА Поліна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник:
ОСТАПЕНКО Яна
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ВИКЛИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Цифровізація є одним із ключових напрямів трансформації сучасної економіки та державного управління, оскільки змінює не лише спосіб надання послуг, а й підходи до організації управлінських процесів, обробки інформації та взаємодії держави з громадянами і бізнесом. Як зазначають П. Зуб та Г. Калач, цифровізація являє собою не лише автоматизацію окремих функцій, а системну трансформацію бізнес-процесів, моделей управління та інформаційної взаємодії [1]. Особливого значення цей процес набуває у сфері публічних фінансів, де ефективність управління значною мірою залежить від швидкості, достовірності

та узгодженості інформації. Цифровізацію публічних фінансових послуг доцільно розглядати як комплексну зміну процесів формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. С. Криниця зазначає, що цифрова трансформація публічних фінансів спрямована на підвищення ефективності, прозорості та підзвітності управління державними ресурсами [2]. Вона охоплює бюджетне планування, адміністрування доходів, здійснення видатків, фінансовий контроль, державні закупівлі та соціальні виплати. Таким чином, цифровізація поступово перетворюється з окремого технологічного напряму на важливий елемент модернізації всієї системи публічних фінансів.

Важливу роль у цьому процесі відіграють фінансові технології, великі дані, автоматизовані системи контролю, електронні платежі та аналітичні платформи. М. Сіньковський, О. Борзенкова та Д. Нікулін наголошують, що фінтех-рішення сприяють автоматизації фінансових процесів, удосконаленню бюджетного планування, оптимізації податкового адміністрування та підвищенню прозорості державних фінансових операцій [3]. Використання Big Data та аналітичних інструментів також створює можливості для прогнозування доходів і видатків, виявлення ризикових операцій та підвищення ефективності фінансового контролю.

Водночас результативність цифровізації залежить не тільки від кількості електронних сервісів, а й від можливості їх ефективної взаємодії. Показовим прикладом є практика Естонії як держави – члена Європейського Союзу, де функціонує X-tee – середовище безпечного обміну даними між інформаційними системами державного та приватного секторів [4]. Система забезпечує автентифікацію, багаторівневу авторизацію, журналювання операцій, шифрування та цифрове підписання даних. Європейський досвід Естонії демонструє, що розвиток цифрових фінансових послуг може ґрунтуватися не на створенні єдиної централізованої бази даних, а на забезпеченні ефективної взаємодії інформаційних систем, за якої вони мають можливість безпечно обмінюватися необхідною інформацією.

Для України розвиток інтегрованих цифрових систем є особливо актуальним. Стратегією цифрового розвитку системи управління державними фінансами до 2030 року передбачено вдосконалення обміну даними між державними фінансовими установами, IT-консолідацію інформаційних ресурсів, використання сучасних цифрових технологій, підвищення прозорості та посилення інформаційної безпеки [5]. Це створює основу для подальшого переходу від окремих електронних послуг до цілісного цифрового середовища публічних фінансів.

Одним із ключових результатів цифровізації є скорочення адміністративного навантаження. Інтеграція інформаційних систем дозволяє зменшити кількість повторного подання документів, автоматизувати перевірку даних та прискорити отримання фінансових та

адміністративних послуг. Одночасно цифрова аналітика сприяє більш оперативному контролю за використанням бюджетних коштів та підвищує рівень прозорості фінансових процесів. Разом із перевагами цифрова трансформація формує нові виклики, зокрема у сфері кібербезпеки, захисту персональних і фінансових даних, технічної сумісності інформаційних систем та цифрової компетентності працівників. Тому розвиток цифрових публічних фінансових послуг має супроводжуватися посиленням захисту інформації, резервуванням критичних систем, підвищенням цифрової грамотності та забезпеченням доступності послуг для різних категорій населення.

Таким чином, цифровізація публічних фінансових послуг є важливим напрямом модернізації державного управління. Її подальший розвиток в Україні має ґрунтуватися на інтеграції інформаційних систем, безпечному обміні даними, використанні цифрової аналітики та автоматизації фінансових процесів. Необхідною умовою її результативності є узгоджене поєднання технологічних рішень, нормативного забезпечення та розвитку цифрових компетентностей учасників фінансових процесів. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню ефективності управління державними ресурсами, прозорості бюджетних процесів та якості фінансових послуг для громадян і бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Зуб П., Калач Г. Цифровізація бізнес-процесів промислових підприємств. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-52

2. Криниця С. Поняття та сутність цифрової трансформації у публічних фінансах. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 3–4 (316–317). С. 63–70. DOI: https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-3-4-316-317-63-70

3. Сіньковський М. І., Борзенкова О. Д., Нікулін Д. Ю. Впровадження фінансових технологій у процеси управління державними фінансами в умовах цифровізації. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. URL: https://www.a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/519/526

4. Information System Authority of Estonia. *Data exchange layer X-tee*. URL: https://www.ria.ee/en/state-information-system/data-exchange-platforms/data-exchange-layer-x-tee

5. Міністерство фінансів України. Уряд затвердив Стратегію цифрового розвитку системи управління державними фінансами до 2030 року. 2025. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_uriad_zatverdiv_strategiiu_tsifrovogo_rozvitku_sistemi_upravlinnia_derzhavnimi_finansami_do_2030_roku-5159

6. Митна статистика України: навч. посібник у 10 т. / ред. рада: П. В. Пашко, О. Ю. Ушаков, В. М. Краєвський, та ін.; Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь: «УДФСУ», 2020. Т.135. 380 с.

7. Остапенко Я. О., Шпак Я. О. Інформаційні системи та технології в оподаткуванні в умовах війни. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 30 травня 2025 р. – Ірпінь : Державний податковий університет.* 2025. С.171-173. URL: https://surl.lt/hzijzu

8. Остапенко Я. Цифрові технології в бухгалтерському обліку та оподаткуванні. *Облік, аудит і державний фінансовий контроль: інформаційний та аналітичний аспекти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції (Ірпінь, 30 квітня 2026 р.) [Електронний ресурс]: За заг. ред. Колісник О. П.; Державний податковий університет. Ірпінь:* 2026. С.354-357. URL: https://surl.li/tqmrvn

9. Остапенко Я. Інформаційні технології в управлінні митно-безпековою діяльністю. *Актуальні питання оподаткування в країнах ЄС: досвід для України: збірник тез науково-практичного круглого столу. – Ірпінь : Державний податковий університет.* 2024. – С. 128-132

ПЕТРОВА Ірина
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ ПРИ ВВЕЗЕННІ ТОВАРІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу, заснованого на вільному русі товарів та відсутності митного контролю на внутрішніх кордонах між державами-членами, зумовлює особливий підхід до адміністрування податку на додану вартість (далі – ПДВ) при здійсненні транскордонних операцій. Переміщення товару з території однієї держави-члена до іншої не супроводжується традиційними процедурами імпортного митного оформлення, характерними для торгівлі з третіми країнами. Водночас така свобода переміщення не усуває необхідності забезпечення належного оподаткування операцій та надходження ПДВ до бюджету тієї держави-члена, якій відповідно до законодавства ЄС належить право його справляння. За таких умов особливого значення набувають податкова ідентифікація учасників операцій, документальне підтвердження фактичного переміщення товарів, електронна звітність та обмін податковою інформацією між компетентними органами держав-членів [4].

Нормативну основу спільної системи ПДВ становить Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість (далі – Директива 2006/112/ЄС). Її положення формують єдині правові засади оподаткування постачання товарів

і послуг, внутрішньосоюзного придбання товарів та імпорту, визначення місця оподаткування, застосування звільнень від ПДВ, ідентифікації платників та виконання ними звітних обовʼязків [1].

Специфіка європейської моделі особливо виразно проявляється у відносинах між суб'єктами підприємницької діяльності (*B2B*), які розташовані у різних державах-членах ЄС. За умови дотримання встановлених законодавством вимог, постачання товару підприємством з однієї держави-члена покупцеві в іншій розглядається як внутрішньосоюзне постачання (*intra-Community supply*; *innergemeinschaftliche Lieferung*). Відповідно до ст. 138 Директиви 2006/112/ЄС таке постачання звільняється від ПДВ у державі відправлення товару за умови, зокрема, що товар відправлений або транспортований до іншої держави-члена, а набувач відповідає встановленим Директивою вимогам [1]. Водночас у державі призначення виникає внутрішньосоюзне придбання (*intra-Community acquisition*; *innergemeinschaftlicher Erwerb*), яке підлягає оподаткуванню за правилами цієї держави.

Таким чином реалізується один із ключових принципів європейської системи ПДВ у транскордонній торгівлі – орієнтація оподаткування на державу призначення товару. Економічний результат такого механізму полягає в тому, що податкові надходження пов'язуються з державою, у якій відбувається кінцеве споживання, тоді як саме транскордонне переміщення товару між суб'єктами господарювання не повинно створювати додаткового податкового навантаження лише через перетин внутрішнього кордону ЄС.

Однак відсутність систематичного контролю товарів на внутрішніх кордонах об'єктивно підвищує значення інших інструментів податкового адміністрування. Одним із них є ідентифікаційний номер платника ПДВ (*VAT identification number*; у німецькому законодавстві – *Umsatzsteuer-Identifikationsnummer, USt-IdNr.*). Держави-члени використовують національні формати таких номерів, проте в межах внутрішнього ринку вони утворюють функціонально взаємопов'язану систему ідентифікації учасників транскордонних операцій. У практичній діяльності постачальника перевірка статусу контрагента та чинності його VAT-номера є важливою передумовою правильного застосування режиму внутрішньосоюзного постачання [2, с. 123].

Перевірка VAT-номерів здійснюється, зокрема, за допомогою електронної системи VIES (*VAT Information Exchange System*). Її значення виходить за межі звичайної технічної перевірки реквізитів контрагента. Наявність дійсного VAT-номера покупця, присвоєного іншою державою-членом, та відображення відповідної операції у *зведених звітах про внутрішньосоюзні операції* є важливими елементами механізму контролю внутрішньосоюзних поставок. За допомогою такої інформаційної взаємодії держава

призначення отримує можливість зіставити відомості про транскордонну поставку з даними щодо її оподаткування як внутрішньосоюзного придбання [1; 4].

Варто зазначити, що не менш важливим елементом адміністрування є підтвердження фактичного переміщення товару з однієї держави-члена до іншої. Саме транскордонний характер переміщення є принциповим для застосування відповідного режиму ПДВ. На практиці можуть використовуватися різні докази доставки або транспортування: підтвердження отримання товару покупцем (*Gelangensbestätigung*), товарно-транспортні документи, зокрема CMR-накладні, документи перевізника або експедитора, поштові підтвердження, а за відповідних умов – електронні системи відстеження доставки (*tracking-and-tracing*) [2, с. 124-125].

Таким чином, у системі внутрішньосоюзного обігу відбувається своєрідне зміщення акценту податкового контролю: фізичний контроль товару при перетині внутрішнього кордону поступається місцем документальному та інформаційному контролю операції. Для податкової адміністрації принципового значення набуває можливість встановити зв'язок між конкретним постачальником і покупцем, їхніми VAT-номерами, фактом та напрямом переміщення товару, вартістю операції та її відображенням у податковій звітності.

Важливе місце в системі адміністрування ПДВ при транскордонному товарообігу посідає зведений звіт (*Zusammefassende Meldung/ZM*) щодо внутрішньосоюзних операцій. Відповідно до ст. 262 Директиви 2006/112/ЄС кожен ідентифікований для цілей ПДВ платник податку зобов'язаний подавати зведений звіт, що містить відомості про визначені Директивою операції з контрагентами в інших державах-членах. Зокрема, у ньому зазначаються ідентифікаційні номери ПДВ відповідних контрагентів та загальна вартість здійснених операцій. Таким чином, зведений звіт виконує не лише функцію податкової звітності, а й створює інформаційну основу для контролю транскордонних операцій у межах внутрішнього ринку ЄС [1].

Практичне значення такого механізму полягає у можливості зіставлення інформації, задекларованої учасниками однієї транскордонної операції у різних державах-членах. Відомості про внутрішньосоюзне постачання, заявлене постачальником у державі відправлення товару, можуть бути використані компетентними органами для перевірки відповідного внутрішньосоюзного придбання у державі його призначення. Це дає змогу фактично інтегрувати окремі національні процедури адміністрування ПДВ в єдину систему інформаційної взаємодії [1; 3].

Правовою основою такої взаємодії поряд із Директивою 2006/112/ЄС є Регламент Ради (ЄС) № 904/2010 від 7 жовтня 2010 року про адміністративне співробітництво та боротьбу з шахрайством у сфері податку на додану вартість. Регламент визначає умови співробітництва

компетентних органів держав-членів між собою та з Європейською Комісією, а також встановлює правила і процедури обміну інформацією, необхідною для правильного визначення ПДВ, контролю за застосуванням податку (насамперед щодо внутрішньосоюзних операцій) та протидії шахрайству [3].

Особливістю європейської моделі є широке застосування електронного обміну податковою інформацією. Відповідно до ст. 17 Регламенту № 904/2010 держави-члени зберігають в електронних системах, серед іншого, відомості, отримані відповідно до положень Директиви 2006/112/ЄС, а також дані про осіб, яким присвоєно ідентифікаційні номери ПДВ, дату їх присвоєння та відомості про номери, що втратили чинність. При цьому ст. 21 Регламенту передбачає автоматизований доступ компетентних органів однієї держави-члена до визначеної інформації, що зберігається іншою державою-членом [3].

Одним із практичних інструментів такого інформаційного обміну є *VIES* (*VAT Information Exchange System*) – система обміну інформацією про ПДВ. Її створення безпосередньо пов'язане із формуванням внутрішнього ринку ЄС та скасуванням фізичного контролю на внутрішніх кордонах. *VIES* забезпечує можливість перевірки даних, необхідних для адміністрування ПДВ у внутрішньосоюзній торгівлі, зокрема статусу ідентифікаційних номерів ПДВ суб'єктів господарювання. У результаті відомості, які раніше значною мірою могли встановлюватися в процесі фізичного контролю переміщення товарів, дедалі більше перевіряються шляхом електронної взаємодії податкових адміністрацій [4].

При цьому система адміністративного співробітництва ЄС не обмежується автоматизованим доступом до окремих категорій даних. Регламент № 904/2010 передбачає різні форми взаємодії компетентних органів, зокрема обмін інформацією за запитом, автоматичний і спонтанний обмін інформацією, а сучасні механізми співробітництва охоплюють також одночасний контроль та спільні адміністративні перевірки. Така багаторівнева модель дає змогу податковій адміністрації однієї держави-члена отримувати від компетентного органу іншої держави інформацію, необхідну для встановлення обставин транскордонної операції та правильності виконання податкового обов'язку [3; 4].

Необхідність такої взаємодії зумовлена також специфічними ризиками, властивими європейській моделі внутрішньосоюзного оподаткування. Звільнення від ПДВ внутрішньосоюзного постачання у державі відправлення за одночасного оподаткування придбання у державі призначення може використовуватися у шахрайських схемах, якщо товар або окремі ланки його постачання формально декларуються як транскордонні, однак відповідний ПДВ у державі призначення не сплачується. Саме тому ефективність європейської системи значною мірою залежить від можливості оперативно зіставляти

відомості, отримані податковими органами різних держав-членів, та виявляти невідповідності у задекларованих операціях [3].

Отже, досвід Європейського Союзу демонструє поступову трансформацію самого підходу до податкового контролю транскордонного товарообігу. Відсутність перевірок на внутрішніх кордонах компенсується не відтворенням фіскального нагляду в іншій формі, а створенням взаємопов'язаної інформаційної інфраструктури. Ідентифікація платників ПДВ, зведені звіти, електронне зберігання та автоматизований обмін даними, а також безпосереднє співробітництво національних податкових адміністрацій утворюють комплексний механізм, у якому контроль здійснюється переважно на основі аналізу інформації про господарську операцію та її учасників.

Окремий напрям розвитку європейської системи адміністрування ПДВ пов'язаний зі стрімким поширенням електронної торгівлі та дистанційних продажів товарів кінцевим споживачам (*B2C*). На відміну від внутрішньосоюзних операцій між платниками ПДВ, у цьому випадку покупцем зазвичай виступає фізична особа, яка не має самостійних обов'язків щодо декларування внутрішньосоюзного придбання. Це потребує іншого механізму забезпечення сплати ПДВ у державі, якій належить право на справляння відповідних податкових надходжень.

Відповідно до ст. 33 Директиви 2006/112/ЄС місцем постачання при внутрішньосоюзному дистанційному продажу товарів за загальним правилом є місце, де товари перебувають на момент завершення їх відправлення або транспортування покупцеві. Отже, якщо, наприклад, підприємство, розташоване в одній державі-члені, дистанційно реалізує товар споживачеві в іншій, оподаткування здійснюється в державі призначення товару. Такий підхід забезпечує реалізацію принципу оподаткування за місцем споживання та запобігає виникненню штучних податкових переваг виключно внаслідок відмінностей між ставками ПДВ у різних державах-членах [1].

Водночас законодавство ЄС передбачає спрощення для відносно невеликих обсягів транскордонної діяльності. Статтею 59c Директиви 2006/112/ЄС встановлено загальний поріг у розмірі 10 000 євро без урахування ПДВ для визначених транскордонних *B2C*-операцій, включаючи внутрішньосоюзні дистанційні продажі товарів. За сукупності передбачених цією статтею умов, і якщо відповідний обсяг операцій не перевищує зазначеного порогу в поточному та попередньому календарних роках, місце оподаткування може визначатися за державою, з якої здійснюється постачання. Після перевищення цього ліміту застосовується загальне правило оподаткування у державі призначення товару. При цьому платник має право відмовитися від застосування такого спрощення та обрати оподаткування за загальним правилом [1].

Застосування принципу держави споживання породжує, однак, практичну проблему адміністрування. Підприємство, що продає товари споживачам у багатьох державах-членах, за відсутності спеціального механізму мало б виконувати реєстраційні та звітні обов'язки щодо ПДВ у кожній країні, де виникають відповідні податкові зобов'язання. Для усунення такого адміністративного бар'єра в ЄС функціонує система «єдиного вікна» – *One Stop Shop* (*OSS*), сучасний формат якої щодо транскордонної електронної торгівлі застосовується з 1 липня 2021 року [5].

Механізм *OSS* дає можливість платнику податку виконувати значну частину обов'язків щодо ПДВ, який належить до сплати в різних державах-членах споживання, через електронний портал однієї країни – держави ідентифікації. Відповідно до ст. 369b Директиви 2006/112/ЄС спеціальною схемою можуть користуватися, зокрема, суб'єкти господарювання, які здійснюють внутрішньосоюзні дистанційні продажі товарів. При цьому особа, яка застосовує цю схему, подає в електронній формі декларацію з ПДВ державі-члену ідентифікації за кожний календарний квартал (ст. 369f Директиви) [1].

У такій декларації інформація диференціюється за державами-членами споживання та відповідними ставками ПДВ. Платник перераховує загальну суму податку державі ідентифікації, а подальший розподіл задекларованих сум між державами-членами споживання здійснюється в межах механізму адміністративної взаємодії. Таким чином, право держави споживання на отримання ПДВ зберігається, однак виконання адміністративних процедур суттєво централізується [1; 5].

З погляду податкового адміністрування значення *OSS* полягає саме в розмежуванні двох процесів: визначення держави, якій належить податкове надходження, та організації взаємодії платника з податковою адміністрацією. Той факт, що ПДВ підлягає сплаті на користь декількох країн, не означає необхідності створення для бізнесу такої самої кількості окремих каналів податкового адміністрування. Частину складності транскордонного оподаткування фактично перебирає на себе система взаємодії податкових адміністрацій держав-членів.

Такий підхід має принципове значення для функціонування внутрішнього ринку. Європейська модель спрямована не лише на забезпечення фіскальних інтересів держав-членів, а й на зменшення витрат суб'єктів господарювання на виконання податкових обов'язків. Цифровізація процедур дає змогу поєднати принцип оподаткування за місцем споживання з концепцією «єдиного вікна»: для бізнесу взаємодія із системою стає більш централізованою, тоді як розподіл інформації та податкових надходжень між країнами забезпечується механізмами адміністративного співробітництва [5].

У цьому контексті досвід ЄС демонструє важливу тенденцію розвитку податкового адміністрування: цифровізація використовується не просто як спосіб переведення традиційної

звітності в електронну форму, а як інструмент принципової перебудови транскордонної взаємодії платника і держави. *VIES*, зведені звіти та система *OSS* виконують різні функції, однак у сукупності відображають спільний підхід – переміщення значної частини процедур контролю, перевірки та виконання податкових обов'язків у цифрове інформаційне середовище.

Для України досвід Європейського Союзу у сфері адміністрування ПДВ при транскордонному постачанні товарів набуває особливого значення в контексті наближення вітчизняного податкового законодавства до *acquis* ЄС. Європейська інтеграція у цій сфері передбачає не лише формальну адаптацію окремих положень Податкового кодексу України до Директиви 2006/112/ЄС, а й поступове формування адміністративної та інформаційної інфраструктури, здатної забезпечити практичне функціонування спільних правил оподаткування [6].

Європейська Комісія у Звіті щодо України за 2025 рік серед пріоритетних завдань у сфері оподаткування визначає наближення законодавства до *acquis* ЄС щодо спільної системи ПДВ, зокрема стосовно процедур, ставок та звільнень від оподаткування. Одночасно наголошується на необхідності узгодження нормативної бази у сфері взаємної допомоги й адміністративного співробітництва, зміцнення операційної спроможності податкових органів, розвитку інформаційних систем та забезпечення їх сумісності з відповідними IT-платформами ЄС. Отже, адаптація української системи ПДВ має розглядатися як комплексний процес, у якому зміни матеріальних норм податкового права повинні супроводжуватися модернізацією механізмів адміністрування [6].

Особливий інтерес для України становить європейська модель ідентифікації учасників транскордонних операцій та електронного обміну податковою інформацією. Досвід функціонування *VIES* свідчить, що ефективність контролю в умовах вільного руху товарів залежить не стільки від збільшення кількості контрольних процедур, скільки від якості, оперативності та взаємної доступності інформації, якою володіють фіскальні органи різних держав. Відповідно, перспективним напрямом розвитку української системи є забезпечення технологічної та правової готовності до майбутньої взаємодії з інформаційними системами ЄС та участі у механізмах адміністративного співробітництва у сфері ПДВ [6].

Не менш важливим для України є досвід застосування концепції «єдиного вікна» при виконанні податкових обов'язків. Механізм *OSS* демонструє можливість поєднання двох на перший погляд суперечливих цілей: забезпечення надходження ПДВ до держави фактичного споживання та одночасного зменшення адміністративного навантаження на бізнес. Такий підхід свідчить про те, що цифровізація податкового адміністрування має оцінюватися не за

кількістю електронних форм чи сервісів, а за тим, наскільки вона спрощує виконання податкового обов'язку без зниження ефективності контролю.

Важливим є й баланс між фіскальними інтересами держави та витратами добросовісного платника на дотримання законодавства. Європейський досвід показує, що посилення транскордонного податкового контролю не обов'язково має супроводжуватися збільшенням кількості процедур для суб'єкта господарювання. Навпаки, стандартизація даних, електронна ідентифікація, автоматизований обмін інформацією та централізація окремих процедур дають змогу переносити значну частину адміністративного навантаження з платника на цифрову інфраструктуру та механізми взаємодії компетентних органів.

Водночас механічне перенесення окремих інструментів ЄС у вітчизняне законодавство без створення відповідної інституційної та технологічної основи не забезпечить аналогічного результату. *VIES*, зведені звіти та *OSS* є ефективними не як ізольовані електронні сервіси, а як складові інтегрованої системи, заснованої на уніфікованих правилах ПДВ, ідентифікації платників, стандартизованих даних та постійному адміністративному співробітництві держав-членів. Тому для України принципове значення має послідовність адаптації: наближення нормативної бази до *acquis* ЄС, розвиток спроможності податкової адміністрації, удосконалення якості податкових даних та інформаційних систем, а також забезпечення їх майбутньої сумісності з відповідною інфраструктурою Європейського Союзу.

Таким чином, досвід ЄС у сфері адміністрування ПДВ при транскордонному ввезенні товарів становить для України інтерес не лише як сукупність окремих правових інститутів, що мають бути імплементовані в процесі європейської інтеграції. Значно важливішою є сама логіка побудови європейської системи: вільний рух товарів, оподаткування за місцем споживання, належна ідентифікація учасників операції, електронний обмін інформацією, адміністративне співробітництво, а також мінімізація надмірного навантаження на добросовісного платника. Саме комплексне поєднання цих елементів дає змогу забезпечувати фіскальні інтереси держав-членів в умовах єдиного внутрішнього ринку.

Для України наближення до такої моделі означає поступовий перехід від цифровізації окремих процедур до створення взаємопов'язаної моделі податкового адміністрування, сумісної з європейським інформаційним простором. В умовах подальшої інтеграції до внутрішнього ринку ЄС це має стати одним із ключових напрямів трансформації вітчизняної податкової системи.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2006. L 347. С. 1–118. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/112/2025-04-14 (дата звернення: 30.08.2026)

2. Praktische Arbeitshilfe IHK Export/Import: Internationalen Warenverkehr abwickeln. Erläuterungen und Formulare / Holger von der Burg et al. 22., überarbeitete Auflage. Bielefeld: wbv Publikation, 2025. 244 S.

3. Регламент Ради (ЄС) № 904/2010 від 7 жовтня 2010 року про адміністративне співробітництво та боротьбу з шахрайством у сфері податку на додану вартість. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2010. L 268. С. 1–18. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/904/oj (дата звернення: 30.08.2026)

4. European Commission. *VAT Information Exchange System (VIES).* URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-co-operation-and-mutual-assistance_en (дата звернення: 30.08.2026)

5. European Commission. *VAT e-Commerce – One Stop Shop (OSS).* URL: https://vat-one-stop-shop.ec.europa.eu/index_en (дата звернення: 30.08.2026)

6. European Commission. *Ukraine Report 2025*. Brussels, 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 30.08.2026)

ПЕТЬКУН Вікторія.
здобувачка вищої освіти першого(бакалаврського) рівня
Науковий керівник
ЛЕКАРЬ Сергій,
доктор юридичних наук, професор, професор,
Державний податковий університет, Україна

МЕХАНІЗМИ ПРИМУСОВОГО СТЯГНЕННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ БЕЗНАДІЙНОГО ПОДАТКОВОГО БОРГУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА ЄС

Механізми примусового стягнення та врегулювання безнадійного податкового боргу виступають важливим елементом забезпечення фінансової стабільності держави та формування її бюджетних ресурсів. В умовах сучасних геополітичних і макроекономічних викликів ефективність таких механізмів набуває особливого значення, оскільки зростання податкової заборгованості безпосередньо впливає на рівень виконання дохідної частини бюджету, фінансову стійкість держави та здатність публічних фінансів забезпечувати виконання соціально-економічних функцій. Водночас сучасне податкове адміністрування має вирішувати не лише завдання примусового стягнення вже сформованої заборгованості, а й забезпечувати її своєчасне врегулювання, запобігати накопиченню безнадійних сум та концентрувати ресурси контролюючих органів на боргах, які реально можуть бути погашені [1; 4].

В Україні функціонування системи погашення податкової заборгованості регламентується насамперед Податковим кодексом України. Механізм примусового стягнення передбачає послідовне застосування комплексу адміністративно-правових інструментів: направлення платнику податкової вимоги, виникнення права податкової застави, стягнення коштів та, у визначених законодавством випадках, реалізацію майна платника податків. Така конструкція спрямована на забезпечення виконання податкового обов'язку та захист фінансових інтересів держави, водночас передбачаючи дотримання встановлених процедурних гарантій платника податків [1].

Особливістю української системи є поєднання досудових та судових механізмів стягнення залежно від виду активів, характеру заборгованості та передбачених Податковим кодексом процедур. За наявності податкового боргу майно платника може бути передане у податкову заставу, а кошти та інші активи можуть бути спрямовані на погашення заборгованості у встановленому законодавством порядку. Таким чином, податкова застава виконує забезпечувальну функцію та створює юридичні передумови для подальшого звернення стягнення на активи боржника [1].

На відміну від української моделі, де основні процедури примусового погашення визначаються національним законодавством, у Європейському Союзі важливе значення має поєднання внутрішніх механізмів держав-членів із наднаціональними інструментами взаємодії. Фундаментальним нормативним актом у сфері транскордонного стягнення є Директива Ради 2010/24/ЄС про взаємну допомогу щодо стягнення вимог, пов'язаних із податками, зборами та іншими заходами. Вона створює правові механізми взаємодії компетентних органів держав-членів у питаннях обміну інформацією, вручення документів, застосування заходів забезпечення та стягнення податкових вимог, що має особливе значення в умовах вільного переміщення капіталу, майна та доходів у межах внутрішнього ринку ЄС [2].

Порівняльний аналіз засвідчує, що відмінність між українською та європейською практикою полягає передусім не у відмові від примусового стягнення в країнах ЄС, а у ширшому застосуванні концепції комплексного управління податковою заборгованістю. Сучасний підхід передбачає поєднання раннього виявлення ризиків виникнення боргу, комунікації з платником, можливості добровільного врегулювання або розстрочення, а за необхідності — застосування пропорційних примусових заходів. OECD наголошує, що ефективна система управління податковим боргом має охоплювати як стягнення прострочених платежів, так і заходи щодо запобігання виникненню заборгованості [3; 4].

Важливим напрямом розвитку сучасних податкових адміністрацій є цифровізація процесів управління заборгованістю. Цифрові технології дозволяють податковим органам

використовувати значні масиви інформації для виявлення ризиків, автоматизації окремих процедур, підвищення якості комунікації з платниками та визначення найбільш ефективного способу реагування на податкову заборгованість. Таким чином, цифровізація поступово змінює саму логіку стягнення: від реакції на вже сформований борг — до його превентивного управління та раннього втручання [3; 4].

Особливого значення у цьому контексті набуває інститут врегулювання та списання безнадійного податкового боргу. В Україні нормативною основою відповідного механізму є Податковий кодекс України та Порядок списання безнадійного податкового боргу платників податків, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2022 № 220. Законодавство визначає конкретні випадки, за яких податковий борг набуває статусу безнадійного та підлягає списанню. Застосування такого механізму дозволяє врегулювати ситуації, коли стягнення заборгованості є об'єктивно неможливим унаслідок визначених законом обставин [1; 5].

Принципово важливо, що списання безнадійного податкового боргу не слід розглядати виключно як втрату потенційних бюджетних доходів. Якщо подальше стягнення об'єктивно неможливе через відсутність активів, припинення платника або інші встановлені законодавством обставини, продовження відповідних процедур створює додаткові адміністративні витрати та не забезпечує реального фінансового результату. Тому своєчасне списання безнадійної заборгованості дає змогу підвищити достовірність оцінки фактичного обсягу податкового боргу та зосередити ресурси контролюючих органів на заборгованості, яка має реальний потенціал погашення [3; 4].

У практиці держав ЄС конкретні механізми врегулювання та списання податкової заборгованості визначаються національним законодавством, тому говорити про єдину універсальну модель для всіх держав-членів некоректно. Водночас OECD виокремлює як важливі характеристики сучасного управління боргом оцінювання перспектив його стягнення, диференціацію платників, використання пропорційних заходів та застосування ефективних процедур щодо заборгованості, яка фактично не може бути стягнута. Отже, європейський досвід доцільно розглядати не як єдину модель списання, а як сукупність практик ефективного управління податковою заборгованістю [3; 4].

Специфічні умови функціонування української системи податкового боргу сформувалися під впливом повномасштабної війни. Податкове законодавство було доповнене низкою спеціальних положень, спрямованих на захист платників, які через бойові дії, окупацію територій, знищення майна або інші об'єктивні обставини втратили можливість своєчасно виконувати податкові обов'язки. Такі положення дозволили адаптувати податкове адміністрування до екстраординарних умов, однак водночас актуалізували проблему

розмежування тимчасової неспроможності платника та об’єктивно безнадійної заборгованості [1].

У цьому аспекті міжнародний досвід свідчить про доцільність диференційованого підходу до кризової заборгованості. Для платників, які мають тимчасові фінансові труднощі, доцільними можуть бути відстрочення, розстрочення та інші механізми врегулювання, тоді як щодо боржників, які не мають реальних перспектив відновлення платоспроможності або погашення боргу, необхідно забезпечувати своєчасне застосування процедур завершення стягнення та списання безнадійної заборгованості [3; 4].

Важливим напрямом удосконалення української системи є розвиток міжнародної інформаційної взаємодії. Автоматичний обмін податковою інформацією та інші механізми податкової прозорості розширюють можливості держави щодо виявлення доходів і активів платників за межами України. Для системи стягнення податкового боргу це має принципове значення, оскільки переміщення активів за кордон може суттєво ускладнювати виконання податкових зобов’язань. Водночас на рівні ЄС механізми взаємної допомоги у стягненні податкових вимог уже формують правову основу для транскордонного співробітництва податкових адміністрацій [2].

Не менш важливим є вдосконалення інформаційної взаємодії між ДПС, банківськими установами, органами державної виконавчої служби та іншими державними інформаційними системами. Її розвиток може скоротити часові витрати на виявлення активів боржника, перевірку його майнового стану та реалізацію процедур стягнення. Одночасно автоматизація має супроводжуватися належними механізмами захисту прав платників, прозорістю прийняття рішень та можливістю їх оскарження, оскільки цифровізація не повинна трансформуватися у безконтрольне розширення фіскального примусу [3; 4].

Таким чином, порівняння українського та європейського підходів свідчить, що подальше реформування системи податкового боргу в Україні доцільно здійснювати у напрямі переходу від переважно реактивної моделі стягнення до комплексного управління заборгованістю. Така модель має передбачати раннє виявлення ризику несплати, індивідуальне врегулювання фінансових труднощів, застосування пропорційних заходів примусового стягнення, ефективний міжнародний обмін інформацією та своєчасне списання об’єктивно безнадійної заборгованості [2; 3; 4].

Отже, ефективність механізму податкового боргу визначається не максимальною кількістю примусових заходів, а здатністю держави правильно визначити, коли необхідно попередити виникнення боргу, коли доцільно запропонувати його добровільне врегулювання, коли застосувати примусове стягнення, а коли визнати заборгованість безнадійною та припинити економічно невиправдані процедури її адміністрування. Для України врахування

відповідних європейських практик може стати одним із напрямів підвищення ефективності податкового адміністрування, зменшення обсягів проблемної заборгованості та зміцнення фінансової спроможності держави в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення [1; 3; 4].

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 15.09.2026).

2. Council Directive 2010/24/EU of 16 March 2010 concerning mutual assistance for the recovery of claims relating to taxes, duties and other measures. Official Journal of the European Union. 2010. L 84. P. 1–12. URL: EUR-Lex: Council Directive 2010/24/EU.

3. OECD. Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris : OECD Publishing, 2024. DOI: 10.1787/2d5fba9c-en.

4. OECD. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris : OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/900b6382-en.

5. Про затвердження Порядку списання безнадійного податкового боргу платників податків : наказ Міністерства фінансів України від 28.07.2022 № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0908-22

ПОПОВИЧ Ірина,
докторка юридичних наук, старша дослідниця,
головна наукова співробітниця відділу аспірантури та докторантури
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», Україна
РОССІХІН Василь,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України,
Президент Транснаціонального освітньо-наукового конгресу, Україна

ПРАВООРІЄНТОВАНА ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ: ПОЯСНЮВАНІСТЬ, ДОКАЗОВІСТЬ І ЛЮДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

Цифрове податкове адміністрування перейшло від електронної форми звітності до автоматизованого зіставлення даних, прогнозування ризиків, добору справ для перевірки та використання штучного інтелекту. За даними ОЕСР, частка досліджених податкових адміністрацій, які застосовували штучний інтелект, зросла з 9 % у 2016 році до 69 % у 2023 році, а ще 24 % повідомили про його впровадження [1]. Така динаміка створює можливості для швидшого сервісу й точнішого управління ризиками, але водночас підсилює інформаційну асиметрію між державою та платником. Якщо несприятливе рішення фактично формується

непрозорою моделлю, електронна швидкість не компенсує дефіциту мотивування, доступу до доказів і ефективного оскарження.

Європейська цифровізація ПДВ демонструє масштаб майбутніх потоків даних. Пакет VAT in the Digital Age передбачає повністю цифрову звітність щодо транскордонних операцій між підприємствами до 2030 року, розширення механізму єдиного вікна та нові обов'язки цифрових платформ [2]. Для адміністрації це означає наближення контролю до моменту операції; для платника — ризик того, що технічна помилка, невідповідність форматів або хибний сигнал системи швидко матиме майнові наслідки. Тому гармонізація України з цифровими правилами ЄС має охоплювати не тільки стандарти рахунків і обміну інформацією, а й стандарти належної цифрової процедури.

Під правоорієнтованою цифровізацією пропонується розуміти таку організацію податкового процесу, за якої технологія зменшує витрати дотримання закону, а кожне обтяжливе рішення залишається юридично приписуваним компетентному органу, перевірюваним за доказами та зрозумілим адресату. Ефективність цифрових інструментів не заперечується. Дослідження Г. В. Россіхіної та співавторів підтвердило значущий зв'язок рівня електронного декларування ПДВ і податку на прибуток із показниками своєчасної сплати, адміністративних витрат та чистих доходів [3, с. 255-256]. Проте ті самі автори підкреслюють, що результат залежить від правового регулювання, стандартизації, гармонізації й обміну інформацією.

Першою гарантією має бути простежуваність цифрового доказу. Для кожного несприятливого рішення система повинна зберігати походження даних, час їх отримання, версію правила або моделі, виконані перетворення, рівень упевненості та дії посадової особи. Платнику слід повідомляти не програмний код, а фактичну й правову основу: які відомості враховано, яка суперечність виявлена, яка норма застосована і який документ може її спростувати. Дані з третіх джерел не повинні набувати підвищеної доказової сили лише через автоматичне походження. Їх актуальність, повнота та належність мають перевірятися так само, як інші докази, а виправлення первинної помилки повинно автоматично запускати перегляд похідних висновків.

Другою гарантією є змістовна пояснюваність. Шаблонне повідомлення про «наявність ризику» не дає можливості підготувати заперечення. Мотивувальна частина цифрового акта має відтворювати індивідуальний ланцюг рішення: релевантні обставини, оцінку поданих документів, причину відхилення аргументу та пропорційність обраного заходу. Комерційна таємниця постачальника програмного забезпечення не може закривати критерії, які безпосередньо вплинули на права особи. Водночас пояснюваність не вимагає оприлюднення

параметрів, що дозволили б обходити контроль: достатнім є розкриття категорій даних, логіки й вирішальних факторів у конкретній справі.

Третьою гарантією є реальний, а не номінальний людський контроль. Регламент ЄС про штучний інтелект закріплює для високоризикових систем вимоги прозорості, ведення записів і людського нагляду [4, ст. 12–14]. Не кожний алгоритм податкового органу автоматично належить до цієї категорії, тому оцінка має бути функціональною: враховуються мета, автономність, масштаб і тяжкість можливих наслідків. Однак ці вимоги є корисним нормативним орієнтиром. Посадова особа, яка переглядає результат, повинна мати повноваження змінити його, доступ до матеріалів, належну кваліфікацію та достатній час; механічне підтвердження машинної рекомендації не є людським контролем.

Цей підхід узгоджується з правом на належне адміністрування та ефективний засіб правового захисту, закріпленими у статтях 41 і 47 Хартії основних прав Європейського Союзу [5]. Стаття 22 Загального регламенту про захист даних формує додатковий орієнтир для рішень, заснованих виключно на автоматизованому опрацюванні, а статті 13-15 вимагають прозорості щодо обробки персональних даних [6]. У сфері оподаткування окремі права можуть бути законно обмежені для захисту фінансових інтересів держави, але таке обмеження повинно мати чітку правову підставу, бути необхідним, пропорційним і не нівелювати сутність гарантії.

Українське право вже містить основу для такого стандарту. Закон України «Про адміністративну процедуру» гарантує особі участь і право бути вислуханою, вимагає мотивування адміністративного акта та передбачає адміністративне оскарження [7]. У податковій сфері спеціальні процедури мають застосовуватися узгоджено з цими принципами. Це означає, що цифровий ризиковий профіль може бути підставою для додаткової перевірки, але не повинен без індивідуальної оцінки замінювати встановлення факту порушення. До настання істотних майнових наслідків платник має отримати можливість подати пояснення; за невідкладних заходів — оперативний перегляд людиною та ефективне відновлення становища.

Четверта гарантія має інституційний характер: закон повинен визначити, хто саме відповідає за дані, модель, рішення та розгляд скарги. У новітньому дослідженні професорів Є. М. Поповича, І. М. Попович і Г. В. Россіхіної обґрунтовано взаємозв’язок компетенції службовця з компетенцією органу та необхідність конкретизації повноважень [8, с. 39-40]. Інша спільна праця цих авторів пов’язує ефективність публічної служби з оптимальним співвідношенням прав, обов’язків, обмежень і гарантій, а пріоритет прав людини визначає зміст службової діяльності [9, с. 48-52]. Отже, алгоритм не може бути «безадресним

суб’єктом» владного рішення, а аутсорсинг системи не переносить публічну відповідальність на розробника.

Практична модель правоорієнтованого адміністрування має включати п’ять рівнів. На нормативному рівні визначаються допустимі цілі автоматизації, заборонені дані та межі автономності. На інформаційному - каталог джерел, контроль якості, строки зберігання й механізм виправлення. На процедурному - повідомлення, доступ до матеріалів, право бути вислуханим, мотивування та строки перегляду. На інституційному - власник процесу, уповноважена посадова особа, незалежний аудит і розмежування несумісних ролей. На оціночному - реєстр алгоритмічних систем та щорічні знеособлені показники точності, хибнопозитивних спрацювань, скасованих рішень, тривалості оскарження і розподілу помилок між групами платників.

Для систем із високим впливом до введення в експлуатацію потрібна оцінка алгоритмічного впливу, що охоплює законність мети, необхідність обсягу даних, дискримінаційні наслідки, кібербезпеку, сценарії відмови та доступність нецифрового каналу. Пілотування слід проводити на історичних або синтетичних даних із публікацією методики; після запуску - здійснювати моніторинг зміни якості моделі. Суттєве оновлення даних чи логіки має вважатися новою версією, яка потребує повторної правової оцінки. Такий життєвий цикл робить контроль безперервним, а не одноразовим погодженням технічного завдання.

Запропонована рамка відповідає напряму Транснаціонального освітньо-наукового конгресу «Інституції, право та відновлення» та підтримує дослідження цифрової держави у Wartime Ukraine Research Programme. ТНОНК може виступити майданчиком для порівняльного пілоту «Права платника в алгоритмічному адмініструванні»: сформувати міжнародну матрицю гарантій, провести правове й технічне тестування типових сценаріїв, залучити бізнес та громадськість до оцінки пояснень системи. Це поєднає академічне ядро Конгресу з практичним завданням підвищення довіри, а результати можуть стати основою методичних рекомендацій для податкових органів і змін до законодавства.

Отже, європейський досвід свідчить: цифровізація податкового адміністрування є сталою тенденцією, але її легітимність визначається не кількістю автоматизованих операцій, а якістю правових гарантій. Пояснюваність перетворює результат системи на предмет юридичної дискусії; доказовість дає змогу перевірити факти; людський контроль повертає владному рішенню компетентного й відповідального автора. Саме поєднання цих елементів здатне знизити адміністративне навантаження, не послаблюючи права платника, та сформувати податкову дисципліну, засновану на довірі.

Список використаних джерел:

1. OECD. Tax Administration 2025: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Paris : OECD Publishing, 2025. 155 p. DOI: https://doi.org/10.1787/cc015ce8-en.

2. Council Directive (EU) 2025/516 of 11 March 2025 amending Directive 2006/112/EC as regards VAT rules for the digital age. Official Journal of the European Union. 2025. L 2025/516. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/516/oj/eng (date of access: 07.09.2026).

3. Rossikhina H., Kobylnik D., Rossikhin V., Biriuk D., Rusnak A. Modelling the Financial System Efficiency under Digital Transformation of Tax Policy: Economic Perspective. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2025. Vol. 1, No. 60. P. 249-258. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4588.

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence. Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng (date of access: 07.09.2026).

5. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Union. 2016. C 202. P. 389-405. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT (date of access: 07.09.2026).

6. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 1-88. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng (date of access: 07.09.2026).

7. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20 (дата звернення: 07.09.2026).

8. Попович Є. М., Попович І. М., Россіхіна Г. В. До питання визначення сутності «компетенції публічного службовця». Правова позиція. 2026. № 1 (50). С. 36–40. DOI: https://doi.org/10.32782/2521-6473.2026-1.7.

9. Попович Є. М., Попович І. М., Россіхіна Г. В. Принципи правового становища публічних службовців. Dictum Factum. 2026. № 1 (19). С. 48-53. DOI: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2026-1-19-48-53.

ТУЧАК Тетяна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
РОМАНЧУК Марія,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В ЄС

Податкове адміністрування виступає одним із ключових елементів забезпечення належного функціонування фінансової системи держави. Його діяльність пов'язана із практичним здійсненням податкової політики, забезпеченням бюджетних надходжень та контролем за виконанням платниками встановлених податкових зобов'язань. Поширення цифрових технологій, розвиток глобальної економіки та активізація європейської інтеграції спричиняють суттєві зміни у підходах до адміністрування податків. У країнах Європейського Союзу ці процеси проявляються у розширенні цифрових інструментів, автоматизації окремих операцій, вдосконаленні електронної взаємодії з платниками, застосуванні ризик-орієнтованого контролю та поглибленні міжнародної співпраці.

Однією з визначальних тенденцій розвитку податкового адміністрування в ЄС є перехід до цифрового формату здійснення податкових операцій. Цей процес охоплює використання електронних засобів замість паперових документів, дистанційне спілкування платників із податковими органами, автоматизоване опрацювання інформації та поєднання різних інформаційних ресурсів. Застосування цифрових рішень дає змогу прискорити виконання податкових процедур, скоротити адміністративне навантаження та зробити діяльність податкових органів більш відкритою. Крім того, цифровізація формує новий формат взаємодії держави та платників, за якого значну кількість податкових послуг можна отримати без безпосереднього відвідування відповідних установ [1].

Програма Європейської Комісії «Цифрове десятиліття» визначила мету, згідно з якою до 2030 року всі ключові державні послуги мають бути доступні через Інтернет, а також кожен має можливість використовувати електронне посвідчення особи для ідентифікації себе онлайн. У 2025 році 72% людей віком 16-74 років у ЄС заявили, що вони користувалися веб-сайтом або додатком органу державної влади протягом попередніх 12 місяців. Однак це значення значно відрізнялося в розрізі окремих країн ЄС. Зокрема електронним урядуванням у Данії скористалось 98% респондентів, у Нідерландах, Фінляндії, Швеції – 96%, у Франції – 91%. Натомість у Болгарії лише 36% громадян, у Румунії – 24% [6].

Важливою тенденцією є розширення спектра електронних послуг у податковій сфері. Сьогодні платники можуть користуватися цифровими каналами для подання звітності, обміну

повідомленнями з податковими органами, отримання довідок та інших документів, здійснення платежів до бюджету, а також контролю власних податкових розрахунків. Застосування таких інструментів сприяє спрощенню виконання податкових обов'язків як громадянами, так і суб'єктами господарювання [2]. За даними опитування у 2025 році респонденти в ЄС використовували послуги електронного урядування найчастіше для отримання інформації про послуги, пільги, закони, години роботи (44%), доступ до особистої інформації (41%), подання податкової декларації та запис на прийом або бронювання (по 38%) (Рис. 1).

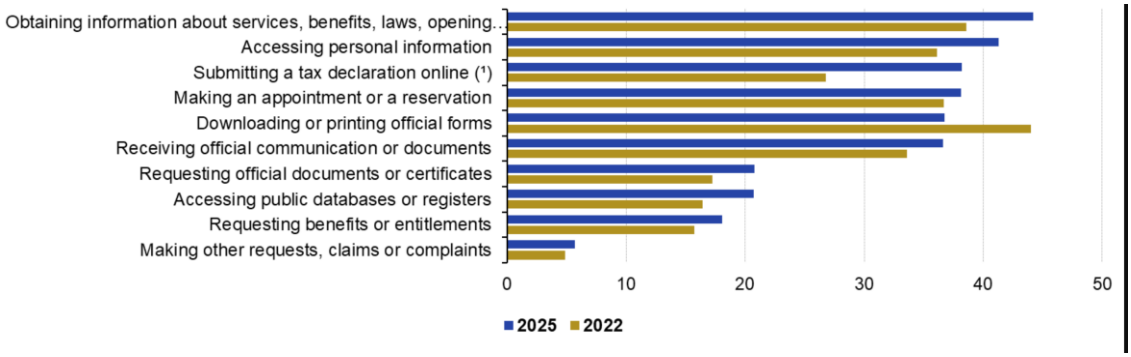

Рис. 1. Структура ввикористання електронного урядування за видами діяльності в ЄС, % [6].

Значні зміни відбуваються у сфері організації податкового контролю. Використання інформаційних систем дає можливість податковим органам накопичувати, систематизувати та опрацьовувати значні обсяги даних щодо діяльності платників. На основі такого аналізу можуть встановлюватися невідповідності у податковій звітності, визначатися операції з підвищеним рівнем ризику та обиратися пріоритетні напрями контрольної роботи. Таким чином, поступово посилюється значення ризик-орієнтованої (комплаєнс) моделі контролю**,** за якої увага податкових органів концентрується передусім на найбільш ризикових випадках, що дозволяє раціональніше використовувати наявні ресурси .

Окремою тенденцією є розвиток аналітичних інструментів обробки податкових даних та застосування технологій штучного інтелекту. Використання таких рішень створює можливості для швидшого опрацювання інформації, встановлення нетипових моделей поведінки платників, оцінювання потенційних ризиків та вдосконалення контрольних процедур. Водночас активне впровадження цифрових технологій висуває додаткові вимоги до захисту інформації, кібербезпеки та дотримання прав платників. Тому цифрова модернізація податкової сфери має супроводжуватися розвитком надійної інформаційної інфраструктури та систем захисту даних [3].

Важливе місце серед сучасних змін займають електронний документообіг та цифрове рахівництво. Використання електронних документів спрощує фіксацію господарських операцій, скорочує час передачі інформації та створює умови для автоматизованого

порівняння даних. Особливо актуально це у сфері адміністрування податку на додану вартість, де значна частина економічної діяльності пов'язана з транскордонними операціями. У цьому напрямі Європейський Союз здійснює цифрову модернізацію системи ПДВ у межах пакета VAT in the Digital Age (ViDA), який було прийнято у 2025 році. Його положення передбачають поступове розширення цифрової звітності та використання електронних інструментів у сфері адміністрування ПДВ [4].

Ще одним важливим напрямом є поглиблення міжнародної взаємодії податкових органів та обміну податковими даними. Розширення міжнародних економічних зв'язків збільшує кількість операцій, які здійснюються між суб'єктами різних держав. За таких умов виникає потреба у забезпеченні доступу податкових органів до інформації, пов'язаної з діяльністю платників за межами їхньої держави. Тому країни ЄС розвивають механізми співпраці та обміну відповідними відомостями між національними податковими адміністраціями. Отримання інформації про доходи, активи та окремі господарські операції сприяє виявленню випадків порушення податкового законодавства та підвищує результативність боротьби з ухиленням від оподаткування. Міжнародна взаємодія та обмін податковими даними між Україною та країнами Європейського Союзу здійснюються через кілька ключових правових та технічних механізмів (Таблиця 1).

Таблиця 1

Основні механізми обміну фінансовими і податковими даними між Україною і ЄС

Напрям / Механізм	Об'єкт обміну	Ключові країни-партнери в ЄС
CRS (Автоматичний)	Фінансові рахунки, депозити, пасивні доходи	Польща, Німеччина, Кіпр, Естонія, Литва
CbCR (Автоматичний)	Показники діяльності міжнародних груп компаній (BEPS)	Франція, Німеччина, Нідерланди
Запитна співпраця (EOIR)	Первинні документи, контракти, виписки під час перевірок	Кіпр, Велика Британія, Польща
DAC7 / DAC8 (Перспектива/Імплементація)	Доходи з онлайн-платформ та операції з криптоактивами	Усі країни-члени ЄС

Помітною тенденцією є також формування сервісно орієнтованої системи податкового адміністрування. У сучасних умовах діяльність податкових органів дедалі більше виходить за межі виключно контрольної функції. Важливого значення набуває надання платникам інформаційної та консультаційної підтримки, спрощення процедур і створення зручних цифрових каналів взаємодії. Електронні консультації, індивідуалізовані сервіси та

автоматизація окремих операцій можуть полегшувати виконання податкових обов'язків. Такий підхід спрямований на формування більшої довіри до податкової системи та стимулювання добровільного дотримання податкових вимог. Наукові дослідження також підкреслюють доцільність поєднання традиційних контрольних заходів із поведінковими та сервісними механізмами забезпечення податкової дисципліни [5].

Разом із позитивними результатами цифрова трансформація породжує низку нових викликів для податкового адміністрування. До них належать ризики несанкціонованого доступу до інформації, необхідність захисту персональних і фінансових даних, можливі технічні порушення у роботі інформаційних систем та залежність податкових процедур від цифрової інфраструктури. Важливою умовою стабільної роботи таких систем є їх регулярне технічне вдосконалення та оновлення програмного забезпечення. Додаткової уваги потребує забезпечення рівного доступу платників до електронних послуг, оскільки рівень цифрових навичок та можливостей їх використання може відрізнятися. Отже, цифрові перетворення у податковій сфері мають відбуватися одночасно з розвитком доступних і зрозумілих сервісів для різних категорій платників .

Отже, розвиток податкового адміністрування в країнах Європейського Союзу характеризується комплексною цифровою трансформацією та зміною традиційних підходів до взаємодії держави з платниками. Основними тенденціями є цифровізація податкових процедур, поширення електронних сервісів, автоматизація контрольних операцій, застосування аналітичних технологій, розвиток ризик-орієнтованого контролю, електронного документообігу та міжнародного інформаційного обміну. Одночасно посилюється сервісна складова податкового адміністрування, що передбачає створення для платників більш зрозумілих і зручних умов виконання податкових зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Мединська Т. В., Ногінова Н. М. Цифровізація органів податкового адміністрування в контексті сучасних викликів і загроз. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2022. № 24(52). URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3445.

2. Івановська А. М. Адміністрування податків в умовах цифровізації у країнах Європейського Союзу: досвід для України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 4.URL: https://efp.in.ua/uk/journal-article/1043.

3. Лесик Л. І. Інтеграція українського податкового адміністрування в цифровий європейський простір. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2025. № 83. URL: https://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/2074.

4. European Commission. VAT in the Digital Age (ViDA). Taxation and Customs Union. 2025. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en

5. Мунтян Ю. Інструменти забезпечення податкової дисципліни в умовах євроінтеграції: поєднання нормативних і поведінкових підходів (досвід ЄС та України). *Український економічний часопис*. 2026. № 13.URL: https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/713.

6. Інформаційна панель цифровізації. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/dashboard/digitalisation/

ТУЧАК Тетяна
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
СТАСЮК Крістіна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

У європейських країнах цифровізація податкового адміністрування є важливою частиною розвитку державної системи. Вона передбачає використання сучасних технологій для спрощення роботи з податками. Зокрема, паперові документи поступово замінюються електронними, а багато податкових послуг можна отримати через інтернет. Це дозволяє швидше обробляти інформацію та обмінюватися нею між державними органами. Також цифрові технології допомагають виявляти можливі порушення та податкові ризики. Для України досвід європейських країн є корисним, оскільки він може допомогти вдосконалити національну податкову систему та наблизити її до вимог Європейського Союзу.

Важливою особливістю європейського підходу до податкового адміністрування є зручність для платників податків. Завдяки цифровим технологіям люди та підприємства можуть виконувати багато податкових операцій онлайн. Наприклад, можна подати електронну декларацію, сплатити податки через інтернет, отримати необхідні довідки дистанційно та спілкуватися з податковими органами в електронному форматі. Це дозволяє менше звертатися до податкових установ особисто та економити час. Як зазначає Л. Лесик, важливу роль у переході податкового адміністрування до цифрового європейського формату відіграють електронне декларування, електронні платежі, онлайн-комунікація, штучний інтелект та API (Application Programming Interface) [1].

Європейський підхід до податкового адміністрування стосується не лише надання електронних послуг платникам податків, а й роботи самих податкових органів. Важливим напрямом у цьому процесі є автоматичне опрацювання та аналіз податкової інформації. Використовуючи велику кількість даних, податкові органи можуть знаходити підозрілі операції, порівнювати інформацію з різних джерел та швидше помічати можливі порушення. Завдяки цьому податковий контроль поступово змінюється. Перевірки більше зосереджуються на тих платниках або операціях, які мають вищий рівень ризику.

Одним із інструментів цифрового податкового контролю є SAF-T (Standard Audit File for Tax). Це електронний формат, за допомогою якого підприємства можуть передавати податковим органам бухгалтерську та іншу необхідну інформацію. Використання SAF-T спрощує роботу з великим обсягом даних і дає можливість проводити перевірки в електронному вигляді. Завдяки цьому податковим органам не потрібно витрачати багато часу на перевірку паперових документів та ручне опрацювання інформації. Дані можна швидше отримати, систематизувати та проаналізувати за допомогою цифрових технологій. В Україні SAF-T також планують використовувати для розвитку електронного аудиту та вдосконалення податкового контролю відповідно до сучасних європейських практик [2].

Важливим напрямом цифровізації є також обмін податковою інформацією між державами. Це дає можливість податковим органам отримувати дані про доходи та фінансові операції платників з інших країн. Зокрема, DAC 7 передбачає обмін інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи. Україна також поступово впроваджує такі європейські підходи до міжнародного обміну податковими даними [3].

Таким чином, у європейській моделі цифрові технології використовуються для надання послуг платникам, обміну інформацією та проведення податкового контролю. Вони також допомагають визначати можливі ризики та порушення. Завдяки цьому податкові органи можуть не тільки реагувати на порушення, а й завчасно їх виявляти та запобігати їм. Тому цифровізація поступово стає важливою частиною всієї системи податкового адміністрування.

Для України досвід країн ЄС є важливим для розвитку податкової системи. Це пов’язано з тим, що Україна проводить реформи, спрямовані на європейську інтеграцію. Національна стратегія доходів до 2030 року передбачає покращення роботи податкової системи та поступове наближення українського податкового і митного законодавства до норм ЄС [4]. Тому під час розвитку цифрових технологій у податковій сфері Україна може використовувати досвід європейських країн. В Україні вже створено багато цифрових інструментів для роботи з податками. Серед них можна виділити Електронний кабінет платника, застосунок «Моя податкова», електронну подачу звітності, систему електронного адміністрування ПДВ, РРО/ПРРО та інші онлайн-сервіси. За інформацією Ю. Голинського,

близько 98 % податкової звітності українці подають онлайн. Електронним кабінетом користуються понад 1,5 млн громадян і 2,8 млн самозайнятих осіб, а застосунком «Моя податкова» — більше 90 тис. користувачів . Це показує, що цифрові сервіси вже займають важливе місце у податковому адмініструванні України [2]. Аналіз цифрових сервісів ДПС України (табл. 1) свідчить, що новітній формат податкового адміністрування вийшов далеко за межі звичайного подання е-звітності. Сьогодні він також включає онлайн-доступ до державних реєстрів, інструменти верифікації бізнес-партнерів, інформаційний супровід платників, а також системи віддаленої комунікації та електронної верифікації особи.

Таблиця 1

Ключові цифрові інструменти ДПС України в податковому адмініструванні та електронній звітності [5]

Цифровий інструмент	Ключові функції	Значення для бюджетної стабільності
Електронний кабінет	Податковий календар; стан розрахунків з бюджетом; листування з ДПС; перегляд реєстраційних даних; пошук у реєстрах; подання заяв та декларацій; сплата податків; доступ до даних СЕА ПДВ.	Сприяє своєчасній сплаті податків та стабільності надходжень.
Інформація з реєстрів	Дані про реєстрацію платників; реєстри застрахованих осіб, платників ПДВ, єдиного податку; інформація про РРО, книги ОРО, платників акцизу тощо.	Підвищує прозорість податкового обліку та контролю.
Сервіс «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера»	Перевірка потенційних бізнес-партнерів щодо їхньої податкової добросовісності.	Знижує ризики тіньових операцій та підтримує надходження.
Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (ЗІР)	База знань у форматі «запитання-відповідь»; нормативні документи; податкові ставки; доступ до індивідуальних консультацій.	Зменшує помилки у звітності та сприяє добровільній сплаті.
Сервіс ДПС «Пульс»	Подання інформації про неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб ДПС, зокрема про корупційні ризики.	Посилює прозорість роботи ДПС та довіру до системи.
Кваліфікований надавач ЕДП	Надання електронних довірчих послуг для забезпечення електронного документообігу та звітності.	Забезпечує надійність обміну документами та адміністрування.
Електронна звітність	Подання звітів через «Єдине вікно»; API-рішення; сервіси СЕА ПДВ та СЕА АРП; обробка електронних документів.	Прискорює обробку даних та підвищує прогнозованість надходжень.

Декларування доходів громадян	Подання податкової декларації про майновий стан і доходи в електронному форматі.	Підвищує рівень декларування та повноту збору податків.

Можна помітити, що бізнес в Україні все частіше використовує цифрові податкові інструменти. За дослідженням Г. Лоскоріх, В. Ганусич та О. Перчі, у 2025 році кількість підприємств і підприємців, які подавали звітність в електронному вигляді, була на 14,7 % більшою, ніж у 2023 році. Кількість електронних документів за цей період також зросла на 13,4 % [5]. Це свідчить про те, що електронна взаємодія бізнесу з державою поступово розширюється. У майбутньому це може полегшити впровадження в Україні нових цифрових інструментів, які вже використовуються в країнах ЄС.

Помітні зміни відбулися і в результатах податкового контролю. У період з 2021 по 2025 рік середня результативність однієї податкової перевірки зросла з 0,892 млн грн до 2,557 млн грн, тобто майже у 2,9 раза [3]. Це може означати, що податкові органи стали ефективніше визначати підприємства та операції, які потребують перевірки. Використання цифрових технологій у майбутньому може ще більше підвищити ефективність контролю та допомогти точніше визначати податкові ризики.

Проте цифрові можливості податкової системи України ще використовуються не в повному обсязі. Деякі електронні сервіси вже працюють, але між ними ще потрібно налагодити кращу взаємодію. У майбутньому важливо використовувати цифрові дані не тільки для подання звітності та спілкування з податковими органами, а й для проведення податкових перевірок. У цьому напрямі важливими є SAF-T UA, електронний аудит, Big Data та штучний інтелект [4].

Впровадження SAF-T UA (Standard Audit File for Tax, українська версія) може стати важливим кроком у розвитку податкового контролю. Завдяки цьому податкові органи зможуть отримувати дані про діяльність підприємств у зручному електронному форматі та швидше їх аналізувати. Це може зменшити кількість традиційних перевірок і дати можливість більше використовувати дистанційний контроль. Також поєднання SAF-T UA з сучасними цифровими технологіями допоможе раніше виявляти можливі податкові ризики.

Ще одним важливим напрямом для України є розвиток автоматичного обміну податковою інформацією з іншими країнами. Використання підходів DAC (Directive on Administrative Cooperation), зокрема обміну даними про доходи, отримані через цифрові платформи, допомагає Україні поступово наближатися до європейської системи [3]. Це дає податковим органам більше можливостей для контролю доходів, які отримуються через

сучасні цифрові сервіси. Для бізнесу це також важливо, оскільки поступово встановлюються більш однакові правила роботи на європейському цифровому ринку.

При цьому під час використання європейського досвіду потрібно враховувати особливості України. Серед основних проблем можна назвати нерівний доступ до цифрових технологій, технічні труднощі, питання кібербезпеки та недостатній рівень цифрових навичок населення. За даними Ю. Голинського, у 2023 році цифровою грамотністю володіли 59,6 % населення України [2]. Тому розвиток електронних податкових послуг повинен включати не тільки вдосконалення технологій, а й забезпечення їх доступності та зрозумілості для різних платників.

Отже, для України важливо поступово перейти від використання окремих електронних послуг до єдиної цифрової системи податкового адміністрування. Основними напрямами її розвитку можуть бути впровадження SAF-T UA та електронного аудиту, автоматичний обмін інформацією, використання Big Data і штучного інтелекту, об'єднання різних інформаційних систем та подальше спрощення роботи платників через онлайн-сервіси. При цьому не варто просто копіювати досвід європейських країн. Його потрібно пристосовувати до умов України та її можливостей. Це допоможе зробити податкову систему більш зрозумілою, ефективною та сучасною, а також наблизити її до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Лесик Л. І. Інтеграція українського податкового адміністрування в цифровий європейський простір. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2025. № 83. URL: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-83-33

2. Голинський Ю. О. Цифрові інструменти та технології в системі податкового адміністрування України: аналіз, класифікація та проблеми впровадження. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2025. № 84. URL: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-84-21

3. Міністерство фінансів України. Міжнародний обмін інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи (DAC7). URL: https://mof.gov.ua/uk/dac7-442

4. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716

5. Лоскоріх Г., Ганусич В., Перчі О. Цифрові інструменти податкового адміністрування та електронної звітності як чинники забезпечення бюджетної стабільності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2026. № 85. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-103

ТІХОНОВ Анатолій,
здобувач вищої освіти,
експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, Україна
Науковий керівник: **УСТЮЖАНІНОВА Ольга**,
кандидат юридичних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Богдана Хмельницького, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ КІБЕРСТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Цифровізація суспільних відносин змінює підходи до національної безпеки. Кіберпростір не має територіальних меж, а гібридні загрози здатні порушувати роботу критичної інфраструктури. Статична модель кібербезпеки поступається концепції кіберстійкості – здатності систем функціонувати в умовах постійного впливу загроз та відновлюватися після інцидентів.

Водночас забезпечення кіберстійкості потребує значних фінансових ресурсів. Особливо це стосується операторів критичної інфраструктури, значна частина яких перебуває у приватній власності. Держава покладає на таких суб'єктів додаткові публічно значущі обов'язки щодо забезпечення безперервності діяльності, фізичного та інформаційного захисту, управління ризиками й кібербезпеки. Виникає питання: яким чином має бути компенсований приватному оператору додатковий фінансовий тягар, який виникає не лише в його комерційних інтересах, а й в інтересах національної безпеки?

Вбачається, що відповідь на це питання має ґрунтуватися на концепції компенсаторного публічного права, відповідно до якої покладення державою додаткових публічних обов'язків на приватного власника повинно супроводжуватися створенням правових та фінансових механізмів компенсації відповідних витрат. У цьому контексті фіскальні стимули доцільно розглядати не як необґрунтовані податкові привілеї, а як інструмент відновлення балансу між приватним економічним інтересом і публічною потребою у забезпеченні безпеки.

Конституційне підґрунтя такого підходу становлять положення статті 17 Конституції України, відповідно до якої захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави. Водночас стаття 41 Конституції України встановлює, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, а стаття 67 закріплює обов'язок сплачувати податки і збори [1]. Отже, конституційна модель допускає

поєднання приватного права власності з публічними обов'язками, якщо таке втручання має належне правове обґрунтування та відповідає суспільному інтересу.

Цей підхід розвивається у законодавстві про національну безпеку та критичну інфраструктуру. Закон України «Про національну безпеку України» визначає забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури одним із важливих напрямів державної політики [2]. Закон України «Про критичну інфраструктуру» закріплює принципи державно-приватної взаємодії та взаємної відповідальності держави й операторів. Водночас законодавство покладає на операторів значний комплекс обов'язків щодо планування стійкості, захисту об'єктів, оцінювання ризиків та забезпечення належного рівня безпеки [3]. Додаткові обов'язки у сфері кібербезпеки передбачені Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [4].

Однак ці обов'язки не супроводжуються системною фіскальною компенсацією: Податковий кодекс України (далі – ПКУ), ґрунтуючись на принципах рівності та нейтральності оподаткування, не передбачає спеціальних стимулів для операторів критичної інфраструктури щодо витрат на кіберстійкість [5]. Це створює нормативну асиметрію – держава покладає безпекові обов'язки, але не забезпечує економічних механізмів їх виконання.

Європейський досвід демонструє можливість поєднання обов'язкових вимог із механізмами стимулювання. Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS2) встановлює комплексні вимоги до управління кіберризиками, безперервності діяльності, безпеки ланцюгів постачання, реагування на інциденти, кібергігієни, навчання персоналу, криптографічного захисту та контролю доступу [6]. Водночас європейський підхід не обмежується застосуванням санкцій, а передбачає створення умов для підвищення рівня кібербезпеки суб'єктів.

Доповнює цей механізм Директива (ЄС) 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів (CER), яка передбачає комплексне управління різними видами загроз, зокрема фізичними, кібернетичними, кліматичними та гібридними [7]. Таким чином, NIS2 і CER формують взаємопов'язану модель, у якій кіберстійкість є складовою загальної стійкості критичних суб'єктів.

Важливе значення має також співвідношення фіскального стимулювання та правил конкуренції. Стаття 107 Договору про функціонування Європейського Союзу встановлює загальне правило щодо несумісності державної допомоги, яка спотворює конкуренцію, однак передбачає винятки для випадків, коли допомога відповідає важливим суспільним або економічним цілям [8]. Додаткову конкретизацію цих винятків забезпечує Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014, який визначає певні категорії допомоги сумісними з внутрішнім ринком [9]. Отже, фіскальні стимули можуть бути легітимними за умови їх нормативної визначеності, пропорційності та спрямованості на досягнення суспільно значущого результату. Водночас

слід враховувати, що для операторів великих інфраструктурних ринків (енергетика, транспорт, телекомунікації) державна підтримка має бути особливо ретельно обґрунтована щодо відсутності надмірної компенсації та наявності реального ринкового провалу. Крім того, в умовах співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (зокрема МВФ) існують макрофінансові обмеження на розширення податкових пільг, що потребує виваженого підходу до їх запровадження.

Додатковим інструментом є європейська система сертифікації кібербезпеки, запроваджена Регламентом (ЄС) 2019/881 [10]. Використання об'єктивних критеріїв сертифікації може забезпечити належне визначення суб'єктів, які мають право на відповідні стимули, та зменшити ризик необґрунтованого надання податкових переваг.

Для України доцільним є формування комбінованої моделі фіскального стимулювання кіберстійкості критичної інфраструктури, яка повинна враховувати умови воєнного стану та перспективи повоєнного відновлення. Видається обґрунтованим, що така модель може охоплювати чотири взаємопов'язані напрями.

По-перше, необхідно розширити механізм прискореної амортизації для обладнання, безпосередньо пов'язаного із забезпеченням кіберстійкості, а також поширити його на окремі види нематеріальних активів (спеціалізоване програмне забезпечення, системи управління інформаційною безпекою). Йдеться про серверне обладнання, засоби криптографічного захисту, мережеве обладнання, системи безперебійного живлення. Скорочення строку амортизації дозволило б перенести основний податковий ефект на період найбільшого фінансового навантаження після здійснення інвестицій. При цьому слід враховувати, що відповідно до п. 43-1 підрозд. 4 розд. XX ПКУ чинний механізм прискореної амортизації застосовується лише до окремих груп основних засобів і лише платниками податку на прибуток, які визначають об'єкт оподаткування з урахуванням податкових різниць (що є обов'язковим для підприємств із річним доходом понад 40 млн грн), тому розширення має бути точковим.

По-друге, доцільно запровадити інвестиційний податковий кредит для витрат на незалежний аудит кібербезпеки, тестування на проникнення та сертифікацію систем управління інформаційною безпекою. Такий механізм дозволив би стимулювати не лише придбання технічних засобів, а й регулярне підтвердження фактичного рівня захищеності.

По-третє, в умовах воєнного стану доцільним є застосування цільових митно-податкових стимулів щодо спеціалізованих засобів кіберзахисту, які не виробляються або виробляються у недостатньому обсязі в Україні. Надання таких стимулів має супроводжуватися чіткими вимогами до походження продукції та прозорості ланцюгів постачання.

По-четверте, з урахуванням положень пункту 7.3 статті 7 Податкового кодексу України, які встановлюють виключну компетенцію щодо питань оподаткування, пропонується доповнити розділ III «Податок на прибуток підприємств» або підрозділ 4 розділу XX «Перехідні положення» спеціальними положеннями щодо особливостей оподаткування інвестицій операторів критичної інфраструктури в кіберстійкість. Такий підхід дозволить уникнути юридичної колізії між галузевим законом та податковим законодавством і зберегти внутрішню архітектоніку кодифікованого акта. Водночас Закон України «Про критичну інфраструктуру» може бути доповнений положенням про загальний обов'язок держави створювати економічні та регуляторні умови для виконання операторами покладених на них завдань, але конкретні фіскальні механізми мають встановлюватися виключно Податковим кодексом.

Запропонована модель не означає відмови від принципу податкової нейтральності. Навпаки, її метою є забезпечення справедливого розподілу публічних обтяжень. Якщо приватний оператор змушений здійснювати додаткові витрати для виконання завдань, які мають безпосереднє значення для національної безпеки, часткове компенсування таких витрат може розглядатися як механізм підтримання балансу між приватним та публічним інтересами.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах повномасштабної збройної агресії рф. Оператори критичної інфраструктури одночасно стикаються з необхідністю фізичного відновлення пошкоджених об'єктів, підтримання резервних потужностей, забезпечення альтернативного електроживлення та посилення кіберзахисту. За таких умов відсутність системних фіскальних компенсаторів може знижувати економічну спроможність операторів виконувати покладені на них безпекові функції.

Таким чином, фіскальне стимулювання кіберстійкості критичної інфраструктури слід розглядати не як факультативний елемент податкової політики, а як один із правових інструментів реалізації захисної функції сучасної держави. Європейський досвід NIS2 та CER демонструє необхідність поєднання обов'язкових вимог до стійкості з економічними механізмами їх реалізації. Для України перспективною є модель, заснована на прискореній амортизації (з поширенням на окремі нематеріальні активи), інвестиційному податковому кредиті, цільових митно-податкових стимулах та внесенні відповідних змін до Податкового кодексу. Водночас потребує подальшого дослідження питання визначення оптимального розміру та строку дії таких стимулів, критеріїв їх адресності й оцінювання економічного ефекту для держави, а також відповідності міжнародним зобов'язанням України у сфері державної допомоги та макрофінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 02.09.2026).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 02.09.2026).

3. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // Офіційний вісник України. 2021. № 98. Ст. 6411. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20 (дата звернення: 02.09.2026).

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 (дата звернення: 02.09.2026).

5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–17. Ст. 112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 02.09.2026).

6. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14.12.2022 (Директива NIS 2) // Офіційний вісник Європейського Союзу. L 333. 27.12.2022. С. 80–152. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj (дата звернення: 02.09.2026).

7. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14.12.2022 про стійкість критичних суб'єктів // Офіційний вісник Європейського Союзу. L 333. 27.12.2022. С. 164–198. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj (дата звернення: 02.09.2026).

8. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) // Офіційний вісник Європейського Союзу. C 326. 26.10.2012. С. 47–390. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT (дата звернення: 02.09.2026).

9. Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014 від 17.06.2014 про визнання певних категорій допомоги сумісними з внутрішнім ринком // Офіційний вісник Європейського Союзу. L 187. 26.06.2014. С. 1–78. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/651/oj (дата звернення: 02.09.2026).

10. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/881 від 17.04.2019 про ENISA та сертифікацію кібербезпеки // Офіційний вісник Європейського Союзу. L 151. 07.06.2019. С. 15–69. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj (дата звернення: 02.09.2026).

ТУЧАК Тетяна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
САВЧЕНКО Вікторія,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Цифровізація торгівлі істотно впливає на організацію податкових відносин, оскільки електронна комерція дає змогу здійснювати транскордонні операції без фізичної присутності продавця в державі споживача. Це ускладнює адміністрування ПДВ та потребує нових підходів до контролю за діяльністю нерезидентів. У Європейському Союзі одним із напрямів вирішення цієї проблеми стало використання електронних платформ і цифрових механізмів справляння ПДВ. Відповідний досвід є актуальним для України в умовах розвитку транскордонної електронної торгівлі та наближення національного законодавства до права ЄС.

Електронна комерція змінила традиційну структуру торговельної операції. У цифровому середовищі до неї можуть бути залучені продавець-нерезидент, маркетплейс, платіжний сервіс, логістичний оператор та митний посередник. Унаслідок цього інформація про одну операцію розподіляється між декількома суб'єктами, що ускладнює традиційні механізми податкового контролю.

Особливого значення набуває проблема інформаційної асиметрії. Податковий орган може не мати безпосереднього доступу до відомостей про реальний обсяг продажів нерезидента, тоді як цифрова платформа концентрує інформацію про продавця, товар, покупця, вартість замовлення та його оплату. Тому залучення маркетплейсів до податкового адміністрування є закономірним напрямом розвитку системи контролю електронної торгівлі.

У Європейському Союзі одним із важливих інструментів адміністрування ПДВ є система Import One Stop Shop (IOSS), яка застосовується до дистанційних продажів імпортованих товарів. Її використання дає змогу адмініструвати ПДВ у зв'язку з продажем товару, а не лише на етапі його фізичного ввезення. Таким чином, податкова інформація формується ще до перетину товаром митного кордону.

Важливою особливістю європейського підходу є також можливість покладення на електронні платформи окремих функцій, пов'язаних із виконанням податкових зобов'язань. Це дозволяє державі взаємодіяти з обмеженою кількістю платформ, через які здійснюється значна кількість операцій, замість контролю кожного продавця окремо. Відповідно, податкове

адміністрування поступово зміщується від контролю виключно за продавцем до контролю цифрової інфраструктури торгівлі.

Для України цей підхід є актуальним насамперед у контексті міжнародних поштових та експрес-відправлень. Міністерство фінансів України у вересні 2026 р. повідомило про повторне схвалення Кабінетом Міністрів пакета законопроєктів щодо оподаткування міжнародних посилок. Запропоновані зміни стосуються, зокрема, дистанційних продажів товарів через маркетплейси та спрямовані на наближення українського механізму до європейських підходів [1].

Водночас запропоновані зміни необхідно відмежовувати від чинного законодавства. Станом на вересень 2026 р. відповідний механізм перебуває на законодавчому етапі. 10 вересня 2026 р. Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики рекомендував парламенту прийняти пакет законопроєктів щодо оподаткування міжнародних посилок. Отже, реалізація запропонованої моделі потребує подальшого законодавчого та організаційного забезпечення [3].

Запровадження ефективного адміністрування ПДВ у транскордонній електронній торгівлі має також конкурентне значення. Українські суб’єкти господарювання, які реалізують товари на внутрішньому ринку, виконують податкові зобов’язання відповідно до національного законодавства. Якщо аналогічні товари надходять із-за кордону за іншого податкового режиму, виникає нерівність конкурентних умов. Тому вдосконалення оподаткування міжнародних онлайн-продажів має сприяти формуванню більш збалансованого конкурентного середовища.

Україна вже має практичний досвід цифрового адміністрування ПДВ щодо операцій нерезидентів. Йдеться про оподаткування електронних послуг, які нерезиденти постачають фізичним особам на митній території України. Цей механізм демонструє можливість залучення іноземних суб’єктів до української системи ПДВ без необхідності їх фізичної присутності в Україні.

За даними Державної податкової служби України, протягом 2025 р. нерезиденти - постачальники електронних послуг сплатили до державного бюджету понад 14,4 млрд грн ПДВ. За цей період платниками ПДВ зареєструвалися 12 нових нерезидентів, а загальна кількість таких платників досягла 150 [2]. Наведені показники свідчать про потенційну результативність цифрових механізмів адміністрування ПДВ щодо іноземних суб’єктів.

Водночас оподаткування електронних послуг не можна повністю ототожнювати з оподаткуванням товарів, оскільки останні переміщуються через митний кордон. Проте спільним є принцип цифрової взаємодії держави з нерезидентом без необхідності його

фізичної присутності. Цей досвід може бути використаний при формуванні механізму адміністрування ПДВ у транскордонній електронній торгівлі товарами.

Окремої уваги заслуговує питання оподаткування послуг, які надають нерезиденти операторам онлайн-майданчиків. У серпні 2026 р. Державна податкова служба розглянула питання декларування та оподаткування ПДВ послуг нерезидентів у вигляді комісії за розміщення та продаж товарів на онлайн-майданчиках. У роз'ясненні також розглянуто операції, пов'язані з виведенням коштів, складськими та логістичними послугами [4].

Таким чином, сучасне адміністрування ПДВ в електронній комерції має охоплювати не лише безпосереднього продавця, а й інших учасників цифрової торговельної екосистеми. Особливого значення набуває обмін інформацією між маркетплейсами, платіжними системами, митними та податковими органами.

Перспективним для України є формування єдиного цифрового інформаційного середовища, у межах якого дані про електронну торговельну операцію можуть автоматично передаватися між відповідними державними системами. Водночас необхідно уникати дублювання інформації та надмірного адміністративного навантаження на бізнес.

Важливим елементом такої системи має стати автоматичне зіставлення даних про замовлення, оплату, вартість товару та його митне оформлення. Виявлення суттєвих розбіжностей може бути підставою для проведення додаткового контролю. Такий ризик-орієнтований підхід дозволить зосередити ресурси державних органів на операціях із підвищеним ризиком.

Доцільним також є чітке визначення ролі маркетплейсів. Якщо платформа фактично забезпечує укладення та виконання значної частини транскордонної операції й володіє необхідною інформацією, покладення на неї окремих податкових функцій може бути ефективнішим, ніж контроль кожного нерезидента-продавця окремо.

Водночас імплементація європейського досвіду не повинна здійснюватися механічно. Необхідно враховувати особливості української податкової та митної систем, технічну готовність державних інформаційних ресурсів і можливості суб'єктів електронної комерції. Передумовою ефективності реформи є розроблення уніфікованих форматів обміну інформацією та належний захист комерційних і персональних даних.

Важливо забезпечити й пропорційність податкового регулювання. Нові вимоги не повинні створювати надмірне навантаження на малий та середній бізнес. Якщо необхідна інформація вже формується та зберігається цифровою платформою, доцільно використовувати її як основне джерело даних для податкового контролю.

Для споживача майбутня система має забезпечувати прозоре відображення ПДВ у кінцевій вартості покупки. Це сприятиме передбачуваності витрат та зменшенню ризику виникнення додаткових платежів після оформлення замовлення.

Європейський досвід свідчить про ефективність цифрової моделі адміністрування ПДВ в електронній комерції із залученням маркетплейсів, автоматизованого обміну даними та ризик-орієнтованого контролю. Для України адаптація такого підходу є перспективною з огляду на розвиток транскордонної електронної торгівлі. Її результативність залежатиме від інтеграції податкових і митних інформаційних систем, чіткого визначення ролі цифрових платформ та забезпечення рівних умов оподаткування для українських і іноземних продавців.

Список використаних джерел:

1. Міністерство фінансів України. Оподаткування міжнародних посилок: Кабмін повторно схвалив пакет законопроєктів. 7 вересня 2026 р. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/opodatkuvannia_mizhnarodnikh_posilok_kabmin_povtorno_skhvaliv_paket_zakonoproiektiv-5901 (дата звернення: 14.09.2026).

2. Державна податкова служба України. «Податок на Google»: понад 14,4 млрд грн до бюджету за 2025 рік. 26 січ. 2026 р. URL: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/975742.html (дата звернення: 14.09.2026).

3. Міністерство фінансів України. Оподаткування міжнародних посилок: Комітет ВРУ рекомендував прийняти пакет законопроєктів. 10 вересня 2026 р. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/opodatkuvannia_mizhnarodnikh_posilok_komitet_vru_rekomenduvav_priiniati_paket_zakonoproiektiv-5908 (дата звернення: 15.09.2026).

4. Південне міжрегіональне управління ДПС по роботі з великими платниками податків. ПДВ: декларування та оподаткування послуг від нерезидентів у вигляді комісії за розміщення та продажу товарів на онлайн-майданчиках. 10 серпня 2026 р. URL: https://svp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/1021526.html (дата звернення: 15.09.2026).

ХЛЄБНІКОВА Інна,
кандидат економічних наук,
головний спеціаліст відділу акцизного податку
управління непрямих податків Департаменту податкової
політики Міністерства фінансів України, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стратегічний курс України на набуття членства в Європейському Союзі зумовлює необхідність послідовного наближення національних систем державного регулювання до

вимог acquis ЄС. Одним із важливих напрямів цього процесу є реформування системи непрямого оподаткування, зокрема адміністрування акцизного податку, оскільки ефективність контролю за виробництвом, переміщенням та обігом підакцизних товарів впливає на результативність податкового адміністрування, детінізацію ринку та стабільність бюджетних надходжень.

У країнах ЄС адміністрування акцизного податку ґрунтується на положеннях Директиви Ради (ЄС) 2020/262 від 19.12.2019 про загальний режим акцизного податку (далі – Директива 2020/262) [1]. Ключовим елементом є режим відстрочення сплати акцизного податку (*duty suspension arrangement*), за якого податкове зобов'язання виконується після випуску товарів для споживання, що дає змогу переміщувати продукцію між уповноваженими учасниками без сплати податку на кожному етапі її руху. Його застосування передбачає чітке визначення статусу учасників операцій, зокрема авторизованих розпорядників податкових складів, зареєстрованих та сертифікованих відправників і отримувачів, а також виконання вимог щодо фінансового гарантування та електронного документування.

Практична реалізація зазначеного режиму забезпечується цифровими інструментами, ключовим серед яких є Електронна система контролю за переміщенням підакцизних товарів (*Excise Movement and Control System, EMCS*), яка забезпечує електронне документування операцій, автоматизований обмін інформацією та простежуваність руху продукції [2]. Для переміщень у режимі відстрочення використовується електронний адміністративний документ (*e-AD*), якому після перевірки присвоюється унікальний адміністративний довідковий код (*ARC*). Це дає змогу ідентифікувати кожне переміщення, відстежувати його перебіг та зіставляти дані про відправлення й отримання товару. Завершення операції підтверджується електронним звітом про отримання (*RoR*), що забезпечує фіксацію результату переміщення. Для товарів, випущених для споживання, застосовується спрощений електронний адміністративний документ (*e-SAD*), що забезпечує електронний супровід і простежуваність їх переміщення після припинення режиму відстрочення сплати акцизного податку.

Функціонування EMCS доповнюється Системою обміну акцизними даними (*System of Exchange of Excise Data, SEED*) [3], яка забезпечує ідентифікацію економічних операторів і податкових складів. У сукупності EMCS, SEED та механізми адміністративної співпраці держав-членів формують інтегроване інформаційне середовище адміністрування акцизного податку. Таким чином, європейська модель передбачає перехід від переважно документарного та постфактум контролю до цифрового

супроводу переміщення підакцизних товарів, що підвищує їх простежуваність, прозорість податкових процедур та ефективність управління податковими ризиками.

Адаптація української системи адміністрування акцизного податку до європейської моделі має передбачати не лише технічну інтеграцію інформаційних систем, а комплексну інституційно-правову та цифрову трансформацію. З огляду на особливості функціонування EMCS доцільно виокремити такі взаємопов'язані напрями адаптації: нормативну та інституційну адаптацію, реформування інституту акцизного складу, цифрову трансформацію адміністрування та розвиток ризик-орієнтованого контролю.

Нормативна та інституційна адаптація. Необхідним є подальше наближення положень національного законодавства до Директиви 2020/262 та іншими актами acquis ЄС у сфері акцизного оподаткування. Ключовим завданням є нормативне врегулювання режиму відстрочення сплати акцизного податку, зокрема визначення моменту виникнення та виконання податкового зобов'язання, порядку переміщення підакцизних товарів, кола відповідальних осіб та механізмів фінансового гарантування. Важливим є також узгодження процедур переміщення товарів до моменту їх випуску для споживання.

Інституційна адаптація передбачає чітке визначення правового статусу учасників переміщення підакцизних товарів та запровадження процедур їх авторизації або реєстрації. Зокрема, доцільно врегулювати статус суб'єктів, які виконуватимуть функції авторизованих розпорядників акцизних складів, зареєстрованих і сертифікованих відправників та отримувачів, із визначенням їхніх прав, обов'язків і відповідальності.

Реформування інституту акцизного складу. В Україні цей інститут концептуально та функціонально суттєво відрізняється від європейської моделі податкового складу (*tax warehouse*), який є передусім контрольованим елементом режиму відстрочення сплати акцизного податку. Українська модель значною мірою сформована як інструмент адміністративного контролю за виробництвом, зберіганням та обігом окремих категорій підакцизних товарів і фактично охоплює передусім операції зі спиртом, лікеро-горілчаними виробами та пальним. Натомість європейська концепція передбачає значно ширше застосування інституту податкового складу як універсального механізму контролю за підакцизними товарами, що перебувають у режимі відстрочення сплати податку.

Тому необхідним є поступове поширення інституту акцизного складу на всі категорії підакцизних товарів, щодо яких застосовується режим відстрочення сплати акцизного податку, що дозволить перейти від фрагментарного регулювання окремих видів продукції до уніфікованої моделі контролю.

Реформування має передбачати перегляд умов створення та авторизації акцизних складів, диференціацію вимог залежно від характеру й масштабів діяльності оператора, удосконалення обліку виробництва, зберігання та руху підакцизних товарів, безперервну електронну фіксацію операцій. Особливого значення набуває перехід від об'єктового контролю до наскрізної цифрової простежуваності товару – від виробництва або ввезення до його вибуття з режиму відстрочення сплати акцизного податку.

У результаті акцизний склад має функціонувати не лише як фізичне місце виробництва чи зберігання підакцизної продукції, а як інтегрований елемент системи електронного контролю, в межах якого статус товару, його кількість, місцезнаходження, переміщення та податковий режим підтверджуються узгодженими електронними даними.

Цифрова трансформація адміністрування акцизного податку. Її метою має бути формування інтегрованої інформаційної системи, що забезпечує наскрізний електронний контроль за переміщенням підакцизних товарів. Національна система має забезпечувати електронне оформлення та супровід переміщень, автоматизовану перевірку даних, ідентифікацію учасників, формування та обмін електронними адміністративними документами, присвоєння унікального коду кожному переміщенню та електронне підтвердження його завершення.

Принципове значення має забезпечення технічної та інформаційної сумісності національної системи з EMCS. Європейська модель передбачає функціонування комп'ютеризованої системи як інтегрованого набору союзних і національних компонентів, що взаємодіють на основі спільних технічних специфікацій, мережевих з'єднань та уніфікованих процедур. Тому завдання України полягає не у створенні ізольованої національної системи, а у формуванні національного компонента, функціонально і технічно сумісного з EMCS та іншими відповідними інформаційними системами ЄС.

Це потребує формування нормативних, організаційних і технологічних передумов для інтеграції України до європейського інформаційного простору адміністрування акцизу, зокрема гармонізації форматів даних, процедур електронного документообігу, правил ідентифікації учасників та механізмів контролю за переміщенням товарів. Практична імплементація EMCS передбачає:

– створення національної платформи електронного адміністрування і контролю переміщення підакцизних товарів у режимі реального часу;

– забезпечення її функціональної та технічної сумісності з EMCS та іншими інформаційними системами ЄС;

– інтеграцію інформаційних ресурсів ДПС, митних та інших державних реєстрів;

– запровадження електронної ідентифікації, автентифікації, електронного підпису, та захисту інформації;

– автоматизоване зіставлення даних про переміщення та залишки підакцизних товарів для виявлення розбіжностей і потенційних порушень;

– удосконалення процедур, підготовку персоналу та адаптацію нормативно-методичного забезпечення до функціонування EMCS.

Таким чином, цифрова трансформація має забезпечити перехід від фрагментарного електронного документообігу до інтегрованої системи простежуваності руху підакцизних товарів, що створить технологічну основу для ефективного податкового контролю та сумісності української системи з європейською моделлю адміністрування.

Розвиток ризик-орієнтованого контролю. Дані про переміщення підакцизних товарів мають використовуватися не лише для їх фіксації, а й для автоматизованого виявлення податкових ризиків. Це передбачає зіставлення даних про відправлення, переміщення та отримання товарів, контроль відповідності їх кількості й маршруту, виявлення нетипових операцій та автоматизоване формування ризикових профілів. На цій основі податковий контроль має концентруватися на операціях і суб'єктах із підвищеним рівнем ризику, що дозволить одночасно підвищити ефективність виявлення порушень і зменшити адміністративне навантаження на сумлінних платників.

Адаптація України до європейської моделі адміністрування акцизного податку має здійснюватися за взаємопов'язаними нормативним, інституційним, організаційним та цифровим напрямами. Інтеграція з EMCS при цьому має розглядатися не як самостійний IT-проєкт, а як інструмент реалізації цілісної моделі адміністрування.

Необхідність такої трансформації вже врахована у стратегічних документах України. Національна стратегія доходів до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р [4], передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційної системи Державної податкової служби України з EMCS, а відповідні заходи реалізуються в межах процесу адаптації законодавства України до права ЄС відповідно до Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС), затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438 [5].

Таким чином, стратегічні документи України вже визначають необхідність адаптації адміністрування акцизного податку до права ЄС та інтеграції з EMCS. Запропоновані напрями конкретизують практичні механізми реалізації цих завдань — від нормативного та інституційного забезпечення до реформування акцизного складу, цифрової інтеграції та ризик-орієнтованого контролю. Їх послідовне впровадження

дозволить сформувати цілісну систему електронного адміністрування, забезпечити наскрізну простежуваність руху підакцизних товарів та створити передумови для функціональної і технічної сумісності української системи з європейською.

Список використаних джерел

1. Council Directive (EU) 2020/262 of 19 December 2019 laying down the general arrangements for excise duty (recast).

2. Decision (EU) 2020/263 of the European Parliament and of the Council of 15 January 2020 on computerising the movement and surveillance of excise goods.

3. Commission Implementing Regulation (EU) No 612/2013 of 25 June 2013 on the operation of the register of economic operators and tax warehouses, related statistics and reporting pursuant to Council Regulation (EU) No 389/2012. Access to European Union law, available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2013/612/oj/eng.

4. Національна стратегія доходів до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р.

5. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС): постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2026 № 438.

ЧЕРНЕНКО Ксенія
кандидат економічних наук, доцент,
Полтавський державний аграрний університет, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цифрові технології поступово змінюють механізм виконання податкових обов’язків і здійснення податкового контролю. Їх використання впливає на витрати платників податків, швидкість оброблення інформації, якість контролю та характер взаємодії держави з бізнесом і громадянами. Для України цифровізація податкового адміністрування має особливе значення в умовах воєнного стану, оскільки дистанційна взаємодія з контролюючими органами забезпечує безперервність виконання податкових процедур.

Цифровізацію податкового адміністрування доцільно розглядати не лише як переведення паперових документів в електронну форму. Її зміст охоплює зміну способів взаємодії платника з державою, автоматизацію окремих процедур, обмін даними між інформаційними системами, використання аналітичних інструментів і розвиток ризикоорієнтованого податкового контролю [3; 4]. Водночас цифрова трансформація не

повинна обмежуватися кількістю створених сервісів. Її результативність залежить від доступності, зрозумілості, взаємопов’язаності та надійності таких сервісів [3; 4].

На сучасному етапі в Україні функціонує система електронних інструментів податкового адміністрування. Центральне місце в ній займає Електронний кабінет платника податків. За інформацією ДПС, він забезпечує подання електронної звітності, отримання довідок, листування з контролюючими органами, перегляд стану розрахунків із бюджетом та використання інших електронних послуг. ДПС повідомляє, що Електронний кабінет надає понад 130 електронних послуг і працює цілодобово [4].

Окремим напрямом є розвиток мобільних сервісів. Застосунок «Моя податкова» призначений насамперед для фізичних осіб і фізичних осіб – підприємців. За допомогою мобільного застосунку користувачі можуть отримувати податкову інформацію та користуватися окремими електронними послугами без необхідності відвідування органів ДПС. Використання мобільних сервісів розширює доступ до податкових послуг, однак їх ефективність залежить від стабільності роботи програмного забезпечення, захисту персональних даних і зрозумілості інтерфейсу [4].

Важливою тенденцією є поширення цифрових технологій на сферу податкового контролю. Одним із ключових інструментів цього процесу є електронний аудит на основі стандартного аудиторського файлу SAF-T UA. З 1 січня 2026 року в Україні функціонує система е-аудиту, у межах якої SAF-T UA використовується як стандартизований масив даних бухгалтерського обліку у визначених законодавством випадках. Електронний аудит передбачає автоматизовану перевірку структури, повноти та логічної узгодженості облікових даних, а також застосування аналітичних процедур для виявлення розбіжностей і потенційних ризиків [4].

Разом із тим наявність електронних сервісів не означає завершення цифрової трансформації податкового адміністрування. Однією з проблем залишається імплементаційна прогалина, за якої технологічні можливості держави можуть випереджати готовність частини платників ними користуватися. До таких обмежень належать нерівний доступ до цифрової інфраструктури, недостатній рівень цифрової грамотності, складність електронних процедур, технічні збої та ризики несанкціонованого доступу до інформації [3].

Цифрові послуги мають бути не лише формально доступними, а й придатними для практичного використання різними категоріями платників. Якщо електронна процедура є складною, потребує дублювання інформації або супроводжується технічними помилками, цифровізація може не зменшувати, а збільшувати витрати платника на виконання податкового обов’язку. Міжнародний досвід підтверджує, що цифрова трансформація податкових адміністрацій є комплексним процесом. У звіті OECD Tax Administration Digitalisation and

Digital Transformation Initiatives цифровізація розглядається у взаємозв'язку з цифровою ідентифікацією, електронною взаємодією з платниками, управлінням та обміном даними, автоматизацією податкових правил, розвитком цифрових компетентностей працівників і управлінням цифровими змінами [5].

За даними OECD, понад 80% податкових адміністрацій, охоплених дослідженням, розвивають API для інтеграції з іншими інформаційними системами, а близько 80% отримують дані безпосередньо з інформаційних систем платників податків. Це свідчить про перехід від ізольованих електронних послуг до інтегрованих цифрових екосистем, у яких інформація передається між системами без надмірного дублювання та ручного введення [5].

Для України такий підхід означає необхідність подальшої інтеграції інформаційних систем, підвищення якості даних і розвитку ризикоорієнтованого адміністрування. Перспективним є поєднання даних Електронного кабінету, бухгалтерських інформаційних систем, електронної звітності та SAF-T UA [6] за умови дотримання вимог щодо конфіденційності й кібербезпеки. Одночасно необхідно забезпечити зрозумілі правила використання даних і можливість платника отримати пояснення щодо автоматизованих ризикових індикаторів [4; 5].

Подальшу цифровізацію податкового адміністрування в Україні доцільно здійснювати за трьома взаємопов'язаними напрямами. Перший напрям стосується платників і передбачає спрощення електронних процедур, уніфікацію сервісів, розширення автоматичного заповнення даних та підвищення доступності консультаційної підтримки. Другий напрям пов'язаний із податковим контролем і охоплює розвиток е-аудиту, використання SAF-T UA, удосконалення аналітичних моделей і поширення ризикоорієнтованого підходу. Третій напрям має інституційний характер і передбачає інтеграцію інформаційних систем, підвищення якості даних, розвиток цифрових компетентностей та посилення кібербезпеки [3–5].

Отже, цифровізація податкового адміністрування в Україні перейшла від упровадження окремих електронних послуг до формування комплексної системи цифрової взаємодії держави, бізнесу та громадян. Електронний кабінет, мобільний застосунок «Моя податкова», електронна звітність, SAF-T UA та е-аудит формують основні компоненти цієї системи. Водночас її подальша результативність визначатиметься не кількістю нових сервісів, а рівнем їх інтеграції, зручністю використання, якістю даних, надійністю цифрової інфраструктури та здатністю одночасно зменшувати витрати платників і підвищувати обґрунтованість податкового контролю [3–5].

Список використаних джерел:

1. Мединська Т. В., Ногінова Н. О. Цифровізація органів податкового адміністрування в контексті сучасних викликів і загроз. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2022. № 24(52).

2. Сідляр В. В., Герчаківський С. Д., Косс С. В. Цифровізація податкового адміністрування в контексті підвищення ефективності оподаткування малого та середнього бізнесу. *Світ фінансів*. 2025. № 4(81). С. 75–88.

3. Голинський Ю. О. Цифрові інструменти та технології в системі податкового адміністрування України: аналіз, класифікація та проблеми впровадження. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2025. № 84.

4. OECD. *Tax Administration Digitalisation and Digital Transformation Initiatives*. Paris : OECD Publishing, 2025. 49 p. DOI: https://doi.org/10.1787/c076d776-en.

5. Міністерство фінансів України. *Національна стратегія доходів до 2030 року*. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716 (дата звернення: 15.09.2026).

6. Державна податкова служба України. Електронний кабінет; мобільний застосунок «Моя податкова»; матеріали щодо електронного аудиту та SAF-T UA. URL: https://tax.gov.ua (дата звернення: 15.09.2026).

ШЕПЕЛЬ Інеса,
кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, Україна

ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ

Цифрова трансформація публічного управління стала одним із визначальних чинників модернізації податкових систем країн Європейського Союзу. У відповідь на зростання транскордонної торгівлі, розвиток платформної економіки та потребу в подоланні розриву надходжень з податку на додану вартість (VAT gap) податкові адміністрації держав-членів ЄС протягом останнього десятиліття послідовно розширюють спектр електронних сервісів, які замінюють паперовий документообіг і особисте відвідування податкових органів дистанційною взаємодією платника податків із фіскальними органами.

Електронні сервіси податкових органів ЄС охоплюють кілька функціональних груп. Першу становлять сервіси електронного декларування та подання звітності - особисті кабінети платника податків, через які подаються декларації з податку на доходи фізичних осіб,

корпоративного податку та ПДВ, здійснюється сплата податкових зобов'язань і перегляд стану розрахунків з бюджетом. Другу групу утворюють сервіси попередньо заповнених податкових декларацій (pre-filled tax returns), коли податковий орган самостійно формує проєкт декларації на основі даних роботодавців, банків та інших джерел, а платнику залишається лише підтвердити або скоригувати інформацію. Третю групу становлять системи електронного інвойсингу та цифрової звітності (e-invoicing, digital reporting requirements), які забезпечують передавання даних про господарські операції податковим органам у момент їх здійснення [1].

Окремої уваги заслуговує законодавча ініціатива Європейської Комісії «ПДВ у цифрову епоху» (VAT in the Digital Age, ViDA), офіційно ухвалена Радою ЄС 11 березня 2025 р. у формі Директиви (ЄС) 2025/516. Технологічним підґрунтям цього процесу стала більш рання Директива 2014/55/ЄС, яка ще у 2014 р. запровадила обов'язковість електронного рахунку у сфері публічних закупівель (B2G). Пакет ViDA передбачає поетапне впровадження обов'язкового електронного інвойсингу та цифрової звітності для внутрішньоспільнотових операцій на основі єдиного європейського стандарту електронного рахунку EN 16931. Відповідно до затвердженого графіка, з липня 2030 року електронний рахунок стане обов'язковим і типовим форматом для транскордонних операцій між суб'єктами господарювання, а звітування про операцію перед податковими органами повинно здійснюватися протягом десяти днів з моменту настання податкового зобов'язання. За оцінками Європейської Комісії, перехід на модель цифрової звітності в реальному часі дасть змогу щороку скорочувати втрати бюджетів держав-членів від шахрайства з ПДВ на суму до 11 млрд євро та знижувати адміністративні витрати бізнесу більш ніж на 4 млрд євро щороку протягом наступного десятиліття [2]. Важливим елементом цифрової архітектури адміністрування є вже функціонуючі загальноєвропейські інформаційні системи - VIES (VAT Information Exchange System) для перевірки чинності реєстраційних номерів платників ПДВ у внутрішньоспільнотовій торгівлі, а також режими єдиного вікна One Stop Shop (OSS) та Import One Stop Shop (IOSS), які дають змогу суб'єктам електронної комерції декларувати та сплачувати ПДВ у кількох державах-членах через один портал за місцем реєстрації, не відкриваючи податкових облікових справ у кожній країні споживання товару чи послуги.

Практика окремих держав-членів демонструє високий рівень зрілості національних електронних сервісів. Естонська податково-митна рада (Maksu- ja Tolliamet) забезпечує подання переважної більшості декларацій в електронному вигляді та повернення переплат протягом кількох робочих днів завдяки наскрізній інтеграції реєстрів заробітної плати, банківських даних і державних баз даних. У Швеції електронний кабінет Skatteverket дає змогу платникам отримувати автоматично сформовану декларацію засобами мобільного застосунку та підтверджувати її одним натисканням. Польська система JPK (Jednolity Plik Kontrolny)

вимагає від платників подання стандартизованого структурованого файлу податкового контролю, що уможливлює автоматизований аналіз відповідності операцій задекларованим показникам. Португальська модель e-Fatura передбачає обов'язкову реєстрацію рахунків-фактур у центральній системі податкового органу, дані якої використовуються, зокрема, для попереднього заповнення декларацій громадян і стимулювання фіскальної дисципліни через лотереї серед добросовісних споживачів.

Функціональний вплив електронних сервісів на ефективність адміністрування виявляється за кількома напрямами. Вважаємо, що скорочується час і вартість виконання платниками податкових обов'язків (compliance costs) за рахунок автоматизації рутинних операцій та відмови від паперового документообігу. Також підвищується оперативність податкового контролю: аналітичні модулі на основі штучного інтелекту та машинного навчання дають змогу податковим органам виявляти ризикові операції та ознаки податкового шахрайства до моменту завершення звітного періоду, а не після проведення виїзної перевірки. Крім цього зростає прозорість взаємовідносин між платником і державою - електронний кабінет надає доступ до історії розрахунків, статусу перевірок і роз'яснень податкового органу в режимі реального часу, що знижує інформаційну асиметрію та рівень корупційних ризиків. Тому цифрові сервіси суттєво пришвидшують адміністрування відшкодування ПДВ і повернення переплат, що безпосередньо впливає на оборотність коштів суб'єктів господарювання.

Водночас упровадження електронних сервісів супроводжується низкою викликів. Технічна неоднорідність національних систем країн-членів ускладнює досягнення повної інтероперабельності, що й зумовило потребу гармонізації в межах пакета ViDA [3]. Зростає значення кібербезпеки та захисту персональних даних відповідно до вимог Загального регламенту про захист даних (GDPR), оскільки централізація фінансової інформації в державних реєстрах підвищує потенційні ризики витоку чи неправомірного доступу до даних. Крім того, зберігається проблема цифрового розриву - частина платників податків, насамперед похилого віку або суб'єкти мікробізнесу в сільській місцевості, потребує перехідних паперових або спрощених процедур і додаткової методичної підтримки з боку податкових органів.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що електронні сервіси є не допоміжним, а системотвірним елементом сучасної моделі податкового адміністрування в Європейському Союзі: вони одночасно виконують функцію зниження витрат виконання податкового обов'язку для платників та функцію посилення аналітичної спроможності податкових органів у протидії ухиленню від оподаткування. Подальший розвиток цього напряму в ЄС визначатиметься реалізацією ініціативи ViDA, поглибленням автоматичного

обміну податковою інформацією та поступовим переходом від періодичної звітності до безперервного цифрового моніторингу господарських операцій. Досвід держав-членів ЄС щодо архітектури електронних кабінетів платника податків, моделі попередньо заповнених декларацій та стандартизованого електронного інвойсингу становить практичний інтерес для вдосконалення інформаційних сервісів податкових органів України в межах курсу на європейську інтеграцію.

Список використаних джерел:

1. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies / OECD. – Paris : OECD Publishing, 2023. – 234 p.

2. VAT in the Digital Age (ViDA) офіційний сайт Європейської Комісії, Генеральний директорат з питань оподаткування та митного союзу. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en (дата звернення: 27.08.2026).

3. VAT in the Digital Age: 2026 Work Programme available. European Commission, Taxation and Customs Union, 22.05.2026. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/vat-digital-age-2026-work-programme-available-2026-05-22_en (дата звернення: 26.08.2026).

ЯРМОШУК Іванна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник:
ЛЕКАРЬ Сергій
доктор юридичних наук, професор, професор,
Державний податковий університет, Україна

УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ: ІНСТРУМЕНТИ , ПРОЦЕДУРИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У сучасному світі, де стабільність та економічна безпека стають предметом постійної уваги, вивчення податкового боргу виявляється невід'ємною складовою розуміння фінансового стану країни. Особливу актуальність дослідження податкового боргу набуває у воєнний період, коли мобілізація ресурсів та ефективне фінансове управління є надзвичайно важливими завданнями[1].

Податковий кодекс України визначає поняття терміну «податковий борг» пп.14.1.175 п.14 статті 14 Податкового кодексу України , як сума узгодженого грошового зобов’язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), але не сплаченого платником податків у встановлений строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов’язання[2].

Після завершення воєнного стану ключовим завданням стане відновлення економіки та соціально-економічної стабільності, проте зростання податкового боргу може суттєво

ускладнити цей процес, перешкоджаючи нормальному функціонуванню бюджетної системи й фінансуванні необхідних реформ. Така динаміка податкової заборгованості в Україні зумовлює потребу в ретельному аналізі причин її виникнення, вивченні світовому досвіду управління нею та розробці комплексу заходів, спрямованих на подолання цієї проблеми[1].

Багато податкових відомств у світі використовують різні стратегії для управління податковим боргом. Окрім ризикоорієнтованого підходу, розвинені країни застосовують такі методи:

1. Диференціація платників - урахування індивідуальних обставин боржника для підбору адресних інструментів врегулювання.

2. Системи раннього реагування - постійний моніторинг та взаємодія з платниками для виявлення та запобігання ризикам непогашення боргу ще на ранніх стадіях.

3. Аутсорсинг податкових зобов'язань - залучення зовнішніх спеціалізованих організацій або інструментів для стягнення чи адміністрування заборгованості[3].

В Україні ведення обліку податкового боргу покладається на контролюючі органи у сфері оподаткування. Податковий борг може виникати як перед державним, так і перед місцевими бюджетами, і це часто пов'язано з розподілом окремих податкових надходжень відповідно до Бюджетного кодексу України[1].

Процедура погашення податкового боргу включає заходи запобіжного та примусового характеру, виконання яких покладається на податкового керуючого - посадову особу ДПС.

Запобіжні (добровільні) заходи передбачають:

1. Надсилання платнику податкової вимоги (ст. 59 ПКУ).

2. Опис майна та реєстрацію податкової застави у державному реєстрі. У разі якщо платник податків не допускає податкового керуючого для здійснення опису майна або не надає необхідних документів, податковий керуючий складає акт відмови від опису майна в податкову заставу. Що є підставою для судового зупинення видаткових операцій та заборони відчуження майна (ст. 89 ПКУ).

3. Перевірку збереження заставного майна (ст. 91 ПКУ).

4. Розгляд звернень платника щодо надання розстрочення або відстрочення боргу (ст. 100 ПКУ).

5. Затребування пояснень у разі відчуження заставного майна без згоди ДПС.

У разі непогашення податкового богу в добровільному порядку податковий керуючий вживає до боржника заходів примусового характеру, а саме:

1. Підготовка позовів до суду щодо: стягнення коштів з рахунків платника податків у банках, вилучення готівки, продажу заставного майна або стягнення боргу з фізичних осіб (ст. 95, 87 ПКУ).

2. Застосування штрафних санкцій, у разі відчуження майна, що перебуває в податковій заставі, без згоди контролюючого органу (ст. 124 ПКУ).

3. Звернення до суду щодо арешту коштів та цінностей у банках у разі відсутності або недостатності майна боржника (пп. 20.1.33 ПКУ).[2].

Для організації практичної роботи з адміністрування податкового боргу контролюючі органи здійснюють класифікацію податкового боргу за статусами і типами:

1. Інертний статус податкового боргу характеризується тим, що контролюючим органом до боржників не застосовуються ніякі примусові заходи стягнення, крім вручення податкової вимоги, реєстрації податкової застави в державному реєстрі застав нерухомого майна й опису заставного майна та, у виняткових випадках, арешту активів;

2. Дієвий статус - це статус податкового боргу, у якому зменшення такого боргу відбувається завдяки певним діям, що виконує працівник підрозділу, уповноваженого щодо стягнення податкового боргу.

3. Активний борг - заборгованість за узгодженими платником або встановленими судом зобов'язаннями, де взаємодія між боржником і контролюючим органом має відкритий та публічний характер.

4. Пасивний борг - заборгованість, врегулювання якої відбувається в судовому порядку, через що податкові органи позбавлені можливості безпосередньо впливати на перебіг та результат розгляду справи.

5. Безнадійний борг - заборгованість платника, якого офіційно визнано банкрутом, якщо його майна виявилося недостатньо для задоволення вимог кредиторів[1].

З метою вдосконалення адміністрування в Україні запроваджено експериментальний проєкт щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі під координацією Міністерства фінансів України. Проєкт регламентується Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі». Проєкт спрямований на впровадження в діяльність Державної податкової служби міжнародних методів управління, для зміцнення податкової дисципліни й забезпечення належного виконання зобов'язань платника[4, с. 151].

Система оцінки комплаєнс-ризиків у межах проєкту фокусується на чотирьох видах основних ризиків:

1. Ризик реєстрації - ведення діяльності осіб які відповідно до законодавчих вимог повинні стати на облік в податковому органі або зареєструватися як платник окремих податків,

фактично не перебувають на податковому обліку або не мають відповідного статусу платників цих податків.

2. Ризик звітності - порушення встановлених строків і порядку подання податкової звітності або неподання звітності взагалі.

3. Ризик сплати - несвоєчасна, сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету або ухилення від сплати, що прямо формує податковий борг.

4. Ризик декларування - навмисне чи помилкове викривлення показників у звітності, яке приводить до зниження податкових зобов'язань[4, с. 151].

ДПС здійснює комплексний підхід до управління податковими ризиками та застосовує два основних типи заходів впливу:

1. Проактивні заходи - спрямовані на запобігання порушення через надання інформаційної, консультаційної та сервісної підтримки платникам (допомога зі звітністю, дотриманням строків сплати, а також надання індивідуальних й узагальнюючих податкових консультацій).

2. Реактивні заходи - коригувальні дії для усунення вже виявлених порушень, що передбачають безпосередньо податковий контроль та процедури погашення податкового боргу[4].

Отже, податковий борг є важливою проблемою для фінансової стабільності держави, особливо в умовах воєнного стану та майбутнього відновлення економіки України. Ефективне управління податковою заборгованістю потребує не лише застосування заходів стягнення, а й своєчасного виявлення причин боргу та запобігання податковим ризикам. В Україні важливим напрямом удосконалення роботи з податковим боргом є впровадження системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) у діяльності Державної податкової служби. Поєднання проактивних і реактивних заходів дає можливість не лише забезпечувати погашення вже існуючої заборгованості, а й запобігати її виникненню.

На мою думку, подальше вдосконалення управління податковим боргом має полягати у покращенні вже існуючих механізмів. Для держави своєчасна сплата податків означає стабільні надходження до бюджету, а для платника- відсутність додаткових фінансових витрат у вигляді пені та штрафів. У підсумку, це дозволить громадянам та підприємствам спокійно працювати, а державі підтримувати та покращувати економіку країни.

Список використаних джерел:

1. Круглякова, В., & Пилат, М. (2024). Ефективне управління податковим боргом: сучасний стан та виклики в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*, (63).URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-116

2. Податковий кодекс України. URL: https://vin.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/645944.html

3. Дубовик О. Ю. Міжнародний досвід управління податковим боргом / О. Ю. Дубовик, О. О. Садчикова // Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст : IV Міжнародна науково-практична конференція, (Запоріжжя, 12-13 жовтня 2023 р.). – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. – С. 273-276. URL: https://dspace.oneu.edu.ua/handle/123456789/16990

4. Матвійчук Л.О., Лопатовська О.О., Мельничук І.І., Хома Д.М. Податкові новації в умовах воєнного стану: законодавчі зміни та підходи до управління податковими ризиками. Modern Economics. 2025. № 49(2025). С. 148 153. URL: https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-20.

СЕКЦІЯ 3:

ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА, ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ТА ПОДАТКОВА ДИСЦИПЛІНА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

ІВАНОВА Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна
Науковий керівник**:**
ШЕПЕЛЬ Інеса,
кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Ефективність будь-якої податкової системи визначається не лише якістю нормативно-правового регулювання, а й рівнем добровільної готовності платників податків виконувати свої фіскальні зобов'язання. У науковій літературі цей феномен дедалі частіше пов'язують із поняттям «податкова культура» - складною соціально-економічною категорією, що відображає рівень податкової свідомості, правової обізнаності та відповідальності платників податків, а також якість взаємодії між державою та суб'єктами господарювання. Для аграрного сектору України, що традиційно характеризується значною часткою тіньових операцій, поширеною практикою мінімізації податкових зобов'язань через оренду землі у пільгових категорій платників та нерівномірним рівнем податкової грамотності серед дрібних і середніх сільськогосподарських виробників, питання формування сталої податкової культури набуває особливої актуальності. Водночас досвід країн Європейського Союзу засвідчує, що високий рівень добровільної податкової дисципліни фермерів формується не стільки завдяки посиленню контрольно-каральних заходів, скільки завдяки розвитку довіри до податкових інституцій, прозорості використання бюджетних коштів та системній податковій освіті.

Поняття «податкова культура» є багатоаспектною категорією, яка перебуває на перетині фінансово-економічних, правових та психолого-соціологічних підходів. У науковій літературі податкова культура трактується як система знань, цінностей і уявлень, що існують у свідомості платників податків та формуються на основі податкових традицій, обумовлюючи характер взаємодії суб'єктів господарювання з державними фіскальними інститутами [1].

Податкова культура є частиною загальнонаціональної культури держави, яка відображає рівень знання й дотримання податкового законодавства, правильність обчислення, повноту та своєчасність сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також розуміння громадянами суспільної важливості оподаткування. Складовою податкової культури визнається податкова грамотність - сукупність знань платника податків про свої права та обов'язки, порядок обчислення й сплати податків, що виступає інструментом формування відповідальної податкової поведінки. Недостатній рівень податкової грамотності зумовлює виникнення помилок у податкових розрахунках, зростання кількості податкових правопорушень і формування негативного ставлення до виконання податкових зобов'язань, тоді як низький рівень податкової культури загалом сприяє поширенню тіньових економічних процесів та зниженню довіри до державних інституцій. У зв'язку з цим дослідники наголошують, що зниження адміністративного тиску на платників податків саме по собі не гарантує зростання сумлінності сплати податків - визначальну роль відіграє саме рівень сформованості податкової культури суспільства.

Аграрний сектор України має низку специфічних рис, що впливають на рівень податкової культури його суб'єктів. По-перше, значна частка сільськогосподарського виробництва зосереджена в особистих селянських та малих фермерських господарствах, які часто діють поза межами офіційного податкового обліку або використовують спрощені режими оподаткування без належного розуміння їхньої економічної суті. Історично поширеною є практика штучного заниження податкового навантаження через оренду земельних ділянок у пільгових категорій платників податків (зокрема, власників земельних паїв), що спонукало законодавця запровадити з 2022 р. норму про сплату аграріями обов'язкових платежів на рівні не нижче мінімального податкового зобов'язання. Крім того брак системної податкової освіти в аграрних закладах освіти та обмежений доступ дрібних виробників до кваліфікованого податкового консультування посилюють розрив між формальним знанням податкового законодавства та реальною податковою поведінкою товаровиробників. Дослідження стану податкової культури в Україні загалом фіксують суперечливу картину: з одного боку, формальні показники податкової дисципліни можуть відповідати достатньому рівню, з іншого - це часто відображає не стільки розвинену податкову свідомість, скільки прагматичні стратегії виживання суб'єктів господарювання в умовах нестабільного економічного середовища, а не усвідомлене ставлення до сплати податків як до суспільного обов'язку. У науковій літературі, присвяченій дослідженню оподаткування в країнах Європейського Союзу, широко використовується суміжне поняття «податкова мораль» (tax morale) - внутрішня мотивація платника податків добровільно виконувати свої фіскальні зобов'язання. Емпіричні дослідження показують, що податкова мораль тісно

пов'язана з рівнем довіри громадян до державних інституцій та зі сприйняттям справедливості податкової системи, а не лише з жорсткістю контрольно-каральних заходів. Традиційна стратегія забезпечення податкових надходжень через посилення примусу (стримування) визнається психологічно та емпірично проблемною: оподаткування має «квазідобровільний» характер, і надмірний адміністративний тиск здатний знижувати, а не підвищувати податкову мораль, особливо якщо платники відчувають несправедливе ставлення з боку податкових органів [2, с.129].

Порівняльні дослідження податкової моралі в державах Центральної та Східної Європи, які приєдналися до Європейського Союзу у 2004 та 2007 рр., засвідчили, що сам факт членства в ЄС не гарантує автоматичного та стійкого зростання податкової дисципліни: у більшості досліджених країн рівень податкової моралі за період 1999–2008 рр. навіть знизився, що свідчить про обмежені можливості наднаціональних інституцій впливати на податкову культуру без системних змін на національному рівні. Водночас дослідники встановили, що зростання довіри до якості державного управління та судової системи позитивно корелює з рівнем податкової моралі громадян, що підкреслює першочергове значення інституційної якості та якості державного управління, а не лише декларативних євроінтеграційних процесів. Практичний досвід країн ЄС демонструє, що формування податкової культури розглядається адміністраціями не як другорядний додаток до контрольної роботи, а як самостійний напрям податкової політики, що реалізується через освітні та комунікаційні інструменти. Прикладом системного підходу є загальноєвропейська освітня платформа TAXEDU Європейської Комісії, покликана підвищувати рівень податкової грамотності громадян, а також шкільні освітні ініціативи та інформаційні кампанії податкових адміністрацій держав-членів. Дослідники наголошують, що те, як громадяни інтерпретують своє фіскальне середовище і що вони знають про податки, суттєво впливає на їхню податкову поведінку в довгостроковій перспективі, а тому податкова освіта розглядається як невіддільна складова побудови податкової культури [3].

Що стосується безпосередньо аграрного сектору, емпіричні опитування фермерів у країнах ЄС фіксують відносно невисокий рівень обізнаності виробників щодо податкових пільг та порядку оподаткування, при цьому основним джерелом податкових знань для фермерів залишаються не офіційні роз'яснення податкових органів, а неформальне спілкування з іншими виробниками. На основі проведеного аналізу можна визначити декілька напрямів удосконалення політики формування податкової культури серед сільськогосподарських виробників в Україні з урахуванням досвіду. Важливим є розширення доступу дрібних та середніх сільськогосподарських виробників до безкоштовного або пільгового податкового консультування через державні консультаційні служби, що дало б

змогу підвищити рівень практичної податкової грамотності виробників за межами формального оподаткування. З огляду на висновки про визначальну роль довіри до інституцій у формуванні податкової моралі, необхідним є підвищення прозорості використання коштів, зібраних із сільськогосподарського сектору, зокрема через публічну звітність про напрями використання надходжень від оподаткування аграрної діяльності та їх зв'язок із державними програмами підтримки села. Перспективним є поєднання податкового стимулювання (податкових пільг за інвестиції в модернізацію виробництва та агроекологічні практики) з роз'яснювальною роботою, оскільки, як засвідчує європейський досвід, ставлення фермерів до оподаткування суттєво поліпшується за умови супроводу нових податкових вимог відповідними пільговими механізмами. Комплексне поєднання цих напрямів здатне сприяти переходу від формального дотримання податкового законодавства аграріями до усвідомленої, довірчої моделі податкової поведінки, характерної для розвинених податкових систем країн Європейського Союзу.

Податкова культура є комплексною соціально-економічною категорією, що визначає готовність платників податків добровільно й відповідально виконувати свої фіскальні зобов'язання. Аграрний сектор України характеризується низкою специфічних чинників, що стримують розвиток податкової культури серед сільськогосподарських виробників, - від поширеної практики мінімізації податкового навантаження до обмеженого доступу дрібних господарств до податкової освіти й консультування. Європейський досвід свідчить, що формування високого рівня податкової моралі забезпечується передусім через розвиток довіри до державних інституцій, прозорість податкової політики та системну податкову освіту, а не лише через посилення контрольно-каральних механізмів. Адаптація зазначених підходів - зокрема впровадження податкової освіти в аграрних закладах освіти, розширення консультаційної підтримки виробників та підвищення прозорості використання податкових надходжень - може стати основою для формування сталої податкової культури серед сільськогосподарських товаровиробників України в контексті європейської інтеграції держави.

Список використаних джерел:

1. Мельник Л. Напрями формування податкової культури. *Економіка та суспільство*. 2021. № 27. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/352 (дата звернення: 28.08.2026).

2. Назаренко І. М., Кардашева А. А. Податкова грамотність і податкова культура як інституційна основа соціальної відповідальності бізнесу. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2026. Т. 3, № 5. С. 129–135. DOI: 10.60022/3(5)-15S.

3. Формування національної податкової культури в умовах євроінтеграції. НДІ

фіскальної політики. URL: https://www.ndifp.com/1191/ (дата звернення: 28.08.2026).

ІВАНОЧКО Богдан,
доктор філософії з економіки,
асистент кафедри обліку і оподаткування,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів, глобалізації економічних і суспільних відносин, а також розвитку громадянського суспільства особливого значення набуває формування належного рівня податкової культури населення. Податкова культура є важливою складовою суспільної культури, оскільки відображає рівень усвідомлення громадянами значення податків для функціонування держави, готовність до виконання податкових обов'язків та розуміння взаємозв'язку між сплаченими податками і суспільними благами. В Україні рівень податкової культури серед пересічних громадян залишається низьким. Це проявляється, зокрема, у недостатньому розумінні механізмів формування та використання податкових надходжень, низькому рівні зацікавленості громадян у контролі за їх використанням, а також поширенні толерантного ставлення до ухилення від оподаткування. Значна частина громадян отримує доходи через інститут податкового агентства, унаслідок чого не має обов'язку самостійно декларувати такі доходи та безпосередньо здійснювати розрахунок і сплату відповідних податків. Це певною мірою знижує рівень безпосередньої взаємодії громадянина з податковою системою та, відповідно, його зацікавленість у розумінні обсягів сплачених податків, механізмів їх адміністрування та подальшого використання державою.

Водночас із початком та поглибленням євроінтеграційних процесів Україна зробила значні кроки у напрямі забезпечення прозорості діяльності державних органів та розвитку системи відкритих даних, зокрема у сфері публічних фінансів. В основі концепції відкритих даних лежить забезпечення вільного доступу до фінансової та іншої інформації про діяльність суб'єктів господарювання [1, с. 235]. Сьогодні важливим елементом цієї системи є платформа Є-data Міністерства фінансів України, яка забезпечує доступ до показників державного та місцевих бюджетів і платіжної інформації. Доповнюють її Єдиний державний веб-портал відкритих даних та обов'язкове оприлюднення бюджетними установами бюджетної і фінансової звітності, зокрема паспортів бюджетних програм, кошторисів та звітів про використання бюджетних коштів. Окремо слід зазначити електронну систему публічних

закупівель Prozorro, яка забезпечує відкритість інформації про використання бюджетних коштів у процесі придбання товарів і послуг. У сукупності зазначені інструменти формують екосистему відкритих даних у сфері публічних фінансів. Екосистема відкритих даних сприяє розвитку громадянського суспільства на рівні кращих міжнародних практик [2].

Водночас високий рівень доступу до інформації щодо публічних фінансів сам по собі не забезпечує підвищення рівня податкової культури, оскільки громадяни часто не усвідомлюють прямого зв'язку між сплаченими ними податками та видатками зведеного бюджету. Наявність значних масивів відкритої інформації не гарантує її використання пересічними громадянами для розуміння процесів формування та використання публічних фінансів. Тому для вирішення цієї проблеми доцільним є використання зарубіжного досвіду інформування податковими органами, місцевими адміністраціями або органами місцевого самоврядування громадян про суми сплачених ними податків та напрями їх використання. Імплементацію такого досвіду в Україні доцільно поєднати з уже сформованою системою відкритих даних у сфері публічних фінансів, що дозволить трансформувати доступну інформацію на зрозумілий для громадян інструмент усвідомлення власного внеску у фінансування суспільних потреб.

На сьогодні Державна податкова служба України розвиває сервіс «Податкова карта України», який забезпечує доступ до інформації про податкову активність платників, зокрема за видами економічної діяльності та територіями, а також обсяги надходжень до державного та місцевих бюджетів [3]. Водночас для формування податкової культури доцільним є подальший розвиток таких сервісів у напрямі надання громадянам більш персоніфікованої інформації щодо обсягів сплачених ними податків та напрямів використання відповідних бюджетних коштів. Зокрема, доцільним є розроблення відповідного сервісу, наприклад у межах застосунку «Дія», який на основі інформації Державної податкової служби формував би індивідуальну податкову картку громадянина із зазначенням сум податків, сплачених податковими агентами за відповідним реєстраційним номером, самостійно сплачених сум та сум, визначених за результатами річного декларування. Такий сервіс міг би відображати не лише загальну суму сплачених податків за певний період, а й структуру податкових платежів за їх видами та відповідними бюджетами, що дозволило б громадянину усвідомити власний внесок у формування публічних фінансів. На основі даних порталу відкритих даних та інформації Державної казначейської служби сервіс міг би відображати розподіл сплачених податків між державним і місцевими бюджетами та демонструвати напрями подальшого використання бюджетних ресурсів за економічною, функціональною та програмною класифікаціями видатків. Додатково доцільним є надання безпосередніх посилань на паспорти та звітність про виконання відповідних бюджетних програм, у тому числі інформацію щодо

оцінки ефективності їх реалізації. Таким чином, громадянин отримав би можливість простежити умовний ланцюг «сплачені податки – бюджет – бюджетні видатки – суспільні послуги», що сприяло б підвищенню усвідомлення власної ролі у фінансуванні держави та територіальних громад і, відповідно, формуванню податкової культури.

Не менш важливим напрямом формування податкової культури є системна просвітницька діяльність щодо значення податків, особливо в умовах воєнного стану та поглиблення євроінтеграційних процесів. При цьому важливим інструментом такої діяльності мають стати відкриті дані про публічні фінанси, які створюють можливості для підвищення прозорості формування та використання бюджетних ресурсів, зокрема на рівні територіальних громад. Через реалізацію освітніх програм, проведення інформаційних кампаній, підтримку громадських ініціатив, діяльність органів місцевого самоврядування та засобів масової інформації доцільно забезпечувати підвищення обізнаності громадян щодо можливостей використання відкритих бюджетних даних для отримання інформації про доходи місцевих бюджетів, обсяги податкових надходжень, напрями бюджетних видатків та результати виконання бюджетних програм. Використання європейського досвіду популяризації відкритих фінансових даних сприятиме перетворенню їх із суто інформаційного ресурсу на інструмент фінансової просвіти, громадського контролю та формування відповідального ставлення до сплати податків.

Отже, відкриті дані у сфері публічних фінансів мають значний потенціал як інструмент формування податкової культури суспільства. Поєднання доступної бюджетної інформації, її персоніфікованого представлення для громадян та системної просвітницької діяльності дозволить посилити усвідомлення взаємозв’язку між сплатою податків, формуванням бюджетних ресурсів та фінансуванням суспільних потреб. Подальший розвиток відповідних цифрових сервісів з урахуванням європейського досвіду сприятиме підвищенню прозорості публічних фінансів, громадської залученості та відповідальності громадян у сфері оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Мельник О. І., Іваночко Б. Р., Баланюк І. Ф., Смушак М. В., Банашкевич Т. П. Економічний контроль та аналіз в системі обліково-аналітичної інформації, фінансової звітності та оподаткування в умовах цифровізації: концептуальні засади та міжнародний досвід. *Агросвіт.* 2026. №10. С. 230-238.

2. Позняковська М., Міклуха О. Аналіз зрілості екосистеми відкритих даних та розвиток громадянського суспільства. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. 52. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-8

3. Податкова карта України. URL: https://map.tax.gov.ua/main

БІЛОБРОВЕНКО Тетяна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
КУПРІЯНОВА Анастасія
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ БІЗНЕСУ

У сучасних умовах податкова грамотність є важливою передумовою відповідальної поведінки суб'єктів господарювання та ефективної взаємодії бізнесу з державою. У країнах Європейського Союзу її розвиток здійснюється комплексно та охоплює не лише поширення податкової інформації, а й практичне навчання підприємців, цифровізацію податкового адміністрування, спрощення процедур і забезпечення доступу до консультаційних ресурсів. Такий підхід спрямований на те, щоб платник податків не лише знав законодавчі вимоги, а й міг самостійно застосовувати їх у повсякденній господарській діяльності.

Важливу роль у формуванні єдиного підходу до податкового адміністрування відіграє програма Fiscalis 2021-2027, яка реалізується Європейською комісією. Її інструменти передбачають професійне навчання, обмін досвідом між податковими адміністраціями держав-членів, розвиток електронних систем та вдосконалення інформаційної взаємодії. Окремим практичним інструментом є система VIES, за допомогою якої можна перевірити дійсність VAT-номера суб'єкта господарювання, зареєстрованого в іншій державі-члені ЄС. Це має особливе значення для підприємців, які здійснюють транскордонні операції, оскільки підвищує їхню обізнаність щодо статусу контрагентів та правил оподаткування ПДВ [1].

Одним із найбільш поширених напрямів розвитку податкової грамотності в європейських країнах є цифровізація взаємодії платників із податковими органами. Показовим у цьому аспекті є досвід Данії, де значна частина податкових процедур здійснюється в електронній формі. Зокрема, через систему E-tax (TastSelv) платники можуть подавати податкові декларації та працювати з власними податковими даними. У 2026 році через цей сервіс здійснюється подання декларацій за 2025 податковий рік, що свідчить про усталене використання цифрових інструментів у взаємодії держави з платниками податків. Такий підхід сприяє більшій доступності податкової інформації та дає змогу платникам самостійно контролювати виконання власних податкових зобов'язань [2].

Цікавим є також досвід Естонії, де цифрова взаємодія з податковою адміністрацією є невід'ємною складовою виконання податкових процедур. Через електронне середовище e-MTA платники можуть подавати податкові декларації, переглядати історію податкових

платежів, отримувати документи та повідомлення від податкової адміністрації, а суб'єкти господарювання – здійснювати низку процедур, пов'язаних із реєстрацією та виконанням податкових зобов'язань. У березні 2026 року е-MTA було інтегровано з єдиною державною системою автентифікації, що додатково спростило доступ до електронних державних послуг. Отже, досвід Данії та Естонії демонструє, що цифровізація податкового адміністрування може бути не лише засобом спрощення процедур, а й важливим інструментом підвищення податкової грамотності, оскільки забезпечує платникам зручний доступ до власної податкової інформації та сприяє більш усвідомленому виконанню податкових обов'язків [3].

Європейський підхід до підвищення податкової грамотності ґрунтується на поєднанні освіти, цифрових технологій та сервісної підтримки платників. Його характерною особливістю є перенесення акценту з формального інформування на створення практичних умов, за яких підприємець може самостійно отримати необхідну інформацію, оцінити податкові наслідки господарської операції та своєчасно виконати відповідні зобов'язання.

Податкова культура бізнесу є ширшим поняттям, ніж просте дотримання податкового законодавства. Вона відображає сформоване ставлення підприємців до виконання фінансових обов'язків, достовірного відображення господарських операцій та прозорості взаємодії з державою. У країнах Європейського Союзу її розвиток дедалі більше пов'язується зі створенням такого податкового середовища, у якому добровільне виконання обов'язків підтримується зрозумілими правилами, доступними сервісами та належною комунікацією податкових органів із платниками.

Показовим у цьому контексті є підхід Австрії, Бельгії та Португалії, де застосовуються поведінкові інструменти, спрямовані на спрощення взаємодії платників із податковою системою. Їхня сутність полягає у використанні зрозумілих повідомлень, своєчасних нагадувань та інших способів комунікації, які допомагають платникам правильно виконувати податкові обов'язки. Така практика демонструє зміну підходу від переважно контрольної моделі до моделі, орієнтованої також на запобігання помилкам і підтримку добровільного дотримання правил [4].

Ще одним важливим елементом податкової культури є прозорість господарських операцій. У Греції функціонує цифрова система myDATA, через яку здійснюється передача до податкової адміністрації даних про господарські операції та відповідні документи. Такий механізм посилює цифровий контроль за фінансовими операціями та водночас формує у підприємців практику своєчасного відображення господарських даних в електронному середовищі. В Італії одним із напрямів цифровізації є використання електронних засобів реєстрації та передачі інформації про розрахункові операції до податкової адміністрації. Такий механізм підвищує прозорість обороту та створює для держави додаткові можливості аналізу

податкових ризиків. Для бізнесу це означає необхідність систематичного та достовірного відображення господарських операцій, що є одним із практичних проявів належної податкової культури [5].

Водночас високий рівень податкової культури передбачає не лише своєчасну сплату податків, а й уміння підприємця законно управляти податковим навантаженням. Податкова оптимізація є складовою фінансового управління підприємством, якщо вона здійснюється шляхом використання передбачених законодавством податкових режимів, пільг та інших легальних механізмів. Водночас використання неправомірних способів зменшення податкових зобов'язань, приховування доходів або викривлення даних бухгалтерського обліку виходить за межі законної оптимізації та може створювати податкові й фінансові ризики для підприємства. Питання оцінювання податкового навантаження та визначення меж між законною оптимізацією й ухиленням від оподаткування розглядаються у сучасних українських наукових дослідженнях 2026 року [6; 7].

Саме тому податкова грамотність повинна включати здатність оцінювати не лише поточний розмір податкових платежів, а й правові та фінансові наслідки прийнятих рішень. Раціональне податкове планування має ґрунтуватися на достовірних даних бухгалтерського обліку, економічній обґрунтованості операцій та чіткому дотриманні вимог законодавства. Такий підхід відповідає загальній логіці розвитку податкової культури, у межах якої економічний інтерес підприємства поєднується з відповідальністю перед державою.

Водночас важливим напрямом сучасної європейської політики є зменшення адміністративного навантаження на підприємців. У 2025 році Європейська комісія започаткувала ініціативу Simplification of revenue administration for better business environment, спрямовану на спрощення податкових процедур, розвиток цифрових рішень і покращення взаємодії податкових адміністрацій із бізнесом. Особливе значення цього підходу полягає в тому, що спрощення процедур розглядається не лише як спосіб зменшення витрат підприємств, а і як інструмент створення умов для своєчасного та добровільного виконання податкових зобов'язань [8].

Досвід держав Європейського Союзу демонструє взаємозв'язок між рівнем податкової грамотності та формуванням податкової культури бізнесу. Освітні ресурси забезпечують необхідні знання, цифрові сервіси полегшують практичне виконання податкових процедур, а прозорі правила та сервісна взаємодія сприяють формуванню відповідального ставлення підприємців до своїх зобов'язань. Для України цей досвід є актуальним у контексті подальшої цифровізації ДПС, удосконалення інформаційної підтримки платників та розвитку такого податкового середовища, у якому дотримання законодавства поєднується з доступністю, зрозумілістю та передбачуваністю податкового адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Fiscalis Programme. *Taxation and Customs Union.* URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/about-us/eu-funding-customs-and-tax/fiscalis-programme_en (date of access: 16.09.2026).

2. 04.003 EN - Tax return. *Skat.dk | skat.dk.* URL: https://skat.dk/en-us/help/forms/04-tax-tax-return-and-preliminary-income-individuals/04003-en-tax-return (date of access: 16.09.2026).

3. How to use e-services. *Estonian Tax and Customs Board.* URL: https://www.emta.ee/en/private-client/e-services-tax-literacy/how-use-e-services (date of access: 16.09.2026).

4. Making tax compliance easier: How to help taxpayers help you (if you're a tax administration). *EU Policy Lab.* URL: https://policy-lab.ec.europa.eu/stories/making-tax-compliance-easier-how-help-taxpayers-help-you-if-youre-tax-administration-2025-04-09_en (date of access: 16.09.2026).

5. The future of EU tax policy harmonisation: Cost of non-Europe report / A. Thomadakis, T. Bührle, A. Korenblit et al. *European Parliamentary Research Service (EPRS).* – Brussels : European Union, 2025. 121 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/774671/EPRS_STU(2025)774671_EN.pdf (date of access: 16.09.2026).

6. Білобровенко Т. В., Коваль С. О. Оцінка податкового навантаження суб'єктів господарювання спрощеної системи оподаткування та шляхи його оптимізації. *Світ наукових досліджень*. № 51. 2026. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/6834/ (дата звернення: 16.09.2026).

7. Білобровенко Т. В., Чевжик А. С. Податкова оптимізація чи ухилення від оподаткування: межа законності. *3-я Міжнародна науково-практична конференція «Modern Perspectives on Science and Economic Progress»*. Вільнюс, Литва. 29 квітня – 1 травня 2026. С. 20-22. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2026/04/Vilnius_Lithuania_29.04.26.pdf (дата звернення: 16.09.2026).

8. Flagship Technical Support Projects. *Reforms and Investments.* URL: https://reforms-investments.ec.europa.eu/technical-support-instrument-0/flagship-technical-support-projects_en (date of access: 16.09.2026).

ВАСИЛЕВСЬКА Галина
кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет, Україна

ДОВІРА ДО ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ФАКТОР РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Стійкість фіскального простору чи побудова його оптимальної моделі для будь-якої держави розглядається фахівцями, зазвичай, крізь призму макроекономічних показників, таких як рівень боргового навантаження, дефіцит бюджету, потенціал запозичень тощо. Водночас у науковому дискурсі дедалі більше уваги приділяється вивченню інституційних, а не виключно фіскальних, аспектів його розширення. Одним із таких проявів є довіра платників до податкових органів – чинник, що прямо впливає на рівень податкової культури, дисципліни та етики, а отже, безпосередньо - на стабільність надходжень до бюджету без посилення фіскального тиску чи розширення боргового фінансування.

В умовах загострення російської агресії, коли Україна одночасно стикається зі зростанням видаткових потреб та обмеженістю традиційних джерел фінансування, проблема довіри до фіскальних інституцій набуває не лише академічного, а й прикладного значення. Європейський досвід засвідчує, що транспарентність адміністрування, якість цифрових сервісів та комунікаційна політика фіскальних органів здатні суттєво мінімізувати рівень агресивного податкового планування та наявність податкових деліктів навіть без посилення каральних механізмів. Водночас взаємозв'язок між інституційною довірою до податкових органів і категорією фіскального простору залишається недостатньо осмисленим та концептуалізованим у сучасній науковій літературі, що ускладнює формування обґрунтованих рекомендацій з удосконалення фіскальної політики.

Метою дослідження є аргументація довіри до податкових органів як одного з ключових факторів розширення фіскального простору та визначення перспектив використання європейського досвіду взаємодії платників податків з фіскальними інституціями.

Визначаючи фіскальний простір як систему політичних, економічних, соціальних і фінансових взаємовідносин між державою, бізнесом та суспільством, особливої уваги заслуговує проблема низької довіри платників податків до відповідних інституцій, що посилює регресивний вектор фіскального простору. Навіть за наявності законодавчих механізмів мобілізації доходів їхня практична ефективність знижується через ухилення від оподаткування, тінізацію ринку та опортуністичну поведінку платників податків.

Відтак, зміцнення довіри до податкових органів варто розглядати як можливість подолання деструктивних конфігурацій та розширення фіскального простору держави. Цю тезу підтверджують у своїх працях науковці Е. Кірхлер, Г. Капланоглу, В. Рапанос, Дж. Елм,

Б. Токглер, а також В. Валігура, С. Герчаківський, А. Крисоватий, які на основі теоретичних моделей, емпіричних досліджень та соціологічних опитувань довели, що зростання довіри платників податків до фіскальних інституцій супроводжується підвищенням рівня податкової культури та етики, добровільним дотриманням норм права та мінімізацією виникнення податкових деліктів.

Діяльність фіскальних органів країн ЄС щодо здійснення протидії податковому шахрайству регламентована Директивою Ради ЄС 2011/16UE [1] про адміністративне співробітництво у сфері оподаткування, яка являє собою правову основу для автоматичного обміну інформацією між податковими адміністраціями держав-членів ЄС. Водночас кожна з країн має власні надбання й досвід у забезпеченні довіри платників податків до відповідних інституцій. Податкова і митна адміністрація Нідерландів (NTCA) [2] з 2000-х запровадила механізм нагляду, сформований на довірі, взаєморозумінні та прозорості податкового адміністрування між платником податків та податковим органом на противагу традиційній ієрархічній моделі контролю. Податковий орган підписує двосторонню угоду з суб'єктом господарювання, у якій зобов'язується співпрацювати на засадах довіри та прозорості задля забезпечення коректності й оптимальності податкових зобов'язань. Обов'язковою умовою участі в угоді є наявність у платника внутрішньої системи податкового контролю (Tax Control Framework, TCF) [3], розробленої та погодженої країнами ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) [4], з якою Україна співпрацює з 1997 р. та з 2022 р. оновила відповідну взаємодію. Водночас треба зауважити, що усі попередні податкові непорозуміння повинні бути врегульовані до моменту підписання такої угоди. З одного боку, це забезпечує податковому органу можливість систематично верифікувати фінансово-звітну інформацію, а не безпідставно довіряти платнику, з іншого - спрощує механізми ведення контролю. Така співпраця детермінує партнерські відносини, а робота податкового органу набуває сервісних властивостей без домінування контрольних заходів. Проте попередні податкові непорозуміння повинні бути врегульовані до моменту підписання такої угоди.

Польща заклала правові інструменти встановлення довіри платників до податкових органів в Ординації податковій [5; 6]. Усвідомлюючи той факт, що держава завжди має домінантні позиції над платником як в інформаційному, так і в управлінському контекстах, законодавче закріплення «принципу довіри» та обов'язку активного інформування суспільства з боку держави є інструментом, який захищає інтереси платника, робить фіскальний простір збалансованим та знижує витрати на судові тяжби, розв'язання конфліктів між податковим органом і суб'єктом господарювання тощо. Уряд визнає складнощі фіскального законодавства, тому відома засада «незнання закону не звільняє від відповідальності» у Польщі пом'якшується інтенсивним інформуванням бізнесу та

суспільства про актуальні правові норми справляння й адміністрування податків, їх зміну чи скасування, а також роз'ясненням щодо їхньої дії. Обов'язок інспектора, насамперед, - бути помічником платника у правильності нарахування та своєчасності сплати податкового зобов'язання, оформленні податкової звітності та використанні податкових преференцій. У судових спорах платник має право покладатися на попередні рішення та індивідуальні консультації, а у випадку надання податковим органом помилкової інформації негативні наслідки не можуть перекладатися на платника податків. У таких обставинах польські фіскальні органи виконують роль постачальника адміністративних послуг, а не набувають ознак карального органу. Крім цього, Міністерство фінансів Польщі, якому підпорядковуються усі податкові установи, проводить щорічне опитування суб'єктів господарювання на предмет визначення найкращої податкової інституції року. Такий захід стимулює працівників до вдосконалення професійної етики, підвищення рівня інформаційно-цифрової компетентності службовців та покращення комунікацій із платниками.

З іншого боку, варто зазначити парадокс функціонування Естонської податково-митної ради (Estonian Tax and Customs Board) [7], куди спрямовується 99% податкових декларацій платників, що робить Естонію лідером ЄС у забезпеченні ефективності податкового адміністрування. Впровадження цифрових технологій суттєво покращило результат довіри естонських платників податків до національних фіскальних інституцій. Подання звітності через захищену електронну систему ідентифікації (e-ID) та цифровий підпис на базі принципу одноразового введення даних займає до 5 хвилин часу, а автоматизовані цифрові сервіси – до 1 хвилини. Водночас попри досконалий технологічний механізм, за даними аналітиків, довіра до публічних інституцій, у тому числі й фіскальних, знизилася за останні роки з 37% до 30% [8], що пов'язують з економічною нестабільністю, інфляцією та податковими реформами.

В Україні рівень довіри до фіскальних органів традиційно низький. Фактичні податкові реформи, такі як впровадження Податкового кодексу, скорочення суттєвої кількості фіскальних платежів тощо, здебільшого нівелювалися так званими реформами для реформ: перейменуванням фіскальних інституцій, зміною структури підпорядкування податкових установ, безсистемними кадровими ротаціями та збереженням репресивного характеру податкового контролю. Замість формування сервісної моделі та партнерських відносин обслуговування платників податків у фіскальних органах, створилися механізми взаємної недовіри суб'єктів оподаткування.

Емпіричним індикатором рівня довіри бізнесу до фіскальних інституцій може слугувати динаміка кількості скарг, поданих до Ради бізнес-омбудсмена на роботу податкової та митної служб в Україні у 2015-2025 рр. (рис. 1).

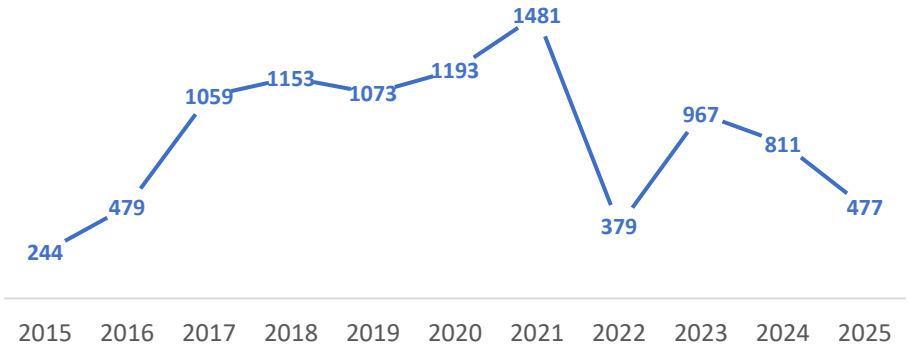

Рис. 1. Динаміка кількості скарг, поданих до Ради бізнес-омбудсмена на роботу фіскальних органів в Україні з 2015 по 2025 рр.

Джерело: складено автором на основі: [9; 10].

Згідно з аналітичною інформацією, зростання кількості звернень впродовж 2015-2021 рр. (з 244 до 1481) можна трактувати не стільки як погіршення роботи фіскальних органів, а радше як прояв інституційної довіри до механізму бізнес-омбудсмена як дієвого й неупередженого каналу захисту прав платників. Проте варто наголосити, що не усі суб'єкти господарювання звертаються зі своїми проблемами до відповідного захисту. Подальше різке скорочення кількості звернень у 2022 р. (377 скарг) є наслідком російського вторгнення та рішенням уряду послабити фіскальне навантаження у зв'язку з введенням воєнного стану та необхідністю релокації бізнесу. Подальша спадна динаміка (2024 2025 рр.) з-поміж інших, раніше зазначених причин, може свідчити не стільки про зменшення конфліктних ситуацій, скільки про зниження віри підприємців у результативність формальних механізмів оскарження дій фіскальних органів в умовах воєнного стану. Цю тезу підтверджують аналітичні матеріали соціологічних опитувань, здійснених Дослідницькою агенцією Info Sapiens, яка здійснює експертизу громадської думки. За оцінками експертів фіскальні інституції є проблемною ланкою для вітчизняного бізнесу, а корупційна складова, на думку респондентів, перевищує загрозу від російської військової агресії. Відповідна динаміка узгоджується з теоретичними положеннями «моделі слизького схилу» Е. Кіхлера [11], згідно з якою низький рівень довіри до податкових органів супроводжується не лише зниженням добровільного комплаєнсу, а й трансформацією самої моделі взаємодії платника з фіскальними інституціями.

Одним із ключових чинників формування дієвих партнерських відносин в Україні між державою та бізнесом відповідно до Національної стратегії доходів до 2030 р. визначено відновлення довіри платників податків до фіскальних органів. Важливо, щоб ця стратегічна ціль не залишилася просто декларативною метою, а стала критичною передумовою для ефективного податкового адміністрування та покращення інвестиційного клімату. Відтак, саме подолання інституційної недовіри є базовим кроком для реалізації виваженої фіскальної політики та збалансування й розширення національного фіскального простору.

Проведений аналіз засвідчує, що довіра до фіскальних органів не є другорядним, а радше, одним з основних інституційних чинників ефективного функціонування фіскального простору держави, оскільки безпосередньо впливає на рівень добровільного податкового комплаєнсу, знижує масштаби податкових деліктів, мінімізує прояви агресивного податкового планування. Водночас соціологічні опитування та емпіричні дані фахових досліджень засвідчують ознаки недовіри бізнесу та суспільства загалом до наявних механізмів захисту прав платників податків в Україні, що актуалізує потребу в цілеспрямованих заходах з її відновлення. Аналізуючи європейський досвід, варто було б запровадити окремі елементи горизонтального моніторингу для бізнесу, до прикладу, замінити частину контрольних заходів на превентивну взаємодію за зразком нідерландської системи, шляхом укладення двосторонньої угоди. Це дало б змогу забезпечити попереднє узгодження податкових позицій платника, знизити рівень невизначеності та ризиковості й сприяти відновленню довіри платників податків до фіскальних інституцій. Поглиблення цифровізації та розширення проактивних податкових сервісів за прикладом естонської моделі не лише мінімізує особистий контакт платника з органом податкового контролю, а й спрощує процес виконання податкових зобов'язань, дозволяючи здійснювати сплату незалежно від місцезнаходження платника. Підвищення прозорості податкової політики, налагодження дієвого зворотного зв'язку між державою й бізнесом у сфері податкового обслуговування, а також посилення роз'яснювальної та консультаційної взаємодії з платниками податків сприятимуть кращому розумінню податкових процедур та зміцненню довіри.

Відтак, реалізація окреслених напрямів, адаптованих до умов воєнної та повоєнної трансформації економіки України, здатна сприяти і відновленню довіри до фіскальних інституцій, і розширенню фіскального простору за рахунок зростання добровільних надходжень обов'язкових платежів до бюджету.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та про скасування Директиви 77/799/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-11/card5#Links [Дата звернення 06.09,2026].

2. Tax Administration. Compliance Approach Large Business. URL: https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontenten/themaoverstijgend/brochures_and_publications/supervision_large_business_in_the_netherlands [Дата звернення 06.09,2026]

3. Tax Control Framework (TCF) – Netherlands. URL: https://www.impero.com/glossary/tax-control-framework-nl [Дата звернення 06.09,2026].

4. Організація економічного співробітництва та розвитку. Міністерства закордонних справ України. Багатостороннє співробітництво. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku [Дата звернення 06.09,2026].

5. Art. 121. Zasada prowadzenia postępowania podatkowego w sposób budzący zaufanie; zasada udzielania informacji. Ordynacja podatkowa. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ordynacja-podatkowa-16799056/art-121.

6. System Informacji Prawnej LEX: URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ordynacja-podatkowa-16799056/art-121 [Дата звернення 06.09,2026].

7. Estonian Tax and Customs Board Republic of Estonia. URL: https://www.emta.ee/en Дата звернення 06.09,2026].

8. OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2026 Results: Estonia. OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2026 Results/ (2026). URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2026-results_c88c8869-en/estonia_5e38c043-en.html

9. Боярчук Д., Лаба М., Шульга Є. Звіт про результати дослідження стану податкового адміністрування в Україні. Дослідницька агенція Info Sapiens. Публікації. Центр соціально-економічних досліджень. CASE Україна. Київ. (2025). URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/376/CASE-UA-the-state-of-tax-administration-in-UA-2024_UKR-stysnuto.pdf;

10. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. (2024). Рада бізнес-омбудсмена. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/333/NACP_presentation_report_2024_UKR.pdf

11. Kirchler E., Hoelzl E., I. Wahl. Enforced versus voluntary tax compliance: The «slippery slope» framework. *Journal of Economic Psychology*. Volume 29, Issue 2. (2008) P. 210-225.

ЛАЙЧУК Світлана,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах трансформації податкової системи України, зумовленої як інтеграційними процесами з Європейським Союзом, так і потребою мобілізації бюджетних ресурсів в умовах воєнного стану, дедалі більшої ваги набуває проблема податкової

грамотності населення та суб'єктів господарювання. Ефективність податкової системи визначається не лише якістю законодавчого регулювання чи досконалістю адміністративних процедур, а й рівнем розуміння громадянами й підприємцями сутності податкових зобов'язань, порядку їх виконання та значення для функціонування держави. Низький рівень податкової грамотності породжує низку негативних наслідків – від технічних помилок у податкових розрахунках до свідомого ухилення від оподаткування та поширення тіньових економічних практик, що підриває фіскальну спроможність держави та довіру суспільства до податкових інституцій.

Європейський досвід у цій сфері становить особливий інтерес для України з огляду на курс держави на євроінтеграцію та необхідність адаптації національної податкової практики до стандартів, вироблених країнами – членами ЄС упродовж десятиліть розвитку сервісно орієнтованого податкового адміністрування. Водночас пряме запозичення закордонних моделей без урахування специфіки вітчизняного інституційного середовища навряд чи дасть очікуваний ефект, що зумовлює потребу критичного осмислення європейського досвіду крізь призму реальних можливостей його імплементації в Україні.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад податкової грамотності, аналіз європейського досвіду її формування та визначення напрямів його адаптації до умов України.

У науковій літературі податкова грамотність розглядається як складова ширшої категорії – податкової культури, що охоплює рівень податкової свідомості, правової обізнаності та відповідальності платників податків. Назаренко І.М. та Кардашева А.А. [3], доводять, що недостатній рівень обізнаності платників з податковим законодавством безпосередньо спричиняє зростання помилок у податкових розрахунках, збільшення кількості податкових правопорушень і формування негативного ставлення до виконання податкових зобов'язань, тоді як низький рівень податкової культури загалом сприяє поширенню тіньових економічних процесів і зниженню довіри до державних інституцій.

Коломієць П.В. [2] розглядає податкову грамотність не лише як індивідуальну характеристику платника податків, а і як інноваційний елемент навчального процесу в закладах вищої освіти, наголошуючи на необхідності системного формування податкових компетентностей ще на етапі здобуття освіти. Такий підхід засвідчує, що податкова грамотність не є явищем, яке формується стихійно в процесі практичної взаємодії з податковою системою, а потребує цілеспрямованого інституційного впливу – освітнього, інформаційного та комунікаційного.

Взаємозв’язок податкової грамотності з ширшими категоріями податкової моралі та податкової дисципліни підтверджують Стеценко Т.В. та Ніщеретов О.Г. [4], які на основі

емпіричного аналізу встановлюють прямий вплив рівня податкової культури і моралі на добровільність виконання платниками податкового обов'язку в Україні. Дослідники наголошують на потребі проведення широкомасштабних соціологічних досліджень для ідентифікації соціально-економічних та інституційних факторів, що впливають на податкову мораль вітчизняних платників, а також на важливості запровадження податкового виховання на всіх рівнях освітньої системи.

Європейський досвід формування податкової грамотності та культури. Аналіз практики країн Європейського Союзу дає підстави виокремити кілька напрямів, у яких досягнуто найбільш відчутних успіхів у підвищенні рівня податкової обізнаності населення. Іванишина О. та Романюк М. [1], досліджуючи практику електронного податкового декларування в країнах ЄС, встановлюють, що технологічна доступність і зручність податкових сервісів є одним із визначальних чинників формування позитивної податкової культури: спрощення процедури подання декларацій, зокрема через попередньо заповнені форми та інтуїтивно зрозумілі цифрові платформи, суттєво знижує психологічні та інформаційні бар'єри, які традиційно асоціюються зі сплатою податків. Автори констатують, що навіть за наявності технологічно розвинених сервісів рівень довіри платників до електронних інструментів декларування залишається чинником, що потребує окремої уваги, оскільки технологічна досконалість сама собою не гарантує зростання податкової грамотності без супутньої роз'яснювальної роботи.

Ширший, ціннісний вимір європейського досвіду розкриває Трещов М. [5], який аналізує податкову культуру крізь призму європейських цінностей та стандартів публічного адміністрування. Дослідник доводить, що в європейській практиці податкова культура розглядається як складова концепції належного врядування, а ключовими інструментами підвищення податкової дисципліни виступають цифровізація податкових процедур, спрощення податкового законодавства та сервісна орієнтація фіскальних органів у взаємодії з платниками. Важливо, що європейський підхід передбачає не каральну, а партнерську модель відносин між державою та платником податків, у якій держава розглядається не лише як контролюючий орган, а і як суб’єкт, відповідальний за створення умов для добровільного й свідомого виконання податкових обов'язків.

Узагальнення розглянутих підходів дає змогу виділити три взаємопов’язані складові європейської моделі формування податкової грамотності: інституційну (розбудова сервісно орієнтованих податкових органів), технологічну (цифровізація податкового адміністрування та спрощення процедур) та освітньо-комунікаційну (системне податкове виховання на всіх рівнях освіти та постійна роз'яснювальна робота з платниками).

Можливості застосування європейського досвіду в Україні. З огляду на проаналізовані підходи, доцільно виокремити кілька напрямів адаптації європейського досвіду до умов вітчизняної податкової системи.

1. Подальший розвиток цифрових сервісів податкового адміністрування – попередньо заповнених декларацій, інтуїтивно зрозумілих особистих кабінетів платника, мобільних застосунків – має супроводжуватися системною роз'яснювальною роботою, спрямованою на підвищення довіри населення до таких інструментів, а не лише на їх технічну доступність.

2. Доцільним є впровадження елементів податкового виховання в освітні програми закладів загальної середньої та вищої освіти за прикладом підходів, що вже практикуються в окремих країнах ЄС, з метою формування податкової грамотності як компетентності, що закладається ще до початку самостійної економічної діяльності громадянина.

3. Важливим є поступовий перехід від переважно контрольної до партнерської моделі взаємодії податкових органів із платниками, що передбачає розвиток сервісної функції державної податкової служби, спрощення мови податкових роз'яснень та підвищення інформаційної прозорості податкового адміністрування.

4. Зважаючи на встановлений дослідниками зв'язок між податковою грамотністю та соціальною відповідальністю бізнесу, доцільним є стимулювання суб'єктів господарювання до добровільного розкриття інформації про податкову поведінку та участі в освітніх ініціативах з підвищення податкової грамотності працівників і контрагентів.

Водночас пряме перенесення європейських практик на вітчизняний ґрунт має враховувати специфічні виклики, притаманні Україні, – зокрема, наслідки тривалого періоду низької довіри до державних інституцій, обмеженість бюджетних ресурсів для масштабних освітніх ініціатив в умовах воєнного стану та потребу одночасного вирішення завдань мобілізації бюджетних надходжень і формування довгострокової культури добровільної сплати податків. Це означає, що адаптація європейського досвіду має відбуватися поетапно, з пріоритизацією тих інструментів, які дають змогу поєднати короткострокові фіскальні потреби держави з довгостроковою метою підвищення податкової грамотності та культури суспільства.

Проведене дослідження дало змогу встановити, що податкова грамотність є важливою складовою податкової культури та безпосередньо впливає на рівень добровільного виконання податкових зобов'язань, поширення тіньових економічних процесів і довіру суспільства до державних інституцій. Європейський досвід засвідчує, що ефективне підвищення податкової грамотності потребує комплексного поєднання інституційних, технологічних та освітньо-комунікаційних інструментів, а також переходу від контрольної до партнерської моделі взаємодії держави з платниками податків. Для України застосування цього досвіду є

актуальним і водночас вимагає адаптації до специфічних умов воєнного часу та обмежених ресурсних можливостей, що визначає доцільність поетапного, пріоритизованого впровадження окремих елементів європейської моделі формування податкової грамотності.

Список використаних джерел:

1. Іванишина О., Романюк М. Декларування податків як спосіб підвищення рівня податкової культури: досвід країн ЄС. *Економіка та суспільство.* 2025. № 74. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6061

2. Коломієць П.В. Податкова грамотність як інноваційний елемент навчального процесу в закладах вищої освіти України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70), ч. 2, № 2. С. 75–79. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/16.pdf

3. Назаренко І.М., Кардашева А.А. Податкова грамотність і податкова культура як інституційна основа соціальної відповідальності бізнесу. *Актуальні проблеми сталого розвитку.* 2026. Т. 3, № 5. С. 129–135. URL: https://journals.csr.com.ua/index.php/sustainability/uk/article/view/527

4. Стеценко Т.В., Ніщеретов О.Г. Податкова культура та податкова мораль: вплив на виконання податкового обов'язку в Україні. *Соціальна економіка*. 2021. № 61. С. 83–91. URL: https://periodicals.karazin.ua/soceconom/article/view/17701

5. Трещов М. Податкова культура крізь призму європейських цінностей та стандартів публічного адміністрування. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* 2026. № 19. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2026-19-02-02.

МІРОШНИЧЕНКО Інга,
кандидат економічних наук, доцент,
Українська державна льотна академія, Україна

ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ

В умовах економічних трансформацій, цифровізації фінансових відносин та поступового наближення України до європейських стандартів особливого значення набуває рівень фінансової культури населення. Її важливою складовою є податкова грамотність, оскільки розуміння принципів оподаткування безпосередньо впливає на поведінку громадян, виконання ними податкових зобов’язань та ставлення до державної фінансової політики. Для України ця проблема додатково загострюється необхідністю забезпечення стабільних

бюджетних надходжень, підвищення добровільної сплати податків та зміцнення довіри між державою і платниками.

Податки є одним із основних інструментів формування державних фінансових ресурсів, тому ставлення громадян до виконання податкових обов'язків має важливе суспільно-економічне значення [1, с. 328]. Водночас податкова поведінка залежить не лише від рівня доходів або наявності контролю з боку держави, а й від того, наскільки людина розуміє власні права та обов'язки як платника податків. Саме тому податкову грамотність доцільно розглядати як складову ширшої фінансової культури, що охоплює здатність людини усвідомлено приймати рішення щодо доходів, витрат, заощаджень, кредитування та виконання фінансових зобов'язань.

Податкова грамотність передбачає знання основних видів податків, розуміння механізмів їх сплати, уміння користуватися доступними електронними сервісами та здатність оцінювати наслідки недотримання встановлених вимог [2]. Високий рівень таких знань сприяє більш відповідальній фінансовій поведінці та зменшує ризик ненавмисного порушення податкових правил. Водночас недостатня обізнаність населення може породжувати недовіру до податкової системи, поширення стереотипів щодо сплати податків та уникнення фінансових зобов'язань.

У сучасних умовах важливого значення набуває цифровий формат взаємодії держави і громадян. Електронні кабінети, онлайн-декларування, автоматизовані сервіси та цифрові інструменти комунікації спрощують виконання податкових обов'язків, але водночас потребують від населення базових цифрових і фінансових компетентностей. Тому підвищення податкової грамотності має відбуватися не лише через традиційне інформування, а й шляхом формування практичних навичок, починаючи з освітнього середовища та продовжуючи в системі фінансової просвіти дорослого населення.

Для України важливим є формування такого підходу, за якого сплата податків сприйматиметься не виключно як вимога держави, а як складова відповідальної економічної поведінки. Цьому можуть сприяти зрозуміла податкова комунікація, доступне роз'яснення законодавства, підвищення прозорості використання бюджетних коштів та розвиток цифрових сервісів. У результаті податкова грамотність здатна виконувати не лише освітню, а й суспільну функцію, сприяючи поширенню відповідальної фінансової поведінки та зміцненню податкової дисципліни.

Формування податкової грамотності передбачає не лише засвоєння базових теоретичних відомостей, а й розвиток практичних умінь, необхідних для відповідальної фінансової поведінки. Основні складові податкової грамотності та їхнє значення для населення узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні складові податкової грамотності населення та їх практичне значення [3], [4], [5].

Складова податкової грамотності	Практичний зміст	Очікуваний вплив на фінансову поведінку
Розуміння податкових зобов'язань	Усвідомлення видів податків, порядку їх сплати та строків виконання	Підвищення відповідальності за виконання фінансових зобов'язань
Знання прав платника податків	Розуміння можливостей отримання податкових пільг, відшкодувань і захисту власних прав	Формування впевненішої та більш обґрунтованої фінансової поведінки
Уміння користуватися податковими сервісами	Використання електронних кабінетів, онлайн-декларування та цифрових послуг	Спрощення взаємодії з державою та зниження адміністративних бар'єрів
Навички фінансового планування	Урахування податкових платежів під час формування особистого або сімейного бюджету	Раціональніше управління доходами та витратами
Розуміння суспільного значення податків	Усвідомлення ролі податкових надходжень у фінансуванні державних і соціальних потреб	Посилення мотивації до добровільного виконання податкових обов'язків
Податкова цифрова компетентність	Здатність знаходити актуальну інформацію та перевіряти її в офіційних електронних ресурсах	Зменшення ризику помилок, дезінформації та ненавмисних порушень

Як показує табл. 1, податкова грамотність охоплює не лише знання податкових правил, а й практичну здатність застосовувати їх у повсякденному фінансовому житті. Поєднання інформаційної, правової, цифрової та поведінкової складових сприяє формуванню більш усвідомленої взаємодії громадян із податковою системою та створює передумови для зміцнення добровільної податкової дисципліни.

Отже, податкова грамотність є важливою складовою фінансової культури населення, оскільки визначає здатність громадян розуміти податкові правила, виконувати фінансові зобов'язання та усвідомлювати значення податків для функціонування держави. Її розвиток може сприяти зменшенню кількості ненавмисних порушень, підвищенню добровільної податкової дисципліни та формуванню більш відповідальної економічної поведінки.

Для українського суспільства важливими є підвищення фінансово-податкової грамотності, розвиток цифрових сервісів та прозорої взаємодії держави з платниками. В умовах воєнних дій це сприяє стабільності бюджетних надходжень і фінансуванню оборони, соціальної сфери та критичної інфраструктури. У період повоєнного відновлення податкова обізнаність населення сприятиме відповідальному виконанню зобов'язань, підтримці підприємництва та формуванню фінансової стійкості держави.

Таким чином, підвищення податкової грамотності варто розглядати не лише як освітнє завдання, а як один із чинників зміцнення фінансової культури, податкової дисципліни та довіри до державних інституцій. У довгостроковій перспективі це створює підґрунтя для формування більш зрілої фінансової поведінки населення та підвищення стійкості національної економіки.

Список використаних джерел

1. Ставерська Т.О., Жилякова О.В., Лисак Г.Г. Теоретичне обґрунтування складових культури фінансових стосунків. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. №2. С. 323–229. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-39

2. Трещов М. Податкова культура крізь призму європейських цінностей та стандартів публічного адміністрування. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. № 19. 2026. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2026-19-02-02

3. Назаренко І.М., Кардашева А.А. Податкова грамотність і податкова культура як інституційна основа соціальної відповідальності бізнесу. *Актуальні проблеми сталого розвитку*, *3*(5). 2026. С. 129-135. DOI: https://doi.org/10.60022/3(5)-15S

4. Мельник Л.О. Напрями формування податкової культури. *Економіка та суспільство*. Випуск 26. 2021. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-37

5. Безділь М.Б., Данилюк М.М., Дмитришин М.В. Формування шляхів підвищення фінансової грамотності молоді. *Економіка та суспільство.* Випуск 71. 2025. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-146

МИСКІН Юрій,
доктор економічних наук, професор,
Державний податковий університет, Україна
МИСКІНА Оксана,
кандидат економічних наук,
Державний податковий університет, Україна

ЕТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ФЕНОМЕН ПОДАТКОВОЇ МОРАЛІ

Етика економічної поведінки та феномен податкової моралі посідають особливе місце у сучасному дослідженні податкових відносин, оскільки дають змогу пояснити ті аспекти поведінки платників податків, які неможливо повною мірою розкрити за допомогою лише правових або суто економічних категорій. Традиційний підхід до економічної поведінки тривалий час ґрунтувався на припущенні про раціонального суб’єкта, який прагне максимізувати власну корисність та мінімізувати витрати. За такої логіки податкове рішення

розглядається переважно як результат зіставлення потенційної економії від зменшення податкових платежів із ймовірністю виявлення порушення та застосування відповідних санкцій. Проте реальна поведінка платників значно складніша. На прийняття рішень впливають не лише матеріальні стимули, а й моральні переконання, довіра до держави, сприйняття справедливості, соціальні норми, професійні стандарти та усвідомлення власної відповідальності перед суспільством. Про це достатньо детально розкрито у працях [1-5]. Проте комплексного підходу до осмислення етики економічної поведінки та феномену податкової моралі на даний момент ще немає, що і обґрунтовує актуальність дослідження.

У цьому контексті етика економічної поведінки може розглядатися як система моральних орієнтирів, ціннісних установок і нормативних переконань, які визначають вибір суб'єкта між альтернативними моделями економічної діяльності. Важливо, що такі альтернативи можуть бути формально правомірними, однак істотно відрізнятися за своїми соціальними наслідками. Саме тому етичний вимір економічної поведінки виходить за межі простого дотримання правових норм. Він пов'язаний із категоріями добросовісності, справедливості, солідарності, відповідальності та довіри. У сфері оподаткування це набуває особливої ваги, оскільки податковий обов'язок одночасно має юридичний, економічний і суспільний характер.

Податкові відносини за своєю природою поєднують імперативність державного регулювання з певною свободою економічного вибору платника податків. Суб'єкт господарювання самостійно визначає організаційну структуру бізнесу, джерела фінансування, способи здійснення господарських операцій, можливості застосування передбачених законодавством податкових режимів та інструментів планування. Відповідно, у межах правового поля може існувати декілька моделей поведінки, починаючи від обережного податкового планування і завершуючи використанням складних конструкцій мінімізації податкових зобов'язань. Проблема полягає в тому, що формальна законність конкретного рішення не завжди означає його відповідність принципам добросовісності та суспільної відповідальності.

Прагнення підприємства до оптимізації витрат, у тому числі податкових, саме по собі не може розглядатися як негативне явище. Раціональне управління ресурсами є невід'ємною складовою господарської діяльності, а податкове планування належить до законних інструментів фінансового менеджменту. Водночас податки виконують значно ширшу функцію, ніж просте вилучення частини доходу на користь держави. Вони формують фінансову основу функціонування публічних інститутів, забезпечення суспільних благ, підтримання інфраструктури, фінансування соціальних програм та виконання державою

інших суспільно значущих функцій. Тому ставлення до податкового обов'язку не може визначатися виключно через категорію індивідуальної економічної вигоди.

Саме на цьому перетині приватного і публічного інтересів виникає феномен податкової моралі. Її доцільно розглядати як внутрішню нормативно-ціннісну установку платника, яка визначає його готовність добровільно та добросовісно виконувати податковий обов'язок. Податкова мораль не зводиться до страху перед контролюючими органами або можливістю застосування штрафних санкцій. Її сутність полягає в тому, що особа визнає податок соціально необхідним платежем і сприймає власну участь у його сплаті як складову взаємної відповідальності держави, бізнесу та суспільства. У такому розумінні податкова дисципліна набуває не лише примусового, а й добровільного характеру.

Рівень податкової моралі значною мірою залежить від того, наскільки легітимною та справедливою платники податків вважають податкову систему. Якщо правила оподаткування є зрозумілими, передбачуваними та однаковими для економічних суб'єктів, а бюджетні ресурси використовуються прозоро й результативно, формується сприятливе середовище для добровільного виконання податкового обов'язку. Платник у такому випадку бачить взаємозв'язок між сплаченими податками та суспільними результатами їх використання. Навпаки, відчуття несправедливості, вибірковості правозастосування, непрозорості бюджетних рішень або неефективного використання публічних ресурсів може послаблювати внутрішню мотивацію до сумлінної поведінки.

Таким чином, податкова мораль є не лише характеристикою окремого платника податків, а й своєрідним відображенням якості функціонування державних інститутів. Вона формується під впливом історичного досвіду взаємодії громадян і бізнесу з державою, особливостей податкової політики, рівня довіри до органів влади, практики адміністрування податків та сприйняття справедливості розподілу податкового навантаження. Якщо податкова система протягом тривалого часу сприймається як інструмент одностороннього вилучення ресурсів без належної суспільної віддачі, податковий обов'язок поступово втрачає моральну легітимність. За таких умов платник податків схильний сприймати державу як зовнішнього контрагента, а виконання податкового обов'язку – як вимушену економічну втрату.

Важливим чинником податкової моралі є довіра. Саме вона створює передумови для переходу від моделі «контроль – санкція – примус» до моделі добровільного податкового комплаєнсу. Довіра, однак, не виникає лише внаслідок інформаційних кампаній або закликів до сумлінної сплати податків. Вона формується через послідовну практику державного управління, передбачуваність податкових правил, однаковість їх застосування та зрозумілий зв'язок між податковими надходженнями і якістю публічних послуг. Саме тому податкова

мораль може розглядатися як своєрідний нематеріальний ресурс податкової системи, накопичення якого потребує тривалого часу, але втрата якого може відбутися досить швидко.

Особливого значення набуває проблема співвідношення індивідуальної економічної раціональності та колективної відповідальності. Для окремого підприємства зменшення податкових витрат може бути цілком логічним управлінським завданням, оскільки дозволяє спрямувати більше ресурсів на інвестиції, розвиток виробництва або підвищення конкурентоспроможності. Проте аналогічна поведінка, поширена серед значної кількості суб'єктів, може мати протилежний сукупний результат – скорочення дохідної частини бюджету та послаблення фінансової спроможності держави. Виникає своєрідна проблема колективної дії: те, що є раціональним для окремого суб'єкта, не завжди є раціональним для економічної системи загалом.

Саме тут податкова мораль виконує функцію внутрішнього регулятора. Вона встановлює для суб'єкта певні етичні межі економічної поведінки, які можуть бути ширшими за межі формальної юридичної заборони. Платник податків може відмовитися від використання певної схеми не тому, що вона прямо заборонена законом, а тому, що вважає її несумісною з принципами добросовісності, справедливості або відповідального ведення бізнесу. Такий підхід означає перехід від розуміння податкового законодавства як виключно набору дозволів і заборон до усвідомлення його суспільного призначення.

Ця обставина особливо важлива для розмежування законної оптимізації та агресивного податкового планування. Використання передбачених законодавством податкових пільг, вибір оптимальної організаційно-правової форми чи раціональне структурування фінансових потоків не є саме по собі проявом неетичної поведінки. Проблема виникає тоді, коли юридичні можливості використовуються переважно для штучного зменшення податкової бази без належного економічного змісту операцій. У таких випадках формальна відповідність букві закону може вступати в суперечність із його цільовим призначенням. Податкова мораль у цьому випадку виступає механізмом, який дає змогу враховувати не тільки юридичну допустимість, а й суспільні наслідки відповідного рішення.

Не менш важливим є поведінковий аспект податкової моралі. Економічні рішення приймаються не в соціальному вакуумі. Суб'єкти господарювання орієнтуються на поведінку конкурентів, професійного середовища та партнерів. Якщо агресивне податкове планування сприймається у певному бізнес-середовищі як звичайна практика, окремому підприємству складніше дотримуватися більш консервативної моделі поведінки, оскільки воно може вважати себе економічно менш конкурентоспроможним. Водночас у середовищі, де високо цінуються прозорість, репутація та соціальна відповідальність, саме ці характеристики можуть ставати важливими чинниками прийняття податкових рішень.

Отже, податкова мораль формується під впливом комплексу взаємопов’язаних чинників: інституційної довіри, сприйняття справедливості, якості державного управління, прозорості використання бюджетних ресурсів, професійної етики, корпоративної культури та соціальних норм. Її не можна сформувати виключно посиленням контролю або збільшенням санкцій. Контроль є необхідним елементом функціонування податкової системи, однак він не здатен повністю замінити внутрішню мотивацію платника податків. Надмірна орієнтація лише на примусові інструменти може, навпаки, посилювати взаємну недовіру та стимулювати пошук способів мінімізації податкових втрат.

У цьому аспекті податкова мораль виступає важливим елементом інституційної спроможності податкової системи. Високий рівень добровільної дисципліни дає змогу зменшити витрати на контроль і адміністрування, підвищити передбачуваність бюджетних надходжень та забезпечити більш стабільні відносини між державою і платниками податків. Відповідно, морально-етичний вимір оподаткування має не лише філософське або соціальне значення, а й безпосередні економічні наслідки.

Таким чином, етика економічної поведінки та податкова мораль становлять взаємопов’язані категорії, через які розкривається внутрішній механізм формування податкової дисципліни. Право визначає формальні межі допустимої поведінки, тоді як етика визначає ставлення суб’єкта до цих меж і до суспільного призначення податків. Податкова мораль, у свою чергу, поєднує ці два виміри, формуючи готовність платника податків співвідносити власний економічний інтерес із ширшим суспільним інтересом.

Такий підхід дозволяє відійти від спрощеного трактування податкових відносин як постійного протистояння держави та платника податків. Насправді вони є складною системою взаємодії, у якій поведінка кожної сторони впливає на поведінку іншої. Держава через якість податкової політики, прозорість, передбачуваність та справедливість формує інституційні передумови для довіри. Бізнес, своєю чергою, через професійну доброчесність, відповідальне планування та дотримання етичних стандартів впливає на рівень легітимності податкових відносин. Суспільство оцінює результати цієї взаємодії через якість публічних благ та рівень соціальної справедливості.

У підсумку податкову мораль доцільно розглядати як один із фундаментальних нематеріальних ресурсів сучасної податкової системи. Її значення полягає не лише у сприянні добровільній сплаті податків, а й у формуванні такого типу економічної поведінки, за якого рішення суб’єкта оцінюється одночасно з позицій економічної доцільності, правомірності та суспільної відповідальності. Саме тому розвиток податкової культури не може обмежуватися підвищенням рівня податкової грамотності. Він має передбачати формування стійких ціннісних установок, заснованих на добросовісності, справедливості, взаємній довірі та

усвідомленні суспільного призначення податків. За таких умов податкове планування зберігає свою економічну функцію, але водночас набуває ознак відповідального управлінського рішення, що враховує не тільки приватну вигоду, а й довгострокову стійкість публічних фінансів та економічної системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція). Київ : Алерта, 2013. 384 с.

2. Башинський І. А. Проблемні аспекти формування податкової культури в Україні. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2014. № 31. P. 61–65.

3. Василенко А. В. Формування податкової культури в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf (дата звернення: 16.04.2026).

4. Kovalenko Y., Tkachyk F., Dmytriv V., Dubovyk O., Shevchuk O., Myskin Y. Information Systems in Fiscal Administration and Modeling of Excise Tax. Journal of Information Technology Management. 2023. Т. 15, № 4. С. 120–138. DOI: 10.22059/jitm.2023.94713. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/47ad6326-8b09-4528-aba1-f39e4293a3ce/content

5. Мискін Ю., Краєвський В., Гулянський О., Лекарь С., Іванишина О., Мискіна О. Моделювання поведінки платників податків: експериментальний аналіз реакцій на параметри податкової гри. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 3(68). 2026. С. 207–234. https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.68.2026.5223

ПЕТРЕНКО Людмила,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
ХУДІКОВ Павел,
аспірант 4-го року навчання спеціальності «Економіка»,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ПОДАТКОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

В умовах нестабільного економічного середовища податкова дисципліна набуває особливого значення як для держави, так і для суб’єктів господарювання. Для підприємства своєчасне та повне виконання податкових зобов’язань є не лише вимогою законодавства, а й

важливою передумовою фінансової стабільності, ділової репутації та зниження ризиків, які можуть негативно впливати на його економічну безпеку.

Економічну безпеку підприємства доцільно розглядати як стан захищеності його ресурсів, фінансових інтересів та господарських процесів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує можливість стабільного функціонування та розвитку. У цьому контексті податкові ризики є окремою групою фінансових та правових загроз. До них можна віднести ризик виникнення податкового боргу, застосування штрафних санкцій, донарахування податкових зобов'язань за результатами перевірок, блокування податкових накладних, втрати ліквідності через непередбачені податкові платежі, а також репутаційні ризики.

Отже, податкову дисципліну підприємства можна визначити як системне та своєчасне виконання податкових обов'язків, забезпечення достовірності податкової звітності, належне документування господарських операцій і здійснення внутрішнього контролю за податковими ризиками. При цьому важливо перейти від розуміння податкової дисципліни виключно як виконання законодавчих вимог до її трактування як інструменту управління економічною безпекою підприємства.

Європейський досвід свідчить про поступову трансформацію податкового адміністрування від переважно контрольної моделі до системи, орієнтованої на управління ризиками та стимулювання добровільного дотримання податкових правил. Показовим у цьому аспекті є підхід OECD до compliance risk management, який передбачає послідовне виявлення, оцінювання та пріоритизацію ризиків, визначення способів реагування, моніторинг результатів та оцінку ефективності застосованих заходів. За даними OECD, близько 85 % податкових адміністрацій мають формалізовану стратегію управління ризиками податкового комплаєнсу [1].

Важливою тенденцією є також цифровізація податкового адміністрування. Електронне подання звітності, електронні платежі, автоматизоване зіставлення інформації, використання великих масивів даних та інструментів штучного інтелекту поступово стають невід'ємними елементами сучасної системи податкового контролю. OECD зазначає, що приблизно 80 % податкових адміністрацій використовують big data у своїй діяльності, а застосування штучного інтелекту для підвищення ефективності податкового адміністрування вже набуло широкого поширення [1-2].

Особливого значення набуває перехід від традиційних перевірок до превентивного управління податковими ризиками. Цифрові інструменти дозволяють податковим органам здійснювати автоматизовану перевірку даних, зіставляти інформацію з різних джерел і концентрувати контрольні заходи на операціях та платниках із підвищеним рівнем ризику.

Такий підхід одночасно може зменшувати адміністративне навантаження на сумлінний бізнес та підвищувати ефективність боротьби з навмисним ухиленням від оподаткування [2].

Для підприємств це означає необхідність розвитку власної системи податкового комплаєнсу. Її функціонування має передбачати регулярний моніторинг податкових зобов'язань, контроль строків подання звітності та сплати податків, перевірку первинних документів, оцінювання контрагентів, контроль ризикових господарських операцій та документування прийнятих податкових рішень.

Україна вже здійснює окремі кроки у напрямі наближення податкового адміністрування до сучасних європейських практик. Важливим стратегічним документом у цьому напрямі є Національна стратегія доходів до 2030 року, реалізація якої передбачає підвищення ефективності та прозорості податкового адміністрування, посилення рівня дотримання податкового законодавства та наближення відповідних процедур до європейських стандартів [3].

Показовим є запровадження в Україні експерименту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (compliance risks), який було розпочато у 2024 році. Паралельно здійснюється робота щодо впровадження електронного аудиту та обробки даних у форматі SAF-T UA. За інформацією Державної податкової служби України, розвиток e-audit має сприяти підвищенню ефективності контрольних процедур, зменшенню впливу людського фактора та підвищенню прозорості податкового контролю [4].

Водночас механічне перенесення європейських практик в українські умови є недоцільним. Їх адаптація має враховувати особливості українського бізнес-середовища, рівень цифрової зрілості підприємств, воєнні ризики, нестабільність окремих економічних процесів та необхідність одночасного забезпечення фіскальних інтересів держави й захисту прав платників податків.

На нашу думку, перспективною є модель, за якої податкова дисципліна підприємства формується на трьох взаємопов'язаних рівнях:

– нормативний рівень — забезпечення відповідності діяльності підприємства вимогам податкового законодавства та своєчасного виконання податкових зобов'язань.

– організаційно-управлінський рівень — створення внутрішньої системи податкового комплаєнсу, розподіл відповідальності за податкові процеси, внутрішній контроль та регулярне оцінювання податкових ризиків.

– цифрово-аналітичний рівень — використання інформаційних систем для автоматизації контролю податкових зобов'язань, аналізу операцій, виявлення потенційних ризиків і прогнозування можливих фінансових наслідків.

Запровадження такої моделі дозволить змістити акцент із реагування на вже виниклі податкові порушення на їх попередження. Саме превентивний характер податкового комплаєнсу є одним із перспективних напрямів розвитку системи економічної безпеки підприємства [5].

Для України доцільними є такі напрями адаптації європейського досвіду:

– розвиток ризик-орієнтованого підходу до податкового контролю;

– подальша цифровізація податкового адміністрування та розвиток e-audit;

– розширення використання автоматизованого аналізу даних для виявлення податкових ризиків;

– стимулювання добровільного дотримання податкового законодавства;

– розвиток внутрішнього податкового комплаєнсу на підприємствах;

– підвищення прозорості взаємодії між бізнесом і податковими органами;

– удосконалення механізмів попереднього інформування платників про потенційні податкові ризики;

– зменшення адміністративного навантаження на підприємства з низьким рівнем податкового ризику.

Таким чином, європейський досвід демонструє, що ефективна податкова дисципліна формується не лише через посилення контролю та санкцій, а насамперед через поєднання цифрових технологій, ризик-орієнтованого управління, прозорості та стимулювання добровільного комплаєнсу. Для підприємства це створює можливість перетворити податкову функцію з переважно адміністративного обов’язку на елемент системи управління економічною безпекою.

В Україні вже створюються передумови для такого переходу: реформування податкового адміністрування, розвиток системи управління compliance-ризиками, впровадження e-audit та SAF-T UA відповідають загальному напряму цифрової трансформації податкових систем [5, 6].

Податкова дисципліна є важливим чинником забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки безпосередньо впливає на його фінансову стабільність, правову захищеність та ділову репутацію. Європейський досвід свідчить про ефективність переходу до ризик-орієнтованого та цифрового податкового адміністрування, заснованого на превенції порушень і стимулюванні добровільного виконання податкових обов’язків. Для України перспективним є подальше впровадження таких підходів із одночасним розвитком внутрішнього податкового комплаєнсу підприємств. Це сприятиме зниженню податкових ризиків, підвищенню фінансової стійкості суб’єктів господарювання та зміцненню їх економічної безпеки в умовах європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. OECD. Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2024_2d5fba9c-en.html
2. OECD. Tax Administration Digitalisation and Digital Transformation Initiatives. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-digitalisation-and-digital-transformation-initiatives_c076d776-en.html/
3. Державна податкова служба України. State Tax Service: key implementation results of the National Revenue Strategy in 2024. 12.03.2025. URL: https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/878324.html/
4. Державна податкова служба України. Digital transformation of the main processes of control and verification work. 01.10.2024. URL: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/827504.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3nv_tzZN5lo3LJX_oGdqetLICqtGmMtg-UVRETpKbiy4uZSjOZnmUm8v0_aem_rtzpW8CQ0UfbM5veT8JE_w
5. Державна податкова служба України. State Tax Service together with the EU4PFM continues its digital transformation. 02.05.2025. https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/1028472.html
6. OECD. Tax Administration 2025. Compliance management. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2025_cc015ce8-en/full-report/introduction_e988a17f.html

РОМАНЮК Максим,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
Державний податковий університет, Україна

ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС ЯК ЧИННИК ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У сучасних умовах постійних змін та ускладнення податкового законодавства, розширення звітних та інформаційних обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності й цифровізації податкового адміністрування особливого значення набуває професійне податкове консультування. Фахова допомога податкових консультантів сприяє правильному визначенню податкових зобов'язань, своєчасному поданню звітності, оцінюванню податкових ризиків та належній взаємодії з податковими органами [1].

За підходом OECD, професійні надавачі податкових послуг — податкові консультанти, бухгалтери та інші фахівці — відіграють важливу роль у забезпеченні виконання податкових обов'язків суб'єктами підприємницької діяльності. Розвиток цифрових технологій та електронної звітності змінює характер і роль таких послуг, посилюючи їх значення у процесах податкового адміністрування та виконання підприємствами податкових обов'язків [2].

Вплив податкового консультування на виконання податкових зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності насамперед проявляється через інформаційний, процедурний, ризик-орієнтований та превентивний механізми. Податковий консультант сприяє правильному застосуванню норм податкового законодавства, своєчасному виконанню податкових обов'язків, виявленню потенційних податкових ризиків та запобіганню помилкам, які можуть призвести до податкових спорів і застосування фінансових санкцій.

Показовим прикладом високого рівня інституціоналізації професійного податкового консультування є Німеччина. За офіційною статистикою Федеральної палати податкових консультантів (Bundessteuerberaterkammer), станом на 1 січня 2026 р. у податкових палатах Німеччини було зареєстровано 105 953 члени, з яких 89 549 — податкові консультанти. За рік кількість податкових консультантів збільшилася на 0,6 %, а загальна кількість членів палат — на 1,1 %. Кількість визнаних професійних товариств зросла з 14 670 до 15 232, тобто на 3,8 % [3].

Наведені показники свідчать про значний масштаб та подальший розвиток інституційної мережі професійного податкового консультування в Німеччині, що опосередковано характеризує сформований попит на такі послуги з боку суб'єктів підприємницької діяльності та інших платників податків.

Водночас статистика BStBK не містить даних про кількість підприємців — клієнтів податкових консультантів, тому зазначені показники не можуть розглядатися як прямий доказ причинного впливу консультування на обсяг податкових надходжень. Їх доцільно трактувати як непряме підтвердження масштабів професійної діяльності та системної ролі податкового консультування у забезпеченні податкової дисципліни суб'єктів підприємницької діяльності.

Характерною є також структура професії в Німеччині. Станом на 1 січня 2026 р. 65,9 % податкових консультантів були самозайнятими, а 34,1 % — працювали за наймом; відповідно, 59 519 консультантів здійснювали діяльність самостійно, а 30 817 були найманими працівниками [3]. Це характеризує податкове консультування як сформовану професійну сферу, представлену як самостійною діяльністю фахівців, так і їх інтеграцією в організаційні структури.

Вартим уваги є і досвід Польщі у сфері податкового консультування. У 2025 р. уряд Польщі схвалив законодавчі зміни, спрямовані на підвищення ефективності, прозорості та

якості таких послуг. У документах Міністерства фінансів Польщі зазначено, що податкові консультанти можуть допомагати суб'єктам виконувати податкові зобов'язання або виконувати від їхнього імені інформаційні, звітні та пов'язані з податковим інформуванням обов'язки. Метою таких змін визначено, зокрема, підвищення безпеки та захисту платників податків та інших суб'єктів, на яких покладено відповідні публічно-правові обов'язки [4].

Отже, польський досвід демонструє розширення ролі податкового консультанта від надання професійних рекомендацій до безпосередньої участі у виконанні податкових, інформаційних та звітних процедур. Це посилює значення консультанта як професійного посередника у взаємодії між підприємцем і державою.

Важливим напрямом розвитку сфери податкового консультування є також інтеграція у цифрове середовище. За даними OECD, у 2023 р. 91,4 % податкових адміністрацій використовували електронні перевірки дотримання вимог у процесі подання декларацій, зокрема автоматизовані перевірки під час заповнення, подання або після подання декларації [5]. Ця тенденція змінює характер взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності з податковими органами та підвищує значення професійної допомоги у підготовці звітності, використанні електронних сервісів та виконанні інформаційних вимог.

Окремим напрямом участі професійних посередників у податковому адмініструванні є механізм DAC6, запроваджений у ЄС для обов'язкового розкриття інформації про певні транскордонні податкові домовленості. У випадках, визначених законодавством, відповідні посередники, зокрема надавачі податкових послуг, зобов'язані повідомляти податкові органи про транскордонні домовленості, що відповідають установленим критеріям звітності. До листопада 2024 р. до центрального каталогу DAC6 було подано 60 734 повідомлення [6].

Значення DAC6 полягає не лише у контролі за транскордонними операціями. Механізм передбачає так званий «early alert» — раннє попередження, завдяки якому податкові органи отримують інформацію про потенційні податкові ризики. Таким чином, професійні посередники в передбачених законодавством випадках стають частиною механізму забезпечення податкової прозорості та запобігання агресивному податковому плануванню [6].

Наведені приклади дозволяють визначити основні напрями впливу податкового консультування на виконання податкових зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності: попередження податкових помилок, зменшення інформаційної невизначеності, своєчасне виконання процедурних обов'язків, забезпечення належної взаємодії з податковими органами та управління податковими ризиками.

При цьому необхідно враховувати методологічне обмеження: наявні європейські статистичні дані не дозволяють визначити конкретний відсоток, на який податкове консультування безпосередньо підвищує рівень сплати податків суб'єктами підприємницької

діяльності. Тому кількість податкових консультантів, професійних товариств або повідомлень DAC6 не слід трактувати як прямі показники зростання податкових надходжень.

Водночас сукупність наведених даних свідчить про високий рівень інституціоналізації, значну практичну затребуваність та системну роль податкового консультування у діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, масштаб професійного сектору в Німеччині опосередковано засвідчує сформований попит на професійні податкові послуги, розширення функцій консультантів у Польщі демонструє їх залучення до виконання податкових та інформаційних процедур, а механізм DAC6 — їх участь у забезпеченні податкової прозорості та управлінні транскордонними податковими ризиками.

Висновки. Податкове консультування суб'єктів підприємницької діяльності є важливою складовою сучасної системи податкових відносин у країнах ЄС. Його значення полягає у сприянні правильності та своєчасності виконання податкових зобов'язань, зниженні податкових ризиків та попередженні порушень податкового законодавства. Досвід Німеччини та Польщі, а також участь професійних посередників у реалізації механізму DAC6 підтверджують високий рівень інституціоналізації податкового консультування та його практичну затребуваність, у тому числі серед суб'єктів підприємницької діяльності. Водночас статистичні показники доцільно розглядати передусім як непрямі свідчення системної ролі податкового консультування, а не як пряме кількісне підтвердження його причинного впливу на податкові надходження. Для України розвиток професійного податкового консультування може стати важливим напрямом формування превентивної моделі податкових відносин та підвищення рівня добровільного виконання податкових зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Прокопенко І. А., Іванишина О. С. Роль податкових консультантів у формуванні податкової культури в країнах ЄС: досвід для України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» :* науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2025. № 38(66). С. 176–183. URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/4372.

2. OECD. Rethinking Tax Services: The Changing Role of Tax Service Providers in SME Tax Compliance. Paris: OECD Publishing, 2016. DOI: 10.1787/9789264256200-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/rethinking-tax-services_9789264256200-en.html

3. Bundessteuerberaterkammer. Berufsstatistik 2025. Berlin, 2026. https://www.bstbk.de/mediapool/bstbk/ebooks/Berufsstatistik-2025/

4. Ministerstwo Finansów. Rząd przyjął przepisy mające na celu podniesienie jakości świadczonych usług w ramach doradztwa podatkowego. 9 September 2025. URL:

https://www.gov.pl/web/kas/rzad-przyjal-przepisy-majace-na-celu-podniesienie-jakosci-swiadczonych-uslug-w-ramach-doradztwa-podatkowego

5. OECD. Tax Administration 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2025_cc015ce8-en/full-report/compliance-management_988ac964.html

6. European Commission. Directive on Administrative Cooperation (DAC) — DAC6. Taxation and Customs Union. . URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-co-operation-and-mutual-assistance/directive-administrative-cooperation-dac/dac6_en

САКУН Аліна,
кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, Україна

ПОДАТКОВА ДОВІРА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна посилила потребу України у внутрішніх фінансових ресурсах, одночасно ускладнивши мобілізацію податкових надходжень через руйнування підприємств, переміщення бізнесу та скорочення економічної активності. За таких умов зміцнення внутрішніх доходів, ефективності видатків і податкового адміністрування є важливими передумовами фінансової стійкості держави [1]. За таких умов податкова довіра набуває не лише соціального, а й фінансово-економічного значення. Її доцільно розглядати як рівень переконаності платників податків у справедливості, прозорості та належному функціонуванні податкової системи, що впливає на їхню готовність добровільно виконувати податкові зобов’язання. Податкова культура, своєю чергою, охоплює сукупність знань, цінностей, норм і моделей поведінки, які визначають ставлення суспільства до оподаткування. Отже, податкова довіра є важливою передумовою формування податкової культури, оскільки сприяє переходу від формального виконання обов’язку до усвідомленої участі у фінансуванні суспільних потреб.

Європейський досвід формування податкової довіри ґрунтується на поєднанні ефективного адміністрування, прозорості, справедливості та податкової освіти. Важливим є не лише встановлення податкових правил, а й забезпечення їх зрозумілості, передбачуваності та однакового застосування. Довіра платників формується тоді, коли вони сприймають податкову систему як легітимну, а державні інституції — як такі, що належно виконують свої функції.

Особливого значення для України набуває сервісна модель податкового адміністрування, у межах якої держава не обмежується контролем за сплатою податків, а створює умови для належного виконання податкових обов'язків [2]. Йдеться про доступність консультацій, зрозумілість процедур, зниження адміністративних витрат, оперативне роз'яснення змін законодавства та цифровізацію взаємодії з платниками.

В умовах війни податкова довіра безпосередньо пов'язана з питаннями справедливості розподілу податкового навантаження. Платники податків мають усвідомлювати, що податкові зобов'язання розподіляються на основі зрозумілих правил, а боротьба з ухиленням від оподаткування здійснюється послідовно. Водночас підвищення податкових надходжень не повинно супроводжуватися надмірним адміністративним тиском на сумлінний бізнес. У цьому контексті важливим є поєднання фіскальної результативності з передбачуваністю податкової політики та захистом платників від необґрунтованих витрат на дотримання законодавства.

Важливим напрямом зміцнення податкової культури є підвищення податкової грамотності. В умовах воєнних змін законодавства платники потребують доступної та своєчасної інформації про свої права, обов'язки й особливості оподаткування [3]. Податкова освіта має формувати не лише практичні знання, а й розуміння суспільного призначення податків та їх ролі у фінансуванні оборони, соціального захисту й відновлення країни.

Не менш помітним чинником податкової довіри є підзвітність держави у використанні бюджетних коштів. Прозорість бюджетних рішень, доступність інформації про результати державних програм та ефективність публічних інвестицій сприяють зміцненню довіри платників і підвищенню інвестиційної привабливості України.

На нашу думку, податкову довіру доцільно розглядати як один із ключових нематеріальних ресурсів фінансової стійкості держави. Її зміцнення не забезпечує автоматичного зростання податкових надходжень, однак створює передумови для підвищення добровільної дисципліни, зменшення тінізації економіки та покращення взаємодії між державою і бізнесом. Водночас довіра не може замінити належне правове регулювання, ефективний контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства. Найбільш результативною є модель, у якій довіра та контроль взаємодоповнюють одне одного, а не протиставляються.

Таблиця 1.

Європейський досвід та перспективи України

Європейський підхід	Механізм впливу на податкову довіру	Перспективи застосування в Україні
Прозорість податкової політики	Зрозумілість і передбачуваність податкових правил	Підвищення доступності інформації про податкові зміни та їх обґрунтування
Справедливість оподаткування	Сприйняття рівності податкового навантаження	Забезпечення послідовного застосування податкових правил
Сервісна модель адміністрування	Зниження адміністративних витрат і підвищення якості взаємодії	Розвиток консультаційних та електронних сервісів для платників
Цифровізація	Спрощення виконання податкових обов'язків і підвищення прозорості процедур	Розширення цифрових інструментів податкового адміністрування
Податкова освіта	Формування знань і розуміння суспільного значення податків	Розвиток податкової грамотності населення, підприємців і здобувачів освіти
Підзвітність держави	Розуміння напрямів використання податкових надходжень	Підвищення прозорості бюджетних видатків, особливо на оборону та відновлення
Ризик-орієнтований контроль	Поєднання контролю з довірою до сумлінних платників	Зменшення надмірного адміністративного тиску на бізнес

Джерело: складено автором на основі [2;4;5].

Для України перспективним є використання європейських підходів до цифровізації податкового адміністрування. Електронні сервіси, автоматизація звітності, обмін даними та ризик-орієнтований контроль можуть підвищувати прозорість податкових процедур, зменшувати кількість помилок і спрощувати виконання податкових обов'язків. Водночас цифровізація має супроводжуватися належним захистом інформації, зрозумілими правилами та доступністю сервісів для різних категорій платників.

Отже, податкова довіра є важливим чинником формування податкової культури та фінансової стійкості України в умовах війни. Її зміцнення потребує прозорої податкової політики, підвищення податкової грамотності, підзвітності держави та поєднання сервісного підходу з ефективним контролем. Формування взаємної довіри держави, бізнесу й громадян створює передумови для добровільної податкової дисципліни, зменшення тінізації економіки та стабільного фінансування суспільних потреб.

Список використаних джерел:

1.OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en/full-report/fostering-macroeconomic-stability-and-a-sustainable-recovery_24ed81a1.html

2.Трещов М. Податкова культура крізь призму європейських цінностей та стандартів публічного адміністрування. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2026. № 19. https://doi.org/10.54929/2786-5746-2026-19-02-02

3. Назаренко І.М., Кардашева А.А. Податкова грамотність і податкова культура як інституційна основа соціальної відповідальності бізнесу. *Актуальні проблеми сталого розвитку.* 2026. № 3 (5). С. 129-135. https://doi.org/10.60022/3(5)-15S.

4. Башинський, І. А. (2026). ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, (2), 3-11. https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2026.2.1

5. Прокопенко І. А., Іванишина О. С. Роль податкових консультантів у формуванні податкової культури в країнах ЄС: досвід для України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2025. № 38 (66). С. 176-183. https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-38(66)-176-183

СКОРИК Марина,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРИКЛАДІ ШВЕЦІЇ ТА АВСТРІЇ

Сучасна ефективність податкової системи визначається не лише рівнем податкових надходжень і результативністю податкового контролю. Важливого значення набуває поведінка платників податків, їхня готовність добровільно виконувати податкові зобов’язання, розуміння суспільної ролі податків та довіра до державних інституцій.

У цьому контексті податкову культуру доцільно розглядати як сукупність знань, цінностей, установок і моделей поведінки учасників податкових відносин, що визначають їхнє ставлення до сплати податків та виконання податкових обов’язків. Вона формується не тільки під впливом податкового законодавства, а й через якість державного управління, доступність інформації, рівень податкової грамотності, сприйняття справедливості оподаткування та характер взаємодії держави з платниками.

ОЕСР наголошує, що підвищення рівня податкового дотримання не може ґрунтуватися виключно на посиленні контролю. Важливим є формування так званого добровільного або квазідобровільного дотримання податкових правил через довіру, справедливість системи та полегшення виконання податкових процедур. У дослідженнях ОЕСР шведський досвід

наведено як приклад того, як більш сервісно орієнтована модель роботи податкової адміністрації може сприяти підвищенню довіри та податкової моралі [1].

Швеція становить інтерес для дослідження передусім через поєднання податкового адміністрування, орієнтованого на платника, із високою увагою до доступності державних послуг та інформації. Сервісний підхід не означає послаблення податкового контролю. Його сутність полягає у створенні таких умов, за яких платнику легше правильно виконати податковий обов'язок. Саме тому ОЕСР розглядає шведську практику як приклад переходу від переважно контролюючої моделі до моделі, у якій поряд із контролем важливе місце посідають довіра та сприяння дотриманню податкового законодавства [1]. Водночас шведський досвід не варто ідеалізувати, він демонструє, що податкова культура формується не лише через переконання платника у необхідності сплачувати податки. Вона також залежить від того, наскільки держава спрощує правильну поведінку, забезпечує доступну інформацію та вибудовує взаємодію з платником на засадах зрозумілості й передбачуваності.

Австрійський підхід є цікавим насамперед системністю роботи з фінансовою компетентністю населення. У 2021 році в Австрії було започатковано Національну стратегію фінансової грамотності, розроблену за участю Європейської Комісії, ОЕСР та близько 50 національних інституцій. Стратегія спрямована на підвищення фінансової компетентності громадян та охоплює різні етапи життя людини — від шкільної освіти до пенсійного віку.

Стратегія передбачає чотири основні пріоритети: раннє формування основ для відповідальних фінансових рішень; відповідальне довгострокове фінансове планування; забезпечення доступу до якісної фінансової освіти; підвищення ефективності освітніх заходів через координацію, діалог та оцінювання.

Для формування податкової культури важливим є саме ранній початок економічної та фінансової освіти. Австрійська стратегія виокремлює дітей і молодь як одну з пріоритетних груп, а фінансова освіта розглядається як процес, який має супроводжувати людину протягом різних життєвих етапів.

Актуальним розвитком цієї політики є цифрова платформа «Finanznavi», запущена у вересні 2024 року Міністерством фінансів Австрії та Австрійським національним банком за участю Європейської Комісії та за підтримки ОЕСР. Платформа функціонує як централізований інформаційний ресурс із перевіреними матеріалами, життєвими прикладами, освітніми пропозиціями та інструментами самоперевірки фінансових знань [2]. Важливо, що розвиток цієї моделі продовжується.

Під егідою Національної стратегії фінансової грамотності в Австрії проведено багато освітніх заходів. Вони охоплюють різні категорії населення — від молоді до працюючих дорослих та підприємців. Австрійський досвід демонструє важливість інституціоналізації

фінансової освіти, її інтеграції у систему освіти та створення єдиного цифрового середовища для отримання громадянами достовірної інформації.

В таблиці 1, ми порівняли дві країни, що дозволяє виокремити різні, але взаємодоповнюючі механізми формування податкової культури.

Таблиця 1

Компаративний аналіз підходів до розвитку податкової культури (на прикладі Швеції та Австрії)

Швеція	Австрія
Акцент на довірі до державних інституцій	Акцент на системній фінансовій освіті
Сервісна орієнтація податкової адміністрації	Стратегічний підхід до фінансової грамотності
Спрощення виконання податкових обов'язків	Формування компетентностей із раннього віку
Інформування, консультування та діалог із платниками	Цифрова платформа Finanznavi
Поєднання сервісу та податкового контролю	Охоплення різних вікових і соціальних груп
Орієнтація на добровільне дотримання правил	Безперервна фінансова освіта протягом життя

Отже, шведська модель більше демонструє інституційний механізм формування податкової культури, тоді як австрійська — освітньо-компетентнісний механізм. Для України ці підходи можуть бути не альтернативними, а взаємодоповнюючими.

Питання формування податкової культури є актуальним для України в умовах трансформації податкової системи та європейської інтеграції. У грудні 2023 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію доходів до 2030 року. Одним із її ключових завдань визначено створення надійної, прозорої та клієнтоорієнтованої податкової системи, здатної забезпечити довіру громадян і бізнесу до державних інституцій [3].

Звіт про виконання Стратегії за 2024 рік окремо визначає серед напрямів реформування податкового адміністрування підвищення рівня суспільної довіри до ДПС та забезпечення дотримання податкового законодавства [4].

У 2025–2026 роках в Україні також посилюється освітня складова. ДПС розвиває інформаційно-освітні ресурси для платників. Станом на червень 2026 року розділ «Онлайн-навчання» ДПС містив понад 400 навчальних відео, текстових та презентаційних матеріалів для громадян і представників бізнесу [5].

Ці заходи відповідають окремим елементам шведського підходу, проте потенціал подальшого розвитку полягає у системному поєднанні освітньої, сервісної та комунікаційної політики.

З урахуванням досвіду Швеції та Австрії в Україні доцільно розвивати такі напрями:

1. Інтеграція податкової грамотності у фінансову освіту (**б**азові знання про податки доцільно системно включати до економічної та фінансової освіти школярів, студентів і майбутніх підприємців).

2. Створення єдиного цифрового середовища податкової освіти (український досвід онлайн-навчання ДПС може бути розширений за логікою Finanznavi — із тематичними матеріалами, практичними кейсами, тестами для самоперевірки та окремими модулями для різних категорій платників).

3. Посилення сервісної функції податкової адміністрації (досвід Швеції демонструє нам важливість не тільки контролю за дотриманням законодавства, а й допомоги платнику в правильному виконанні податкового обов'язку).

4. Орієнтація на майбутніх платників податків (податкову культуру доцільно формувати ще до початку трудової або підприємницької діяльності. Особливо важливими є практичні знання про податки із заробітної плати, підприємницьку діяльність, електронні сервіси, податкові права та відповідальність).

5. Поєднання податкової освіти з формуванням довіри (одного інформування недостатньо. Воно має супроводжуватися зрозумілою комунікацією держави, прозорістю процедур та демонстрацією суспільного значення податкових надходжень).

6. Розвиток партнерства між податковими органами, закладами освіти та громадянським суспільством (такий підхід відповідає європейській практиці багатосуб'єктної фінансової освіти та може забезпечити системність формування податкової культури).

Європейський досвід свідчить, що формування податкової культури є комплексним процесом, який виходить за межі традиційного податкового контролю. Він охоплює рівень податкових знань, довіру до держави, доступність інформації, якість адміністративних послуг, сприйняття справедливості податкової системи та готовність громадян добровільно виконувати податкові зобов'язання.

Досвід Швеції демонструє значення довіри, сервісної орієнтації, доступності інформації та діалогу з платниками. При цьому сучасні дані Шведського податкового агентства показують, що навіть у цій моделі залишаються податкові розриви, частина яких пов'язана з помилками та недостатнім знанням податкових правил.

Австрія демонструє інший важливий напрям — інституціоналізацію фінансової освіти, її поширення на різні вікові групи, розвиток цифрових освітніх інструментів та постійне вдосконалення національної стратегії.

Для України найбільш перспективним є поєднання обох підходів: шведського акценту на довірі та сервісній взаємодії з платником і австрійського підходу до системної фінансової освіти. Це відповідає цілям Національної стратегії доходів України до 2030 року, яка

передбачає формування прозорої та клієнтоорієнтованої податкової системи й підвищення довіри громадян та бізнесу до державних інституцій [3,4].

Отже, податкову культуру доцільно розглядати не як результат виключно податкового контролю, а як довгостроковий результат взаємодії освіти, державного сервісу, довіри та відповідальної поведінки платників податків.

Список використаних джерел:

1. OECD. Tax Morale: What Drives People and Businesses to Pay Tax? OECD Publishing, 2019. DOI: 10.1787/f3d8ea10-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-morale_f3d8ea10-en.html

2. Bundesministerium für Finanzen Österreich. Finanzbildung (er)leben. Finanznavi. URL: https://lagoon-saga.com/services.html

3. Міністерство фінансів України. Національна стратегія доходів до 2030 року. 2023. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

4. Міністерство фінансів України. Report on the progress of the National Revenue Strategy until 2030 in 2024. 2025. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Report%20on%20the%20progress%20of%20the%20National%20revenue%20strategy%20until%202030%20in%202024.pdf

СКОРИК Олександр,
доктор філософії за спеціальністю «Облік і оподаткування»
Державний податковий університет, Україна

ВІД КОНТРОЛЮ ДО СЕРВІСУ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ПОДАТКОВОГО СУМЛІННЯ В УКРАЇНІ

Сучасна трансформація податкових систем європейських держав характеризується поступовим переходом від переважно контрольної моделі адміністрування до сервісно орієнтованої взаємодії держави та платника податків. У центрі такого підходу перебуває не лише забезпечення виконання податкових зобов’язань через механізми контролю та відповідальності, а й формування добровільної готовності громадян і бізнесу дотримуватися податкових правил. У міжнародній науковій практиці для характеристики такого ставлення платників до виконання податкових зобов’язань використовується поняття «tax morale» (податкова мораль)**,** яке відображає внутрішню мотивацію особи добровільно виконувати податкові обов’язки. У контексті українських реалій цей підхід доцільно розглядати через категорію податкового сумління**,** що передбачає усвідомлене, відповідальне та добровільне ставлення платника до виконання податкового обов’язку [4].

Європейський підхід передбачає, що добровільна сплата податків формується не тільки під впливом ризику перевірок і санкцій, а й через довіру до державних інституцій, передбачуваність податкової політики, справедливість адміністрування та якість послуг. Дослідження ОЕСР свідчать, що ефективні й доступні сервіси для платників полегшують розуміння податкових зобов'язань, подання звітності та здійснення платежів, що сприяє підвищенню рівня добровільного дотримання податкового законодавства. Водночас важливе значення мають цифрові сервіси, освітні ініціативи, персоналізовані нагадування та інструменти самостійного виконання податкових процедур [4].

Важливою складовою сучасного європейського підходу є довірча та партнерська взаємодія між податковою адміністрацією і платником. Показовим прикладом є Європейський підхід до довіри та співпраці, започаткований Європейською Комісією для посилення співпраці, прозорості та довіри між податковими адміністраціями держав-членів ЄС і великими міжнародними групами. Механізм передбачає превентивний діалог щодо податкових ризиків та спрямований на підвищення податкової визначеності й зниження адміністративних витрат [2].

Водночас перехід від контролю до сервісу не означає послаблення державного контролю. Йдеться про зміну його характеру: від переважно реактивного контролю після виникнення порушення – до ризик-орієнтованого та превентивного адміністрування. ОЕСР відзначає поширення автоматизованих перевірок, електронного зіставлення даних, попереджень про строки подання звітності та персоналізованої комунікації з платниками до виникнення податкового порушення [2, 4]. Таким чином, технологічний розвиток дає змогу одночасно підвищувати ефективність контролю та зменшувати адміністративне навантаження на сумлінних платників.

Для України зазначена трансформація є особливо актуальною в умовах реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року. Стратегія передбачає формування надійної, прозорої та клієнтоорієнтованої податкової системи, здатної забезпечити довіру громадян і бізнесу до державних інституцій. Серед визначених напрямів – підвищення рівня добровільного дотримання податкового законодавства, цифровізація адміністрування, удосконалення податкових сервісів, посилення доброчесності контролюючих органів та розвиток ризик-орієнтованого підходу [1,3].

Важливо, що подальша реалізація податкової реформи України безпосередньо пов'язана з європейською інтеграцією. У 2026 році стратегічні документи України передбачають приведення податкового законодавства та механізмів адміністрування і контролю у відповідність зі стандартами ЄС та ОЕСР [4]. При цьому серед ключових етапів

реформування визначено не лише цифровізацію та управління податковими ризиками, а й відновлення довіри платників податків та посилення доброчесності податкових органів.

На нашу думку, формування податкового сумління в Україні доцільно розглядати як двосторонній процес. З одного боку, держава має створювати зрозумілі, стабільні та передбачувані правила оподаткування, забезпечувати доступність податкових сервісів, прозорість використання бюджетних коштів і справедливість контролю. З іншого – платник податків має усвідомлювати суспільне значення сплати податків та відповідальність за виконання своїх фінансових зобов'язань. Отже, податкове сумління не може формуватися виключно адміністративними методами.

Перспективним для України є поєднання сервісної, освітньої, цифрової та ризик-орієнтованої складових податкового адміністрування. Зокрема, доцільним є подальший розвиток персоналізованих електронних сервісів, автоматичного попередження про потенційні помилки у звітності, доступних роз'яснень податкового законодавства, програм податкової освіти для молоді та підприємців, регулярного вимірювання задоволеності платників якістю податкових послуг. Окремого значення набуває розвиток механізмів кооперативного комплаєнсу для платників із низьким рівнем податкового ризику.

Таким чином, європейський досвід демонструє, що ефективна податкова система ґрунтується на поєднанні контролю, сервісу та довіри. Для України перспективним напрямом є поступовий перехід від моделі, у якій основним стимулом до сплати податків виступає страх санкцій, до моделі, у якій добровільне виконання податкового обов'язку підтримується якісними державними сервісами, цифровими технологіями, прозорістю, передбачуваністю та взаємною відповідальністю держави і платника. Саме така трансформація може стати інституційною основою формування податкового сумління та зміцнення податкової культури в Україні в процесі європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716 (дата звернення: 10.09.2026).

2. Державна податкова служба України. Податкова культура – система цінностей, норм, встановлених правил і принципів у сфері податкових відносин. 2024. URL: https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/846460.html (дата звернення: 10.09.2026).

3. Державна податкова служба України. Національна стратегія доходів – підвищення рівня добровільної сплати податків та податкової культури у суспільстві. 2024. URL: https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/831980.html (дата звернення: 10.09.2026).

4. OECD. *Tax Administration 2025: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies*. Paris: OECD Publishing, 2025. DOI: https://doi.org/10.1787/cc015ce8-en.

ЧИЖ Віра,
доктор економічних наук, професор,
Черкаський державний технологічний університет, Україна
МІЩЕНКО Антон,
здобувач вищої освіти,
Черкаський державний технологічний університет, Україна

ДОБРОВІЛЬНА ПОДАТКОВА ДИСЦИПЛІНА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Забезпечення податкової дисципліни є важливою умовою стабільності державних фінансів. Сучасне податкове адміністрування поєднує контроль із сервісами, цифровізацією, податковою освітою та заходами зі зміцнення довіри, що сприяють добровільному виконанню зобов'язань.

Для України в умовах європейської інтеграції важливим є ризикоорієнтований підхід, за якого контроль зосереджується на платниках із підвищеним ризиком, а для сумлінних платників спрощуються процедури. Метою дослідження є узагальнення європейських підходів до формування добровільної податкової дисципліни та визначення можливостей їх застосування в Україні.

У сучасних дослідженнях податкова дисципліна дедалі рідше пов'язується лише зі страхом перед санкціями. OECD визначає податкову мораль як внутрішню мотивацію сплачувати податки та наголошує на важливості добровільного виконання зобов'язань. Водночас довіра не виключає контролю: для окремих платників примусові заходи залишаються необхідними. Отже, ефективна модель має поєднувати довіру, сприяння добровільній сплаті та належний контроль [12, ст.13-14].

Такий підхід узгоджується з моделлю «слизького схилу» (*Slippery Slope Framework*), за якою податкова поведінка залежить від довіри до податкових органів і їхньої спроможності забезпечувати дотримання законодавства. Висока довіра пов'язана насамперед із добровільним виконанням зобов'язань, тоді як примусова сила — з вимушеним. Рівень довіри, своєю чергою, визначається сприйняттям справедливості, легітимності та доброчесності державних інституцій [6, 2].

Подібні закономірності виявлено в емпіричному дослідженні, проведеному серед платників податків в Угорщині. Порівняння їхнього ставлення до і після корупційних скандалів, пов'язаних із податковою адміністрацією, засвідчило зниження рівня довіри до неї

та послаблення мотивації до добровільного виконання податкових зобов'язань. Водночас примусова мотивація виявилася значно менш залежною від нормативних чинників. Отримані результати свідчать, що високий контрольний потенціал держави не може повністю компенсувати втрату інституційної довіри [5].

Таким чином, добровільна податкова дисципліна залежить від справедливості й зрозумілості правил, передбачуваності їх застосування, якості взаємодії з податковою адміністрацією, податкової грамотності та невідворотності відповідальності за свідоме ухилення. Тому ефективне податкове адміністрування має ґрунтуватися не на послабленні чи постійному посиленні контролю, а на збалансованому поєднанні довіри, сервісної взаємодії та дієвого контролю. Систематизація напрямів сучасного податкового адміністрування наведена в табл. 1

Таблиця 1

Напрями сучасного податкового адміністрування

№	Назва напряму	Сутність та країна використання
1.	Ризикоорієнтований контроль	Не скорочення контрольної функції держави, а концентрація ресурсів на платниках і операціях із підвищеним ризиком. Країни Євросоюзу
2.	Розвиток сервісних і превентивних форм взаємодії	Використання для нерезидентів дистанційної багатоканальної системи допомоги, що дає змогу вирішувати технічні та процедурні питання ще до виникнення порушень. Іспанія
3.	Цифровізація	Спрямована на спрощення виконання податкових обов'язків і зменшення витрат платників. OECD звертає увагу, що майже повне поширення електронного декларування саме по собі не забезпечило відповідного зростання своєчасності подання звітності. Отже, цифровізація є важливим інструментом, але не самостійною гарантією податкової дисципліни
4.	Податкова освіта	Наявність спеціальних освітніх програм для молоді, спрямованих на формування розуміння податкових обов'язків ще до активного входження у податкові відносини. Ірландія, Італія
5.	Професійне податкове консультування	Податкові консультанти виконують роль посередників між платниками і податковими органами та часто працюють у межах ліцензованих або сертифікованих моделей. Країни Євросоюзу. В Україні ця професія окремо законодавчо не врегульована

Джерело; розроблено авторами з використанням 11, 9, 4

Спільною рисою цих підходів є те, що контроль не усувається, а стає більш адресним: для сумлінного платника пріоритетними є сервіс, консультація і можливість виправлення помилки, тоді як інтенсивні контрольні заходи концентруються у зонах підвищеного ризику.

Перехід до партнерської моделі в Україні не може зводитись до копіювання окремих європейських сервісів. Я. Ізмайлов, К. Захожай та І. Єгорова серед ключових проблем податкової культури в Україні виокремлюють низьку довіру до державних інституцій,

складність і нестабільність законодавства, фіскальну орієнтацію контролюючих органів, поширення тіньових практик і недостатню податкову освіту. Її розвиток автори пов'язують зі свідомим виконанням податкових зобов'язань і партнерською взаємодією держави та платників [1].

Сучасні міжнародні оцінки свідчать, що проблеми податкового адміністрування в Україні пов'язані не лише з контролем, а й із високим адміністративним навантаженням на бізнес. У *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025* серед проблем названо значний обсяг документації, жорсткі вимоги до бухгалтерського оформлення та затримки в опрацюванні податкових документів, особливо у сфері ПДВ. OECD наголошує на необхідності чітких роз'яснень податкових правил, прозорого вирішення спорів і кращого таргетування контрольних заходів [10, ст. 96-97].

Цифровізація сама по собі не означає переходу до партнерської моделі, оскільки електронні інструменти можуть одночасно спрощувати виконання податкових обов'язків і посилювати контроль. Тому її ефективність доцільно оцінювати не лише за обсягом автоматизованих даних, а й за зменшенням витрат платника, кількості процедур, підвищенням передбачуваності адміністрування та можливістю виправлення ненавмисних помилок без надмірного санкційного тиску. OECD також пов'язує цифровізацію податкового адміністрування в Україні зі зниженням витрат на виконання податкових обов'язків і підвищенням ефективності збору доходів [11, 10].

Водночас інституційні передумови для зміни моделі вже є. Стратегічні цілі ДПС на 2025–2030 рр. передбачають підвищення податкової дисципліни, зміцнення довіри, розвиток цифрових рішень та адаптацію адміністрування до законодавства ЄС. Практичним кроком стало запровадження у 2024 р. експериментальної системи управління податковими ризиками, яка поєднує проактивні заходи — консультації, інформаційні послуги та сервісне обслуговування — з реактивними заходами щодо мінімізації ризиків невиконання податкових обов'язків [8, 3].

Отже, можливість застосування європейських підходів в Україні полягає насамперед у розвитку диференційованої моделі взаємодії, за якої сервісні та превентивні інструменти застосовуються до платників із низьким рівнем ризику, а інтенсивність контролю зростає відповідно до рівня податкового ризику.

Проведене дослідження свідчить, що формування добровільної податкової дисципліни потребує не вибору між довірою і контролем, а їх збалансованого поєднання. Для сумлінних платників пріоритетними мають бути зрозумілі правила, доступні сервіси, консультації та можливість своєчасного виправлення помилок, тоді як контроль має бути адресним щодо ризикової поведінки та невідворотним у разі умисного ухилення. Для України важливим є не

механічне запозичення європейських інструментів, а адаптація ризикоорієнтованої моделі, у якій цифровізація, податкова освіта та сервісна підтримка поєднуються з передбачуваністю адміністрування й довірою до податкових органів. Отже, оптимальний підхід полягає у концентрації контролю на зонах реального податкового ризику та одночасному розширенні сервісних і превентивних інструментів для сумлінних платників.

Список використаних джерел:

1. Ізмайлов Я. О., Захожай К. В., Єгорова І. Г. Проблеми формування та розвитку податкової культури в Україні в контексті європейської інтеграції. Економічна парадигма. 2026. № 2(106). С. 163–173. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2026-2-11948

2. Краєвський В. М., Мещеряков М. О. Податкова культура в управлінні податковими ризиками: інституційно-поведінковий механізм та модель оцінювання ефективності. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2026. Вип. 28. С. 99–108. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2026.28.11

3. Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 854. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.09.2026).

4. Прокопенко І., Іванишина О. Роль податкових консультантів у формуванні податкової культури в країнах ЄС: досвід для України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2025. № 38(66). С. 176–183. DOI: https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-38(66)-176-183

5. Bartha A., Boda Z. Tax Compliance Motivations During Corruption Scandals in a Fragile Democracy: A Before-and-After Study. Europe-Asia Studies. 2024. Vol. 76, No. 7. P. 1055–1077. DOI: https://doi.org/10.1080/09668136.2024.2378814

6. Dimitras A., Fourlas V., Kirchler E., Peppas G. Drivers of tax compliance: Survey evidence from 1761 Greek micro-firms. Journal of Behavioral and Experimental Economics. 2025. Vol. 119. Art. 102480. DOI: https://doi.org/10.1016/j.socec.2025.102480

7. European Commission: Directorate-General for Taxation and Customs Union, Syntesia, CASE, Intellera, Poniatowski, G. et al., *VAT gap in Europe – Report 2025*, Publications Office of the European Union, 2025, https://data.europa.eu/doi/10.2778/7868422

8. Mission, strategic goals and priorities. State Tax Service of Ukraine. URL: https://tax.gov.ua/en/about-sfs/mission--strategic-goals-and-priorities (дата звернення: 01.09.2026).

9. OECD. Administración tributaria 2024: Información comparativa sobre los países de la OCDE y otras economías avanzadas y emergentes. Paris : OECD Publishing, 2025. 258 p. DOI: https://doi.org/10.1787/ac2f5866-es

10. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Paris : OECD Publishing, 2025. DOI: https://doi.org/10.1787/940cee85-en

11. OECD. Tax Administration 2025: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris : OECD Publishing, 2025. 337 p. URL: https://doi.org/10.1787/cc015ce8-en

12. OECD. Tax Morale II: Building Trust between Tax Administrations and Large Businesses. Paris : OECD Publishing, 2022. DOI: https://doi.org/10.1787/7587f25c-en

ФОКША Лілія,
кандидат юридичних наук, доцент,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД ШВЕЙЦАРІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Формування фінансової культури населення є важливою передумовою стабільності публічних фінансів, ефективного функціонування податкової системи та належної реалізації громадянами своїх фінансових прав і обов'язків. У сучасних умовах фінансова грамотність не може обмежуватися знаннями про заощадження, кредитування, інвестування чи користування фінансовими послугами. Вона має охоплювати розуміння механізмів формування публічних доходів, принципів оподаткування, правового статусу платника податків, порядку виконання податкового обов'язку та суспільного призначення податків.

Організація економічного співробітництва та розвитку розглядає фінансову грамотність як поєднання знань, навичок, установок і моделей поведінки, необхідних для прийняття обґрунтованих фінансових рішень. Водночас у дослідженнях ОЕСР, присвячених податковій культурі, освіта платників пов'язується із формуванням культури добровільного дотримання податкового законодавства, що ґрунтується на усвідомленні громадянами не лише своїх обов'язків, а й прав у відносинах із державою [1; 2]. ОЕСР дійсно пов'язує taxpayer education із правами, обов'язками та добровільним compliance.

Відповідно, податкову грамотність доцільно розглядати як спеціалізовану складову фінансової грамотності. На нашу думку, у фінансово-правовому значенні вона являє собою сукупність знань, практичних навичок і правових установок, які дають можливість особі усвідомлювати зміст податкового обов'язку, розуміти власний правовий статус у податкових правовідносинах, належним чином виконувати юридично значущі дії у сфері оподаткування та ефективно реалізовувати передбачені законом права платника. За такого підходу податкова

грамотність виступає не лише елементом фінансової освіти, а й практичною передумовою реалізації норм податкового права.

Правове підґрунтя такого розуміння закладено в національному законодавстві. Відповідно до ст. 67 Конституції України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом [3]. Податковий кодекс України конкретизує правовий статус платника: ст. 16 визначає його основні обов'язки, пов'язані, зокрема, з веденням обліку, поданням податкової звітності та своєчасною сплатою податків і зборів, тоді як ст. 17 закріплює систему прав платника. Особливого значення для формування податкової грамотності набуває право на безоплатне отримання інформації про податки і збори, порядок їх сплати, права та обов'язки платників і повноваження контролюючих органів [4]. Отже, податкова грамотність передбачає не лише знання порядку виконання податкового обов'язку, а й усвідомлення механізмів реалізації та захисту прав платника. Чинна ст. 16 ПК України прямо містить обов'язки щодо обліку, звітності та своєчасної сплати податків.

У цьому контексті показовим є досвід Швейцарської Конфедерації. Швейцарія не є державою – членом Європейського Союзу, тому її податкова модель не може розглядатися як зразок імплементації права ЄС. Водночас вона становить інтерес як сформована європейська модель взаємодії платника і публічної влади, що поєднує податковий федералізм, доступність податкової інформації, цифровізацію адміністрування та участь громадян у прийнятті публічно-фінансових рішень. У цьому аспекті швейцарський досвід доцільно розглядати не як альтернативу податково-правовим стандартам ЄС, а як додаткове джерело апробованих європейських практик підвищення податкової грамотності та добровільної податкової дисципліни.

Однією з особливостей швейцарської системи є розмежування податкової компетенції між Конфедерацією, кантонами та громадами. Конфедерація може справляти лише ті податки, відповідні повноваження щодо яких мають конституційну основу; кантони зберігають значний обсяг податкової автономії, а громади реалізують податкові повноваження відповідно до кантонального законодавства. Усі 26 кантонів мають власне податкове законодавство [6]. Офіційна публікація Федеральної податкової адміністрації 2025 року спеціально пояснює податки Конфедерації, кантонів і громад.

Водночас швейцарське оподаткування ґрунтується на конституційному принципі законності. Стаття 127 Федеральної конституції передбачає, що основні структурні елементи податку, зокрема коло платників, об'єкт та порядок визначення податку, мають встановлюватися законом; закріплюються також принципи загальності й рівномірності оподаткування, оподаткування відповідно до платоспроможності та заборона міжкантонального подвійного оподаткування [5]. Таким чином, податкова грамотність у

швейцарській моделі охоплює не лише знання техніки обчислення податку, а й розуміння правових підстав його встановлення та меж податкової компетенції публічної влади. Зміст ст. 127 підтверджує саме ці принципи.

Важливою рисою швейцарської фінансово-правової культури є участь громадян у формуванні публічної політики. Механізми прямої демократії дозволяють громадянам впливати на рішення, які стосуються публічних фінансів та оподаткування. Це створює передумови для сприйняття платника не лише як адресата обов'язкового податково-правового припису, а й як учасника формування публічної фінансової політики [6]. Зазначений аспект має зв'язок із податковою дисципліною. Дослідження Б. Торглера на матеріалах швейцарських кантонів виявило статистично значущий позитивний зв'язок між ширшими можливостями прямої демократичної участі та рівнем податкової моралі [7].

Не менш важливим є забезпечення правових і процедурних можливостей платника. Швейцарська модель поєднує вимогу належного декларування доходів із механізмами оскарження рішень податкової адміністрації. Це свідчить, що податкова грамотність має охоплювати не лише здатність правильно виконати обов'язок, а й знання способів захисту власних прав у податкових правовідносинах [6].

Важливим інструментом формування такої грамотності є доступність офіційної податкової інформації. Видання *The Swiss Tax System*, підготовлене Федеральною податковою адміністрацією та Швейцарською податковою конференцією, у доступній формі пояснює федеральні, кантональні та комунальні податки й видається чотирма мовами [6]. Його офіційно позиціонують як зрозумілий огляд швейцарської податкової системи.

Практичну освітню функцію виконують також цифрові сервіси. Федеральний податковий калькулятор дозволяє інтерактивно розраховувати та порівнювати податкове навантаження й отримувати кантональні податкові показники [8]. Це не лише спрощує здійснення розрахунків, а й допомагає платникові зрозуміти вплив конкретних обставин на розмір податкового зобов'язання.

На кантональному рівні податкова освіта також інтегрується безпосередньо в адміністративні процедури. Так, у кантоні Цюрих функціонує онлайн-система ZHprivateTax із відповідними інструкціями для платників; із податкового періоду 2025 року було припинено використання попереднього завантажуваного програмного забезпечення Private Tax, тоді як декларацію можна подавати через ZHprivateTax або в паперовій формі [9]. Податкова адміністрація кантону Женева, своєю чергою, публікує спеціальний посібник для фізичних осіб із заповнення податкової декларації [10]. У такий спосіб платник отримує необхідну інформацію безпосередньо під час виконання податкового обов'язку.

Разом із тим саме по собі знання норм не гарантує добровільного дотримання податкового законодавства. Л. Фельд та Б. Фрей у межах концепції «психологічного податкового контракту» доводять, що податкова поведінка залежить не лише від загрози санкцій, а й від сприйняття справедливості політичного процесу, легітимності державних рішень та характеру ставлення податкової адміністрації до платника [11]. ОЕСР також пов'язує податкову освіту з податковою мораллю та добровільним дотриманням вимог [2]. Відповідно, податкову грамотність доцільно розглядати як превентивний інструмент забезпечення податкової дисципліни, який доповнює, але не замінює державний податковий контроль.

Для України такий підхід набуває особливого значення в умовах цифровізації податкового адміністрування та євроінтеграційної трансформації публічних фінансів. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року передбачає розвиток базової фінансової освіти, формування відповідальної фінансової поведінки населення, підвищення фінансової обізнаності підприємців та розвиток цифрової фінансової грамотності [12]. Стратегія була затверджена рішенням Правління НБУ від 12 квітня 2024 р. № 119-рш та оновлена рішенням від 28 вересня 2025 р. № 350-рш. Водночас податкова грамотність як окремий комплекс фінансово-правових компетентностей потребує більш виразного включення до відповідних освітніх напрямів.

Із цим кореспондує Національна стратегія доходів до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р, яка визначає напрями реформування податкової системи та вдосконалення податкового адміністрування з урахуванням євроінтеграційних процесів і міжнародної практики [13].

Організаційні передумови для розвитку практичної податкової грамотності вже існують. Електронний кабінет ДПС дозволяє платникові контролювати стан розрахунків із бюджетом, користуватися податковим календарем, подавати заяви, запити й декларації, сплачувати податки та отримувати інформацію з відповідних реєстрів [14]. З огляду на це перспективним напрямом є розвиток не лише сервісної, а й освітньо-правової функції таких цифрових інструментів.

На нашу думку, удосконалення системи податкової грамотності в Україні має здійснюватися за кількома взаємопов'язаними напрямами. Насамперед її доцільно чітко визначити як складову фінансово-правової культури та інтегрувати до державних програм фінансової освіти. Зміст таких програм повинен охоплювати не лише порядок обчислення і сплати податків, а й конституційну природу податкового обов'язку, права платника, межі компетенції контролюючих органів та способи адміністративного і судового захисту.

Важливим напрямом є розвиток передбаченого ст. 17 ПК України права на отримання податкової інформації. Доцільним видається запровадження стандарту зрозумілого податкового інформування, який передбачав би представлення складних правових положень у формі алгоритмів, практичних життєвих ситуацій, інтерактивних калькуляторів і персоналізованих пояснень без втрати юридичної точності.

Доцільно також посилити освітню функцію Електронного кабінету шляхом надання платникові поряд із інформацією про суму податкового зобов'язання зрозумілого пояснення правової підстави його виникнення, строку виконання, можливих наслідків порушення та доступних способів захисту. За такого підходу цифровий сервіс одночасно виконуватиме адміністративну, правореалізаційну та просвітницьку функції.

Окремого значення набуває зв'язок податкової грамотності з місцевими фінансами. Швейцарський досвід показує важливість розуміння громадянином розподілу податкової компетенції між різними рівнями публічної влади. Для України це не означає необхідності відтворення швейцарського податкового федералізму. Водночас доцільним є підвищення прозорості інформації про те, які податкові надходження формують доходи місцевих бюджетів та на фінансування яких публічних послуг спрямовуються відповідні кошти. Це сприятиме усвідомленню зв'язку між виконанням податкового обов'язку та фінансовим забезпеченням потреб територіальної громади.

Таким чином, податкова грамотність має подвійне значення: як складова фінансової культури вона сприяє формуванню відповідальної фінансової поведінки, а як елемент фінансово-правової культури забезпечує здатність платника усвідомлено реалізовувати свої права та належним чином виконувати юридичні обов'язки у сфері оподаткування.

Досвід Швейцарії засвідчує, що сприятливі умови для добровільної податкової дисципліни формуються через поєднання законності оподаткування, чіткого розмежування податкової компетенції, доступності правової інформації, процедурних гарантій, зручних цифрових сервісів та участі громадян у публічно-фінансових рішеннях. Для України перспективним є не механічне запозичення швейцарської моделі, а адаптація окремих її підходів у межах євроінтеграційного курсу: системне включення податкової грамотності до фінансової освіти, розвиток права платника на зрозумілу податкову інформацію, посилення освітньої функції електронних сервісів та формування партнерської моделі взаємодії з контролюючими органами. Податкову грамотність у цьому контексті доцільно розглядати як превентивний елемент механізму забезпечення податкової дисципліни, спрямований на створення умов для добровільного і належного виконання податкового обов'язку до виникнення необхідності застосування заходів державного примусу.

Список використаних джерел

1. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. Paris : OECD Publishing, 2023. 291 p. DOI: 10.1787/dfe0bf9c-en. URL: https://doi.org/10.1787/dfe0bf9c-en (дата звернення: 09.09.2026).

2. OECD. *Building Tax Culture, Compliance and Citizenship: A Global Source Book on Taxpayer Education*. 2nd ed. Paris : OECD Publishing, 2021. 150 p. DOI: 10.1787/18585eb1-en. URL: https://doi.org/10.1787/18585eb1-en (дата звернення: 09.09.2026).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 09.09.2026).

4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 09.09.2026).

5. Federal Constitution of the Swiss Confederation of 18 April 1999. Fedlex. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en (date of access: 09.09.2026).

6. Federal Tax Administration FTA, Swiss Tax Conference. *The Swiss Tax System: Main Features of the Swiss Tax System, Federal Taxes, Cantonal and Communal Taxes*. 2025 ed. Bern, 2025. URL: https://www.estv.admin.ch/dam/en/sd-web/i8eiHb5Gk0xl/ch-steuersystem.pdf (date of access: 09.09.2026).

7. Torgler B. Tax Morale and Direct Democracy. *European Journal of Political Economy*. 2005. Vol. 21, Issue 2. P. 525–531. DOI: 10.1016/j.ejpoleco.2004.08.002. URL: https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2004.08.002 (date of access: 09.09.2026).

8. Federal Tax Administration FTA. Tax Calculator: Calculate and Compare Taxes. URL: https://www.estv.admin.ch/en/tax-calculator-calculate-taxes (date of access: 09.09.2026).

9. Kanton Zürich. Steuererklärung Privatpersonen. URL: https://www.zh.ch/de/steuern-finanzen/steuern/steuern-natuerliche-personen/steuererklaerung-natuerliche-personen.html (date of access: 09.09.2026).

10. République et canton de Genève. Guide fiscal 2025 pour les particuliers. 27.01.2026. URL: https://www.ge.ch/document/guide-fiscal-2025-particuliers (date of access: 09.09.2026).

11. Feld L. P., Frey B. S. Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. *Law & Policy*. 2007. Vol. 29, No. 1. P. 102–120. DOI: 10.1111/j.1467-9930.2007.00248.x. URL: https://doi.org/10.1111/j.1467-9930.2007.00248.x (date of access: 09.09.2026).

12. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року : затв. рішенням Правління Національного банку України від 12.04.2024 № 119-рш. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy (дата звернення: 09.09.2026).

13. Національна стратегія доходів до 2030 року : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/698/20c/41c/69820c41ce0a5621672104.pdf (дата звернення: 09.09.2026).

14. Державна податкова служба України. Електронні сервіси, розміщені на офіційному вебпорталі ДПС. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/elektronnyi-servisi/elektronni-servisi-/ (дата звернення: 09.09.2026).

СЕКЦІЯ 4

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

АНДРОСЕНКО Олена,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет, Україна
ЦЕЛУЙКО Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державний торговельно-економічний університет, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція змінює вимоги до звітності й водночас відкриває можливість перебудувати всю архітектуру облікової інформації. Ключовою перспективою для України є перехід до моделі, у якій первинні дані один раз фіксуються в системі підприємства, а потім використовуються для бухгалтерського обліку, податкових розрахунків, управлінської звітності та аудиту. Така модель має зменшити дублювання операцій, полегшити перевірку походження показників і дати підприємствам свободу вибору програмного забезпечення.

Потреба в такій екосистемі випливає із взаємозв'язку бухгалтерського та податкового обліку. Закон України про бухгалтерський облік визначає бухгалтерські дані обов'язковою основою фінансової звітності [1, ст. 3], а Податковий кодекс вимагає вести облік показників на підставі первинних документів, регістрів і фінансової звітності. Об'єкт оподаткування податком на прибуток при цьому формується з фінансового результату з коригуванням на податкові різниці [2, п. 44.1-44.2]. Отже, перспективна цифрова система повинна зберігати простежуваний зв'язок між первинним документом, проведенням, податковою різницею, рядком декларації та показником фінансової звітності. Саме цей зв'язок має визначати подальше нормативне зближення з ЄС.

На європейському рівні орієнтиром для такого зближення є Директива 2013/34/ЄС, яка регулює категорії підприємств, річну й консолідовану звітність, звіт про управління, оприлюднення та аудит [4]. Її положення спрямовані на забезпечення зіставності показників, пропорційності вимог і надійності оприлюдненої інформації. У перспективі Україні доцільно перейти від точкових змін форм звітності до поетапної дорожньої карти: спочатку оцінити розбіжності між національними правилами та acquis ЄС, далі узгодити структуру показників, а потім забезпечити їх машинозчитуване подання. Нормативна гармонізація в такому разі

стане основою для технологічної, а не зводитиметься до формального перенесення положень директив.

Першим практичним елементом майбутньої архітектури має стати стандартизований електронний первинний документ. Директива 2014/55/ЄС передбачила приймання та оброблення структурованих е-рахунків у публічних закупівлях [5], а пов'язаний із нею стандарт EN 16931 уніфікує зміст їхніх ключових реквізитів. На цій основі Україні варто розробити національну модель е-рахунку з обов'язковим ядром даних і додатковими галузевими модулями. Її реквізити мають бути узгоджені з податковою накладною та первинним документом, а кожна операція – отримувати унікальний ідентифікатор. Тоді дані зможуть переходити між системами без повторного введення, а контроль починатиметься ще до відображення операції в регістрах.

Стандартизоване ядро даних створить умови для конкурентного ринку облікових рішень. Українські підприємства зможуть використовувати великі ERP, зокрема SAP S/4HANA або Microsoft Dynamics 365, модульні системи на зразок Odoo чи локалізовані сервіси, не змінюючи державні формати під час переходу від одного продукту до іншого. У майбутній моделі держава має регулювати склад даних, строки подання, безпеку й аудиторський слід, тоді як інтерфейс, спосіб розміщення та набір функцій залишатимуться вибором підприємства. Це змістить конкуренцію з утримання клієнта у закритій базі на якість автоматизації, підтримки та галузевих рішень.

Щоб свобода вибору не залишилася декларативною, пропонується створити Національний профіль сумісності облікових систем. Він має поєднати модель е-рахунку, єдині довідники податків і контрагентів, ідентифікатори документів та проведень, правила відображення показників у XBRL і SAF-T UA, а також документовані API для обміну з державними сервісами. Нові версії специфікацій слід оприлюднювати завчасно разом із тестовими наборами даних і безкоштовним валідатором. Доцільно також створити регуляторне тестове середовище, у якому розробники зможуть перевіряти сумісність до набрання вимогами чинності. За таких умов українські, європейські та відкриті продукти отримають рівний доступ до ринку, а підприємства – реальну можливість змінювати постачальника без втрати історії.

Потреба в такому профілі особливо помітна через тривале використання в Україні програм 1С та окремих BAS-рішень. Указом Президента України № 280/2023 на три роки застосовано санкції щодо російського ТОВ «1С», а в додатку встановлено обмеження щодо закупівлі та використання окремих продуктів державними підприємствами, установами й організаціями [3]. У подальшому перехід від цих систем варто оформити як програму зниження технологічної залежності, а не як одномоментну заміну програм. Її метою має бути

відкритий експорт даних, збереження аудиторського сліду та недопущення нової залежності від іншої закритої платформи.

Практична реалізація такої програми може відбуватися у три послідовні етапи. На підготовчому етапі підприємства інвентаризуватимуть конфігурації, інтеграції, права доступу й незакриті періоди, створюватимуть незмінні архіви та карти відповідності даних. Пілотний етап має передбачати перенесення довідників, залишків, документів і регістрів до нової ERP з паралельною роботою систем протягом одного-двох звітних періодів. Після звірки оборотів, ПДВ, зарплати, запасів, основних засобів і декларацій стара база переводитиметься в режим читання. Держава могла б підтримати цей процес типовими протоколами міграції та вимогою до постачальників надавати документований експорт у відкритому форматі.

Завершення міграції має стати початком глибшого узгодження фінансової та податкової звітності. Законодавство вже передбачає подання визначеними категоріями підприємств фінансової звітності в єдиному електронному форматі на основі таксономії [1, ст. 12-1], а Національна стратегія доходів до 2030 року орієнтує податкове адміністрування на розвиток е-аудиту та SAF-T UA [6, с. 30-31]. Наступною перспективою є створення єдиного ядра облікових даних, з якого за прозорими правилами формуватимуться XBRL-звітність, SAF-T UA і податкові декларації. Зміна нормативного показника тоді вимагатиме оновлення однієї таблиці відповідності, а не окремого доопрацювання кожної програми.

Єдине ядро даних дасть змогу змінити й саму логіку податкового контролю. Замість масового витребування документів перспективною є система попередньої перевірки якості даних, автоматичного повідомлення про розбіжності та ризик-орієнтованого відбору операцій. Національна стратегія доходів передбачає захищений контур і контрольовану роботу з ідентифікаторами під час аналітичного опрацювання інформації [6, с. 48-50]. Розвиток цього підходу має супроводжуватися правом платника бачити використані дані, отримувати пояснення виявленої невідповідності та виправляти технічну помилку до початку перевірки. Остаточне податкове рішення не повинно ґрунтуватися лише на непрозорому алгоритмі без можливості людського перегляду й оскарження.

Розширення цифрового обміну потребуватиме окремої системи довіри. Сертифікація майбутніх облікових рішень має оцінювати розмежування доступу, багатофакторну автентифікацію, журнал змін, шифрування, резервне відновлення та відсутність прихованої телеметрії. Водночас обов’язковими умовами повинні стати право підприємства на власні дані, повний експорт історії та договірна можливість вийти з продукту без втрати інформації. У державних закупівлях доцільно порівнювати сумісність, кібербезпеку, сукупну вартість володіння й незалежність критичних компонентів. Це дозволить поєднати цифровий

суверенітет із відкритою конкуренцією, не закриваючи ринок для сумісних європейських рішень.

Перехід буде реалістичним лише за умови, що вимоги враховуватимуть можливості малого бізнесу та готовність фахівців. Для малих підприємств доцільно передбачити безкоштовний базовий сервіс е-рахунків, відкриті валідатори, типові карти перенесення даних, ваучери на навчання та часткове фінансування міграції. Бухгалтерів потрібно готувати до контролю якості даних, роботи з API, XBRL і SAF-T, зберігаючи їхню відповідальність за професійне судження. Координацію реформи варто доручити постійному міжвідомчому центру, який узгоджуватиме зміни у бухгалтерських стандартах, податкових формах і технічних специфікаціях. Поетапні пілоти та один повний звітний цикл стабільної специфікації до запровадження відповідальності зменшать ризик збоїв.

Таким чином, перспектива модернізації полягає у формуванні відкритої облікової інфраструктури, а не в перенесенні чинних процедур до іншої програми. Її основою мають стати стандартизований е-рахунок, Національний профіль сумісності, єдине ядро для XBRL, SAF-T UA та податкової звітності, контрольована міграція і пояснюваний цифровий контроль. Підприємство за такої моделі збереже право обирати ERP, держава отримає якісніші структуровані дані, а бухгалтер зосередиться на перевірці та професійному судженні. Послідовне впровадження цих пропозицій може одночасно зменшити технологічні ризики й наблизити український облік до принципів цифрового середовища ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14 (дата звернення: 09.09.2026).

2. Податковий кодекс України. Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 09.09.2026).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12.05.2023 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: Указ Президента України від 12.05.2023 № 280/2023. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2802023-46761 (дата звернення: 09.09.2026).

4. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on annual financial statements, consolidated financial statements and related reports. Consolidated version of 18 March 2026. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/34/2026-03-18/eng (дата звернення: 09.09.2026).

5. Directive 2014/55/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on electronic invoicing in public procurement. European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/55/oj (дата звернення: 09.09.2026).

6. Національна стратегія доходів до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. 147 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/698/20c/41c/69820c41ce0a5621672104.pdf (дата звернення: 09.09.2026).

КОЗАЧЕНКО Юліана
доктор наук з державного управління, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 180 ПК України, платником податку на додану вартість (далі – ПДВ) – є будь-яка фізична чи юридична особа, а також спеціально уповноважений суб'єкт, яка має право або обов'язок нараховувати та сплачувати ПДВ. До цієї категорії належать особи, які зареєструвалися добровільно чи підлягають обов'язковій реєстрації за законом, ті, що імпортують товари на митну територію України (або особи, які порушили умови пільгового/митного режиму), уповноважені особи, які ведуть окремий податковий облік за договорами про спільну діяльність, управління майном (поза сферою Інститутів спільного інвестування чи спеціальних фондів) або угодами про розподіл продукції, особи, що здійснюють реалізацію конфіскованого та безхазяйного майна незалежно від обсягів чи їхньої системи оподаткування, а також компанії-нерезиденти, які надають електронні послуги фізичним особам на території України [1].

Водночас, системний аналіз чинного законодавства свідчить про наявність суттєвих законодавчих ініціатив, спрямованих на розширення кола зазначених платників за рахунок суб'єктів спрощеної системи оподаткування. Об'єктивною передумовою появи таких масштабних реформ виступила необхідність виконання міжнародних зобов'язань України щодо імплементації норм європейського законодавства (зокрема Директиви Ради 2006/112/ЄС про спільну систему ПДВ) в межах вимог МВФ та „Плану для реалізації Ukraine Facility 2024 – 2027", реалізація якого передбачає схвалення КМУ „Національної стратегії доходів на 2024 – 2030 роки", яка має внести зміни до податкового законодавства відповідно до вимог Євросоюзу щодо ПДВ, акцизів та заходів боротьби зі зловживаннями відповідно до Директиви

з протидії ухиленню від сплати податків ЕС/2016/1164 від 12 липня 2016 року (ATAD) [2, с. 61]. Крім того, будуть проведені важливі реформи у сфері управління державними фінансами: гармонізація режимів ПДВ та акцизного податку із законодавством Євросоюзу, що має призвести до збільшення надходжень до бюджету завдяки вищим ставкам та ширшій базі оподаткування [2, с.58].

Важливим внутрішньоекономічним чинником стала потреба подолання системних зловживань у формі штучного подрібнення великого та середнього бізнесу із використанням спрощеної системи оподаткування для ухилення від сплати ПДВ, що викривляло добросовісну конкуренцію. А в умовах суттєвого дефіциту державного бюджету під час воєнного стану розширення бази оподаткування цим ключовим непрямим податком визначено Урядом як один із головних інструментів мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів держави.

З огляду на це, запропонований Кабінетом Міністрів України проєкт Закону „Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо реєстрації платників єдиного податку платниками податку на додану вартість" [3] передбачає суттєву трансформацію інституту спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності шляхом скасування законодавчого імунітету від обов'язкової реєстрації платниками ПДВ для суб'єктів малого підприємництва (п. 1 розділу І проєкту; п. 181.1 ст. 181 ПК України).

Проте, внесення змін до абз.2, п. 296.1, ст. 296 ПК України шляхом розширення кола осіб, що є платниками ПДВ та впровадження обов'язковості їх реєстрації у якості платників цього податку шляхом доповнення ст. 297 пунктом 297.8 [3], призведе до суттєвого деструктивного впливу на функціонування малого бізнесу. Ключовим наслідком реалізації зазначених законодавчих змін – є фактична нівеляція концептуальних засад спрощеної системи оподаткування, оскільки суб'єкти господарювання втрачають можливість застосування пільгової ставки єдиного податку в розмірі 5 % без можливості нарахування ПДВ (п. 4 розділу І проєкту; пп. 6 п. 293.8 ст. 293 ПК України) та вимушені імплементувати 3-відсоткову ставку із додатковим нарахуванням 20 відсотків ПДВ шляхом обов'язкового подання заяви про зміну ставки (п. 2 та п. 4 розділу І проєкту; п. 183.9 ст. 183, пп. „г", пп. 4 п. 293.8 ст. 293 ПК України). Це викликає суттєве зростання податкового та фінансово-адміністративного навантаження на суб'єктів малого підприємництва, що у сегменті кінцевого споживання товарів та послуг спричинить прямопропорційне зростання роздрібних цін та, як наслідок, деградацію конкурентоспроможності відповідного капіталу.

Поряд із фінансовим чинником спостерігається критичне ускладнення обліково-аналітичних процесів, адже адміністрування ПДВ згідно з розділом V ПК України вимагає залучення висококваліфікованих фахівців у сфері бухгалтерського обліку, складання та

реєстрації податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних (відповідно до ст. 201 ПК України), а також постійного моніторингу ліквідності на спеціальних рахунках у системі електронного адміністрування ПДВ (ст. 200¹ ПК України). Додатковим системним ризиком виступає висока ймовірність потрапляння малого бізнесу під дію автоматизованих механізмів моніторингу відповідності податкових накладних критеріям оцінки ризикованості (СМКОР відповідно до п. 201.16, ст. 201 ПК України), що загрожує блокуванням податкових накладних, іммобілізацією обігових коштів та застосуванням штрафних санкцій за порушення термінів їх реєстрації (визначених у ст. 120¹ ПК України).

Як висновок, – зазначені чинники викривляють інституційне середовище малого підприємництва та формують стимули для адаптивної мінімізації податкових зобов'язань шляхом штучного подрібнення суб'єктів господарювання або переходу частини суб'єктів малого бізнесу у неофіційний сектор економіки.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 11.09.2026).

2. План для реалізації Ukraine Facility 2024–2027. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf (дата звернення: 11.09.2026).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо реєстрації платників єдиного податку платниками податку на додану вартість : проєкт Закону від 18 груд. 2025 р. / внесений Кабінетом Міністрів України (Ю. Свириденко). URL: https://ips.ligazakon.net/document/NT4702 (дата звернення: 11.09.2026).

КОЛОТИЛО Дмитро
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник: **КРАЄВСЬКИЙ Володимир**
Декан факультету податкової справи, обліку та аудиту Державного податкового університету, д-р екон. наук, професор

МЕХАНІЗМИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПДВ ДЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ОПЕРАЦІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ ЄС ТА ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна перетворила Україну на одного з найбільших у світі реципієнтів міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, а євроінтеграційний процес України актуалізує необхідність подальшого наближення національного податкового законодавства до acquis ЄС. У цьому контексті порівняння механізмів звільнення від податку на додану вартість (ПДВ) для операцій гуманітарного та донорського характеру в ЄС і в Україні дає змогу виявити не лише формально-юридичні розбіжності, а й практичні адміністративні розриви, що безпосередньо впливають на швидкість і вартість надання допомоги в умовах війни.

Метою цієї роботи є порівняльний аналіз підходів Європейського Союзу та України до звільнення від ПДВ операцій, пов’язаних із діяльністю неурядових і міжнародних організацій, а також визначення напрямів удосконалення української практики з урахуванням досвіду ЄС.

Директива 2006/112/ЄС (VAT Directive) передбачає для операцій гуманітарного характеру точкові, суб'єктно обмежені звільнення від ПДВ. Статті 143(1)(f), (fa) та 151 звільняють від ПДВ постачання та ввезення товарів і послуг для міжнародних організацій, дипломатичних і консульських представництв та збройних сил у межах міжнародних угод. Детальне тлумачення цих норм наведено у робочому документі Комітету з ПДВ Європейської Комісії № 897 (2016 р.) [4]. Стаття 146(1)(c) звільняє від ПДВ вивезення товарів "уповноваженими органами" (approved bodies) за межі Союзу в рамках гуманітарної, благодійної чи навчальної діяльності [1]. Процедура затвердження статусу «уповноваженого органу» саме за цією нормою (ст. 146(1)(c)) є національною і відрізняється між державами-членами.

Окремий і принципово важливий для теми цього дослідження механізм встановлює Директива 2009/132/ЄС: її стаття 51 звільняє від ПДВ кінцеве ввезення товарів державними, благодійними або філантропічними організаціями, затвердженими компетентними органами держави-члена, якщо товари призначені для безоплатного розподілу серед постраждалих від катастроф, а також товарів, що ввозяться агенціями допомоги для забезпечення власної діяльності [2]. Ключова риса цього механізму полягає у статусності: організація один раз

отримує статус "уповноваженої", після чого звільнення поширюється на всю її діяльність у межах затвердженої мети, без потреби погоджувати кожну окрему партію товару.

Ілюстрацією статусного підходу на практиці стало Рішення Комісії (ЄС) 2022/1108 від 1 липня 2022 р., яким гуманітарну кризу, спричинену повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, офіційно визнано "катастрофою" у значенні Розділу VIII, глави 4 Директиви 2009/132/ЄС [3]. Рішення дозволило державам-членам звільняти від мита та ПДВ товари, що ввозяться державними та уповноваженими благодійними організаціями для розподілу серед осіб, які тікають від війни, і надало право передавати такі товари українським державним чи громадським організаціям, затвердженим українськими компетентними органами [3]. Звітність держав-членів перед Комісією при цьому має агрегований (на рівні держава–Комісія, а не оператор–митниця), а не транзакційний характер: перелік уповноважених організацій та загальні обсяги ввезених товарів [3]. Водночас цей механізм мав тимчасовий і адресний характер: його неодноразово продовжували рішеннями 2023/829, 2024/775, 2025/676 і 2026/1407 за індивідуальними запитами держав-членів, а коло учасниць послідовно звужувалося – від 18 держав-членів у 2022 р. до Литви й Польщі у 2025 р. і лише Литви на вузьке тримісячне вікно (січень–березень 2026 р.) в останньому продовженні; сама Комісія в преамбулі Рішення 2026/1407 констатує зниження попиту на цей інструмент з 2024 р. Це обмежує можливість розглядати це рішення як приклад універсального чи стабільного підходу ЄС: ідеться про один ad hoc механізм у межах Директиви 2009/132/ЄС, який, попри тимчасовість і звуження, залишається показовим прикладом статусного допуску організацій до пільги.

Українська модель побудована на відмінній, транзакційній логіці. Пункт 197.11 Податкового кодексу України [5] звільняє від ПДВ операції з постачання товарів і послуг, що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги (МТД), однак застосування пільги обумовлене двома кумулятивними вимогами Порядку №153, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 [6]: по-перше, проєкт (програма) МТД повинен пройти державну реєстрацію в Секретаріаті Кабінету Міністрів України з отриманням реєстраційної картки; по-друге, конкретний товар чи послуга мають бути включені до Плану закупівлі проєкту (додаток 5 до Порядку №153) [6]. З 2024 р. облік таких проєктів централізовано в Реєстрі проєктів (програм) МТД, запровадженому постановою КМУ від 11.10.2024 №1163 [9], що регулює облік проєктів МТД, а не встановлює окремого статусного механізму звільнення від ПДВ для організацій. Зміни номенклатури чи обсягу товарів або послуг, а також відповідні зміни щодо постачальника, передбачають подання зміненого Плану закупівлі відповідно до Порядку № 153. Це відрізняється від повної перереєстрації проєкту,

підстави для якої визначені окремо. Такий підхід зберігає попередню документальну прив'язку пільги до параметрів конкретного проєкту та Плану закупівлі.

Додаткове адміністративне навантаження створює обов’язок виконавця проєкту МТД щомісяця, до 20 числа, подавати контролюючому органу інформаційне підтвердження за встановленою формою [6]. Паралельно діє окремий режим для "гуманітарної допомоги" як категорії, врегульований Порядком пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 №953 [7] (що з 1 грудня 2023 р. замінила попередню постанову від 01.03.2022 №174), який частково перетинається з режимом МТД. Показовим є те, що постанова КМУ від 15.07.2026 №954 запровадила статус "верифікованої гуманітарної організації": рішення про набуття статусу ухвалюється в автоматизованому порядку протягом 72 годин за результатами звірки даних ДПС, Пенсійного фонду та Мін'юсту [10] – приклад використання статусного підходу до регулювання діяльності гуманітарних організацій в Україні. Водночас цей статус не слід ототожнювати із самостійним статусним механізмом звільнення від ПДВ: він не надає автоматичного права на пільгу і не замінює режим МТД за Порядком №153. Для гуманітарних організацій, які, як і представництва спеціалізованих агенцій/установ ООН, одночасно реалізують зареєстровані проєкти МТД і отримують окремі партії гуманітарної допомоги, це створює ризик класифікаційної невизначеності щодо застосовного режиму пільги. Практика роз'яснень щодо застосування пільги за п. 197.11 ПКУ свідчить про наявність питань практичного застосування відповідного режиму [8].

На основі порівняння нормативної конструкції, процедур допуску до пільги та вимог звітності можна виокремити чотири найбільш практично значущі відмінності. По-перше, це статусність проти транзакційності: проаналізовані механізми права ЄС передбачають застосування звільнення на основі попереднього затвердження статусу відповідних організацій, тоді як українська модель прив'язує пільгу до кожної окремої позиції Плану закупівлі, що є особливо обтяжливим в умовах війни, коли пріоритети допомоги можуть змінюватися швидше, ніж триває процедура внесення змін до Плану закупівлі. По-друге, це характер звітності: агрегована звітність держави перед Комісією в межах проаналізованого ad hoc механізму ЄС проти щомісячного індивідуального підтвердження кожного виконавця перед податковим органом в українській моделі. По-третє, це рівень нормативної визначеності: детальніша нормативна рамка права ЄС та інституціоналізовані процедури застосування пільги (роз'яснення VAT-комітету, рішення Комісії) проти залежності українських виконавців від індивідуальних податкових консультацій для підтвердження прав на пільгу. По-четверте, це фрагментація регулювання: режим МТД і режим гуманітарної допомоги залишаються окремими; постанова №954 демонструє появу статусного елементу в

регулюванні гуманітарних організацій, однак це не означає автоматичного виникнення статусного механізму звільнення від ПДВ – для проєктів МТД пільга за п. 197.11 ПКУ й надалі прив'язана до конкретного проєкту та Плану закупівлі за Порядком №153, без єдиного уніфікованого статусу, який поширювався б на обидва джерела фінансування.

Із наведеного порівняння можна окреслити такі можливі напрями вдосконалення української практики – як аналітичні висновки автора, а не як готову законодавчу модель: (1) оцінка можливості використання статусних елементів, подібних до запроваджених у регулюванні верифікованих гуманітарних організацій, для спрощення адміністрування пільг у межах проєктів МТД, як альтернативи реєстрації кожного проєкту й товарної позиції окремо; (2) можливе спрощення процедури зміни Плану закупівлі через перехід від попереднього погодження до апостеріорного повідомлення контролюючого органу – підхід, що заслуговує на розгляд незалежно від подальшої долі самого ad hoc механізму Рішення 2022/1108 в ЄС; (3) взаємне визнання статусу для суб'єктів, які одночасно реалізують проєкти МТД і отримують гуманітарну допомогу, як менш радикальна альтернатива повному злиттю режимів Порядку №153 та постанови №953, які мають різні первинні цілі; (4) кодифікація повторюваних індивідуальних податкових консультацій в узагальнюючі податкові консультації для зменшення адміністративного навантаження на виконавців.

Таким чином, попри спільну мету, а саме забезпечення безперешкодного надходження допомоги без податкового навантаження, проаналізовані механізми права ЄС демонструють ширше використання попереднього затвердження статусу організації, тоді як український режим МТД за п. 197.11 ПКУ та Порядком №153 переважно прив'язаний до конкретного проєкту та Плану закупівлі. Поява статусу верифікованої гуманітарної організації (постанова №954) свідчить про розвиток статусних елементів у регулюванні гуманітарної діяльності в Україні, однак цей розвиток поки що не поширюється на режим МТД. Подальше дослідження можливості використання подібних статусних елементів у цьому режимі може стати одним із напрямів його адміністративного спрощення.

Список використаних джерел:

1. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32006L0112.

2. Council Directive 2009/132/EC of 19 October 2009 determining the scope of Article 143(b) and (c) of Directive 2006/112/EC as regards exemption from value added tax on the final importation of certain goods. Official Journal of the European Union, L 292, 10.11.2009, p. 5.

3. Commission Decision (EU) 2022/1108 of 1 July 2022 on relief from import duties and VAT exemption on importation granted for goods to be distributed or made available free of charge to persons fleeing the war in Ukraine and to persons in need in Ukraine. Official Journal of the European

Union, C(2022) 4469; as extended by Commission Decision (EU) 2023/829 of 17 April 2023, Commission Decision (EU) 2024/775 of 4 March 2024, Commission Decision (EU) 2025/676 of 3 April 2025, and Commission Decision (EU) 2026/1407 of 26 June 2026 (applicable, as of mid-2026, to Lithuania only, for imports from 1 January to 31 March 2026).

4. VAT Committee Working Paper No 897 concerning the application of EU VAT provisions: VAT exemptions on acquisitions made under diplomatic and consular arrangements, by the European Institutions, by international organisations and by armed forces. Brussels: European Commission, Directorate-General Taxation and Customs Union, taxud.c.1(2016)923028, 10.02.2016.

5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

6. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-п.

7. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 № 953 (набула чинності 01.12.2023; замінила Постанову КМУ від 01.03.2022 № 174). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-п.

8. Пільги з ПДВ у рамках міжнародної технічної допомоги: роз'яснення від ДПС для 2026 року. Дебет-Кредит. URL: https://news.dtkt.ua/taxation/pdv/111717-pilgi-z-pdv-u-ramkax-miznarodnoyi-texnicnoyi-dopomogi-roziasnennia-vid-dps-dlia-2026-roku.

9. Про затвердження Порядку ведення Реєстру проектів (програм) міжнародної технічної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2024 № 1163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-п.

10. Деякі питання набуття та позбавлення статусу верифікованої гуманітарної організації: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.2026 № 954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2026-п.

ІВАНИШИНА Ольга,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
КОЛОТИЛО Дмитро
здобувач другого рівня вищої освіти
Державний податковий університет, Україна

ІНСТРУМЕНТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З OLAF ТА ЕРРО У СФЕРІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (2016–2023)

Євроінтеграційний процес України передбачає наближення національної системи фінансового контролю до acquis ЄС у сфері захисту фінансових інтересів Союзу. 15 червня 2026 р. на другій міжурядовій конференції Україна–ЄС відкрито переговори за кластером 1 «Основи», до якого входить глава 32 «Фінансовий контроль» [1]. Для податкової проблематики ця сфера значуща тому, що захист фінансових інтересів ЄС охоплює також серйозне шахрайство з ПДВ: Директива (ЄС) 2017/1371 застосовується до таких випадків лише тоді, коли умисні дії пов'язані з територією двох або більше держав-членів і загальна шкода становить щонайменше 10 млн євро [2, ст. 2(2)]. Водночас податковий acquis, зокрема у сфері ПДВ, належить до окремої переговорної глави 16 «Оподаткування» [15]; ця глава не входить до кластера «Основи» [1]. Дослідження ставить питання: які зміни у характері співпраці та інституційній участі простежуються в публічно задокументованих інструментах взаємодії України з OLAF (European Anti-Fraud Office) та EPPO (European Public Prosecutor's Office) у 2016–2023 рр.?

Одиницею аналізу є п'ять двосторонніх інструментів співпраці 2016–2023 рр. З боку EPPO це дві робочі домовленості (working arrangements) – з Офісом Генерального прокурора (ОГП) та Національним антикорупційним бюро України (НАБУ); інших інструментів з українськими органами, укладених у межах 2016–2023 рр., в офіційному переліку EPPO не зазначено [3]. З боку OLAF три домовленості підтверджено окремими офіційними джерелами, однак вичерпність цього переліку незалежно не встановлено. Інструменти зіставлено за сторонами, датою, типом і публічно заявленим призначенням. Обмеженням дослідження є те, що порівняння здійснено переважно за офіційними повідомленнями інституцій, а не за повними текстами всіх домовленостей: повних текстів домовленостей OLAF у публічному доступі не виявлено, а з двох опублікованих у досліджуваний період текстів EPPO опрацьовано лише домовленість з ОГП [4]. Тому результати характеризують насамперед інституційну конфігурацію співпраці, а не вичерпний зміст прав і процедур, передбачених кожним інструментом.

Правовою основою діяльності OLAF є Регламент (ЄС, Євратом) № 883/2013, який визначає повноваження Офісу щодо адміністративних розслідувань шахрайства, корупції та іншої незаконної діяльності, що шкодить фінансовим інтересам Союзу [5, ст. 1]; Регламентом (ЄС, Євратом) 2020/2223, що набрав чинності 17 січня 2021 р. [6, ст. 2], його доповнено нормами про взаємодію з ЕРРО. У науковій літературі адміністративний інструментарій OLAF і кримінально-процесуальний інструментарій ЕРРО розглядаються як взаємодоповнювальні, водночас наголошується на складності їхньої практичної взаємодії [7; 8]. Компетенцію ЕРРО визначає Регламент (ЄС) 2017/1939 [9, ст. 22–23]. Для співпраці з третіми державами він передбачає кілька правових шляхів [10]: робочі домовленості технічного чи операційного характеру, які не мають юридично обов'язкових наслідків для ЄС і держав-членів [9, ст. 99(3), 104(1)]; міжнародні угоди, укладені ЄС; багатосторонні конвенції, для цілей яких держави-учасниці повідомили ЕРРО як компетентний орган; а також звернення європейського делегованого прокурора по правову допомогу в межах його національних повноважень [9, ст. 104]. Робоча домовленість сама по собі не розширює компетенції ЕРРО і не надає йому слідчих повноважень на території третьої держави. Так, у домовленості з ОГП отримання доказів, заморожування активів і створення спільних слідчих груп віднесено до відповідних конвенцій Ради Європи [4, ст. 1(3), 4–6].

У межах досліджуваного масиву інструменти 2016 і 2021 рр. є адміністративними домовленостями OLAF: 19 жовтня 2016 р. підписано домовленість з НАБУ, яка, за повідомленням OLAF, передбачає обмін інформацією та спільну слідчу діяльність [11]; 11 лютого 2021 р. – домовленість з ОГП, спрямовану на ефективніший обмін інформацією [12]. Першим інструментом за участю ЕРРО є робоча домовленість з ОГП від 18 березня 2022 р., метою якої визначено сприяння судовій співпраці у кримінальних справах та обміну інформацією [4, ст. 1]. У 2023 р. до масиву додаються ще два інструменти: 27 березня – домовленість OLAF з Державною аудиторською службою України (ДАСУ), яку OLAF у повідомленні про підписання характеризує як національний визначений контактний пункт для співпраці з Офісом [13]; 3 липня – робоча домовленість ЕРРО з НАБУ, яку ЕРРО пов'язує з посиленням співпраці з українськими органами, що розслідують корупційні справи, та із захистом коштів ЄС, спрямованих Україні [14].

Таблиця 1

Інструменти співпраці України з OLAF та ЕРРО (2016–2023)

Сторони	**Дата**	**Тип інструмента**	**Заявлене призначення (джерело)**
НАБУ – OLAF	19.10.2016	Адміністративна домовленість	Обмін інформацією, спільна слідча діяльність [11]
ОГП – OLAF	11.02.2021	Адміністративна домовленість	Ефективніший обмін інформацією [12]

Сторони	Дата	Тип інструмента	Заявлене призначення (джерело)
ОГП – ЕРРО	18.03.2022	Робоча домовленість	Судова співпраця у кримінальних справах, обмін інформацією [4, ст. 1]
ДАСУ – OLAF	27.03.2023	Адміністративна домовленість	Співпраця з OLAF; ДАСУ – визначений контактний пункт для OLAF [13]
НАБУ – ЕРРО	03.07.2023	Робоча домовленість	Співпраця з органом, що розслідує корупційні справи; захист коштів ЄС, спрямованих Україні [14]

Джерело: складено автором за [4; 11–14].

Зіставлення виявляє два різні аспекти інституційної участі. ОГП і НАБУ є сторонами інструментів як з OLAF, так і з ЕРРО, тобто той самий український орган співпрацює з двома інституціями ЄС різної правової природи – органом адміністративних розслідувань [5, ст. 1] та органом, що здійснює розслідування і кримінальне переслідування [9, ст. 4]. ДАСУ представлена в масиві однією домовленістю; оскільки роль контактного пункту зазначено в повідомленні OLAF як характеристику самої ДАСУ [13], ця роль не розглядається тут як зміст домовленості. За офіційними описами, жоден із п’яти інструментів не є спеціалізованим на ПДВ.

Висновки. Систематизація п’яти інструментів дає підстави для двох результатів. По-перше, адміністративні домовленості OLAF 2016 і 2021 рр. з 2022 р. доповнено робочими домовленостями з ЕРРО, що стосуються співпраці у кримінальних справах; у використаних джерелах не зафіксовано скасування чи заміни адміністративних домовленостей. По-друге, ОГП і НАБУ є сторонами співпраці як з OLAF, так і з ЕРРО, тоді як ДАСУ, яку OLAF характеризує як національний контактний пункт, представлена в масиві однією домовленістю з OLAF. Наявність домовленості засвідчує інституційну формалізацію співпраці, але сама по собі не означає передання слідчих чи обвинувальних повноважень і не визначає порядку отримання доказів. У межах опрацьованої автором наукової літератури не виявлено праць, у яких зазначені п’ять інструментів розглядалися б у єдиній порівняльній рамці. Тому внесок дослідження полягає насамперед у їх зіставленні та систематизації розрізнених публічних даних, а не у введенні нових емпіричних фактів.

Оскільки результати ґрунтуються переважно на офіційних повідомленнях, наступним кроком доцільно зробити порівняльний аналіз повних текстів робочих домовленостей ЕРРО з органами України та інших держав-кандидатів, які ЕРРО оприлюднює [3]. Це дозволить встановити, якою мірою такі домовленості відрізняються за правовою основою, режимами обміну інформацією та персональними даними, механізмами отримання доказів, заморожування активів і створення спільних слідчих груп, а також умовами припинення.

Такий аналіз може дати змогу перейти від опису інституційної конфігурації співпраці до пояснення відмінностей у її правовій та організаційній інституціоналізації.

Список використаних джерел:

1. Council of the European Union. EU and Ukraine open first accession negotiations cluster : press release. 15.06.2026. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2026/06/15/eu-and-ukraine-open-first-accession-negotiations-cluster/.

2. Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law. Official Journal of the European Union. L 198. 28.07.2017.

3. European Public Prosecutor's Office. International cooperation. URL: https://www.eppo.europa.eu/about/international-cooperation_en.

4. Working Arrangement on the cooperation between the European Public Prosecutor's Office (EPPO) and the Prosecutor's General Office [of Ukraine]. March 2022. URL: https://www.eppo.europa.eu/document/download/6fd0fecc-2bfb-4531-93a7aafc2d774b2d_en?filename=WA-EPPO-UkrainePGO_EN-signed.pdf.

5. Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF). Official Journal of the European Union. L 248. 18.09.2013. P. 1.

6. Regulation (EU, Euratom) 2020/2223 of the European Parliament and of the Council of 23 December 2020 amending Regulation (EU, Euratom) No 883/2013, as regards cooperation with the European Public Prosecutor's Office and the effectiveness of the European Anti-Fraud Office investigations. Official Journal of the European Union. L 437. 28.12.2020.

7. Weyembergh A., Brière C. The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor's Office. New Journal of European Criminal Law. 2018. Vol. 9, No. 1. P. 62–82. DOI: https://doi.org/10.1177/2032284417743820.

8. Bellacosa M., De Bellis M. The protection of the EU financial interests between administrative and criminal tools: OLAF and EPPO. Common Market Law Review. 2023. Vol. 60, No. 1. P. 15–50. DOI: https://doi.org/10.54648/cola2023002.

9. Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'). Official Journal of the European Union. L 283. 31.10.2017. P. 1.

10. Franssen N. The future judicial cooperation between the EPPO and third countries. New Journal of European Criminal Law. 2019. Vol. 10, No. 2. P. 168–185. DOI: https://doi.org/10.1177/2032284419856698.

11. European Anti-Fraud Office. With billions at stake, OLAF and Ukraine commit to deepening cooperation against fraud : Press Release No 20/2016. 19.10.2016. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/media-corner/news/billions-stake-olaf-and-ukraine-commit-deepening-cooperation-against-fraud-2016-10-19_en.

12. Wahl T. OLAF Signs Cooperation Arrangement with Prosecutor General's Office of Ukraine. eucrim. 20.03.2021. URL: https://eucrim.eu/news/olaf-signs-cooperation-arrangement-with-prosecutor-generals-office-of-ukraine/.

13. European Anti-Fraud Office. OLAF signs cooperation arrangement with Ukraine's State Audit Service : Press Release No 8/2023. 03.04.2023. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/media-corner/news/olaf-signs-cooperation-arrangement-ukraines-state-audit-service-2023-04-03_en.

14. European Public Prosecutor's Office. EPPO signs working arrangement with National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. 03.07.2023. URL: https://www.eppo.europa.eu/en/media/news/eppo-signs-working-arrangement-national-anti-corruption-bureau-ukraine.

15. European Commission. Chapters of the acquis. Chapter 16: Taxation. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en.

КОНОНЕНКО Леся
кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО АГРОБІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний розвиток агробізнесу відбувається в умовах активного поширення цифрових технологій, які поступово трансформують підходи до організації виробничих, управлінських, облікових та інформаційних процесів. Цифрове трансформування створює можливості для підвищення оперативності обробки інформації, автоматизації окремих операцій, удосконалення взаємодії між учасниками господарської діяльності та підвищення обґрунтованості управлінських рішень. Водночас можливості використання цифрових технологій різними суб'єктами господарювання є неоднаковими і значною мірою залежать від виду діяльності.

Використання інноваційних технологій у бухгалтерському обліку створює передумови для підвищення оперативності формування та опрацювання інформації, а також зміни традиційних підходів до організації облікового процесу [1]. В умовах цифрового трансформування бухгалтерський облік поступово набуває нових функцій. Водночас ефективність використання облікової інформації залежить від можливості її аналітичного

опрацювання. Фінансовий аналіз, зокрема, може використовуватися як інструмент обґрунтування управлінських і податкових рішень [2].

Для малого агробізнесу цифровізація податкових процесів є важливою у контексті спрощення виконання податкових зобов'язань та зниження адміністративного навантаження, оскільки дає змогу автоматизувати окремі облікові операції, контролювати строки подання звітності та сплати податків, а також зменшувати ризик технічних помилок. Проте, малий агробізнес, як правило, обмежений у фінансових, кадрових і технічних ресурсах, що, з одного боку ускладнює придбання та впровадження сучасних цифрових рішень, а з іншого - підвищує потребу у використанні технологій, здатних скоротити витрати часу на виконання облікових операцій. Дослідження стану організації обліку розрахунків за податками та платежами в умовах використання сучасних цифрових технологій малими агропідприємствами свідчить про необхідність врахування специфіки їх діяльності [3].

Однією з основних системних проблем цифровізації обліку розрахунків за податками та платежами малого агробізнесу є нерівномірність поширення цифрових технологій серед підприємств різного розміру. Аналіз використання підприємствами різного розміру ERP-систем демонструє суттєву диференціацію їх цифрової забезпеченості. У 2022 р. ERP-системи використовували 4,7 % малих, 8,1 % середніх та 16,9 % великих підприємств, тоді як у 2024 р. відповідні показники становили 12,0 %, 22,1 % та 37,7 % [4]. Таким чином, використання ERP-систем зросло в усіх групах підприємств, однак абсолютна різниця між малими та великими підприємствами залишилася значною.

Водночас сам факт наявності цифрових технологій не може розглядатися як достатня характеристика цифрового трансформування. Важливим є те, наскільки підприємство спроможне інтегрувати технологію у власні бізнес-процеси та використовувати її можливості для вирішення конкретних управлінських, облікових і інформаційних завдань. Отже, цифровий розрив доцільно розглядати не лише як відмінність у доступі до технологій, а і як відмінність у можливостях їх практичного використання. Так малі аграрні підприємства мають обмежене фінансове та кадрове забезпечення, недостатні матеріально-технічні можливості, функціонують на віддалених територіях, а також змушені поєднувати широкий спектр управлінських функцій у зв'язку з обмеженою кількістю працівників [3].

Результати дослідження малих ферм Польщі, Румунії та Литви також свідчать про існування суттєвих бар'єрів для впровадження сучасних цифрових технологій. Серед них автори виокремлюють недостатній рівень цифрових компетентностей, недостатню поінформованість щодо вартості інновацій або обмеженість капіталу, невисоку зацікавленість у складніших технологіях через невеликі масштаби виробництва та прихильність до традиційних методів господарювання [6].

Отже, проблема цифрового трансформування малих аграрних підприємств має комплексний характер. Вона пов’язана не лише з фінансовими можливостями придбання технологій, а й із наявністю необхідного рівня компетентностей, інформації про доступні рішення, розумінням їх потенційних переваг та можливістю адаптувати нові технології до конкретних умов діяльності підприємства.

Особливе значення в цьому контексті має розвиток цифрових компетентностей. Для ефективного використання цифрових технологій недостатньо забезпечити підприємство відповідними технологіями. Працівники та власники повинні розуміти функціональні можливості технології, особливості її використання, способи інтеграції в існуючі процеси та потенційний економічний ефект від її застосування. Саме тому цифрове трансформування малого агробізнесу має супроводжуватися відповідним інформаційно-консультаційним забезпеченням.

Одним із напрямів такого забезпечення може бути використання потенціалу сільськогосподарських дорадчих служб. Дорадча діяльність є важливою складовою підтримки сільського розвитку, оскільки передбачає поширення знань, інформаційно-консультаційне забезпечення та сприяння підвищенню спроможності суб’єктів сільського господарства адаптуватися до сучасних змін [5].

У контексті цифрового трансформування роль дорадчих служб доцільно розглядати як один із механізмів формування середовища, у якому малі аграрні підприємства можуть отримувати необхідні знання та консультаційну підтримку щодо сучасних технологічних рішень. Це особливо важливо для підприємств, які не мають можливості утримувати власних ІТ – фахівців. Водночас цифрове трансформування бухгалтерського обліку створює додаткові можливості для підвищення якості інформаційного забезпечення управління. Використання цифрових технологій дозволяє скоротити кількість рутинних операцій, підвищити оперативність формування облікової інформації та забезпечити її подальше аналітичне використання [1; 2].

Важливим напрямом цифрового трансформування є також електронна взаємодія підприємства з державними інституціями. Сучасний розвиток податкового адміністрування орієнтується на цифровізацію взаємодії платників податків і держави, розвиток електронних сервісів, електронного документообігу та інших цифрових інструментів. Водночас ефективність таких інструментів для малого агробізнесу залежить від здатності ними користуватися.

Сучасні дослідження цифрового трансформування податкового адміністрування акцентують увагу на розвитку електронного інвойсингу та попередньо заповненої податкової звітності, які можуть сприяти підвищенню податкової відповідності та зменшенню

адміністративного навантаження [7]. З іншого боку, цифровізація податкового адміністрування передбачає поступове перенесення відповідних процесів безпосередньо в цифрове середовище діяльності платника податків [8].

Для малих аграрних підприємств це формує дві взаємопов'язані потреби: по-перше, забезпечити доступ до сучасних цифрових інструментів; по-друге, сформувати спроможність ефективно їх використовувати.

Цифрова трансформація малого агробізнесу повинна базуватися не на максимальній кількості впроваджених технологій, а на їх відповідності потребам підприємства, доступності, компетентності користувачів та можливості інтеграції в існуючу систему управління.

Малі аграрні підприємства мають значний потенціал використання цифрових технологій, однак їх цифрова трансформація стримується сукупністю фінансових, кадрових, технологічних та компетентнісних обмежень. Дані щодо поширення ERP- і хмарних технологій підтверджують збереження цифрової диференціації підприємств різного розміру. Додатковим бар'єром є недостатній рівень цифрових компетентностей та обмежена поінформованість малих агровиробників щодо можливостей і вартості сучасних технологій. У зв'язку з цим перспективним напрямом є поєднання доступних цифрових рішень із розвитком рівня цифрових компетентностей та дорадчою підтримкою. Сільськогосподарські дорадчі служби можуть стати важливим інституційним елементом такого процесу, сприяючи поширенню знань і адаптації малих агропідприємств до цифрових змін.

Список використаних джерел:

1. Кононенко Л. В. Інноваційні технології у бухгалтерському обліку. *Фінанси, облік, банки*. 2014. № 1(20). С. 161-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_23

2. Кононенко Л., Юрченко О. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації оподаткування підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-2

3. Кононенко Л., Коваль С. Організація обліку в малих агропідприємствах у контексті цифровізації: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-10

4. Державна служба статистики України. (2025). Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах. Київ: Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/uk/releases/vykorystannya-informatsiyno-komunikatsiynykh-tekhnolohiy-na-pidpryyemstvakh-0

5. Грановська В., Кононенко Л., Савченко В. Функціонування дорадчих служб у контексті забезпечення сталого сільського розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-111

6. Stępień S., Smędzik-Ambroży K., Polcyn J., Kwiliński A., Maican I. Are small farms sustainable and technologically smart? Evidence from Poland, Romania, and Lithuania. *Central European Economic Journal*. 2023. Vol. 10, No. 57. P. 116–132. DOI: https://doi.org/10.2478/ceej-2023-0007

7. Hesami S., Jenkins H., Jenkins G. P. Digital Transformation of Tax Administration and Compliance: A Systematic Literature Review on E-Invoicing and Prefilled Returns. *Digital Government: Research and Practice*. 2024. Vol. 5, No. 3. DOI: https://doi.org/10.1145/3643687

8. OECD. *Tax Administration Digitalisation and Digital Transformation Initiatives*. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: https://surl.li/cezqsn

Дмитро КУРІНСЬКИЙ,
доктор філософії з менеджменту, старший науковий співробітник,
Сумський національний аграрний університет, Україна;
консультант відділу стратегічного менеджменту,
Selkat Holding у Сінгапурі, Республіка Сінгапур

ПРОДОВОЛЬЧО-БЕЗПЕКОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПДВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Обґрунтовано доцільність трансформації підходів до оподаткування продовольства в Україні з урахуванням європейського досвіду та завдань гарантування продовольчої безпеки. Визначено суперечність між чинною товарно-класифікаційною логікою застосування зниженої ставки ПДВ до окремих видів сільськогосподарської продукції та необхідністю орієнтації податкової політики на економічну доступність критично важливих продовольчих товарів для населення. Запропоновано концепцію продовольчо-безпекової диференціації ПДВ, що передбачає селективне застосування податкових преференцій залежно від функціонального значення продукту для продовольчої безпеки, його цінової динаміки, частки у витратах домогосподарств та вразливості внутрішньої пропозиції. Запропоновано використання коефіцієнта продовольчо-податкової пріоритетності як інструменту ранжування продовольчих товарів за доцільністю застосування преференційного режиму оподаткування. Обґрунтовано необхідність поєднання податкової диференціації з моніторингом цінового перенесення, оцінюванням бюджетних втрат і періодичним переглядом переліку пріоритетних товарів.

Ключові слова: продовольча безпека, гарантування продовольчої безпеки, податок на додану вартість, диференціація оподаткування, продовольчо-безпекова диференціація ПДВ, економічна доступність продовольства, податкова політика, євроінтеграція.

Виклад основного матеріалу. Сучасна трансформація продовольчої безпеки України відбувається під одночасним впливом воєнних ризиків, зростання виробничих і логістичних витрат, цінової нестабільності та поступової інтеграції до економічного і регуляторного простору Європейського Союзу. За таких умов державна політика продовольчої безпеки не може обмежуватися підтриманням достатніх обсягів виробництва та фізичної наявності продовольства. Відповідно до концептуального підходу FAO однією з базових складових продовольчої безпеки є економічна доступність продовольства, що безпосередньо залежить від доходів населення, рівня цін та структури споживчих витрат [1]. Отже, інструменти державного регулювання, здатні впливати на кінцеву вартість базових продуктів харчування, мають розглядатися не лише у фіскальній, а й у продовольчо-безпековій площині.

Одним із таких інструментів є податок на додану вартість. Традиційно ПДВ розглядається насамперед як джерело бюджетних надходжень та універсальний інструмент непрямого оподаткування споживання. Водночас його включення до ціни товару створює зв'язок між параметрами податкової політики та економічною доступністю продовольства. Цей зв'язок не є механічним: зміна ставки ПДВ не гарантує пропорційної зміни роздрібної ціни, оскільки фактичний результат залежить від рівня податкового перенесення, структури ринку, конкуренції та поведінки учасників ланцюга створення вартості. Проте саме ця обставина обґрунтовує необхідність розглядати диференціацію ПДВ як комплексний регуляторний механізм, який має поєднувати податкову преференцію, визначення її цільового об'єкта та моніторинг фактичного цінового ефекту. [1-3].

Європейська модель оподаткування формує для такого підходу відповідне інституційне підґрунтя. Директива Ради 2006/112/ЄС у редакції змін, внесених Директивою Ради (ЄС) 2022/542, передбачає можливість застосування державами – членами ЄС до визначених категорій товарів і послуг до двох знижених ставок не нижче 5 %. Для обмеженого переліку категорій, що задовольняють базові потреби населення, серед яких прямо передбачені продукти харчування, допускається також застосування ставки нижче 5 % та звільнення з правом на відрахування вхідного ПДВ [2; 3]. Отже, нормативна архітектура ЄС визнає можливість диференціації непрямого оподаткування відповідно до суспільної значущості кінцевого споживання. [2-3].

Для України проблема полягає не у відсутності диференціації ПДВ як такої, а у функціональній спрямованості існуючої диференціації. Чинне податкове законодавство передбачає ставку ПДВ 14 % для операцій з окремими видами сільськогосподарської продукції, зокрема пшеницею, ячменем, кукурудзою, соєвими бобами, насінням ріпаку та соняшнику [4]. Отже, преференційний режим значною мірою орієнтований на первинну сільськогосподарську продукцію та визначається через її товарну класифікацію. Водночас

кінцева продовольча продукція, яка безпосередньо забезпечує базові потреби населення, переважно залишається у сфері стандартного оподаткування.

У цьому проявляється концептуальна суперечність: податкова преференція надається окремим елементам початкової ланки агропродовольчого ланцюга, однак не пов'язується безпосередньо з кінцевим результатом його функціонування – економічною доступністю критично важливого продовольства для населення. Тому механічне розширення або зниження ставок ПДВ не може розглядатися як достатній напрям імплементації європейського досвіду. Більш обґрунтованим є перехід від товарно-фіскального до функціонально-безпекового принципу диференціації оподаткування.

Таблиця 1

Трансформація підходу до диференціації ПДВ на продовольство в контексті європейської інтеграції України

Критерій	**Європейський підхід**	**Чинний підхід в Україні**	**Пропонований підхід для України**
Основна логіка	Диференціація відповідно до категорій товарів та суспільної значущості споживання	Переважно товарно-класифікаційна	Продовольчо-безпекова
Об'єкт преференції	У тому числі продовольство, що задовольняє базові потреби	Окремі види сільськогосподарської сировини	Критично важливі кінцеві продовольчі товари
Ключовий критерій	Належність до категорій, для яких дозволені знижені ставки	Код УКТ ЗЕД	Значення продукту для економічної доступності та продовольчої безпеки
Орієнтація	У тому числі на кінцевого споживача	Переважно на товарну операцію	На кінцевий продовольчий результат
Диференціація	Стандартна, знижена, у встановлених випадках – нижче 5 % або нульова	Стандартна та 14 % для визначених товарів	Багаторівнева відповідно до продовольчо-податкової пріоритетності
Контроль результату	Поєднання податкових і соціально-економічних інструментів	Обмежений зв'язок із показниками продовольчої безпеки	Моніторинг цінового перенесення, доступності та фіскальних втрат
Цільовий результат	Баланс фіскальних і соціальних цілей	Податкове регулювання окремих операцій	Підвищення економічної доступності продовольства за збереження фіскальної стійкості

Джерело: сформовано автором на основі [2–5].

Для реалізації такого підходу пропонується запровадити поняття «продовольчо-безпекова диференціація ПДВ», під яким доцільно розуміти селективне встановлення податкового режиму для продовольчих товарів залежно від їх функціонального значення у забезпеченні базових потреб населення, рівня економічної доступності та вразливості відповідного продовольчого забезпечення.

Принциповою відмінністю запропонованого підходу є те, що об'єктом оцінювання стає не сільськогосподарська сировина сама по собі, а кінцевий продовольчий товар та його значення для продовольчої безпеки. Відповідно, знижена ставка не повинна поширюватися автоматично на всю продовольчу продукцію. Такий підхід створював би значні фіскальні втрати, включаючи надання податкової преференції споживачам, які не потребують державної підтримки. Дослідження Європейської Комісії 2026 р. підтверджує, що знижені ставки ПДВ на продукти харчування мають відносно виражений перерозподільний ефект порівняно з багатьма іншими категоріями знижених ставок, однак одночасно породжують бюджетні витрати [5]. Тому оптимальною для України може бути не універсальна, а селективна модель.

Для обґрунтування віднесення конкретного продовольчого товару до преференційної категорії пропонується використовувати коефіцієнт продовольчо-податкової пріоритетності:

$КППП_i = \Sigma(w_k \times z_{ik})$, $k = 1,\ldots,n$;

де $КППП_i$ – коефіцієнт продовольчо-податкової пріоритетності і-го товару; z_{ik} – нормалізоване значення k-го критерію; w_k – вагове значення відповідного критерію; $\Sigma w_k = 1$.

До базових критеріїв доцільно віднести: значення продукту у забезпеченні базових харчових потреб; частку витрат на нього у бюджеті домогосподарств, передусім низькодохідних; інтенсивність та волатильність зростання споживчих цін; вразливість внутрішньої пропозиції до воєнних, виробничих та логістичних ризиків; рівень соціальної чутливості скорочення споживання відповідного продукту. Чим вищим є інтегральне значення $КППП_i$, тим сильнішими є підстави для включення товару до пріоритетного податкового режиму.

Запропонована конструкція не передбачає автоматичного встановлення конкретної мінімальної ставки. На першому етапі вона має виконувати функцію ранжування продовольчих товарів за доцільністю податкової преференції. Наступним етапом повинне бути економетричне та сценарне оцінювання різних ставок з одночасним визначенням трьох ефектів: зміни кінцевої споживчої ціни, зміни економічної доступності продукту та втрат бюджетних надходжень. Це дозволить перейти від адміністративного встановлення переліку пільгових товарів до доказово обґрунтованої моделі податкового регулювання.

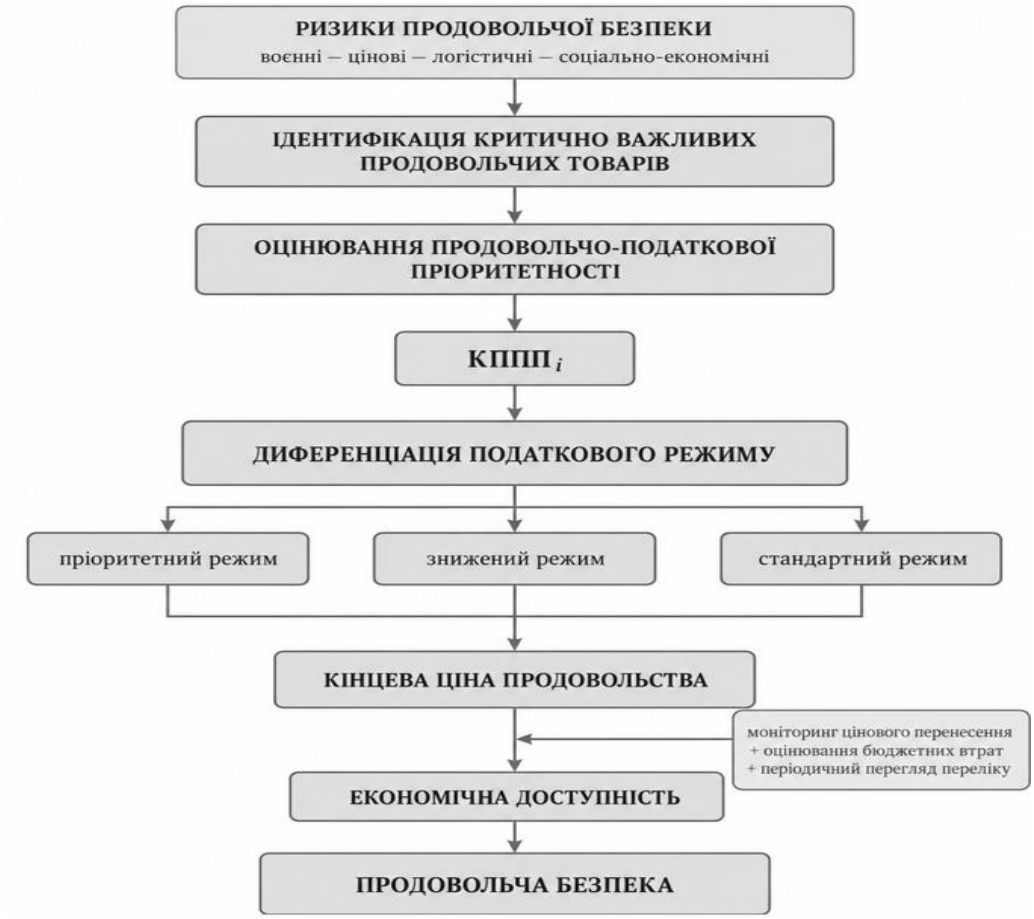

Рис. 1. Концептуальна модель продовольчо-безпекової диференціації ПДВ в Україні

Джерело: розроблено автором

Принциповим елементом моделі має бути контроль фактичного перенесення податкової преференції у кінцеву ціну. Якщо зниження ставки ПДВ поглинається торговельною маржею і не створює статистично значущого ефекту для споживача, така преференція не виконує продовольчо-безпекової функції. Відповідно, оцінювання ефективності податкового інструменту доцільно здійснювати не за фактом встановлення пільгової ставки, а за її кінцевим результатом – зміною доступності відповідного продовольства для населення. Одночасно необхідно враховувати фіскальну ефективність такого рішення, що унеможливлює трактування зниження ПДВ як універсального способу забезпечення продовольчої безпеки.

Таким чином, імплементація європейського досвіду оподаткування продовольства в Україні має полягати не у механічному копіюванні ставок окремих держав – членів ЄС, а в адаптації самої функціональної логіки їх диференціації. В умовах воєнних ризиків і євроінтеграції доцільним є поступове розширення функції ПДВ – від суто фіскального інструменту до складової системи державного регулювання продовольчої безпеки.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає у концептуалізації «продовольчо-безпекової диференціації ПДВ», яка, на відміну від товарно-класифікаційного принципу,

передбачає встановлення пріоритетності податкового режиму залежно від функціонального значення кінцевого продовольчого товару для економічної доступності продовольства. Запропонований коефіцієнт продовольчо-податкової пріоритетності формує методичну основу для такого ранжування, а включення до моделі контролю цінового перенесення та бюджетного ефекту дозволяє поєднати безпекову, соціальну та фіскальну результативність державної податкової політики.

Висновки. Отже, перспективним напрямом адаптації європейського досвіду для України є перехід від фрагментарної товарної диференціації ПДВ до селективної продовольчо-безпекової моделі. Її цільовим орієнтиром має бути не саме зниження податкового навантаження, а досягнення вимірюваного результату – підвищення економічної доступності критично важливого продовольства за прийнятного рівня бюджетних витрат. Така постановка питання дозволяє включити податкову політику до ширшої архітектури гарантування продовольчої безпеки України та водночас сформувати напрям її поступового наближення до регуляторної логіки Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Food security. AGROVOC Multilingual Thesaurus. Режим доступу: AGROVOC – Food security (дата звернення: 10.09.2026).

2. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. Official Journal of the European Union. 2006. L 347. P. 1–118. Режим доступу: EUR-Lex – Council Directive 2006/112/EC (дата звернення: 10.09.2026).

3. Council Directive (EU) 2022/542 of 5 April 2022 amending Directives 2006/112/EC and (EU) 2020/285 as regards rates of value added tax. Official Journal of the European Union. 2022. L 107. Режим доступу: EUR-Lex – Council Directive (EU) 2022/542 (дата звернення: 10.09.2026).

4. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу: Податковий кодекс України (дата звернення: 10.09.2026).

5. Ricci M., Kiss Á., Van Herck K. Fiscal Costs and Redistributive Effects of Reduced VAT Rates in the EU: A Detailed Analysis by Product and Population Groups. European Economy Discussion Paper. 2026. No. 244. Brussels : European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. 34 p. DOI: 10.2765/6543511.

ТУЧАК Тетяна
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
ЛИТВИН Єлисей
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

РЕЖИМ НЕПОСТІЙНОГО РЕЗИДЕНТСТВА (NHR) ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОРТУГАЛІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах посилення міжнародної податкової конкуренції країни Європейського Союзу дедалі активніше використовують спеціальні податкові режими для залучення іноземного капіталу, кваліфікованих фахівців та інвестицій. Одним із найбільш показових прикладів такого інструменту є режим непостійного резидентства (Non-Habitual Resident, NHR), запроваджений у Португалії. Досвід його застосування, подальшого реформування та часткового згортання має значний практичний інтерес для України, яка перебуває на етапі формування власної конкурентної податкової політики в контексті євроінтеграційних процесів.

Режим NHR було запроваджено в Португалії у 2009 році в умовах глобальної фінансової кризи як інструмент залучення до країни іноземних інвесторів, кваліфікованих спеціалістів, пенсіонерів і заможних фізичних осіб. Класична модель режиму передбачала надання новому податковому резиденту Португалії преференцій строком на десять послідовних років за умови, що впродовж попередніх п'яти років особа не була податковим резидентом країни. Основними елементами пільгового оподаткування були:

- по-перше, застосування фіксованої ставки податку на доходи фізичних осіб у розмірі 20% до доходів від зайнятості чи самостійної професійної діяльності в Португалії за переліком видів діяльності з високою доданою вартістю: наука, інформаційні технології, інженерія, медицина тощо, замість прогресивної шкали оподаткування, максимальна ставка якої сягала 48% [3, 5];
- по-друге, звільнення від оподаткування або застосування пільгової ставки до більшості категорій доходів іноземного походження, зокрема дивідендів, відсотків, роялті та пенсій [3, 5].

Протягом понад десяти років режим NHR перетворив Португалію на один із найпривабливіших напрямів релокації в Європі, забезпечивши приплив іноземного капіталу та кваліфікованих кадрів. Водночас саме масштабний успіх режиму спричинив і його політичну вразливість. Критики режиму наголошували, що масовий приплив забезпечених

іноземців, звільнених від значної частини податкового навантаження, суттєво посилив тиск на ринок нерухомості та призвів до стрімкого зростання цін на житло в найбільших містах і туристичних регіонах країни, роблячи його менш доступним для місцевого населення. Крім того, лунали закиди щодо податкової несправедливості: іноземці, які проживали в Португалії, фактично сплачували менше податків, ніж місцеві громадяни з порівнянним рівнем доходу [3].

Унаслідок посилення суспільно-політичного тиску у вересні 2023 року уряд Португалії оголосив про намір скасувати режим NHR, а відповідну норму було остаточно закріплено в державному бюджеті на 2024 рік [2, 3]. Із 1 січня 2024 року режим було закрито для нових звичайних заявників, а перехідний період із можливістю подання документів для осіб, які документально підтвердили намір переїзду до Португалії до кінця 2023 року, тривав до 31 березня 2025 року [2, 3]. Особи, які набули статусу NHR до встановлених дат, зберігають повний обсяг пільг до завершення десятирічного періоду, здебільшого до 2033 року.

Натомість класичний NHR було замінено вужчим і більш таргетованим режимом IFICI: Incentivo Fiscal à Investigação Científica e Inovação, який у фаховій літературі та публіцистиці отримав назву "NHR 2.0". На відміну від попередника, новий режим орієнтований не на широке коло іноземних резидентів загалом, а на конкретні категорії діяльності: наукових дослідників і викладачів університетів, працівників сертифікованих стартапів, фахівців у сферах науки, технологій та інновацій, а також осіб, які здійснюють діяльність на території автономних регіонів Азорських островів і Мадейри. Зберігаючи ключовий елемент попереднього режиму — фіксовану ставку 20% на кваліфікований дохід та звільнення більшості іноземних доходів від оподаткування — IFICI суттєво звужує коло потенційних отримувачів пільг і практично виключає з переліку пасивні категорії, зокрема пенсіонерів і рантьє, чиї доходи раніше активно приваблювалися класичним режимом [1, 4].

Проведений аналіз дає підстави сформулювати кілька практичних висновків, які можуть бути корисними для формування податкової політики України.

По-перше, спеціальні податкові режими здатні виступати ефективним інструментом залучення людського капіталу та інвестицій, однак їхня довгострокова стійкість безпосередньо залежить від точності таргетингу. Досвід Португалії демонструє, що надмірно широкі за охопленням пільги, не прив'язані до конкретного економічного внеску отримувача, з часом створюють суспільно-політичну напругу та ризик дострокового скасування, що підриває довіру інвесторів до передбачуваності податкової системи [3].

По-друге, перехід від моделі пільг для будь-якого нового резидента до моделі пільг за конкретний вид діяльності є більш придатним орієнтиром для України. У контексті завдань повоєнного відновлення економіки, стимулювання повернення трудових мігрантів та розвитку

ІТ-сектору доцільніше запроваджувати вузькоспрямовані податкові стимули для конкретних пріоритетних галузей і кваліфікацій, а не універсальні преференції для будь-яких новоприбулих осіб [1, 4].

По-третє, запровадження подібних режимів вимагає завчасного прогнозування їхнього впливу на суміжні сфери, зокрема ринок нерухомості, з метою уникнення побічних соціальних ефектів, які в Португалії стали однією з головних причин скорочення цієї програми. [3] Для України це означає необхідність супроводжувати будь-які податкові пільги для іноземних резидентів чи інвесторів комплексним аналізом їхнього можливого впливу на внутрішній ринок житла та рівень цін у регіонах, що користуватимуться найбільшим попитом.

По-четверте, важливим є забезпечення принципу «захисту набутих прав» для вже залучених учасників пільгового режиму навіть у разі його подальшого реформування чи скасування, що засвідчив досвід Португалії через механізм перехідних положень та збереження статусу для наявних отримувачів пільг на весь строк дії режиму [2, 3]. Такий підхід підтримує репутацію держави як передбачуваного партнера для інвесторів.

Таким чином, досвід Португалії у застосуванні режиму непостійного резидентства є цінним, але неоднозначним прикладом для України. Він засвідчує як потенціал спеціальних податкових режимів у підвищенні податкової конкурентоспроможності держави, так і ризики, пов'язані з надмірно широким охопленням пільг без чіткого зв'язку з економічним внеском отримувача. Оптимальною стратегією для України є вивчення саме еволюції португальського досвіду: від класичного NHR до вужчого IFICI, що дає змогу відразу орієнтуватися на модель точково-таргетованих, економічно обґрунтованих і соціально збалансованих податкових стимулів для пріоритетних категорій інвесторів, фахівців та видів діяльності.

Список використаних джерел:

1. An overview of Portugal's new IFICI regime — International Bar Association URL: https://www.ibanet.org/overview-Portugal-new-IFICI-regime

2. Portugal – Expatriate Tax Regime Ended; New Tax Incentive for Scientific Research and Innovation
URL: https://kpmg.com/xx/en/our-insights/gms-flash-alert/flash-alert-2025-044.html

3. Portugal NHR Ending: Everything You Need to Know About it — Global Citizen Solutions URL: https://www.globalcitizensolutions.com/portugal-nhr-ending/

4. Portugal NHR 2.0: A Guide to the IFICI tax regime — Global Citizen Solutions URL: https://www.globalcitizensolutions.com/new-nhr/

5. NHR in Portugal: A Comprehensive Guide — Titan Wealth International URL: https://titanwealthinternational.com/learn/nhr-portugal/

БІЛОБРОВЕНКО Тетяна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
ЛУКІЯНЕНКО Анастасія,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕЗУЛЬТАТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Податкова політика є важливим інструментом державного регулювання економіки, оскільки забезпечує формування бюджетних ресурсів, перерозподіл доходів та впливає на умови здійснення господарської діяльності. Для підприємств її значення полягає у тому, що зміни податкових ставок, правил адміністрування, податкових пільг та порядку виконання податкових зобов'язань безпосередньо позначаються на витратах, фінансових результатах, рентабельності, грошових потоках та можливостях розвитку. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, економічної нестабільності, цифровізації податкового адміністрування та поступової адаптації податкової системи України до європейських підходів.

Податкова політика охоплює сукупність державних рішень щодо встановлення податків, визначення їх ставок, бази оподаткування, пільг, строків та механізмів адміністрування. Вона виконує фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції. У мирний період між ними має забезпечуватися певний баланс, однак в умовах воєнного стану особливого значення набуває саме фіскальна функція податків, оскільки від обсягів податкових надходжень залежить спроможність держави фінансувати першочергові видатки, зокрема потреби сектору безпеки та оборони. Міністерство фінансів зазначає, що в умовах повномасштабної війни власні надходження України спрямовуються на потреби сектору безпеки і оборони, а серед пріоритетів податкової політики визначаються детінізація, удосконалення адміністрування та розширення податкової бази. Таким чином, сучасна податкова політика має одночасно забезпечувати необхідний рівень бюджетних надходжень і не створювати надмірних перешкод для продовження господарської діяльності підприємств.

Важливим показником, через який податкова політика впливає на підприємства, є податкове навантаження. Воно характеризує частину фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, яка спрямовується на виконання податкових зобов'язань. Зміна податкового навантаження може позначатися на величині прибутку, обсязі власних коштів, інвестиційних можливостях та фінансовій стійкості підприємства. При цьому оцінювання такого впливу має враховувати не лише абсолютну суму сплачених податків, а й співвідношення податкових

платежів із доходами, витратами, прибутком та іншими показниками господарської діяльності. Дослідження особливостей оподаткування суб'єктів спрощеної системи також показує, що оцінювання податкового навантаження є важливим для визначення реального впливу податків на фінансові результати та пошуку можливостей його оптимізації.

Особливе місце у системі оподаткування займає податок на додану вартість, який є одним із ключових джерел формування доходів державного бюджету України. Дослідження ролі ПДВ у формуванні доходів державного бюджету підтверджує його значення для забезпечення бюджетних ресурсів та фіскальної стійкості держави. Водночас для підприємств ПДВ має не лише фіскальне, а й адміністративне значення, оскільки передбачає ведення відповідного обліку, складання податкових накладних, розрахунків коригування, формування податкового кредиту та подання звітності. Тому зміни у механізмі адміністрування ПДВ можуть впливати на витрати підприємств та організацію їх господарської діяльності [1].

Показовим є те, що ПДВ залишається одним із вагомих джерел бюджетних доходів України, а його роль визначається не лише обсягом надходжень, а й ефективністю адміністрування та рівнем податкової дисципліни. Саме тому вдосконалення адміністрування ПДВ є одним із напрямів сучасної податкової політики. Водночас надмірне адміністративне навантаження може збільшувати витрати підприємств, особливо малого та середнього бізнесу. Отже, важливим завданням держави є поєднання фіскальної ефективності ПДВ зі спрощенням процедур для сумлінних платників.

Окремої уваги потребує спрощена система оподаткування**,** яка відіграє важливу роль у діяльності малого підприємництва. Її призначення полягає у спрощенні виконання податкових зобов'язань, зменшенні адміністративних витрат та створенні доступніших умов для ведення бізнесу. Водночас спрощена система має бути збалансованою, оскільки надмірне використання її переваг може створювати можливості для мінімізації податкових зобов'язань та використання спрощеного режиму не за його основним призначенням. У матеріалах щодо подальшого реформування податкової системи України передбачається вдосконалення спрощеної системи та обмеження можливостей для зловживань, зокрема з боку середнього і великого бізнесу [2].

Зміни щодо спрощеної системи пов'язані також із реформуванням адміністрування ПДВ. Міністерство фінансів винесло на обговорення законодавчі зміни, які пропонується впроваджувати не раніше 1 січня 2027 року. Одним із напрямів є удосконалення адміністрування ПДВ для платників єдиного податку. У запропонованій моделі передбачається, зокрема, обов'язкова реєстрація платниками ПДВ суб'єктів спрощеної системи у разі досягнення встановленого порогу оподатковуваних операцій, а також збільшення такого порогу до 4 млн грн. Для платників ПДВ на спрощеній системі

пропонується квартальний звітний період та поступове спрощення адміністрування. Такі зміни можуть мати подвійний вплив на результати господарської діяльності: з одного боку, вони розширюють податкову базу та сприяють детінізації, а з іншого - для частини суб'єктів господарювання можуть означати додаткові вимоги до організації обліку та виконання податкових розрахунків [3].

Водночас у публічному просторі обговорюються й інші можливі зміни податкової системи, зокрема питання перегляду параметрів оподаткування з 2027 року. Їх необхідно розглядати з урахуванням того, що остаточні параметри можуть змінюватися під час законодавчого процесу. Тому підприємствам важливо здійснювати податкове планування не лише на основі чинних норм, а й враховувати потенційні законодавчі зміни, оцінюючи їх можливий вплив на собівартість, ціну продукції, прибуток та грошові потоки.

Значний вплив на результати діяльності підприємств має не тільки величина податкових платежів, а й організація податкових розрахунків. Своєчасне визначення податкових зобов'язань, правильність розрахунку податків, контроль строків сплати та подання звітності дають змогу зменшити ризик штрафних санкцій та інших фінансових втрат. У сучасних умовах особливого значення набуває автоматизація податкових розрахунків і використання цифрових сервісів. Запровадження електронного кабінету, електронної звітності, автоматизованого обміну інформацією та інших цифрових інструментів дає можливість скоротити адміністративні витрати та підвищити оперативність виконання податкових зобов'язань.

Для підприємства податкові розрахунки повинні бути безпосередньо пов'язані з бухгалтерським обліком і фінансовим плануванням. Податкові зобов'язання доцільно враховувати під час прогнозування грошових потоків, визначення потреби в оборотному капіталі та оцінювання майбутнього фінансового результату. Це особливо важливо за умов нестабільного законодавства, коли зміни податкових правил можуть впливати на величину витрат і потребувати оперативного коригування фінансових планів.

Вплив податкової політики на результати господарської діяльності доцільно оцінювати за допомогою системи показників, до якої можуть входити доходи підприємства, витрати, прибуток, рентабельність, податкові платежі та рівень податкового навантаження. При цьому зміна фінансового результату не може пояснюватися виключно змінами податкової політики, оскільки на діяльність підприємства одночасно впливають обсяги реалізації, ціни, собівартість продукції, витрати на оплату праці, адміністративні та збутові витрати, інфляційні процеси та загальна економічна ситуація. Водночас податкові зміни можуть посилювати або послаблювати вплив зазначених факторів через зміну обсягу коштів, які залишаються у розпорядженні підприємства [4].

Податкове навантаження має значення і для інвестиційної активності. Після виконання податкових зобов'язань підприємство розпоряджається певним обсягом фінансових ресурсів, які можуть бути використані для придбання обладнання, модернізації, впровадження технологій, створення нових робочих місць або розширення діяльності. Тому передбачуваність податкового середовища є важливою умовою довгострокового планування. Часті та непередбачувані зміни правил оподаткування можуть ускладнювати оцінювання майбутніх витрат та знижувати можливість підприємства формувати стабільні фінансові плани.

Ще одним важливим аспектом є добровільне виконання податкових зобов'язань. Сучасна податкова політика поступово орієнтується не лише на посилення контролю, а й на формування сервісної моделі взаємодії держави з платниками. Прозорість процедур, доступність електронних сервісів, зрозумілі правила оподаткування та своєчасне інформування про законодавчі зміни можуть сприяти підвищенню податкової дисципліни. Для підприємств це означає можливість зменшення адміністративних ризиків та більш прогнозованого планування господарської діяльності [5].

Проблемою залишається тінізація економічної діяльності, яка створює нерівні умови для підприємств. Суб'єкти господарювання, які повністю виконують податкові зобов'язання, несуть витрати, пов'язані з оподаткуванням та адмініструванням, тоді як приховування частини доходів або використання схем мінімізації податків може створювати конкурентні переваги для недобросовісних учасників ринку. Тому підвищення фіскальної ефективності податкової системи має поєднуватися з детінізацією економіки, цифровізацією контролю та створенням зрозумілих умов для легальної діяльності.

У перспективі важливим завданням податкової політики України залишається пошук балансу між необхідністю збільшення бюджетних надходжень та збереженням умов для розвитку підприємництва. В умовах воєнного стану пріоритетність фіскальної функції є об'єктивною, оскільки податки забезпечують значну частину ресурсів держави для фінансування оборони. Водночас надмірне збільшення податкового навантаження може негативно позначатися на фінансових результатах підприємств, їх інвестиційних можливостях та здатності зберігати робочі місця. Тому важливими напрямами залишаються розширення податкової бази, детінізація, удосконалення адміністрування та цифровізація, а не лише механічне збільшення податкового навантаження [6].

Отже, сучасні зміни податкової політики безпосередньо впливають на результати господарської діяльності підприємств через рівень податкового навантаження, організацію податкових розрахунків, адміністративні витрати, обсяг фінансових ресурсів та можливості інвестиційного розвитку. В умовах воєнного стану особливого значення набуває фіскальна

функція податків, оскільки стабільні бюджетні надходження необхідні для фінансування оборони та забезпечення функціонування держави. Водночас перспективні зміни, заплановані з 2027 року, зокрема реформування адміністрування ПДВ для платників спрощеної системи, свідчать про подальшу трансформацію податкового середовища. Для підприємств це означає необхідність постійного аналізу податкових змін, удосконалення податкових розрахунків, цифровізації облікових процесів та податкового планування. Ефективна податкова політика має забезпечувати достатній рівень бюджетних ресурсів для держави, одночасно створюючи передбачувані та зрозумілі умови для продовження господарської діяльності, розвитку підприємництва та відновлення економіки України.

Список використаних джерел:

1. Білобровенко Т. В. Купріянова А. О. Аналіз ролі ПДВ у формуванні доходів державного бюджету України. Інвестиції: практика та досвід. *Економічна наука.* 2026. № 8. С.458-464. URL: https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/9925/10071 (дата звернення: 16.09.2026).

2. Білобровенко Т. В., Коваль С. О. Оцінка податкового навантаження суб'єктів господарювання спрощеної системи оподаткування та шляхи його оптимізації. *Світ наукових досліджень*: Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. Випуск 51 (22-23.04.2026) (м. Тернопіль, Україна - м.Ополе, Польща (Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu)). URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/6834/ (дата звернення: 16.09.2026).

3. Мінфін запрошує до діалогу: обговорюємо зміни в оподаткуванні, що плануються з 2027 року. *Міністерство фінансів України.* URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_zaproshuie_do_dialogu_obgovoriuiemo_zmini_v_opodatkuvanni_shcho_planuiutsia_z_2027_roku-5494 (дата звернення: 16.09.2026).

4. Іванишина О. С., Скоромцова Т. О., Купріянова А. О., Коваль С. О. Податкова політика як чинник формування підприємницької культури в сучасних економічних умовах. *Академічні візії*. 2026. № 52. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2931(дата звернення: 15.09.2026).

5. Шишкіна О. Податкові ризики у системі фінансової діяльності підприємств. *Науковий вісник Полісся*. 2026. № 1(32). С. 152–163. URL: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2026-1(32)-152-163 (дата звернення: 15.09.2026).

6. Василевська Г. В., Жабак О. В. Вплив фіскальної політики на забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. *Академічні візії*. 2026. № 51. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2641 (дата звернення: 15.09.2026).

МАЩЕНКО Ольга
доктор юридичних наук, доктор економічних професор,
Перший проректор з науково-педагогічної та наукової роботи
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ DAC7 ТА ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Масштабування моделей гіг-зайнятості та електронної комерції зумовило фундаментальні трансформації ринків праці а надання послуг, сформувавши системні виклики для традиційних інструментів податкового адміністрування. Інституційна обмеженість механізмів податкового адміністрування тривалий час перешкоджала ефективній фіксації доходів фізичних осіб у сегментах пасажирських перевезень, короткострокової найму житла та торгівельного ритейлу, що зумовило високий рівень неофіційної зайнятості та функціонування суб'єктів без належного суб'єктно-правового статусу.

З метою подолання цієї інформаційної асиметрії, протидії розмиванню бази оподаткування та забезпечення принципів фіскальної справедливості Організацією економічного співробітництва та розвитку було розроблено Модельні правила звітності для операторів платформ (DPI MCAA), а Європейським Союзом ухвалено Директиву Ради (ЄС) 2021/514 (DAC7). Зазначені міжнародні стандарти заклали правове підґрунтя для запровадження глобального інституту автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через електронні сервіси. Імплементація цих нормативних орієнтирів у національне законодавство України стала критично необхідним кроком для детінізації економіки та виконання конституційного обов'язку щодо сплати податків.

Реалізацією окресленого вектора реформування стало прийняття відповідного базового акта: 9 червня 2026 р., прийнято проект Закону „Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи, та оподаткування таких доходів" (реєстр. № 15111-д), який передбачає впровадження в Україні міжнародного обміну інформацією, нової системи прозорого оподаткування доходів у цифровій економіці та виконання міжнародних зобов'язань перед Міжнародним валютним фондом, Європейським Союзом та Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР). Цей законопроєкт є частиною пакету структурних реформ відповідно до програми співпраці з МВФ та виконує вимоги Директиви ЄС DAC 7 і Модельних правил ОЕСР щодо автоматичного обміну інформацією про доходи через цифрові платформи [1].

Прийняття Директиви Ради (ЄС) 2021/514 (DAC7), що модифікувала базові засади

адміністративного співробітництва в межах Директиви 2011/16/ЄС, стало концептуальним поворотом у розвитку європейського податкового права. Зазначений нормативний акт заклав правове підґрунтя для розширення автоматичного обміну даними між податковими органами, мінімізації ризиків ухилення від оподаткування та забезпечення прозорості цифрового сегмента економіки.

Згідно з п.1, п. 5, ст. 1 Директиви (ЄС) 2021/514 запроваджено зобов'язання щодо щорічного автоматичного обміну інформацією стосовно підзвітних продавців, які здійснюють релевантну діяльність через цифрові платформи. під останніми розуміється – будь-яке програмне забезпечення, доступне для користувачів, яке дозволяє продавцям зв'язуватися з іншими користувачами для здійснення за винагороду таких видів релевантної діяльності, як надання в оренду нерухомого майна та транспортних засобів, надання особистих послуг, продаж товарів, тощо [2].

Відповідно до ст. 8ас (1) Директиви 2011/16/ЄС, на кожного підзвітного оператора платформи покладається обов'язок щодо збору, верифікації та подання компетентному органу держави-члена ЄС відомостей про підзвітних продавців у термін до 31 січня року, наступного за звітним. У свою чергу, компетентний орган здійснює автоматичний передачу цієї інформації податковим органам юрисдикцій, де резидентами є відповідні продавці або знаходиться об'єкт нерухомості, протягом 2 місяців після завершення звітного періоду.

Прийняття Закону [1] – є фундаментальним кроком у реформуванні національної податкової системи, який свідчить про гармонізацію вітчизняного податкового законодавства із сучасними міжнародними стандартами прозорості.

Запровадженням глави 3-1 розділу I Податкового кодексу України (далі – ПК України) та доповненням статті 39-3 ПК України встановлюється імперативний порядок підзвітності операторів цифрових платформ перед Державною податковою службою України (далі – ДПС), що забезпечує ефективну детінізацію прихованих доходів у сфері гіг-економіки та електронної комерції (операторами цифрових платформ, зокрема: Uber, Bolt, Booking, OLX, Prom, тощо) на виконання вимог ст. 67 Конституції України (де вказано, що: „Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом" [3]).

Відповідно до змін, внесених до ст. 167 та ст. 177 ПК України, фізичним особам, які здійснюють діяльність через цифрові платформи без реєстрації у якості суб'єкта підприємницької діяльності, надається право на застосування зниженої ставки податку на доходи фізичних осіб у розмірі 10 % за умов відсутності найманих працівників, непоширення діяльності на підакцизні товари (перелік яких визначено ст. 215 ПК України) та дотримання граничного обсягу річного доходу в межах 834 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного року.

Законодавче врегулювання зазначених відносин передбачає комплексне реформування правового механізму оподаткування та регулювання цифрової зайнятості. Шляхом імплементації змін до ст. 14 та ст. 168 ПК України на операторів цифрових платформ – у тому числі іноземних суб'єктів господарювання, які підлягають взяттю на податковий облік, відповідно до вимог ст. 64 ПК України, – покладаються функції податкових агентів щодо утримання податку на доходи фізичних осіб безпосередньо у джерела виплати, що, відповідно до п. 179.2, ст. 179 ПК України, нівелює обов'язок фізичних осіб щодо подання річної податкової декларації про майновий стан і доходи.

Водночас, у контексті нормативно-правового забезпечення концепції пільгового оподаткування та звільнення окремих видів доходів, доповнення до пп. 178-1.4.1, п.178-1.4, ст. 178-1 ПК України встановлюють неоподатковуваний мінімум для транзакцій сукупним обсягом до 2 000 євро протягом календарного року.

Поряд із цим імплементація Закону [1] супроводжується суттєвими правовими та економічними ризиками. Зокрема, на операторів цифрових платформ покладаються обтяжливі процедурні обов'язки щодо проведення належної комплексної перевірки та забезпечення збереження даних протягом щонайменше 1825 днів (ст. 44, ст. 39-3 ПК України). Модифіковані положення ст. 117 та ст. 118-2 (зокрема, п. 118-2.1 та п. 118-2.4) ПК України запроваджують суворі заходи фінансово-правової відповідальності, включно зі штрафом у розмірі 100 мінімальних заробітних плат за неподання звітності щодо підзвітних продавців, а також стягненням 5 % від суми винагороди оператора за порушення правил верифікації. Крім того, процесуальна вимога стосовно примусового блокування облікових записів або призупинення виплат користувачам, які не надали ідентифікаційних відомостей протягом 60 днів, створює загрозу позасудового обмеження конституційного права на здійснення підприємницької діяльності (ст. 42 Конституції України).

Усі зазначені процесуально-процедурні обмеження та високі фінансові ризики для операторів цифрових платформ не лише ускладнюють адміністрування, а й створюють підґрунтя для виникнення комплексної системної кризи у сфері електронної комерції. Окрім зазначених проблем процесуального та адміністративного характеру, розширення механізму податкового контролю –імплементація положень Закону України (законопроєкт № 15111-д [1]) супроводжується низкою інших негативних наслідків, які мають системний фінансово-економічний, правовий та регуляторний вплив на функціонування суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

Так, встановлення диференційованого підходу до оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих через цифрові платформи, у разі перевищення граничного оподатковуваного порогу – 834 розмірів мінімальної заробітної плати (згідно з запровадженням пп. 178-1.4.1,

п.178-1.4, ст. 178-1 ПК України та змінами, внесеними до п.167.1, ст. 167 ПК України) створює суттєві диспропорції у фіскальному регулюванні та формує негативні економічні стимули для суб'єктів дрібного підприємництва.

Правовий механізм передбачає, що доходи в межах зазначеного ліміту оподатковуються за зниженою ставкою податку у розмірі 10 %. Однак сума доходу, що перевищує цей критерій, а також доходи від видів діяльності, які не підпадають під спеціальний режим, підлягають оподаткуванню за ставкою у розмірі 18 % (відповідно до п. 167.1, ст. 167 ПК України) з одночасним утриманням військового збору за ставкою 5 % (пп. 1.2, п. 16-1, підрозділу 10 розділу XX „Перехідні положення" ПК України). Таким чином, сукупне фіскальне вилучення із суми перевищення буде становити 23 %. З економіко-правової точки зору така зміна навантаження утворює так званий „ефект граничного стрибка": замість м'якої прогресії платник податків зіштовхується з миттєвим зростанням податкового зобов'язання більше ніж у два рази на кожен наступний гривневий еквівалент доходу понад нормативно визначену межу.

Сформований правовий механізм обмежує економічні стимули для розширення масштабу діяльності суб'єктів малого підприємництва та самозайнятих осіб. У разі виходу за межі нормативно встановленого порогу – граничне податкове навантаження на додатково згенерований дохід зростає, що суттєво знижує його економічну ефективність. Зазначена диспропорція спонукає суб'єктів господарювання до застосування деструктивних моделей економічної поведінки, зокрема штучного стримування операційної активності та дострокового припинення транзакцій при досягненні ліміту в розмірі 834 мінімальних заробітних плат, що уповільнює динаміку товарно-грошового обігу. Поряд із цим виникають ризики децентралізації та фрагментації грошових потоків шляхом реєстрації додаткових облікових записів на афілійованих осіб задля штучного розподілу отриманого доходу в межах пільгового діапазону.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний обмін інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи, та їх оподаткування: Парламент прийняв законопроект / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/mizhnarodnii_obmin_informatsiieiu_pro_dokhodi_otrimani_cherez_tsifrovi_platformi_ta_ikh_opodatkuvannia_parlament_priiniav_zakonoproiekt-5768 (дата звернення: 12.09.2026).

2. Council Directive (EU) 2021/514 of 22 March 2021 amending Directive 2011/16/EU on administrative cooperation in the field of taxation. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021L0514 (дата звернення: 12.09.2026).

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL:

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 12.09.2026).

МІНАКОВА Єлизавета,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, Україна
ШЕПЕЛЬ Інеса,
кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄС

Сільське господарство залишається однією з базових галузей національної економіки України, що формує значну частку валового внутрішнього продукту, забезпечує продовольчу безпеку держави та є головним джерелом валютних надходжень від експорту. Водночас специфіка аграрного виробництва - сезонність, висока залежність від природно-кліматичних факторів, тривалий виробничий цикл і підвищені ризики - обумовлює необхідність застосування особливих підходів до оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Оподаткування аграрного сектору має виконувати не лише фіскальну, а й регулюючу та стимулюючу функції, слугувати інструментом державної підтримки виробництва, забезпечення конкурентоспроможності галузі та впровадження інновацій. У контексті євроінтеграційного курсу України вивчення досвіду Європейського Союзу щодо оподаткування аграрного бізнесу та державної підтримки фермерських господарств набуває особливої практичної значущості, оскільки дає змогу визначити напрями вдосконалення вітчизняної податкової політики відповідно до європейських стандартів [1].

Із моменту здобуття незалежності податкова політика України щодо аграрного сектору постійно перебувала в стані трансформації, що було зумовлено пошуком балансу між фіскальними інтересами держави та потребою підтримки вітчизняного товаровиробника. У 1998 р. було запроваджено фіксований сільськогосподарський податок, який замінив кілька видів обов'язкових платежів (плату за землю, комунальний податок, збір на обов'язкове соціальне страхування та інші) єдиним платежем, що обчислювався залежно від грошової оцінки сільськогосподарських угідь. Такий підхід суттєво спростив адміністрування податків для аграріїв та мав виражений стимулюючий характер: найбільш пільговим оподаткування галузі дослідники визнають саме перші роки після запровадження особливого режиму, тобто період 1999–2003 рр. [2].

Паралельно з фіксованим сільськогосподарським податком з 1998 р. в Україні діяв спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість для сільськогосподарських підприємств, який передбачав акумуляцію сум ПДВ на спеціальних рахунках товаровиробників замість їх перерахування до бюджету. Цей механізм виконував функцію непрямого субсидіювання галузі та був спрямований на компенсацію диспаритету цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією. Відповідно до Податкового кодексу України спеціальний режим оподаткування ПДВ для аграріїв формально мав діяти до 31 грудня 2017 р., проте фактично був скасований набагато раніше - з 1 січня 2016 р., коли аграрні підприємства перейшли на загальну систему оподаткування ПДВ із частковим бюджетним відшкодуванням (дотуванням) через спеціальний фонд державного бюджету [3].

Наступним етапом реформування стало запровадження четвертої групи платників єдиного податку для сільськогосподарських товаровиробників, ставка якого встановлюється залежно від категорії (типу) земель, їх розташування та нормативної грошової оцінки. Ця модель, на відміну від фіксованого сільськогосподарського податку, зберігає прив'язку податкового навантаження до площі та якості земельних угідь, що використовуються у виробництві. Важливою новацією останніх років стало запровадження з 2022 р. законодавчої норми щодо сплати аграріями обов'язкових платежів на рівні, не нижчому за мінімальне податкове зобов'язання, що розраховується виходячи з нормативної грошової оцінки земельної ділянки. За оцінками дослідників, ця норма має на меті протидію мінімізації податкових зобов'язань через оренду земель у пільгових категорій платників та стимулювання ефективного використання сільськогосподарських угідь.

Незважаючи на еволюцію підходів, дослідники системи оподаткування аграрного сектору наголошують на доцільності диференціації податкового навантаження за видами платежів - прямими майновими та прибутковими податками, непрямими податками (насамперед ПДВ), соціальними внесками та ресурсними платежами - з урахуванням специфіки кожного з них для галузі сільського господарства. Водночас практика показує, що часті зміни податкового законодавства щодо аграрного сектору сприймаються товаровиробниками неоднозначно та створюють невизначеність у довгостроковому плануванні виробничої діяльності. На відміну від України, у країнах Європейського Союзу питання прямого оподаткування сільськогосподарської діяльності здебільшого залишається в компетенції національних урядів держав-членів, тоді як на наднаціональному рівні формується єдина Спільна аграрна політика (САП), яка визначає механізми фінансової підтримки аграрного сектору. Ключовим інструментом САП є система прямих виплат фермерам, розмір яких традиційно залежить від площі оброблюваних земель, однак у межах реформи 2023–2027 рр. передбачено поступове зниження та обмеження прямих виплат для

великих господарств (понад 60 тис. євро на рік із граничним рівнем 100 тис. євро), що спрямовано на перерозподіл підтримки на користь малих та середніх виробників. Важливою складовою нової САП є принцип «соціальної обумовленості», згідно з яким отримання виплат пов'язується з дотриманням трудових стандартів ЄС, а також посилена природоохоронна («зелена») архітектура підтримки: фермери, які дотримуються встановлених екологічних стандартів, отримують додаткове фінансування, а щонайменше 30% бюджетних коштів на підтримку аграріїв має спрямовуватися на заходи з протидії зміні клімату та збереження біорізноманіття. Окремим напрямом європейської аграрної політики є підтримка молодих фермерів: держави-члени зобов'язані спрямовувати не менше 3 % свого бюджету прямих виплат на підтримку доходів або інвестицій молодих аграріїв, а питання успадкування, надання земель та оподаткування новостворених господарств вирішуються на національному рівні в межах загальних орієнтирів САП. Дослідники також звертають увагу на неоднорідність підходів до прямого оподаткування ферм у різних країнах ЄС: частина держав застосовує спрощені (поземельні або нормативні) режими оподаткування доходів фермерських господарств, тогочас як інші використовують загальну систему оподаткування прибутку з елементами податкових пільг для аграрного сектору. Податкове навантаження на фермерські господарства в межах Євросоюзу істотно варіюється залежно від структури господарства, рівня його товарності та національної податкової політики, що свідчить про відсутність єдиної уніфікованої моделі оподаткування аграрного бізнесу навіть у межах спільного економічного простору. Водночас спільними рисами податкових систем більшості країн-членів є наявність пільгового ставлення до інвестицій в модернізацію виробництва, підтримка агроекологічних практик через податкові преференції та поступова гармонізація вимог до звітності аграрних підприємців у межах цифровізації податкового адміністрування.

Порівняльний аналіз вітчизняної та європейської практики оподаткування аграрного сектору дає змогу визначити декілька напрямів удосконалення податкової політики України. Доцільним є поступовий перехід від суто фіскального до регуляторно-стимулюючого підходу в оподаткуванні, за якого податкові преференції надаються не за формальною ознакою належності до аграрного сектору, а залежно від дотримання екологічних стандартів, впровадження ресурсозберігаючих технологій та інвестицій у модернізацію виробництва, за аналогією з «зеленою архітектурою» САП. Також перспективним є запровадження диференційованої підтримки малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників і фермерських господарств за прикладом обмеження надмірної концентрації прямих виплат на користь великих агрохолдингів, характерного для реформованої аграрної політики ЄС [4]. Крім цього актуальним залишається питання гармонізації податкового законодавства України з нормами acquis ЄС у частині адміністрування ПДВ та звітності аграрних підприємств, що є

передумовою повноцінної інтеграції вітчизняного аграрного сектору до спільного європейського економічного простору. Тому європейський досвід підтримки молодих фермерів та сприяння зміні поколінь в аграрному секторі може бути частково адаптований в Україні через запровадження цільових податкових пільг для новостворених фермерських господарств, зокрема тих, що засновані особами віком до 35 років, що сприятиме залученню молоді до аграрного підприємництва та протидії відтоку кваліфікованих кадрів із сільської місцевості [5].

Аналіз еволюції системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в Україні свідчить про поступовий перехід від спрощених фіскальних механізмів (фіксованого сільськогосподарського податку, спеціального режиму ПДВ) до інтегрованих у загальну систему оподаткування, проте з елементами галузевої специфіки (четверта група єдиного податку, мінімальне податкове зобов'язання). Досвід Європейського Союзу демонструє, що ефективна податкова політика в аграрній сфері має поєднувати фіскальну функцію з інструментами екологічного та соціального регулювання, підтримкою малих виробників і молодих фермерів. Імплементація окремих елементів Спільної аграрної політики ЄС - принципів зеленої архітектури, диференційованої підтримки за розміром господарства та цільових пільг для молодих аграріїв - може стати основою для подальшого вдосконалення податкової політики України щодо сільськогосподарських товаровиробників у контексті євроінтеграційного курсу держави.

Список використаних джерел:

1. Оподаткування фермерських господарств в Україні у 2025 році. *AgroApp*. URL: https://agroapp.com.ua/uk/blog/opodatkuvannya-fermerskix-gospodarstv-v-ukraini-u-2023/ (дата звернення: 20.08.2026).

2. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. *Науковий вісник*. URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813/4844 (дата звернення: 22.08.2026).

3. Спільна аграрна політика ЄС – що нового? *Agroexpert.* URL: https://agroexpert.ua/17472-2/ (дата звернення: 24.08.2026).

4. Нова спільна сільськогосподарська політика ЄС на 2023–2027 роки. У*крАгроКонсалт*. 2023. URL: https://ukragroconsult.com/news/nova-spilna-silskogospodarska-polityka-yes-na-2023-2027-roky/ (дата звернення: 25.08.2026).

5. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції. Асоціація українських банків. URL: http://www.auu.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf (дата звернення: 28.08.2026).

МЕЛЬНИЧУК Ганна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна
МОЛЧАНЮК Анжела.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Європейський зелений курс визначає нову парадигму економічного розвитку Європейського Союзу, спрямовану на перетворення ЄС на сучасну, ресурсоефективну та конкурентоспроможну економіку із досягненням кліматичної нейтральності до 2050 року. Для України процес набуття статусу кандидата на вступ до ЄС та виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію вимагає глибокої трансформації національної екологічної та енергетичної політики. У цьому контексті екологічне оподаткування трансформується з суто фіскального інструменту акумуляції бюджетних доходів на ключовий регуляторний важіль декарбонізації, стимулювання ресурсозбереження та технологічної модернізації промисловості [1].

Прийняття Кабінетом Міністрів України у червні 2024 року оновленого Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року закріпило стратегічні орієнтири держави, які розроблені відповідно до вимог Регламенту ЄС 2018/1999 та з урахуванням воєнних реалій і потреб відбудови. Документ передбачає скорочення викидів парникових газів на 65%, порівняно з рівнем 1990 року, досягнення 27% частки відновлюваних джерел енергії у загальному кінцевому енергоспоживанні (зокрема 25% в електроенергетиці, 35% у сфері теплопостачання та 14% на транспорті), а також обмеження первинного споживання енергії рівнем 72,224 млн тонн нафтового еквівалента (т н. е.) і кінцевого споживання – 42,168 млн т н. е. [2].

Досягнення цих цілей потребує кардинальної перебудови національної системи ціноутворення на вуглець та екологічних платежів. Наявна фіскальна модель не створює належних економічних стимулів для інвестицій у низьковуглецеві технології. Паралельно з цим, ухвалення Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» № 3854-IX та повернення обов'язковості функціонування системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів у січні 2025 року формують нормативно-правовий фундамент для запровадження національної системи торгівлі викидами. Інтеграція національного регулювання з європейськими інструментами, насамперед із Механізмом прикордонного вуглецевого коригування, є критичною умовою збереження експортного потенціалу базових галузей української економіки.

Правові засади справляння екологічного податку в Україні визначені Розділом VIII Податкового кодексу України. Податок належить до загальнодержавних обов'язкових платежів і справляється за фактичні обсяги скидів, викидів та розміщення відходів у навколишньому середовищі [3]. Законодавство встановлює чотири ключові об'єкти оподаткування, які охоплюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, розміщення відходів у спеціально відведених місцях, а також утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений ліцензією строк. Платниками податку є суб'єкти господарювання, юридичні особи та їх відокремлені підрозділи, які здійснюють безпосередній негативний вплив на довкілля, тоді як фізичні особи без статусу підприємця звільнені від його сплати [3].

Ефективність екологічного оподаткування визначається не лише рівнем ставок, а й інституційною моделлю використання акумульованих коштів. Тривалий час ключовою вадою української системи була відсутність цільового спрямування податкових надходжень, через що кошти від екоподатку розчинялися у загальному фонді бюджету та використовувалися на фінансування поточних видатків, позбавляючи екологічний податок його екологічної та трансформаційної функції.

Наразі в Україні функціонує дуальна модель розподілу надходжень від екологічного податку між бюджетами різних рівнів. По-перше, надходження від стандартного екологічного податку розподіляються у пропорції: 45% зараховується до загального фонду Державного бюджету України, а 55% спрямовується до місцевих бюджетів. У структурі місцевих бюджетів 25% отримують сільські, селищні, міські бюджети та бюджети об'єднаних територіальних громад, а 30% – обласні бюджети та бюджет міста Києва [4].

По-друге, надходження від екологічного податку за викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення на 100% зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету України. Ці спрямовані кошти слугують головним джерелом формування Акціонерного товариства «Фонд декарбонізації України». Товариство створено для реалізації державної політики у сфері енергоефективності, а з січня 2024 року 100% його акцій належать Державі в особі Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України [4].

Зовнішнім фактором, який прискорює реформування екологічного оподаткування в Україні, виступає запуск Європейським Союзом Механізму прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM). CBAM розроблений як інструмент запобігання «витоку вуглецю», коли європейські компанії, вимушені купувати дороговартісні квоти, програють конкуренцію імпортерам із країн із м'якшим екологічним

законодавством [5]. Спрощений етап застосування CBAM розпочався у жовтні 2023 року і передбачає виключно збір даних та звітність щодо питомих втілених викидів у продукції без сплати фінансового збору. Повноцінне введення CBAM із обов'язком купівлі сертифікатів стартує з 1 січня 2026 року. Воно здійснюватиметься паралельно з поступовим виведенням з обігу безкоштовних квот у системі EU ETS протягом 2026–2034 років.

Під дію регулювання CBAM підпадає імпорт до ЄС товарів шести вуглецевоємних секторів: чорних металів (сталі та чавуну), цементу, добрив (азотної групи), алюмінію, електроенергії та водню. Для України, де Євросоюз є основним ринком збуту промислової продукції, запровадження CBAM створює масштабні торговельні бар'єри та ризики скорочення валютних надходжень [5].

Загальний макроекономічний ефект від уведення CBAM може призвести до зниження ВВП України на -0,08% уже до 2030 року. Дослідження свідчать, що реальний вплив європейського екомита на українську економіку виявився у десятки разів вищим за початкові оцінки Єврокомісії, оскільки екологічні вимоги ЄС накладаються на руйнівні наслідки повномасштабної війни, втрату логістичних шляхів та високу вартість капіталу [5].

Аналіз стану вітчизняного гірничо-металургійного комплексу (ГМК) підтверджує глибину накопичених проблем:

- частка ГМК у ВВП України скоротилася з 7,2% у 2024 році до 5,5% у 2025 році, а частка продукції ГМК у загальному експорті знизилася до 15,2%;
- виробництво сталі в Україні у 2025 році скоротилося на 2,2% – до 7,4 млн тонн, що на 65,4% нижче показників до повномасштабного вторгнення;
- експорт продукції ГМК у грошовому вимірі у 2025 році виявився на 72,1% нижчим, ніж у 2021 році;
- унаслідок зупинки вітчизняних видобувних потужностей Україна змушена була у 2025 році збільшити імпорт коксівного вугілля на 91,6% у річному вимірі, що додатково підвищило вуглецевоємність виплавки сталі [6].

Попри те, що зростання цін на гарячекатаний рулон у ЄС на ~110 євро/т тимчасово компенсувало CBAM-витрати для українського плоского прокату, у середньостроковій перспективі після 2029–2030 років ризики залишаються критичними.

Ключовий зв'язок між CBAM та внутрішньою податковою реформою полягає у змісті Статті 9 Регламенту CBAM. Ця стаття дозволяє європейським імпортерам зменшувати кількість фінансових сертифікатів CBAM, які підлягають здачі, на суму вуглецевого податку (carbon price), офіційно сплаченого в країні походження товару під час його виробництва.

Гармонізація екологічного оподаткування в Україні з вимогами European Green Deal вимагає переходу від застарілої фіскальної системи екоподатку до створення повноцінного

ринкового механізму ціноутворення на вуглець. Фундаментом цієї трансформації виступає послідовна розбудова трьох взаємопов'язаних елементів регулювання [7]. Першим елементом є повноцінне відновлення та налаштування системи моніторингу, звітності та верифікації (МЗВ) викидів парникових газів. Закон України про відновлення обов'язковості МЗВ, підписаний Президентом 29 січня 2025 року, відновлює обов'язки операторів установок щодо складання та затвердження планів моніторингу, подання щорічних звітів про викиди та проходження незалежної перевірки верифікаторами відповідно до вимог урядової постанови № 959. Без надійної та верифікованої бази даних про фактичні викиди підприємств у секторах енергетики, промисловості та обробки матеріалів запуск будь-якого ринкового інструменту є неможливим [8].

Другим елементом є запровадження Національної системи торгівлі викидами (UA ETS). Згідно з Угодою про асоціацію та вимогами Директиви 2003/87/ЄС, Україна має запустити власну СТВ, яка функціонуватиме за принципом «обмеження та торгівля» (cap-and-trade). Система передбачатиме встановлення загального граничного обсягу викидів для охоплених секторів промисловості та енергетики із поступовим його зниженням, а також розподіл квот шляхом аукціонів та безкоштовного виділення на основі європейських бенчмарків на перехідний період. Створення UA ETS дозволить вітчизняному бізнесу сплачувати офіційну ціну вуглецю всередині країни, що дасть змогу застосовувати механізми зарахування відповідно до Статті 9 Регламенту CBAM та захистить українські підприємства від подвійного фінансового навантаження [5].

Третім елементом є імплементація Закону України № 3854-IX «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», який набрав чинності в липні 2024 року. Закон закладає основи для впровадження інтегрованих довкіллєвих дозволів і застосування Висновків найкращих доступних технологій та методів управління (НДТМ/BAT). Поєднання вимог НДТМ із фінансовими важелями СТВ та реформованого екоподатку забезпечить комплексний вплив на скорочення промислових викидів [5].

Ці напрями інтегровані у заходи оновленого Національного плану з енергетики та клімату (НПЕК) до 2030 року, який визначає орієнтири залучення інвестицій у зелену трансформацію та відбудову країни.

Отже, національна система екологічного оподаткування в Україні перебуває у стані структурного розриву між застарілою фіскальною моделлю та новими вимогами Європейського зеленого курсу. Низька ставка екоподатку за викиди двоокису вуглецю (30 грн/т) не виконує стимулюючої функції, а запровадження європейського механізму CBAM з 2026 року створює загрозу скорочення експорту та втрати маржинальності вітчизняних виробників сталі, добрив і цементу.

Список використаних джерел:

1. Впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів (СТВ) в Україні : вебсайт. *GIZ*. URL: https://www.giz.de/en/projects/vprovadzhennya-sistemi-torgivli-kvotami-na-vikidi-parnikovikh-gaziv-stv-v-ukraini (дата звернення: 27.08.2026).
2. Україна затвердила Національний план з енергетики та клімату : вебсайт. *Урядовий портал : Євроінтеграційний портал*. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-zatverdyla-natsionalnyj-plan-z-energetyky-ta-klimatu/ (дата звернення: 27.08.2026).
3. Екологічний податок у 2026 році: як розрахувати : вебсайт. *Головбух*. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/7127-ekologchniy-podatok-2019 (дата звернення: 27.08.2026).
4. Екологічний податок 2025/2026: актуальні ставки та строки сплати : вебсайт. *Головбух : Бюджет*. URL: https://oblikbudget.com.ua/article/16690-ekologichniy-podatok-2024-stavki-i-stroki (дата звернення: 27.08.2026).
5. Впровадження CBAM та його вплив на українські компанії : вебсайт. *Аналітика енергетики України*. URL: https://enerhodzherela.com.ua/analityka/Впровадження-CBAM-та-його-вплив-на-українські-компанії (дата звернення: 27.08.2026).
6. Три удари по українській металургії, які вона може не пережити : вебсайт. *Forbes Україна*. URL: https://forbes.ua/columns/tri-udari-po-ukrainskiy-metalurgii-yaki-vona-mozhe-ne-perezhiti-14052026-38807 (дата звернення: 27.08.2026).
7. Вплив CBAM на ГМК та економіку України : вебсайт. *GMK Center*. URL: https://gmk.center/ua/infographic/vpliv-cbam-na-gmk-ta-ekonomiku-ukraini/ (дата звернення: 27.08.2026).
8. Відновлення обов'язковості моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : вебсайт. *Національний кліматичний інститут*. URL: https://nci.org.ua/відновлення-обовязковості-моніторинг/ (дата звернення: 27.08.2026).

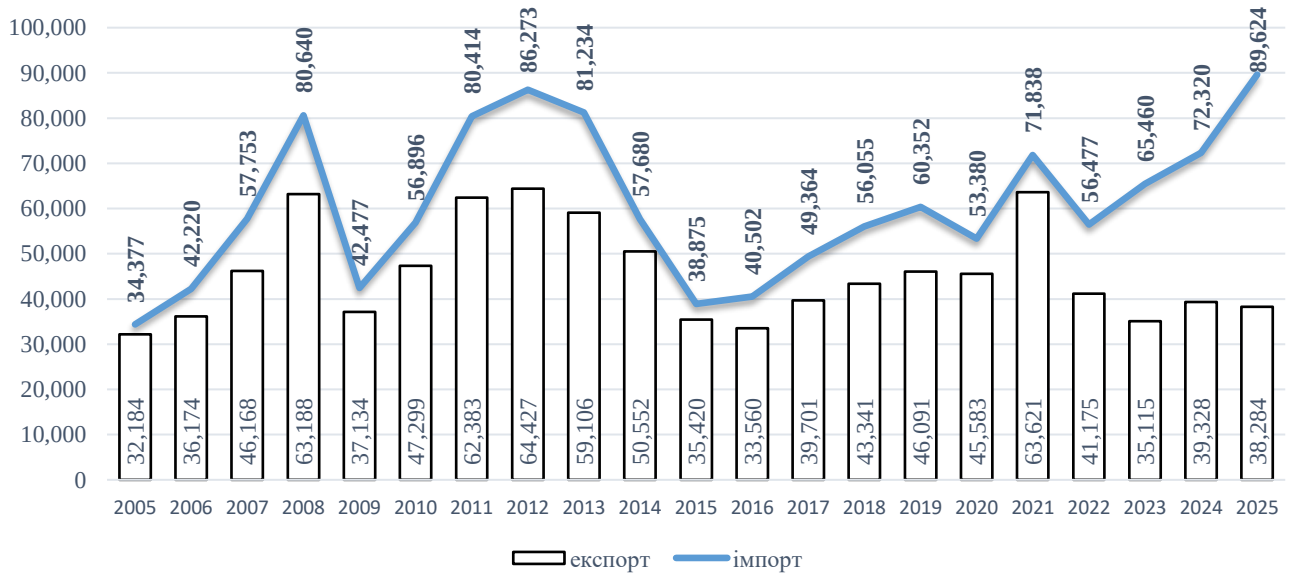
НОВОСАД Ірина,
Кандидат економічних наук, старший викладач,
Західноукраїнський національний університет, Україна

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни митна система України функціонує у середовищі підвищених ризиків, які суттєво трансформувалися та набули нового, більш небезпечного характеру. Традиційні загрози, зокрема контрабанда, незаконний обіг зброї та наркотичних засобів, а також недоотримання митних платежів, тісно переплелися із загрозами гібридного типу, спрямованими на підрив економічної безпеки держави, фінансування протиправної діяльності та ухилення від міжнародних санкцій. Додатковий тиск на митну систему

спричинили масова міграція населення, тимчасова окупація частини території України, порушення традиційних логістичних ланцюгів і пошкодження об'єктів критичної інфраструктури. Водночас зростання обсягів гуманітарних і військових вантажів зумовило необхідність упровадження спрощених, але безпечних митних процедур, що актуалізує дослідження ризиків, які загрожують митній системі України в умовах війни [1]. Війна росії проти України зумовила різку необхідність у тому, аби спростити митне оформлення різних груп товарів, необхідних як для забезпечення Збройних Сил України додатковим захисним та військовим спорядженням, так і для забезпечення цивільного населення їжею, ліками та іншою гуманітарною допомогою. Експортно-імпортні операції стали важливим чинником економічної стійкості держави, оскільки забезпечують надходження іноземної валюти, постачання критично-необхідних товарів, а також підтримання роботи підприємств [2].

Практична реалізація експортно-імпортних операцій в умовах війни потребує емпіричного підтвердження теоретичних положень. Для оцінки експортно-імпортних операцій в умовах війни та характеристики загальних проявів груп ризиків доцільно насамперед здійснити моніторинг показників зовнішньоторговельної діяльності України. Зростання чи скорочення торговельних потоків безпосередньо впливає на інтенсивність навантаження на пункти пропуску, а відтак, - на актуальність і пріоритетність окремих груп ризиків [3]. Розглянемо ключові статистичні показники, що характеризують цю динаміку (рис. 1).

Примітка: З 2014 року дані надаються без урахування території України, тимчасово окупованої російською федерацією.

Рис. 2. Динаміка обсягів експортно-імпортних операцій в Україні з 2005 по 2025 рр. млн дол США

Джерело: складено автором на основі даних Національного банку України [4]

Таким чином, динаміка експортно-імпортних операцій України фіксується кількома періодами: 2005 - 2012 рр. (довоєнний період), де переважає тенденція до зростання обсягів зовнішньої торгівлі (з 66,6 млрд дол США сукупного обороту у 2005 р., до пікових 145,5 млрд дол. США у 2012 р.), що відповідало відносно передбачуваному режиму митного адміністрування з переважанням традиційних фіскальних та логістичних ризиків. У період з 2014 по 2016 рр. (початок мілітарної агресії російської федерації) помітне скорочення обсягів торгівлі, що зафіксувалося падінням сукупного обороту з 140,3 млрд дол. США у 2013 р. до 74,3 млрд дол. США у 2015 р. Цей період відображає системний шок для митної системи України: втрату контролю над частиною території (окупація АР Крим та частини Донецької і Луганської областей), необхідність термінової переорієнтації логістичних маршрутів, часткову втрату кваліфікованих кадрів, а також посилення безпекових та санкційних ризиків. 2017 – 2021 рр. - період відносної стабілізації – виокремився поступовим відновленням обсягів товарообігу майже до млрд дол. США при посиленні підвищеної уваги до безпекових аспектів. 2022 р. (повномасштабне вторгнення) – стався суттєвий обвал обсягів торгівлі, що є прямим наслідком руйнування логістичної інфраструктури, блокування морських портів та переорієнтації товаропотоків на суходольні пункти пропуску. Саме цей період фіксує пікову концентрацію логістичних, інфраструктурно-технологічних та безпекових ризиків. Сучасний етап (2023 – 2025 рр. – адаптаційне відновлення) демонструє стримане, але стійке зростання обсягів сукупного обороту зовнішньої торгівлі, близько 127,9 млрд дол. США, при збереженні воєнного стану, що засвідчує поступову адаптацію митної системи до нових умов функціонування, напрацювання сталих альтернативних маршрутів та стабілізацію механізмів ризик-менеджменту в Україні.

Основними проблемами експортних операцій є логістичні обмеження, зростання вартості перевезень, ризики пошкодження або втрати вантажів, блокування традиційних маршрутів і нестабільність міжнародної торгівлі. Міжнародна імпортна діяльність спрямована передусім на забезпечення критичних потреб економіки та населення. До пріоритетних категорій товарів належать паливо, енергообладнання, медичні, продовольчі товари, техніка, продукція оборонного призначення. Зміни валютного регулювання та митної політики стали інструментами підтримки зовнішньої торгівлі, адже мають забезпечувати баланс між потребами бізнесу, стабільністю національної валюти та економічною безпекою держави. Воєнні ризики підвищили собівартість експортно-імпортних операцій, оскільки зросли витрати на страхування населення, транспортування, зберігання, перевірку та безпековий супровід товарів. Українські підприємства змушені диверсифікувати зовнішні ризики та

суб'єктів зовнішньоекономічних операцій, щоб зменшити залежність від окремих країн, маршрутів або логістичних операторів.

Для підвищення ефективності експортно-імпортних операцій в умовах війни фундаментальним аспектом є забезпечення безпеки та безперервності бізнесу. Це дозволяє зберегти стабільність ланцюгів постачання, зміцнює довіру клієнтів, мінімізує фінансові втрати, захищає інфраструктуру та активи, забезпечує безпеку працівників та збереження критично важливих даних. Пропоновані заходи комплексно охоплюють ключові аспекти, які можуть суттєво підвищити ефективність експортно-імпортних операцій в умовах війни. Їх реалізація допоможе мінімізувати ризики, оптимізувати логістику, диверсифікувати ринки та зберегти стійкість у складних умовах. Оскільки експортно-імпортні операції в Україні в умовах війни є не лише інструментом міжнародної торгівлі, а й важливою складовою національної безпеки держави. Незважаючи на логістичні, фінансові, воєнні ризики, український бізнес адаптується шляхом диверсифікації ринків, пошуку нових маршрутів, цифровізації, співпраці з Європейським Союзом для відновлення конкурентоспроможної зовнішньої торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Зовнішня торгівля України: актуальні напрями та перспективи на 2024 рік. ALLY Logistic. 24.01.2024. URL: https://allylogistic.com/зовнішня-торгівляукраїни-актуальні/

2. Кашперська А.І., Яцюк О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сучасні виклики та перспективи розвитку. Бізнес-інформ. 2024. № 5. С. 32-42. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-32-42

3. Василевська Г., Новосад І. Управління митними ризиками в умовах війни: виклики для бізнесу та митниці. Економічний аналіз. 2026. Т. 36, № 1. С. 617–630. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6707

4. Статистика зовнішнього сектору. Зовнішня торгівля. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external

ОСТАПЕНКО Яна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ

Цифрова трансформація економіки є одним із визначальних факторів розвитку сучасних систем бухгалтерського обліку та оподаткування.

Автоматизовані облікові системи забезпечують накопичення та оброблення значних масивів інформації, формування фінансової та податкової звітності, контроль господарських операцій і підготовку інформації для прийняття управлінських рішень. Розвиток інформаційних систем бухгалтерського та управлінського обліку супроводжується переходом до інтегрованих інформаційних середовищ, у яких облікова інформація використовується не лише для формування звітності, а й для управління діяльністю підприємства [1].

Водночас сучасний етап цифровізації характеризується посиленням взаємозв'язку між бухгалтерським обліком та оподаткуванням. Дані бухгалтерського обліку є інформаційною основою для розрахунку значної частини податкових показників, а тому якість та структурованість облікової інформації безпосередньо впливають на достовірність податкової звітності.

Електронна звітність забезпечує можливість подання податкової, фінансової та іншої звітності в електронній формі. ДПС також забезпечує приймання та оброблення звітності, що подається до Пенсійного фонду України та органів державної статистики [2]. Окремим напрямом є розвиток програмних засобів та API для взаємодії інформаційних систем із сервісами ДПС.

Важливою особливістю української системи є використання кваліфікованого електронного підпису та стандартизованих форматів електронних документів. Відповідно до встановленого порядку електронного документообігу платник створює електронний документ у визначеному форматі, підписує його кваліфікованим електронним підписом і надсилає до контролюючого органу через відповідну інформаційну систему [3].

Таким чином, електронна звітність в Україні вже не є виключно альтернативою паперовій формі. Вона являє собою складову цифрового податкового адміністрування, що забезпечує формалізацію та стандартизацію інформаційних потоків між платниками та державою.

Окремого значення набуває розвиток стандартизованих форматів даних. На вебпорталі ДПС функціонують інформаційні ресурси щодо електронних форм документів, XML/XSD-схем та інших технічних вимог, необхідних для автоматизованого обміну інформацією [2].

Використання цифрових технологій у бухгалтерському обліку та оподаткуванні сприяє автоматизації облікових процедур, підвищенню оперативності оброблення інформації та вдосконаленню інформаційного забезпечення оподаткування [4].

Водночас цифровізація податкового адміністрування впливає і на організацію бухгалтерського обліку. Діджиталізація податкового адміністрування змінює інформаційні потоки між підприємством та контролюючими органами, а отже, формує нові вимоги до якості, оперативності та структури облікової інформації [5].

Це означає, що сучасний бухгалтерський облік має бути орієнтований не лише на формування фінансової звітності, а й на забезпечення можливості автоматизованого використання даних у податкових інформаційних системах.

Європейський Союз розглядає цифровізацію податкового адміністрування як один із ключових напрямів модернізації податкової системи. Особливе значення в цьому контексті має пакет VAT in the Digital Age (ViDA), спрямований на адаптацію системи ПДВ до умов цифрової економіки.

Пакет ViDA було ухвалено 11 березня 2025 року, а його реалізація відбуватиметься поетапно до 2035 року. Одним із ключових елементів реформи є запровадження цифрових вимог до звітування щодо транскордонних операцій та розвиток електронного інвойсингу [6].

З 1 липня 2030 року для транскордонних B2B-операцій у ЄС передбачається застосування Digital Reporting Requirements, заснованих на електронному інвойсингу. До 1 січня 2035 року держави-члени, які використовують національні системи цифрового звітування про операції в режимі, наближеному до реального часу, мають привести їх у відповідність до європейської моделі та стандартів [7].

Отже, європейський підхід демонструє поступовий перехід від електронної звітності до цифрового обміну структурованими даними про господарські операції. Відповідно, податкова адміністрація отримує можливість здійснювати більш оперативний аналіз інформації та виявляти потенційні податкові ризики.

Важливу роль у цьому процесі відіграє електронний інвойсинг. Європейський стандарт EN 16931 спрямований на забезпечення інтероперабельності електронних рахунків-фактур між різними інформаційними системами. У межах ViDA електронне інвойсування та відповідні структуровані дані стають основою майбутньої системи цифрового звітування щодо транскордонних B2B-операцій [8].

Європейська модель таким чином передбачає формування наскрізного цифрового інформаційного ланцюга: господарська операція → бухгалтерська інформаційна система → електронний документ/інвойс → податкові дані → цифровий контроль та аналітика.

Саме така інтеграція є перспективним орієнтиром для подальшої модернізації української системи.

На нашу думку, подальше використання інформаційних технологій як інструменту гармонізації України з європейськими стандартами доцільно здійснювати за такими напрямами:

По-перше, необхідно поглиблювати інтеграцію бухгалтерських та податкових інформаційних систем. Інформація про господарські операції, яка вже сформована в обліковій

системі підприємства, не повинна повторно вводитися для складання податкових документів та звітності.

По-друге, доцільно розвивати структурований електронний інвойсинг з урахуванням європейських підходів та стандарту EN 16931. Це сприятиме підвищенню сумісності українських інформаційних систем із цифровою інфраструктурою ЄС.

По-третє, перспективним є подальше впровадження принципу «одноразового введення даних», за якого первинна інформація використовується багаторазово для різних облікових, управлінських та податкових цілей. Це дозволить скоротити адміністративне навантаження на підприємства та зменшити кількість помилок.

По-четверте, необхідно розширювати використання аналітичних технологій, Big Data та штучного інтелекту у податковому адмініструванні. ДПС уже використовує технології роботи з великими масивами даних, зокрема аналітичні інструменти для оцінювання ризиків у сфері трансфертного ціноутворення та аналізу даних РРО/ПРРО [9].

По-п’яте, важливим завданням залишається забезпечення кібербезпеки та захисту інформації. Зростання обсягів цифрового обміну підвищує вимоги до захисту комерційної, фінансової та персональної інформації, а також до безперервності функціонування державних інформаційних систем.

По-шосте, цифрова трансформація має супроводжуватися підвищенням цифрової та податкової грамотності суб’єктів господарювання. Ефективність цифрових сервісів залежить не лише від технологічних можливостей держави, а й від здатності платників податків використовувати відповідні інформаційні інструменти.

Окремого значення цифрові технології набувають в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Інформаційні системи та технології забезпечують стійкість процесів оподаткування в умовах воєнних викликів, підтримуючи дистанційну взаємодію держави та платників [10]. Отже, цифровізація є не лише інструментом модернізації, а й фактором забезпечення безперервності функціонування податкової системи.

Водночас цифрова трансформація охоплює не лише податкове адміністрування. Інформаційні технології активно змінюють митні процедури, зокрема в умовах розвитку електронної комерції. Необхідність подальшого розвитку цифрових механізмів митного оформлення товарів у сфері електронної комерції додатково підкреслює важливість забезпечення взаємодії між податковими, митними та іншими державними інформаційними системами [11].

Отже, гармонізація України з європейськими стандартами у сфері обліку та оподаткування має відбуватися не лише шляхом адаптації нормативно-правової бази, а й через технологічну сумісність інформаційних систем та цифрових процесів. Перехід від електронної

звітності до інтегрованого цифрового податкового середовища є закономірним етапом розвитку української системи та важливою передумовою її подальшої інтеграції до європейського цифрового економічного простору.

Список використаних джерел:

1. Мискін Ю. І., Остапенко Я. О. Інформаційні системи та технології в бухгалтерському та управлінському обліку. *Information systems and technologies for managing socio-economic processes in sectors of the economy*: Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 82–101. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-351-4-5.

2. Державна податкова служба України. Електронна звітність. URL: https://tax.gov.ua/elektronna-zvitnist (дата звернення: 31.08.2026).

3. Державна податкова служба України. Приймання та обробка електронних документів ІКС «Єдине вікно подання електронної звітності». URL: https://tax.gov.ua/elektronna-zvitnist/priymannya-ta-obrobka-elektronnih-dokumentiv-its-edine-vikno/ (дата звернення: 31.08.2026).

4. Остапенко Я. Цифрові технології в бухгалтерському обліку та оподаткуванні. *Облік, аудит і державний фінансовий контроль: інформаційний та аналітичний аспекти*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Ірпінь, 30 квітня 2026 р.). Ірпінь: Державний податковий університет, 2026. С. 354–357. URL: https://surl.li/tqmrvn

5. Пономарьова Н. А., Грицак О. С., Остапенко Я. О. Діджиталізація податкового адміністрування та її вплив на організацію бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2026. № 4. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.69.

6. European Commission. VAT in the Digital Age (ViDA). Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en (дата звернення: 31.08.2026).

7. European Commission. VAT in the Digital Age: 2026 Work Programme available. 22 May 2026. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/vat-digital-age-2026-work-programme-available-2026-05-22_en (дата звернення: 31.08.2026).

8. European Commission. eInvoicing – Businesses. URL: https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/spaces/DIGITAL/pages/467108658/eInvoicing%2B-%2BBusinesses (дата звернення: 31.08.2026).

9. Державна податкова служба України. Публічний звіт про діяльність Державної податкової служби України за 2024 рік. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/757/888084/PUBL_CHNIY_ZV_T_2024.pdf (дата звернення: 31.08.2026).

10. Остапенко Я. О., Шпак Я. О. Інформаційні системи та технології в оподаткуванні в умовах війни. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови*: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. С. 171–173. DOI: https://doi.org/10.33111/978-966-926-559-3

11. Голомша Н. Є., Авраменко Н. Л., Остапенко Я. О. Актуальні виклики та перспективи митного оформлення товарів у електронній комерції. *Економіка та суспільство*. 2026. № 85. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-58.

12. Остапенко Я. О. Інформаційні системи бухгалтерського обліку. *Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці*: збірник тез за матеріалами XVIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 73–76.

ПЕТРЕНКО Людмила,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах посилення євроінтеграційних процесів та трансформації національної економіки питання забезпечення фінансової безпеки підприємств набуває особливої актуальності. Одним із ключових чинників, що впливає на фінансовий стан суб'єкта господарювання, є податкове навантаження. Його рівень безпосередньо позначається на обсязі фінансових ресурсів підприємства, можливостях інвестування, платоспроможності та здатності протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Водночас надмірне податкове навантаження може створювати ризики для фінансової стійкості підприємства, тоді як нестабільність податкового законодавства підвищує рівень податкових ризиків і ускладнює довгострокове фінансове планування. Податкове навантаження доцільно розглядати як сукупний вплив податків, зборів та інших обов'язкових платежів на фінансові результати діяльності підприємства. Воно характеризує частку фінансових ресурсів, яка спрямовується на виконання податкових зобов'язань. При цьому оцінювання податкового навантаження не повинно обмежуватися лише визначенням загальної суми сплачених податків. Важливим є врахування його впливу на прибутковість, ліквідність, грошові потоки, рентабельність та фінансову стійкість підприємства.

З позиції фінансової безпеки надмірне податкове навантаження може виступати потенційною загрозою, оскільки зменшує обсяг власних фінансових ресурсів підприємства та обмежує можливості його розвитку. Особливо суттєвим цей фактор є для підприємств, які характеризуються невисокою рентабельністю, значною часткою постійних витрат або нестабільними грошовими потоками. Водночас недостатнє виконання податкових зобов'язань також створює загрози для фінансової безпеки через можливість застосування штрафних санкцій, виникнення податкового боргу, блокування господарських операцій та погіршення ділової репутації.

Сучасна податкова політика країн Європейського Союзу спрямована не стільки на повну уніфікацію податкових систем, скільки на гармонізацію окремих елементів оподаткування та забезпечення функціонування єдиного ринку. Найбільш показовим прикладом є податок на додану вартість, правове регулювання якого ґрунтується на положеннях Директиви 2006/112/ЄС. Водночас держави-члени зберігають можливість самостійно визначати значну частину податкових ставок та особливостей національного оподаткування. Зокрема, стандартна ставка ПДВ у державах-членах ЄС не може бути нижчою за 15 %, але конкретний рівень ставки встановлюється кожною державою самостійно [1].

Однією з актуальних тенденцій є цифровізація податкового адміністрування. Європейський Союз поступово розвиває механізми електронного документообігу, обміну податковою інформацією, електронного декларування та автоматизації контролю. Зокрема, ініціативи у сфері «ПДВ у цифрову епоху» передбачають розвиток транскордонного електронного виставлення рахунків, цифрової звітності в режимі, наближеному до реального часу, та спрощення реєстрації платників ПДВ. Такі тенденції сприяють зниженню адміністративних витрат підприємств і водночас посилюють контроль за дотриманням податкового законодавства [1].

Для України гармонізація податкового законодавства з нормами ЄС є одним із важливих напрямів євроінтеграції. У звіті Європейської Комісії щодо України за 2025 рік наголошено на необхідності подальшого наближення національного законодавства ЄС у сфері ПДВ та акцизного оподаткування, а також посилення адміністративної спроможності податкових органів, розвитку ІТ-систем та їхньої сумісності з відповідними системами ЄС [2].

Для підприємств зазначені процеси мають подвійний вплив. З одного боку, наближення української податкової системи до європейських стандартів може підвищити прозорість та передбачуваність оподаткування, спростити здійснення транскордонних операцій і створити більш сприятливі умови для залучення інвестицій. З іншого боку, адаптація законодавства потребує від підприємств додаткових витрат на модернізацію облікових систем, підвищення кваліфікації персоналу та забезпечення відповідності новим регуляторним вимогам.

Важливим сучасним фактором трансформації податкового середовища є також глобальна боротьба з ухиленням від оподаткування та агресивним податковим плануванням. Реалізація міжнародних податкових ініціатив, зокрема Pillar Two, передбачає глобальний мінімальний ефективний рівень оподаткування прибутку великих міжнародних груп на рівні 15 %. Це змінює підходи до використання податкових стимулів та створює нові вимоги до фінансового й податкового планування міжнародних підприємств [3].

Важливо враховувати, що високий рівень податкових платежів не завжди є негативним фактором. Якщо підприємство має достатній рівень прибутковості та стабільні грошові потоки, воно може виконувати значні податкові зобов'язання без суттєвого погіршення фінансової безпеки. Натомість навіть відносно невелике податкове навантаження може створювати загрозу для підприємства з низькою рентабельністю або дефіцитом оборотного капіталу.

Таким чином, ключовим є не абсолютний розмір податкових платежів, а співвідношення між податковими зобов'язаннями та фінансовими можливостями підприємства.

Основні напрями впливу сучасних тенденцій оподаткування на фінансову безпеку підприємства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Вплив сучасних податкових тенденцій на фінансову безпеку підприємства

Податкова тенденція	Потенційний вплив на підприємство
Гармонізація податкового законодавства з нормами ЄС	Зміна правил оподаткування та звітності
Цифровізація податкового адміністрування	Автоматизація обліку та звітності
Посилення податкового контролю	Зростання вимог до документального підтвердження операцій
Боротьба з ухиленням від оподаткування	Обмеження можливостей агресивного податкового планування
Глобальний мінімальний податок	Зміна умов міжнародного податкового планування

Джерело: складено автором.

Податкове навантаження необхідно розглядати як складову системи фінансових ризиків підприємства. Його оптимізація має передбачати не механічне зменшення суми податків, а забезпечення такого рівня податкових витрат, за якого підприємство здатне одночасно виконувати свої зобов'язання перед державою та підтримувати необхідний рівень фінансової стійкості.

До основних напрямів зміцнення фінансової безпеки підприємства у сфері оподаткування доцільно віднести:

- регулярне оцінювання рівня та структури податкового навантаження;
- прогнозування майбутніх податкових платежів і їх впливу на грошові потоки;

– моніторинг змін українського та європейського податкового законодавства;
– впровадження системи внутрішнього податкового контролю;
– цифровізацію податкового обліку та документообігу;
– оцінювання податкових ризиків під час прийняття фінансових та інвестиційних рішень;
– використання виключно законних механізмів податкової оптимізації.

З огляду на це, забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах євроінтеграції потребує системного управління податковими ризиками. До основних напрямів такого управління можна віднести постійний моніторинг змін податкового законодавства, оцінювання рівня податкового навантаження, прогнозування податкових платежів, удосконалення внутрішнього податкового контролю та використання цифрових інструментів податкового обліку. При цьому оптимізація податкового навантаження має здійснюватися виключно в межах законодавства та бути спрямована на забезпечення балансу між фіскальними зобов'язаннями і фінансовими потребами підприємства.

Отже, податкове навантаження є одним із важливих чинників формування фінансової безпеки підприємства. В умовах євроінтеграції його значення посилюється через поступове наближення української податкової системи до європейських правил, цифровізацію адміністрування, посилення податкової прозорості та боротьбу з ухиленням від оподаткування. Для підприємств це формує необхідність переходу від пасивного виконання податкових зобов'язань до системного управління податковими ризиками як складової загальної системи фінансової безпеки. Перспективним напрямом є формування такого податкового середовища, за якого виконання фіскальних зобов'язань не створює надмірних загроз фінансовій стійкості підприємств, а гармонізація з європейськими стандартами сприяє підвищенню прозорості, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості українського бізнесу.

Список використаних джерел:

1. European Commission. VAT Directive – Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-directive/vat-rates_en

2. European Commission report 2025: assessment of Ukraine's progress in the field of preventing and combating corruption. URL: https://nazk.gov.ua/en/news/european-commission-report-2025-assessment-of-ukraine-s-progress-in-the-field-of-preventing-and-combating-corruption/

3. Tax Incentives and the Global Minimum Corporate Tax. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-incentives-and-the-global-minimum-corporate-tax_25d30b96-en.html

РОССІХІНА Галина,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Харківського національний університету імені В. Н. Каразіна,
Україна
ПОПОВИЧ Євген,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
головний науковий співробітник Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
Україна

ПОДАТКОВО-ПРАВОВА АРХІТЕКТУРА ПОВЕРНЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Відновлення України залежить не лише від обсягу інвестицій та швидкості відбудови інфраструктури, а й від здатності держави зберегти, повернути та відтворити людський капітал. Масове вимушене переміщення, тривале перебування громадян за кордоном, скорочення чисельності населення працездатного віку та нерівномірність розвитку територій формують для податкового права нове завдання: узгодити фіскальну стійкість із демографічною стійкістю. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року відносить повернення громадян, створення умов для сімей та розвиток інклюзивного ринку праці до взаємопов'язаних державних пріоритетів [1]. Отже, податкові інструменти доцільно оцінювати не ізольовано за сумою короткострокових втрат бюджету, а за їхнім впливом на зайнятість, легалізацію доходів, повернення платників і майбутню податкову базу.

Європейський підхід до демографічних змін є комплексним. Європейська Комісія пов'язує демографію з людським капіталом, конкурентоспроможністю, станом публічних фінансів та міжпоколінною справедливістю [2, с. 1]. У запропонованому нею наборі інструментів підтримка батьків, молоді, старших поколінь і керована міграція доповнюються територіально орієнтованими рішеннями. Особливо важливо, що податкові та соціальні заходи розглядаються разом: адресне зниження податкового навантаження на низькі доходи, податкові кредити та усунення перешкод для другого працюючого члена подружжя мають стимулювати зайнятість, не руйнуючи прогресивності й ресурсної бази соціального захисту [2, с. 9]. Для України це означає перехід від набору пільг до правової конструкції демографічно чутливого податкового пакета.

Порівняльні дані підтверджують значення складу домогосподарства для фактичного податкового навантаження. У 2025 році середній податковий клин для самотнього працівника

із середньою заробітною платою в країнах ОЕСР становив 35,1 % [3, с. 5], тоді як для подружжя з одним працюючим і двома дітьми - 26,2 % [3, с. 9]. Ці дані не обґрунтовують механічного копіювання конкретної моделі, але доводять, що податкові кредити, трансферти й внески здатні змінювати стимули сім'ї. Дослідження JRC також засвідчує, що податково-трансфертні системи в ЄС виконують страхову та стабілізаційну функції, зменшуючи нестабільність доходів під час економічних шоків [4, с. 4-5]. У воєнних і відновлювальних умовах така функція є не менш важливою, ніж суто перерозподільна.

Першим елементом пропонованої архітектури має стати персоніфікований податковий кредит із податку на доходи фізичних осіб, який поєднує сімейний та трудовий компоненти. Його базова частина визначається на кожну дитину, а додаткова — для працівника, який повернувся в Україну та набув статусу податкового резидента. Кредит доцільно зробити частково відшкодовуваним, щоб ним могли скористатися сім'ї з невисокими доходами, і поступово зменшувати після досягнення встановленої межі доходу. Право має належати особі, а не залежати від форми шлюбу; це знижує ризик того, що спільне оподаткування стримуватиме офіційну зайнятість другого отримувача доходу. Водночас витрати на дошкільний догляд, підтверджені електронними документами, можуть утворювати окрему знижку в межах верхнього ліміту.

Другий елемент - тимчасовий кредит повернення, розрахований не на сам факт в'їзду, а на стале відновлення економічного зв'язку з Україною. Протягом перших двадцяти чотирьох місяців після набуття резидентства він може покривати частину витрат на переїзд, професійне перенавчання, визнання кваліфікації, оренду житла або створення робочого місця. Умовами мають бути офіційна зайнятість чи підприємницька діяльність, мінімальна тривалість резидентства та відсутність контрольованого штучного дроблення доходів. Для роботодавців виправданим є обмежене в часі зменшення нарахувань на нове робоче місце, але лише за умови приросту середньої чисельності працівників і збереження зайнятості після завершення підтримки. Така конструкція перетворює пільгу на договірний за економічним змістом стимул із перевірюваним результатом.

Третій елемент має враховувати територіальну нерівність. Для деокупованих, прикордонних і демографічно вразливих громад доцільні не безумовні «податкові канікули», а інвестиційний податковий кредит, прискорена амортизація обладнання, компенсація частини витрат на підготовку працівників та підвищений сімейний кредит для осіб, які реально проживають і працюють у громаді. Критерії вразливості повинні визначатися наперед на основі депопуляції, частки переміщених осіб, руйнування інфраструктури та дефіциту робочих місць. Це забезпечить однакове застосування закону й не дозволить перетворити територіальну підтримку на індивідуально узгоджені преференції.

Демографічна мета не скасовує вимог податкової доброчесності. У праці провесорів Россіхіна В.В. та Россіхіної Г.В. розмежування правомірної оптимізації й зловживання правом пов'язується з економічною сутністю операцій та недопустимістю штучних конструкцій [5, с. 394-400]. Тому кожен стимул потребує законної мети, чіткої групи одержувачів, правила проти подвійного отримання вигоди, обов'язку повернути неправомірно використану суму та пропорційної відповідальності. Обов'язковими є також строк дії норми, дата її перегляду й заборона продовження без оприлюдненої оцінки. Пільга, ефект якої не можна виміряти, створює правову невизначеність і конкурентну нерівність.

Адміністрування пакета має бути цифровим, але не покладати доказовий тягар на людину там, де держава вже володіє необхідними даними. Реєстри актів цивільного стану, зайнятості, освіти, податкового резидентства та місця проживання можуть використовуватися за принципом одноразового подання відомостей, із правом особи виправити помилку й оскаржити відмову. Дослідження Г. В. Россіхіної та співавторів показало статистично значущий зв'язок електронного декларування ПДВ і податку на прибуток із своєчасністю сплати, витратами адміністрування та чистими доходами, водночас наголосивши на ролі правового регулювання, стандартизації та обміну інформацією [6, с. 255-256]. Отже, цифровізація є засобом ефективності, а не самостійною підставою для обмеження прав платника.

Для нормативної оцінки запропонованих заходів варто застосувати п'ять тестів: демографічної додатковості - чи спричинено результат саме стимулом; адресності - чи отримує підтримку визначена законом група; бюджетної стійкості - чи зростає середньострокова податкова база; нейтральності - чи не погіршує норма становище інших форм сім'ї, праці або підприємництва; адміністративної здійсненності - чи можна реалізувати право без непропорційних витрат. Щорічний звіт має містити не лише суму наданих переваг, а й показники повернення, офіційної зайнятості, утримання працівників, народжуваності, гендерного розриву в зайнятості та впливу на громади. Дані слід публікувати у знеособленому вигляді, придатному для незалежного наукового аналізу.

Така модель безпосередньо поєднує напрями діяльності Транснаціонального освітньо-наукового конгресу «Населення, демографія, міграція та людський капітал», «Діти, сім'ї та майбутні покоління» й «Інституції, право та відновлення». У межах Wartime Ukraine Research Programme доцільно створити міждисциплінарний пілот «Податки для повернення», у якому юристи, демографи, економісти та громади спільно моделюватимуть альтернативи, проводитимуть оцінку розподільчих наслідків і порівнюватимуть регіони за єдиною методикою. Результатом має бути не каталог іноземних пільг, а проєкт норм Податкового кодексу з фінансово-правовими запобіжниками та системою показників.

Отже, імплементація європейського досвіду у цій сфері полягає у перенесенні принципів адресності, трудової нейтральності, міжпоколінної справедливості, територіальної чутливості та доказового перегляду, а не у буквальному копіюванні ставок чи пільг. Податково-правова архітектура повернення має бути тимчасовою за формою, вимірюваною за наслідками й сталою за гарантіями. За цих умов вона здатна одночасно підтримати сім'ю, легальну працю, спроможність громад і довгострокову дохідну базу держави.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80 (дата звернення: 07.09.2026).

2. European Commission. Demographic change in Europe: a toolbox for action : Communication COM(2023) 577 final, 11 October 2023. 25 p. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023DC0577 (date of access: 07.09.2026).

3. OECD. Taxing Wages 2026: The Progressivity of Labour Taxation in OECD Countries. Paris : OECD Publishing, 2026. 16 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/taxing-wages-brochure.pdf (date of access: 07.09.2026).

4. Ayala L. The Role of Tax-Benefit Systems in Reducing Income Instability in EU Countries. JRC Working Paper Series for a Fair, Innovative and Sustainable Economy. 2024. No. 09. 33 p. JRC139510. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC139510/JRC139510_01.pdf (date of access: 07.09.2026).

5. Россіхін В. В., Россіхіна Г. В. Податкова оптимізація чи зловживання правом: міжнародно-правовий дискурс. Наше право. 2024. № 1. С. 394-400. DOI: https://doi.org/10.32782/np.2024.1.55.

6. Rossikhina H., Kobylnik D., Rossikhin V., Biriuk D., Rusnak A. Modelling the Financial System Efficiency under Digital Transformation of Tax Policy: Economic Perspective. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2025. Vol. 1, No. 60. P. 249-258. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4588.

РУДЕНЬ Роман,
здобувач вищої освіти, Національний університет
біоресурсів і природокористування України, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ТА ПРОЦЕДУР КОМПЛАЄНС В УКРАЇНІ

Однією з визначених Податковим кодексом України цілей системи заходів та процедур комплаєнс є зменшення ймовірності настання податкового ризику (комплаєнс-ризику) – ймовірності невиконання платником податків податкового обов'язку та невиконання платником іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [1]. Чинне законодавство не встановлює спеціальних превентивних владних заходів, які застосовуються до ідентифікованого ризику умисної майбутньої некомплаєнтної поведінки з метою запобігання настанню негативної події, та не виокремлює такі з-поміж заходів реагування на факти, які можуть свідчити про порушення платником податкового та іншого законодавства. Водночас законодавством передбачено окремі заходи профілактичного характеру: попередження про податковий ризик для платників із високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства, надання консультацій, інформаційно-довідкових послуг та сервісного обслуговування [1, 2]. Очевидно, що майбутні діяння платника, який має умисел отримати податкову вигоду внаслідок удаваного, цілеспрямованого створення умов з метою невиконання або неналежного виконання вимог податкового законодавства, не можуть бути надійно упереджені попередженням про податковий ризик та наданням консультацій. За наведених обставин можливе лише прийняття ризику.

На наш погляд, виняткове місце в цьому аспекті посідає механізм зупинення реєстрації ПН/РК, який вбудовує технологічний бар'єр між ризиковою поведінкою та її потенційним податковим результатом.

Уявлення про податковий ризик, підходи до його ідентифікації, оцінки та оцінювання, а також заходи впливу (способи реагування) у національній податковій системі України еволюціонували від позиції «краще вибрати, кого перевірити» та ризику наявності невиявленого податкового правопорушення до виявлення ризикової поведінки та превентивного втручання до настання її потенційно неправомірного податкового результату.

За останні майже тридцять років пройдено шлях від перевірки податкових наслідків, зустрічних перевірок, перевірок ланцюга постачання товарів до виробника/імпортера через спроби введення спеціальних ПДВ-рахунків, боротьби з «податковими ямами»,

автоматизованого співставлення податкових зобов'язань та податкового кредиту (ПК) в розрізі контрагентів, визнання недійсними, нікчемними правочинів, встановлення безтоварності, нереальності (удаваності) операцій, запровадження Єдиного реєстру податкових накладних (ЄРПН), Системи електронного адміністрування податку на додану вартість (ПДВ) – до створення Системи автоматизованого моніторингу відповідності податкової накладної/розрахунку коригування (ПН/РК) критеріям оцінки ступеня ризиків (СМКОР) та системи заходів і процедур комплаєнс, що формується на сучасному етапі.

Сучасним досягненням у напрямі нівелювання податкових ризиків, упередження необґрунтованого формування ПК є СМКОР та більш широкий механізм зупинення реєстрації ПН/РК в ЄРПН. Робота СМКОР спрямована на ідентифікацію ризику порушення норм податкового законодавства – ймовірності складення та надання ПН/РК для реєстрації в ЄРПН за наявності об'єктивних ознак неможливості здійснення операції з постачання товарів/послуг, дані про яку зазначено в такій ПН/РК, з подальшим реагуванням – зупиненням реєстрації такої ПН/РК [3]. Водночас щодо конкретної ПН/РК, яка проходить автоматизований моніторинг, передбачені цим визначенням складення та надання для реєстрації вже відбулися. Тому превентивна функція СМКОР фактично спрямовується не на недопущення складення чи подання документа, а на недопущення подальшого неправомірного податкового результату.

У зіставленні з іншим концептом – «документальним оформленням платниками податків нереальних господарських операцій з товарами», який використовується податковою службою в методичному забезпеченні контрольно-перевірочної роботи [4], зупинення реєстрації ПН/РК здійснюється у випадку ідентифікації ризику відображення у ПН/РК нереальних господарських операцій з товарами, яке може призвести до неправомірного податкового результату.

Майбутньою подією, за умови нереальності операції, відображеної у ПН/РК, поданих на реєстрацію у ЄРПН, є безпідставне формування ПК. Після надходження ПН/РК до ДПС безпосередньо формування та надсилання платнику квитанції про прийняття або неприйняття, або зупинення реєстрації ПН/РК здійснює інформаційно-комунікаційна система ДПС. Надсиланню квитанції передує здійснення в автоматизованому режимі розшифрування та проведення перевірки, у т. ч. наявності підстав для зупинення реєстрації ПН/РК. Отже, реєстрація такої ПН/РК у ЄРПН є проміжною юридично значущою подією, необхідною для досягнення потенційного неправомірного податкового результату, на запобігання якому спрямована СМКОР.

Оскільки податкова накладна (ПН), складена та зареєстрована в ЄРПН платником, який здійснює операції з постачання товарів/послуг, є для покупця таких товарів/послуг підставою для нарахування сум податку, що відносяться до ПК [1], зупинення реєстрації такої ПН

виконує забезпечувальну функцію і має за мету відвернення та/або попередження негативних наслідків у вигляді безпідставного формування ПК. Прийняття комісією територіальних органів ДПС рішення про відповідність платника податку критеріям ризиковості платника податку має наслідком зупинення реєстрації певної частини ПН/РК, поданих для реєстрації в ЄРПН після прийняття такого рішення.

Проте таке правове оформлення суспільних відносин між податковою службою та платниками, попри майже десятирічну історію питання, й досі не сприймається платниками та не набуло характеру консенсусу або суспільного договору. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами за показниками надходження позовних заяв і справ до місцевих адміністративних судів у 2025 році показує, що із загальної кількості 60 842 справ податкової сфери другою за чисельністю категорією після справ про стягнення податкового боргу (42 %) були справи щодо зупинення реєстрації та відмови в реєстрації ПН (18 %). Частка справ податкової сфери, у яких позовні вимоги задоволено, становила 78 % [5, с. 6, 15].

Такий стан справ свідчить про необхідність пошуку нових можливостей зменшення ймовірності настання податкового ризику (комплаєнс-ризику), зокрема, вивчення європейського досвіду побудови системи заходів і процедур податкового комплаєнсу та можливостей упровадження відповідних підходів в Україні.

Європейська Комісія зазначає, що управління ризиками, покликане підвищити ефективність роботи податкової адміністрації з ризиками, може призвести до впровадження заходів, спрямованих на запобігання недотриманню платниками своїх зобов'язань, або на більш ефективне застосування коригувальних дій [6].

У межах моделі оцінювання зрілості спроможностей податкових адміністрацій у сфері управління комплаєнс-ризиками Європейська Комісія наголошує, що визначення бажаного рівня, виявлення прогалин, встановлення цілей, визначення й ранжування за пріоритетністю заходів для ключових удосконалень має метою підвищення рівня дотримання податкового законодавства платниками податків та запобігання випадкам його недотримання [7].

З метою забезпечення спільної основи для прийняття рішень на всіх рівнях управління комплаєнс-ризиками Платформою управління ризиками, створеною в межах програми співпраці ЄС Fiscalis, для податкових адміністрацій ЄС був розроблений Посібник з управління комплаєнс-ризиками. Посібник окреслює основи стратегій управління комплаєнс-ризиками від впливу на поведінку платників податків до оптимального використання цифровізації, даних і технологій [6].

Посібник визначає, що з погляду управління комплаєнс-ризиками ризик є загрозою або ймовірністю того, що дія чи подія негативно вплине на здатність організації досягати своїх цілей. Якщо бажаним результатом є вищий рівень дотримання вимог, ризик також можна

розглядати як імовірність їх недотримання [8, с. 4].

Відповідно, зменшення ризику має на меті знизити ймовірність настання відповідної несприятливої події, зменшити її наслідки або досягти обох цілей одночасно. Підхід до зменшення ризиків «правильно від самого початку» – це підхід, який «робить неможливим або ускладнює допущення помилок» шляхом створення середовища, що підтримує комплаєнтну поведінку, водночас істотно скорочуючи можливості як для неумисної, так і для умисної некомплаєнтної поведінки.

Щодо умисного недотримання вимог заходи з опрацювання (покриття) ризику мають «робити помилки ризикованими», наприклад ускладнювати платникам уникнення оподаткування та ухилення від сплати податків. До основних принципів такої стратегії (на додаток до заходів, що вживаються для уникнення неумисного недотримання вимог) належить збільшення сприйманої ймовірності виявлення. Посібник пояснює, що ймовірність бути викритим має істотне значення у міркуваннях платника. На це впливає те, що він чує від інших, бачить у власних відносинах із податковою та отримує з публічного інформаційного середовища [8, с. 53, 55].

На нашу думку, посилення цього принципу може полягати у відкритій демонстрації можливостей системи управління податковими ризиками: оприлюдненні паспортів ризиків із визначеними в них алгоритмами та методологією їх ідентифікації, які обґрунтовуються положеннями законодавства, доведенні до платника наявної податкової інформації, яка свідчить про ризики. Тобто модель можна представити так: платник має намір порушити вимоги законодавства; оцінює вигоду; бачить технологію роботи системи управління податковими ризиками, яка аналізує внутрішнє та зовнішнє середовище платника, ланцюги постачання, виявляє невідповідності, зіставляє інформацію; платник оцінює ймовірність виявлення та негативні наслідки; якщо сприймана ймовірність викриття висока, то очікувана «вартість» порушення зростає, відповідно мотивація до порушення зменшується. За таких умов система заходів і процедур комплаєнс наділяється функцією стримування.

Повертаючись до принципів функціонування СМКОР, констатуємо, що вона є гібридною системою. СМКОР уже скорочує можливості як для неумисної, так і для умисної некомплаєнтної поведінки, оскільки подати ПН/РК можна, але домогтися їх реєстрації та забезпечити передбачений Податковим кодексом України податковий ефект у вигляді ПК покупцю стає складніше. Тобто СМКОР вбудовує перешкоду між поведінкою платника та бажаним податковим результатом. А статус ризикового платника додатково створює ефект сприйманої ймовірності виявлення: платник знає, що реєстрація його наступних ПН/РК може зупинитися внаслідок установленої ризиковості самого платника. Аналогічно і платник, якому формується такий ПК, усвідомлює, що каскадний принцип СМКОР своєю чергою передбачає

можливість набуття статусу ризиковості і ним.

На наш погляд, подальшим напрямом еволюції СМКОР у процесі її інтеграції до системи заходів та процедур комплаєнс є забезпечення відкритості та прозорості, пояснюваності механізму її функціонування, що досягається оприлюдненням повного набору вхідних даних, алгоритмів та методології розрахунків критеріїв ризиковості платника ПДВ, ризиковості здійснення операцій, показників, за якими визначається позитивна податкова історія платника ПДВ разом з обґрунтуванням того, яким чином відповідні критерії та показники характеризують ймовірність порушення платником ПДВ норм податкового законодавства та можливість настання відповідного негативного податкового результату.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

2. Порядок реалізації експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 854. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2024-п.

3. Порядок зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1165. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-п.

4. Лист Державної фіскальної служби України від 16.05.2016 № 16872/7/99-99-14-02-02-17 «Про фіксування в актах перевірок результатів відпрацювання документально оформлених платниками податків нереальних господарських операцій». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1687872-16.

5. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами у 2025 році. Верховний Суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Analiz_admin_sudi_2025.pdf.

6. Administrative Co-operation and Mutual assistance. European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-co-operation-and-mutual-assistance_en.

7. Tax Administration. European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-co-operation-and-mutual-assistance/tax-administration_en.

8. Compliance risk management in the digital era. FPG083/FPG012 Update of the CRM Guide. European Commission. October 2023. URL: https://taxation-

customs.ec.europa.eu/system/files/2024-01/2023_CRM_Guide.pdf.

САВЧЕНКО Віра,
кандидат економічних наук, професор,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВИХ ПРОЦЕСІВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ

Цифрова трансформація податкових процесів є одним із важливих напрямів сучасного розвитку підприємництва. Водночас впровадження цифрових технологій відбувається нерівномірно, що формує відмінності у можливостях підприємств щодо автоматизації обліку, формуванні податкової інформації, електронного документообігу та взаємодії з податковими сервісами. Особливої актуальності ця проблема набуває в аграрній сфері, де значну частину підприємницького сектору становлять малі суб'єкти, фінансові та кадрові можливості яких обмежені.

Цифрову нерівність доцільно розглядати не лише як відмінність у доступі підприємств до сучасних технологій. Для податкового процесу важливішим є те, наскільки підприємство здатне використовувати наявні цифрові можливості для формування, обробки та передачі інформації, необхідної для визначення податкових показників і подання звітності. Таким чином, технологічна нерівність безпосередньо трансформується в нерівність інформаційних можливостей суб'єктів господарювання.

Для податкового процесу це має принципове значення, оскільки саме бухгалтерська інформація формує основу для подальшого аналітичного опрацювання та визначення відповідних податкових показників. При цьому фінансовий аналіз дозволяє оцінювати інформацію з урахуванням особливостей діяльності підприємства та використовувати її для прийняття обґрунтованих податкових рішень [1].

У малих сільськогосподарських підприємствах можливості цифровізації облікових і податкових процесів значною мірою залежать від доступності програмного забезпечення, фінансових ресурсів, кадрового потенціалу та рівня цифрових компетентностей працівників. Тому цифровізація малого агробізнесу має передбачати не лише технічне впровадження програмних продуктів, а й адаптацію організації обліку до нових технологічних умов [2].

Проведений аналіз використання інформаційно-комунікаційних технологій підприємствами різного розміру дозволяє зробити висновок про стійку диференціацію їх цифрових можливостей. Найбільше вона має місце у використанні ERP-систем. У 2022 р. ERP використовували 4,7 % малих підприємств, 8,1 % середніх та 16,9 % великих підприємств. У

2024 р. відповідні показники становили 12,0 %, 22,1 % та 37,7 % [3]. Отже, відбувається суттєве поширення ERP-систем у всіх групах підприємств, проте воно не призвело до скорочення абсолютного цифрового розриву. Якщо у 2022 р. різниця між великими та малими підприємствами становила 12,2 %, то у 2024 р. вона ще й збільшилася до 25,7 %. Таким чином, абсолютна величина цифрового розриву більш ніж подвоїлася. Водночас у відносному вимірі ситуація дещо відрізняється. У 2022 р. частка великих підприємств, які використовували ERP-системи, була приблизно у 3,6 раза більшою, ніж серед малих підприємств (16,9 % / 4,7 %). У 2024 р. це співвідношення зменшилося до 3,1 раза (37,7 % / 12,0 %). Отже, темпи поширення ERP серед малих підприємств дозволили дещо скоротити відносний цифровий розрив, однак його абсолютна величина зростає.

Інша тенденція спостерігається у використанні хмарних технологій. У 2018 р. їх використовували 8,6 % малих, 12,4 % середніх та 19,6 % великих підприємств. У 2022 р. відповідні показники становили 8,7 %, 12,8 % та 19,6 % [3]. Отже, за чотири роки частка малих підприємств, які використовували хмарні технології, збільшилася лише на 0,1 %, а серед великих підприємств залишилася незмінною. Різниця між великими та малими підприємствами скоротилася лише з 11,0 до 10,9 %, що свідчить про фактичну стабільність цифрового розриву. Зазначені тенденції мають безпосереднє значення для організації оподаткування. ERP-системи можуть забезпечувати інтеграцію даних про господарські операції, доходи, витрати, активи та розрахунки, які використовуються для визначення податкових показників. Хмарні технології, у свою чергу, створюють можливості для доступу до інформації, її зберігання та оперативного обміну між працівниками підприємства і зовнішніми фахівцями. Проблема може бути вирішена за рахунок розширення аутсорсінгових технологій ведення обліку, зокрема формування податкових наслідків, активізації діяльності дорадницьких служб та цифрової кооперації в контексті формування фінансової і податкової звітності членів кооперативу [4].

Таким чином, цифровий розрив між підприємствами різного розміру може впливати на їх здатність формувати та використовувати інформацію, необхідну для податкових розрахунків. Водночас наявність цифрового доступу, використання окремих цифрових інструментів та їх інтеграція в систему оподаткування є різними характеристиками, які необхідно розмежовувати. Особливої уваги потребує ситуація малих сільськогосподарських підприємств. Обмеженість фінансових і кадрових ресурсів може ускладнювати самостійне впровадження та підтримання складних цифрових рішень. Додатковим фактором є необхідність адаптації програмного забезпечення до специфіки аграрної діяльності. У результаті підприємство може мати доступ до окремих електронних сервісів, але не мати

достатніх можливостей для формування повноцінного інтегрованого цифрового інформаційного середовища.

Важливою проблемою є також те, що цифровізація окремих елементів діяльності не гарантує автоматичного підвищення ефективності податкового процесу. Якщо бухгалтерське програмне забезпечення, електронний документообіг, податкові розрахунки та звітність функціонують ізольовано, підприємство змушене повторно переносити інформацію між системами. Це збільшує витрати часу та створює ризик технічних помилок. Тому ключовим завданням є не максимальне збільшення кількості цифрових інструментів, а формування узгодженої цифрової системи, у якій інформація одноразово формується та може використовуватися на наступних етапах. Поєднання облікового програмного забезпечення, електронного документообігу, автоматизованих податкових розрахунків, електронної звітності та податкових сервісів створює передумови для підвищення узгодженості даних і скорочення ризику помилок.

Сучасні міжнародні дослідження також підтверджують необхідність такого переходу. Цифрова трансформація податкового адміністрування дедалі більше пов’язується з інтеграцією електронного інвойсингу, попередньо заповненої звітності та інших цифрових механізмів у загальну систему податкової взаємодії [5]. При цьому цифровізація податкового адміністрування передбачає не тільки автоматизацію операцій державних органів, а й інтеграцію податкових процесів у цифрові системи самих платників податків [6].

Для малого агробізнесу це означає необхідність пошуку моделі цифровізації, яка відповідає його ресурсним можливостям. Одним із перспективних напрямів є використання хмарних технологій та сервісних моделей, які дозволяють підприємству отримувати необхідні цифрові функції без формування дорогої власної IT-інфраструктури. Додатково можуть використовуватися аутсорсинг бухгалтерських і податкових функцій, консультаційні та дорадчі послуги [7]. Такий підхід дозволяє компенсувати нестачу внутрішніх цифрових компетентностей і забезпечити доступ до професійного супроводу.

Перспективність електронного документообігу та електронного інвойсингу пов’язана також із можливістю зменшення адміністративного навантаження на підприємства. Автоматизація передачі інформації між учасниками податкового процесу зменшує необхідність повторного введення даних та створює передумови для більш оперативного податкового контролю [5].

У цьому контексті доцільно виділити три рівні цифрової забезпеченості оподаткування сільськогосподарських підприємств:

1. Базовий рівень — використання окремих цифрових інструментів, електронної звітності та сервісів без системної інтеграції.

2. Інтегрований рівень — взаємопов'язане функціонування бухгалтерського програмного забезпечення, електронного документообігу та автоматизованого формування податкової інформації.

3. Цифрово-інтегрований рівень — формування безперервного інформаційного потоку від господарської операції до податкового адміністрування із широким використанням автоматизованого обміну даними.

Такий підхід дозволяє розглядати цифрову нерівність не тільки через показники використання окремих технологій, а через спроможність підприємства інтегрувати цифрові інструменти в податковий процес.

Для малих сільськогосподарських підприємств досягнення найвищого рівня цифрової інтеграції не обов'язково має передбачати створення власної складної цифрової інфраструктури. Більш реалістичним є комбінування доступного програмного забезпечення, хмарних сервісів та зовнішнього професійного супроводу. Такий підхід відповідає особливостям організації обліку малих агропідприємств в умовах цифровізації [2]. Отже, цифрова нерівність є не лише технологічною, а й організаційно-економічною проблемою. Відмінності у доступі до цифрових технологій, фінансових ресурсах, цифрових компетентностях та можливостях залучення професійного супроводу визначають здатність підприємства інтегрувати цифрові рішення у процес оподаткування.

Проведене дослідження засвідчило збереження суттєвої цифрової нерівності між підприємствами різного розміру. Хоча використання ERP-систем та інших цифрових технологій у малих підприємствах зростає, абсолютний розрив між малими та великими підприємствами за рівнем цифрового забезпечення залишається значним. Для сільськогосподарських підприємств цифровізація оподаткування має оцінюватися не лише за фактом використання окремих технологій, а за можливістю їх інтеграції в єдиний інформаційний процес. Для малого агробізнесу перспективним напрямом є поєднання доступних цифрових і хмарних технологій із зовнішнім бухгалтерським та податковим супроводом. Це дозволить зменшити негативний вплив ресурсних обмежень і забезпечити поступове скорочення цифрового розриву.

Список використаних джерел:

1. Кононенко Л., Юрченко О. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації оподаткування підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-2.

2. Кононенко Л., Коваль С. Організація обліку в малих агропідприємствах у контексті цифровізації: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-10.

3. Державна служба статистики України. (2025). Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах. Київ: Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/uk/releases/vykorystannya-informatsiyno-komunikatsiynykh-tekhnolohiy-na-pidpryyemstvakh-0

4. Грановська, В., Кононенко, Л., & Савченко, В. (2024). Звітність малих сільськогосподарських підприємств: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*, (68). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-170

5. Hesami S., Jenkins H., Jenkins G. P. Digital Transformation of Tax Administration and Compliance: A Systematic Literature Review on E-Invoicing and Prefilled Returns. *Digital Government: Research and Practice*. 2024. Vol. 5, No. 3. DOI: https://doi.org/10.1145/3643687.

6. OECD. *Tax Administration Digitalisation and Digital Transformation Initiatives*. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: https://surl.li/cezqsn

7. Грановська В. Г., Кононенко Л. В., Савченко В. М. Цифровізація у контексті формування «Society 5.0» Life on the cutting edge: Science. Libraries. Society : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2025. 365-385 DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-535-8-20

САЛИГА Костянтин
доктор економічних наук, професор,
Класичний приватний університет, Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Інтеграція України до європейського економічного та правового простору є стратегічним пріоритетом державної політики. Важливою складовою цього процесу виступає реформування вітчизняної податкової системи, зокрема її інституційного та операційного ядра — податкового адміністрування. Досвід країн-членів Європейського Союзу (ЄС) показує, що ефективне адміністрування податків базується на високому рівні цифровізації, сервісній орієнтованості податкових органів, застосуванні ризикоорієнтованого підходу та наявності прозорих і передбачуваних процедур [1]. Сьогодні вітчизняна система адміністрування податків функціонує в умовах масштабних воєнних та соціально-економічних викликів. Забезпечення стабільності бюджетних надходжень вимагає мінімізації адмінтиску на сумлінний бізнес, боротьби з ухиленням від оподаткування та модернізації процедур

контролю. Вивчення, адаптація та імплементація європейських стандартів у сфері податкового адміністрування є критично необхідними для побудови партнерських взаємовідносин між державою та платниками податків.

Податкове адміністрування є сукупністю форм, методів і процедур, що забезпечують практичну реалізацію податкової політики держави. В Європейському Союзі адміністрування податків гармонізується через директиви ЄС, регламенти та рекомендації Генерального директорату з оподаткування та митного союзу (DG TAXUD) [2]. Основними концептуальними засадами європейської моделі є принцип сервісної держави (Customer-Centric Approach), де податкові органи сприймають платника як клієнта, якому надаються якісні публічні послуги; принцип цифрової рівності та довіри (Digital First) з максимальним виведенням взаємодії в онлайн-формат; та принцип ризикоорієнтованості (Risk Management Approach), що передбачає зосередження контрольних заходів виключно на суб'єктах із високим ступенем ризику ухилення від сплати податків [2; 3]. Необхідність адаптації цього досвіду в Україні обумовлена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, а також набуттям Україною статусу кандидата на членство в ЄС. Гармонізація охоплює не лише узгодження ставок та баз оподаткування (зокрема щодо ПДВ та акцизного податку), а й реорганізацію внутрішніх процесів адміністрування [1].

Досвід таких країн, як Естонія, Данія та Польща, демонструє, що цифровізація здатна скоротити часові та фінансові витрати на виконання податкових зобов'язань більш ніж на 70%. В Естонії понад 98% податкових декларацій подаються в електронному вигляді через систему e-Tax, а процес заповнення декларації для фізичної особи займає декілька хвилин завдяки попередньому заповненню даних податковими органами. В Україні спостерігається значний прогрес у розвитку «Електронного кабінету платника» та впровадженні програмних РРО (ПРРО). Проте європейський досвід вказує на необхідність подальшого розширення концепції Pre-filled Tax Returns (попередньо заповнених декларацій) для фізичних осіб та малого бізнесу [3]. Це дозволить мінімізувати помилки людського фактора та змістити акцент із контролю на автоматичне підтвердження даних.

Застосування європейського досвіду також вимагає повноцінного залучення України до міжнародних систем інформаційного обміну. Ключовими елементами є запровадження Стандарту CRS (Common Reporting Standard) для автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки, впровадження правил CbCR (Country-by-Country Reporting) для звітності у розрізі країн міжнародних груп компаній відповідно до стандартів BEPS [4], а також запровадження стандарту SAF-T (Standard Audit File for Tax) для електронного обміну податковими даними при проведенні дистанційних аудитів, що успішно функціонує в Португалії, Франції та Польщі. При цьому європейські податкові адміністрації відходять від

суцільних перевірок на користь превентивного аналізу даних із використанням технологій штучного інтелекту та Big Data, як це реалізовано в системі STP у Польщі чи аналогічних інструментах у Німеччині для виявлення аномалій у ланцюгах постачання ПДВ [3; 4].

Незважаючи на очевидні переваги, прямому копіюванню європейських моделей адміністрування перешкоджає низка специфічних чинників: значний обсяг тіньової економіки, недостатній рівень довіри бізнесу до фіскальних органів, потреба у значних інвестиціях в кібербезпеку ІТ-інфраструктури ДПС та постійні зміни до податкового законодавства. Для подолання цих бар'єрів імплементація європейських інструментів має супроводжуватися підвищенням прозорості податкових органів, завершенням впровадження стандарту SAF-T UA для переходу до е-аудиту, розвитком інституту індивідуальних податкових консультацій та угод про передові ціноутворення [2; 4], удосконаленням системи управління ризиками та сприянням добровільному комплаєнсу (Cooperative Compliance).

Обґрунтування можливості та доцільності використання європейського досвіду для вдосконалення податкового адміністрування в Україні базується на потребі розбудови сучасної, прозорої та стійкої фінансової системи. Запозичення практик ЄС — це не просто формальне виконання євроінтеграційних зобов'язань, а інструмент покращення інвестиційного клімату та підтримання економічної стійкості держави. Системне впровадження інструментів цифровізації, е-аудиту (SAF-T), автоматичного обміну інформацією (CRS) та ризикоорієнтованого контролю дозволить суттєво зменшити адміністративне навантаження на сумлінний бізнес, підвищити ефективність збору податків та зміцнити довіру між платниками та державою.

Список використаних джерел:

1. Чинчик А. А., Голубка С. М. Євроінтеграційні впливи на формування та реалізацію податкової політики України. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2022. № 78. С. 52–61. DOI: https://doi.org/10.33271/ebdut/78.052

2. Головай Н. Гармонізація податкової політики України в умовах євроінтеграційних процесів. *Наукові праці НаУКМА. Економічні науки*. 2020. Т. 5. Вип. 1. С. 23–29.

3. Соколовська А. М. Адміністрування податків в Україні: проблеми та шляхи реформування. *Фінанси України*. 2021. № 4. С. 45–62.

4. Мельник В. М., Кощук Т. В. Тектоніка податкових реформ у контексті європейських орієнтирів розвитку України. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 2 (75). С. 8–22.

САХНО Оксана,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет, Україна
Науковий керівник:
ДРУЖИНСЬКА Наталія.
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ДЕСТРУКТИВНИЙ ТРЕНД ФУНКЦІОНУВАННЯ АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Функціонування стратегічних підприємств України в сучасних умовах зазнає екстремального системного навантаження. Традиційні моделі діагностики банкрутства втрачають прогностичну репрезентативність перед одночасною дією форс-мажорних чинників унаслідок бойових дій, стрімкого зростання цін на енергоресурси, критичного звуження ліквідності та високої курсової волатильності. Зазначені ризики набувають синергетичного характеру, утворюючи ефект комплексного негативного шоку для підприємств. У фокусі цих викликів перебуває АТ «Укрзалізниця» – національний державний перевізник пасажирів і вантажів в Україні, який одночасно забезпечує базові логістичні потреби держави в умовах воєнного стану та реалізує заходи щодо інтеграції до залізничного простору Європейського Союзу на засадах нормативної та фінансової прозорості.

Головна структурна суперечність сучасної євроінтеграції компанії полягає у взаємодії двох протилежних економічних тенденцій. З одного боку, АТ «Укрзалізниця» виходить на ринок Європейського Союзу через масштабування діяльності дочірнього оператора Ukrainian Railways Cargo Poland (UZ Cargo Poland) та планує масштабну модернізацію рухомого складу відповідно до європейських технічних регламентів. З іншого боку, історично сформована практика покриття від'ємного фінансового результату пасажирського сектору надприбутками вантажного сегмента остаточно втратила дієздатність через стрімке зростання собівартості. У європейському нормативному полі такий механізм латентного перехресного субсидування є системно неприйнятним.

Базовим правовим регулятором реорганізації галузі виступає Директива Європейського Парламенту та Ради 2012/34/ЄС «Створення єдиного європейського залізничного простору» [1], ключові положення якої зумовлюють докорінну трансформацію операційно-фінансової моделі вітчизняного монополіста. Так, положення пункту 6 преамбули Директиви 2012/34/ЄС [1] щодо розділення функцій управління інфраструктурою та безпосередньої перевізної діяльності з веденням відокремленого бухгалтерського обліку зумовлюють для АТ «Укрзалізниця» імперативну реорганізацію монопольної структури: це передбачає

деконцентрацію єдиного балансу та запуск автономного пооб'єктного калькулювання витрат із ліквідацією механізму взаємного неконтрольованого покриття фінансових результатів між сегментами. Вимоги пунктів 10 та 14 зазначеної Директиви щодо гарантування фінансової стабільності та беззбитковості оператора інфраструктури нівелюють практику штучного заниження залізничних тарифів коштом хронічного недофінансування та фізичної деградації колійного господарства, зобов'язуючи регулятора забезпечити еквівалентність його операційних доходів і витрат. Водночас норми пунктів 39 і 69, які визначають тарифікацію доступу до колійної мережі виключно за рівнем прямих експлуатаційних витрат, понесених у процесі руху поїзда, вимагають кардинального реформування чинного Збірника тарифів [5] та ліквідації неринкової номенклатурної коефіцієнтизації, за якої транспортування одних категорій вантажів систематично субсидувалося іншими. Положення пунктів 19–21 у комплексі з Регламентом ЄС № 1370/2007 щодо захисту економічної рівноваги соціально чутливих сегментів виступають визначальним інструментом фінансової стабілізації Товариства: вони регламентують перехід від некомпенсованого виконання суспільних функцій до укладання повноцінних договорів про надання публічних послуг із прямим бюджетним відшкодуванням різниці між регульованим тарифом і фактичною собівартістю перевезення [1].

Водночас практична реалізація настільки масштабної нормативної трансформації потребує застосування стратегічного аналітичного апарату, оскільки класичний ретроспективний аналіз не забезпечує комплексної оцінки мінливості ризиків у динаміці. Для підтвердження макроекономічних викликів кількісними параметрами фінансової звітності, необхідно на основі нормативних приписів Директиви здійснити емпіричний аналіз динаміки відповідних показників. Деякі показники фінансової звітності АТ «Укрзалізниця» за 2022–2025 роки систематизовано у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники фінансової звітності АТ «Укрзалізниця» за 2022–2025 роки

Показник ***(тис. грн)***	**2022 рік**	**2023 рік**	**2024 рік**	**2025 рік**
Чистий дохід від реалізації	75 034 627	92 617 631	102 870 908	88 979 794
— вантажні перевезення	63 047 259	74 274 993	81 898 503	67 868 035
— пасажирські перевезення	5 891 429	9 860 874	11 196 058	12 443 319
— Інші доходи та додаткові послуги	6 095 939	8 481 764	9 776 347	8 668 440
Собівартість реалізації	(73 670 575)	(83 949 608)	(97 185 606)	(100 450 398)
Валовий прибуток / (збиток)	1 364 052	8 668 023	5 685 302	(11 470 604)
Результат від операційної діяльності	59 943	5 382 124	917 970	(3 258 519)
Фінансові витрати	(3 596 955)	(4 128 203)	(4 822 649)	(5 365 823)

Чистий збиток від курсових різниць	(9 209 838)	(1 948 490)	(4 640 214)	(2 080 499)
Чистий фінансовий результат (прибуток / збиток)	(9 642 827)	5 044 092	(2 710 810)	(7 663 426)
Власний капітал на кінець року	190 621 186	193 952 363	188 742 548	180 775 880
Загальні зобов'язання на кінець періоду	58 947 937	78 408 323	90 296 267	118 116 711

Джерело: сформовано за даними [3].

Показники табл. 1 відображають тенденцію вичерпання резервів фінансової стійкості від короткострокового адаптаційного профіциту до входження у фазу глибокого операційного дисбалансу. Період 2022–2023 років сформував тимчасовий ефект стабілізації, оскільки індексація регульованих вантажних тарифів на 70% у середині 2022 року створила суттєвий фінансовий імпульс, забезпечивши чистий прибуток у 2023 році на рівні 5 044 092 тис. грн та піковий обсяг чистого доходу у 2024 році в розмірі 102 870 908 тис. грн. Це підвищення стало одним із наймасштабніших в історії АТ «Укрзалізниця» та суттєво вплинуло на українську економіку. Проте фіксація тарифних ставок упродовж 2023–2025 років на тлі інтенсивного зростання собівартості призвела до скорочення чистого доходу від реалізації підприємства у 2025 році до 88 979 794 тис. грн, тобто на 13,5% унаслідок звуження обсягів аграрного транзиту та експорту. Водночас собівартість реалізації у 2025 році зросла до критичної межі в 100 450 398 тис. грн, що сформувало валовий збиток обсягом 11 470 604 тис. грн та спричинило падіння чистого фінансового результату до від'ємного значення 7 663 426 тис. грн. В АТ «Укрзалізниця» зазначають, що за час дії незмінних тарифів промислова інфляція в Україні більш ніж подвоїлася, а витрати компанії суттєво зросли. Зокрема, лише витрати на електроенергію порівняно з 2023 роком збільшилися більш ніж на 15 млрд грн. Також подорожчали паливо, матеріали, ремонти та обладнання [7]. Результати аналізу показників фінансової звітності (табл. 1) також свідчать про труднощі самостійного подолання збитковості Товариства за рахунок виключно внутрішніх операційних грошових потоків, які практично повністю нівелюються висхідними витратами. Все це обумовило прийняття рішення про наступну індексацію вантажних тарифів на 30% у 2026 році, що визначено наказом Міністерства інфраструктури України [8].

Отже, вищевикладене свідчить про перебування підприємства в зоні критичного фінансового ризику, за якого стабілізація ліквідності можлива виключно шляхом комплексної реструктуризації боргового портфеля та узгодження регуляторної політики держави з принципами беззбитковості європейських директив. Визначальним зовнішнім ресурсом стабілізації виступає співпраця з провідними фінансовими інституціями Європейського Союзу на засадах принципово нових регуляторних вимог. У квітні 2026 року Уряд України та Європейський інвестиційний банк підписали стратегічну угоду в межах програми Ukraine

FIRST [6] із фінансовим пулом понад 40 млн євро від Європейської комісії, Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку, спрямовану на ліквідацію структурної асиметрії між концептуальними ініціативами державного сектору та їхньою практичною готовністю до довгострокового інституційного кредитування. Пріоритетне виділення капіталу європейськими партнерами детермінується виключно високим ступенем зрілості ініціатив, а саме відповідністю стандартам інвестиційної привабливості. У межах цієї програми Європейський інвестиційний банк забезпечує повне фінансування підготовчої стадії розробки проєктів: від деталізованих техніко-економічних обґрунтувань до оцінки впливу на довкілля відповідно до регламентів ЄС. Для АТ «Укрзалізниця», об'єкти якого разом з енергетичною інфраструктурою визначено ключовими пріоритетами ініціативи, це означає концептуальну зміну підходів: будівництво єврколії стандарту 1435 мм, електрифікація стратегічних ділянок та розбудова прикордонних сухих портів включаються до Єдиного проєктного портфеля держави не на основі політичних рішень, а за критеріями інвестиційної рентабельності. Такий механізм відкриває підприємству доступ до інструментів змішаного фінансування та довгострокового грантового ресурсу ЄС, трансформуючи інтеграцію вітчизняної залізничної мережі на економічно виважену та захищену стратегію розвитку [4].

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що висока експлуатаційна надійність АТ «Укрзалізниця», яка уможливила безперебійність стратегічної логістики держави в умовах масштабних воєнних викликів, водночас окреслила об'єктивні межі функціонування наявної інерційної фінансової моделі. Забезпечення фінансової рівноваги виключно за рахунок внутрішньої операційної мобілізації остаточно вичерпало свій потенціал, зумовлюючи необхідність кардинальної трансформації регуляторного поля. За таких обставин гармонізація з європейським правовим простором трансформується з суто формального нормотворчого обов'язку на конструктивний інструмент комплексного фінансового оздоровлення національного перевізника.

Імплементація Директиви 2012/34/ЄС [1] формує збалансовану архітектуру залізничного ринку, забезпечуючи чітке розмежування обліку витрат інфраструктури та перевезень, прозоре тарифоутворення на основі прямих операційних витрат і легітимацію моделі публічних сервісних зобов'язань, яка переводить соціальну функцію перевезень у площину прямих прогнозованих контрактних компенсацій із бюджету. Синергія нормативної адаптації з проєктним підходом програми Ukraine FIRST від Європейського інвестиційного банку створює передумови для подолання хронічного дефіциту ліквідності шляхом заміщення накопичення високоризикового боргового навантаження структуруванням капіталомістких програм за стандартами високої інвестиційної зрілості. Інтеграція у фінансово-правову

систему Європейського Союзу стабілізує платоспроможність АТ «Укрзалізниця» і сприятиме повноцінній інтеграції до транс'європейської транспортної мережі TEN-T на засадах довгострокової економічної самодостатності.

Список використаних джерел:

1. Directive - 2012/34 - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law* . URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/34/oj (дата звернення: 12.09.2026).

2. Семенова К. Д., Аналіз фінансового стану підприємства та оцінювання ризиків: теоретичний аспект, *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* №1 (338). (2026). DOI: https://doi.org/10.32680/2409-9260-2026-1-338-28-35 (дата звернення 12.09.2026)

3. Річна фінансова звітність, річна консолідована фінансова звітність, *Укрзалізниця.* URL: https://www.uz.gov.ua/about/investors/stakeholder/other/623373/ (дата звернення 12.09.2026)

4. Ukraine to get EIB guidance on advancing priority infrastructure projects in areas such as roads, railways and energy. European Investment Bank. URL: https://www.eib.org/en/press/all/2026-160-ukraine-to-get-eib-guidance-on-advancing-priority-infrastructure-projects-in-areas-such-as-roads-railways-and-energy (дата звернення 12.09.2026)

5. Про затвердження Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги та Коефіцієнтів, що застосовуються до Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги: Затв. Наказом Міністерства транспорту та зв'язку України 26.03.2009 № 317. Сайт Верховної Радикраїни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0340-09#n32 (дата звернення 15.09.2026).

6. Угода про співпрацю між Урядом України і Європейським інвестиційним банком щодо консультаційних послуг в рамках Програми для підготовки інфраструктурних проєктів Ukraine FIRST Infrastructure Project Facility. Сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_002-26#Text

7. Вперше за понад чотири роки індексуються залізничні вантажні тарифи – критичний крок, щоб Укрзалізниця продовжувала рух. Сайт АТ «Укрзалізниця». URL: https://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/760240/

8. Про внесення змін до Коефіцієнтів, що застосовуються до тарифів Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги: затв. Наказом Міністерства інфраструктури України 29 березня 2009 року № 317 (у редакції наказу Міністерства з відновлення, інфраструктури та транспорту України від 23

липня 2026 року № 1449). Сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-26#Text

SITNICKA Svetlana
PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

THE INSTITUTIONAL AND ORGANISATIONAL MECHANISM FOR TAXING INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL FINANCIAL AND CHARITABLE AID AS A STRATEGIC FOUNDATION FOR DEVELOPING CREATIVE FINANCIAL LEADERSHIP IN UKRAINE

Wartime conditions have prompted a significant transformation of Ukraine's public finances, requiring considerable flexibility and the adoption of creative, unconventional solutions. The concept of creative leadership has gained widespread application across many countries and has proven effective in Ukraine during the full-scale invasion. Today, securing international investment support for the recovery and development of territorial communities [2] is of particular importance, as is obtaining non-repayable aid from international non-governmental organisations, private companies, charitable foundations and individuals. These additional sources create a new arena for exercising creative financial leadership by applying innovative management practices and leveraging the state's institutional capacity.

Examining the institutional and organisational mechanisms for taxing international non-governmental financial and charitable aid is relevant because it addresses two strategic objectives simultaneously: fostering an environment of trust to attract international resources and ensuring their transparent use, proper financial oversight and prevention of abuse. Excessive tax burdens or complex administrative procedures can reduce the motivation of international donors and charitable organisations, whereas a lack of regulatory clarity can lead to the inefficient use of funds, tax evasion and opaque financial transactions.

The institutional and organisational mechanism for the taxation of international aid comprises interconnected entities, legal instruments, procedures and information systems that aim to regulate tax relations during the receipt, accounting for, distribution and utilisation of international non-governmental financial and charitable resources. Key institutions within this mechanism include government authorities, regulatory and customs bodies, local self-government authorities, international donor organisations, charitable foundations, civil society organisations, financial institutions and direct aid recipients. Banking institutions must play a significant role in fostering

transparency and differentiating taxation approaches, thereby enhancing their institutional significance [3].

Taxation should not be based solely on the formal criterion of the origin of funds. The intended purpose of the aid, the status of the donor and recipient, the form of resource transfer, the ultimate beneficiary and the social significance of the project in question are all important factors. Adopting a risk-based approach would enable tax oversight to be combined with the principle of incentivising socially beneficial activities.

One way to improve this mechanism would be to digitalise international aid administration. Creating an integrated digital system that can automatically record funding sources, intended purposes, recipients, utilisation transactions and project outcomes could significantly increase transparency in financial flows. Leveraging modern technologies, such as data analytics, automated risk analysis and electronic document management, would reduce administrative costs while improving the quality of tax oversight.

In this context, "creative financial leadership" can be defined as the ability of public and non-public institutions to devise and implement innovative yet financially responsible solutions for resource mobilisation and utilisation. For Ukraine, this would mean shifting from passively administering financial flows to creatively managing them in line with long-term strategic goals.

Creative financial leadership involves developing mechanisms for co-financing international projects, public-private partnerships, social investment, grant funding and other innovative forms of resource mobilisation. In this context, the tax system must fulfil a fiscal function and an incentive-based function. Tax preferences, simplified administrative procedures and transparent rules regarding tax exemptions for socially significant aid can create a favourable financial environment.

However, the effectiveness of such an approach depends directly on institutional trust. International donors are willing to increase their support if there are predictable rules, transparent financial procedures and the ability to track how funds are utilised. Consequently, tax policy regarding international aid should aim to generate fiscal outcomes and trust among the state, businesses, civil society and international partners.

Another important task is to harmonise Ukrainian legislation with European practices regarding the regulation of non-profit organisations, charity and international financing. This will enhance Ukraine’s appeal to investors and donors, reduce regulatory barriers, and create a unified, transparent environment for cross-border financial interaction.

Thus, the institutional and organisational mechanism for taxing international non-state financial and charitable aid should be viewed as part of the wider system for managing the state's financial resources strategically. Modernisation must be based on the principles of transparency,

targeted allocation, proportional tax regulation, digitalisation, risk-based oversight, institutional cooperation and incentivising socially beneficial activities.

Both Ukrainian and donor country civil societies should exercise oversight regarding the use of financial inflows. This approach will foster trust between Ukraine and its donors, paving the way for a long-term partnership that will support Ukraine's post-war recovery. All stakeholders must be provided with systematic reports on the use of charitable and other forms of non-governmental aid to mitigate the risks of corruption, abuse and misappropriation of funds. Unfortunately, numerous funds and organisations have emerged in Ukraine over the past five years that profit from charitable aid without the funds reaching the intended beneficiaries. Intensive advertising campaigns and the double standards of unscrupulous organisations breed doubt and scepticism regarding international aid operators in Ukraine. Therefore, it is essential to establish state bodies in Ukraine to oversee the utilisation and redistribution of international financial aid. These bodies must be given the authority to investigate instances of misconduct.

Adopting this approach will not only minimise fiscal and corruption-related risks, but also transform international non-state aid into an instrument for Ukraine’s long-term financial modernisation. From a strategic perspective, this paves the way for a shift from merely reacting to financial resource shortages to a model of creative resource mobilisation, effective management and scaling up positive socio-economic impacts. Consequently, refining the institutional and organisational mechanism for taxing international aid could be pivotal in developing a new generation of creative financial leadership in Ukraine – one driven by innovation, partnership, trust and sustainable economic recovery.

List of references:

1. Креативне лідерство [Creative Leadership] : навч. посіб. / С. Ю. Пащенко, О. О. Сербін, С. П. Стоян, А. Ю. Трофімов, Д. В. Лукін ; за ред. М. В. Ситницького. Київ : Національний центр розвитку креативного підприємництва КНУ ім. Т. Шевченка, Видавництво Ліра-К, 2020. 100 с.

2. Postuła, A., & Sitnicka, S. Strategy for Investment Leadership of the Territorial Community: Methodological Approach to Evaluation. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2026. № 1(228). С. 86–93. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2026/228-1/10

3. Sitnicka, S., Mursalov, M., Mammadov, M., Babaiev, D., & Zhou, Y. Ethics, Institutions, Infrastructure, and Governance in AI National-Level Readiness: A Hidden Driver of Banking Transformation?. *Business Ethics and Leadership.* 2025. Vol. 9, No. 3. P. 290–304. DOI: http://doi.org/10.61093/bel.9(3).290-304.2025

ТУР Руслан,
здобувач другого рівня вищої освіти
Державний податковий університет, Україна
ІВАНИШИНА Ольга,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет, Україна

ВІД ПРОТИДІЇ BEPS ДО ПОДАТКОВОЇ ДОВІРИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України передбачає поступове наближення національного законодавства та практики державного управління до принципів і стандартів Європейського Союзу. Особливого значення цей процес набуває у сфері оподаткування, оскільки розвиток транскордонних операцій, цифрової економіки та міжнародних груп компаній створює нові можливості для переміщення прибутку та оптимізації податкового навантаження.

Однією з ключових міжнародних відповідей на ці виклики став План дій BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), розроблений ОЕСР та країнами G20. Його метою є протидія практикам штучного зменшення податкової бази та переміщення прибутку до юрисдикцій із низьким або нульовим рівнем оподаткування [1]. Для України імплементація BEPS має не лише фіскальне, а й євроінтеграційне значення, оскільки створює передумови для наближення національної податкової системи до міжнародних та європейських стандартів.

Європейський підхід до BEPS характеризується поєднанням міжнародних рекомендацій ОЕСР із правовими механізмами ЄС. Держави-члени зберігають значну частину повноважень у сфері оподаткування, однак водночас забезпечують узгодженість податкової політики з вимогами внутрішнього ринку та адміністративного співробітництва. Тому рекомендації BEPS у ЄС реалізуються не механічно, а через директиви та механізми обміну інформацією.

Центральне місце посідає Директива Ради (ЄС) 2016/1164 (ATAD I), яка встановлює мінімальний рівень захисту від поширених практик ухилення від корпоративного оподаткування [2]. Вона охоплює п'ять основних напрямів: обмеження відрахування процентів, оподаткування при виведенні активів (exit taxation), правила контрольованих іноземних компаній (КІК), загальне правило протидії зловживанням (GAAR) та правила щодо гібридних невідповідностей [3].

Обмеження відрахування процентних витрат спрямоване на недопущення ситуацій, коли надмірне боргове фінансування дозволяє штучно зменшувати оподатковуваний прибуток. Стаття 4 ATAD I встановлює базове обмеження надлишкових витрат на запозичення на рівні 30 % EBITDA, одночасно дозволяючи державам-членам застосовувати передбачені директивою винятки [2].

Exit taxation покликане зберегти право держави оподаткувати приріст вартості, сформований на її території, у випадку переміщення активу або податкового резидентства до іншої юрисдикції. GAAR, своєю чергою, дає можливість протидіяти штучним конструкціям, основною метою яких є отримання податкової переваги всупереч об'єкту або меті податкового законодавства.

Важливим інструментом є правила КІК. Їх мета полягає у запобіганні штучному переміщенню прибутку до низькоподаткових юрисдикцій через іноземні компанії, які фактично контролюються резидентами. При цьому європейський підхід враховує економічну сутність діяльності: наявність персоналу, активів, приміщень та реальних господарських функцій має значення для визначення штучності відповідної структури.

Окремим напрямом є протидія гібридним невідповідностям, які виникають унаслідок різного податкового трактування однакових операцій або інструментів у різних юрисдикціях. Для поширення відповідних правил на відносини з третіми країнами було прийнято Директиву Ради (ЄС) 2017/952 (ATAD II) [4].

Водночас європейська модель протидії BEPS базується не лише на зміні правил оподаткування, а й на підвищенні податкової прозорості. Директива 2011/16/ЄС та її наступні зміни сформували систему адміністративного співробітництва та автоматичного обміну податковою інформацією [5]. Особливе значення мають DAC3, DAC4 і DAC6.

DAC3 передбачає обмін інформацією щодо транскордонних податкових рішень та попередніх цінових угод. DAC4 забезпечує обмін звітами міжнародних груп компаній у розрізі країн (Country-by-Country Reporting), що дає податковим органам можливість оцінювати глобальну структуру діяльності таких груп [6; 7]. DAC6 запроваджує обов'язкове розкриття визначених транскордонних схем, які відповідають встановленим ознакам потенційного податкового ризику [8].

Таким чином, європейський підхід поступово переходить від контролю, заснованого переважно на податковій декларації, до ризикоорієнтованого адміністрування, заснованого на даних.

Україна також здійснила значні кроки щодо імплементації міжнародних стандартів BEPS. Важливим етапом стало прийняття Закону України № 466-IX, яким внесено комплексні зміни до Податкового кодексу України [9]. Національне законодавство передбачає правила КІК, удосконалені правила трансфертного ціноутворення, документацію з трансфертного ціноутворення та звітність міжнародних груп компаній.

Особливого значення набули правила КІК, передбачені статтею 39-2 Податкового кодексу України. Вони визначають порядок оподаткування скоригованого прибутку контрольованої іноземної компанії та встановлюють відповідні вимоги до звітності [9].

Україна також реалізує BEPS Action 13 щодо CbC-звітності. За результатами OECD peer review 2025 року, відповідні правила застосовуються до міжнародних груп із консолідованою виручкою від 750 млн євро. У звіті OECD не було сформульовано рекомендацій Україні щодо вдосконалення внутрішньої нормативної бази, механізму обміну або належного використання CbC-звітів [10]. Важливим інструментом залишається і Багатостороння конвенція MLI, яка забезпечує внесення змін до міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування та пов'язана, зокрема, з реалізацією кроків 6 і 14 BEPS [11].

Водночас формального впровадження анти-BEPS норм недостатньо для формування ефективної податкової системи. Важливою її складовою є податкова культура, яка передбачає готовність платників добровільно виконувати податкові обов'язки. OECD пов'язує податкову мораль (tax morale) з внутрішньою мотивацією сплачувати податки, довірою до держави, сприйняттям справедливості та якістю державних послуг [12].

Отже, європейський досвід доцільно розглядати через взаємодію трьох складових: контролю (enforcement), спрощення виконання податкового обов'язку (facilitation) та довіри (trust). Ефективний контроль необхідний для протидії ухиленню від оподаткування, однак добровільна сплата значною мірою залежить від зрозумілості правил, передбачуваності їх застосування, якості державних сервісів та сприйняття податкової системи як справедливої.

Для України це означає необхідність подальшого розвитку не лише анти-BEPS законодавства, а й самої моделі взаємодії держави та платника. До пріоритетних напрямів належать: подальша гармонізація податкового законодавства з європейськими стандартами; розвиток ризикоорієнтованого контролю; використання CbC-звітності та міжнародного обміну інформацією; цифровізація податкових сервісів; підвищення прозорості та передбачуваності законодавства; удосконалення механізмів вирішення податкових спорів; розвиток податкової освіти та комунікації.

Таким чином, подальше наближення України до європейської моделі оподаткування має ґрунтуватися на поєднанні анти-BEPS інструментів та формування податкової довіри. Україна вже сформувала значну частину необхідної нормативної бази, однак наступним етапом має стати підвищення ефективності її практичного застосування.

Ефективна модель передбачає, що контроль і добровільна сплата податків не протиставляються, а доповнюють один одного: контроль стримує агресивне податкове планування та ухилення, а прозорі правила, цифрові сервіси, передбачуване адміністрування та довіра до державних інституцій створюють умови для добровільного виконання податкових обов'язків.

Список використаних джерел

1. OECD. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project: Explanatory Statement. Paris : OECD Publishing, 2015.

2. Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market // Official Journal of the European Union. 2016. L 193. P. 1–14.

3. European Commission. Anti-Tax Avoidance Directive. Brussels : European Commission, 2026.

4. Council Directive (EU) 2017/952 of 29 May 2017 amending Directive (EU) 2016/1164 as regards hybrid mismatches with third countries // Official Journal of the European Union. 2017. L 144. P. 1–8.

5. Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC // Official Journal of the European Union. 2011. L 64. P. 1–12.

6. Council Directive (EU) 2015/2376 of 8 December 2015 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation // Official Journal of the European Union. 2015. L 332. P. 1–10.

7. Council Directive (EU) 2016/881 of 25 May 2016 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation // Official Journal of the European Union. 2016. L 146. P. 8–21.

8. Council Directive (EU) 2018/822 of 25 May 2018 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation in relation to reportable cross-border arrangements // Official Journal of the European Union. 2018. L 139. P. 1–13.

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16.01.2020 № 466-IX.

10. OECD. Country-by-Country Reporting – Compilation of 2025 Peer Review Reports: Inclusive Framework on BEPS: Action 13. Paris : OECD Publishing, 2025. 245 p. DOI: 10.1787/e3c07579-en.

11. Міністерство фінансів України. Багатостороння конвенція MLI. Київ : Міністерство фінансів України, 2026.

12. OECD. Tax Morale: What Drives People and Businesses to Pay Tax? Paris : OECD Publishing, 2019. DOI: 10.1787/f3d8ea10-en.

13. OECD. Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Paris : OECD Publishing, 2024. DOI: 10.1787/2d5fba9c-en.

ШЕВЕРЯ Аліна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна
ШЕПЕЛЬ Інеса.
кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

РЕФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ РЕЖИМІВ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

Спеціальні податкові режими для аграрного сектору традиційно розглядаються як інструмент компенсації підвищених виробничих ризиків сільського господарства, зумовлених сезонністю, залежністю від природно-кліматичних факторів та тривалим виробничим циклом. Водночас практика застосування спрощених режимів оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в Україні неодноразово засвідчувала їхню вразливість до зловживань, зокрема штучного заниження податкового навантаження через оренду землі у пільгових категорій платників, що спонукало законодавця до постійного коригування відповідних норм Податкового кодексу України. Останні законодавчі зміни, зокрема запровадження мінімального податкового зобов'язання та поширення на платників четвертої групи єдиного податку обов'язку сплати податку на прибуток, свідчать про триваючий процес трансформації спеціального режиму оподаткування аграріїв [1, с.48].

Історія спеціального оподаткування аграрного сектору України розпочинається з 1998 року, коли було запроваджено фіксований сільськогосподарський податок, який замінював кілька обов'язкових платежів (плату за землю, комунальний податок, збір на обов'язкове соціальне страхування тощо) єдиним платежем, що обчислювався залежно від грошової оцінки сільськогосподарських угідь. Дослідники визнають перші п'ять років дії цього режиму (1999–2003) періодом найбільш пільгового оподаткування аграріїв за весь час незалежності України. Паралельно з 1998 р. функціонував спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість, який передбачав акумуляцію сум ПДВ на спеціальних рахунках сільськогосподарських товаровиробників замість перерахування їх до бюджету, виконуючи функцію непрямого субсидіювання галузі. Цей режим був скасований достроково - з 1 січня 2016 р. після чого аграрії перейшли на загальну систему оподаткування ПДВ.

На зміну фіксованому сільськогосподарському податку прийшла четверта група платників єдиного податку, ставка якого диференціюється залежно від категорії земель, їх розташування та нормативної грошової оцінки. Важливою віхою реформування стало запровадження з 2022 р. норми про сплату аграріями обов'язкових платежів на рівні, не нижчому за мінімальне податкове зобов'язання (МПЗ), яке розраховується виходячи з

нормативної грошової оцінки земельної ділянки незалежно від фактичних результатів господарської діяльності. Подальше реформування спеціального режиму відбулося із прийняттям Закону України від 10 жовтня 2024 року № 4015-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану», яким уточнено особливості визначення мінімального податкового зобов'язання, зокрема встановлено, що сума МПЗ для окремих категорій земельних ділянок не може становити менше визначеної законодавством величини за гектар [2]. Крім того, з 5 жовтня 2025 р. на платників четвертої групи єдиного податку -- юридичних осіб поширено обов'язок сплати податку на прибуток підприємств за наявності певних умов, що фактично означає поступову відмову від суто спрощеної, виключно земельно орієнтованої моделі оподаткування аграрного бізнесу на користь гібридної моделі, яка поєднує фіксовану складову з елементами оподаткування результатів фінансово-господарської діяльності.

Ми вважаємо, що прив'язка розміру єдиного податку виключно до площі та нормативної грошової оцінки земельних угідь не враховує реальної дохідності господарської діяльності та фактичного рівня товарності виробництва, внаслідок чого податкове навантаження може бути непропорційним для господарств різного технологічного рівня. Поширеною залишається практика формального дроблення великих агрохолдингів на дрібніші структури з метою збереження права на застосування спрощеної системи оподаткування, що знижує фіскальну ефективність спеціального режиму. На відміну від України, у Європейському Союзі відсутня єдина уніфікована модель прямого оподаткування фермерських господарств: кожна держава-член самостійно формує національну систему оподаткування аграрного сектору, що зумовлює значну різноманітність правових рішень та фіскальних практик у межах спільного економічного простору [3]. Водночас у сфері непрямого оподаткування законодавство ЄС передбачає уніфікований спеціальний механізм - режим фіксованої компенсації (flat-rate scheme) податку на додану вартість для фермерів, закріплений Директивою про спільну систему податку на додану вартість. Цей режим дає змогу дрібним і середнім фермерським господарствам, які не в змозі вести повноцінний облік ПДВ, отримувати фіксовану компенсацію вхідного податку без обов'язкової реєстрації платником ПДВ на загальних підставах, що суттєво спрощує адміністрування податку для сільськогосподарського сектору в межах усього Європейського Союзу .

Окрім податкових механізмів у вузькому розумінні, важливим елементом підтримки аграрного сектору в ЄС є Спільна аграрна політика (САП), у межах якої реформа на період 2023–2027 рр. передбачає перерозподіл прямих виплат фермерам на користь малих та середніх господарств шляхом поступового зниження та обмеження виплат для найбільших отримувачів (граничний рівень встановлено на позначці 100 тис. євро на рік). Важливо, що нова САП

передбачає також посилену «зелену архітектуру» підтримки, за якою додаткове фінансування отримують фермери, які дотримуються встановлених екологічних стандартів, а також цільову підтримку молодих фермерів у розмірі не менше 3% бюджету прямих виплат держав-членів.

Емпіричні дослідження оподаткування фермерських господарств у країнах ЄС (на прикладі Польщі) підтверджують, що аграрна діяльність там здебільшого оподатковується у межах загальної системи податку на доходи, включаючи як податок на доходи фізичних осіб, так і податок на прибуток підприємств, а також майнові та непрямі податки, при цьому окремі держави-члени (наприклад, Франція, Німеччина, Нідерланди) заохочують фермерів вести повноцінний бухгалтерський облік через можливість віднімати витрати на бухгалтерські послуги з оподатковуваного доходу [4]. Це свідчить про поступовий рух європейських податкових систем від суто спрощених (поземельних) режимів до моделей, що враховують фактичні фінансові результати господарської діяльності, - тенденцію, яка значною мірою перегукується з нещодавнім запровадженням в Україні обов'язку сплати податку на прибуток для окремих категорій платників четвертої групи єдиного податку.

На основі проведеного порівняльного аналізу можна визначити декілька напрямів подальшого реформування спеціальних податкових режимів для аграрного сектору України: поступовий перехід від виключно поземельної моделі оподаткування до гібридної моделі, яка поєднує фіксовану (земельну) складову з елементами оподаткування фактичних фінансових результатів для середніх і великих сільськогосподарських підприємств, за аналогією з практикою більшості країн ЄС; для дрібних фермерських господарств, які об'єктивно не в змозі вести повноцінний податковий облік, варто розглянути запровадження механізму, функціонально подібного до європейського режиму фіксованої компенсації ПДВ, що дало б змогу зберегти спрощення адміністрування без повного виведення таких господарств із системи оподаткування доданої вартост.

З урахуванням досвіду диференціації прямої підтримки в межах САП ЄС, перспективним є запровадження прогресивних елементів у спеціальному режимі оподаткування аграріїв - зокрема, зниженого податкового навантаження для малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників порівняно з великими агрохолдингами, що одночасно слугувало б протидії практикам штучного дроблення бізнесу. Доцільним є доповнення фіскальних механізмів елементами екологічного стимулювання - наданням податкових преференцій господарствам, які впроваджують ресурсозберігаючі та природоохоронні технології, за прикладом «зеленої архітектури» реформованої САП. Реалізація зазначених напрямів дала б змогу зберегти регуляторно-стимулюючу функцію спеціального податкового режиму для аграрного сектору України, одночасно підвищивши його фіскальну справедливість та відповідність принципам, що застосовуються у практиці

Європейського Союзу.

Спеціальні податкові режими для аграрного сектору України пройшли складний шлях еволюції - від фіксованого сільськогосподарського податку та спеціального режиму ПДВ до четвертої групи єдиного податку з мінімальним податковим зобов'язанням та подальшим поширенням на частину платників обов'язку сплати податку на прибуток. Ця трансформація відображає поступовий перехід від суто пільгової моделі підтримки галузі до моделі, орієнтованої на збалансованість бюджетних надходжень та протидію зловживанням спрощеною системою оподаткування. Досвід Європейського Союзу демонструє відсутність єдиної уніфікованої моделі прямого оподаткування фермерів за одночасного застосування уніфікованого механізму фіксованої компенсації ПДВ для дрібних господарств та диференційованої системи прямої підтримки в межах Спільної аграрної політики. Імплементація окремих елементів цього досвіду - гібридної моделі оподаткування, спрощеного механізму адміністрування ПДВ для дрібних виробників, диференційованого податкового навантаження залежно від розміру господарства та екологічного стимулювання - може стати основою подальшого вдосконалення спеціальних податкових режимів для аграрного сектору України в контексті євроінтеграційного курсу держави.

Список використаних джерел:

1. Юшко С. В. Спеціальний режим оподаткування сільськогосподарських підприємств: український досвід. *Економіка розвитку*. 2022. Т. 21, № 4. С. 48–58. DOI: 10.57111/econ.21(4).2022.48-58

2. Гармонізація податкової політики з ЄС. Рамки та можливості для України. Центр економічної стратегії, 2023. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/garmonizacziya-podatkovo%D1%97-politiki-z-%D1%94s.-ramki-ta-mozhlivosti-dlya-ukra%D1%97ni-4.pdf (дата звернення: 25.08.2026).

3. Taxation of Farms in the European Union and Its Sensitivity to Economic Indicators: Evidence from Poland (2004–2022). *Sustainability*. 2025. Vol. 17, № 19. Art. 8747. DOI: 10.3390/su17198747.

4. Нова спільна сільськогосподарська політика ЄС на 2023–2027 роки. *УкрАгроКонсалт*. 2023. URL: https://ukragroconsult.com/news/nova-spilna-silskogospodarska-polityka-yes-na-2023-2027-roky/ (дата звернення: 26.08.2026).

Наукове електронне мережеве видання

«ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ОПОДАТКУВАННЯ ТА КУЛЬТУРИ СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ»

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної конференції

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Укладачі: О. С. Іванишина, І. А. Прокопенко

Відповідальний за випуск: Н. Б. Добрянська

Верстка:

Друк. арк. 11,1

Підготовлено до друку науково-організаційним відділом

Державного податкового університету

08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь,

Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 7669 від 20.09.2022